

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca iki ayda bir çıkarılır.

YIL: 18

KASIM — ARALIK 1947

SAYI: 189

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

Sahife

Memurların İnzibati Suçları, İnzibati Cezalar ve İnzibat Komisyonları	Dr. Atalay AKAN.....	3
Amerika'da Gezi	V. KURTİZ	18
İdare Teşkilâtının Özlük İşlerine Ait Bir Anket Münasebetiyle	Hulki METİN	23
Memurların Mesleki Menfaatlerini Korumak İçin Birlik Kurma Hakkı	Hayri ORHUN	33
Barende Müstesna Memurluklar ve İhtisas Yerleri ...	Ragıp ÖGEL	52
Köy Adamları Nasıl Yetiştirilmeli; Köy Kanunu Tasarısında Yeni Hükümlere Bir Bakış	F. TOKMAKÇIOĞLU	103

TERCÜMELER:

Belçika'da Bir Devlet Şurası Kurulduğuna Dair	H. BERKSUN	117
Amerika Birleşik Devletleri'nde Mahallî İdareler	İ. ERAYDIN	120

FİKİR HAREKETLERİ:

Fransa'da Hükümet ve Parlâmento Sistemi	H. BERKSUN	156
Amerika'da Muhaceret Politikasının Değişmesine Dair Son Cereyanlar	N. AKI	175
Seçim Müessesesinin İngiltere'de geçirdiği Safhalar ve Avam Kamarası Üyelerinin Bugünkü Seçim Usulü.....	V. TÖNÜK	179

YABANCI MEVZUAT:

İngiltere'de 1714 Fesat ve İğtişaş Kanunu		224
---	-------	-----

İDARİ COĞRAFYA:

Alaçam İlçesi	Çetin SİLİVRİ	227
---------------------	---------------------	-----

GENEL FİHRİST:

170 - 189 Sayılı Nüshalarda Yayınlanan Yazılara Ait		239
---	-------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de :

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla :

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazılar, makinede yazılmış olmalı ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrı bir özü de ihtiva etmelidirler.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

TETKİKLER

MEMURLARIN İNZİBATİ SUÇLARI, İNZİBATİ CEZALAR VE İNZİBAT KOMİSYONLARI

Yazan:
Dr. Atalay AKAN

İnzibati cezalar; memurların görevlerinde işledikleri hatalardan ve meslek şeref ve vekarına uymayan kusurlarından dolayı haklarında tatbik edilen zecri tedbirlerdir. İnzibati cezalar, meslek disiplininin sağlanması ve memurların yaptıkları kamu hizmetinin iyi başarılması bakımından konulmuştur. Bu cezalar tatbik edilmekle memurun ıslâhı veya geçici veyahut sürekli olarak idare kadrosundan uzaklaştırılması cihetine gidilir. Meslekî hataları yalnız memurlar işleyebileceklerinden inzibati cezanın tatbiki ancak bunlar hakkında düşünülür.¹

Disiplin hataları ile Ceza Kanunu bakımından suç teşkil eden eylemler birbirinden tamamen farklıdır. Memurun işlediği meslekî hata, Ceza Kanunu bakımından bir suç teşkil etmeyebildiği gibi, aynı zamanda Ceza Kanunu'nun tatbikini gerekli kılan bir suç da vücuda getirebilir.² Meselâ: Memurun Kanunu'nun 29 uncu maddesine göre «Bir meselenin evrakını bilâsebeb bir masada bir günden ziyade alıkoymak» tevbih cezasının tatbikini icabettirdiği halde, Ceza Kanunu bakımından bir suç değildir. Buna mukabil «Kabili setr ve İhfa olmayacak derecede sarhoşluk» veya sarhoşluğu itiyad edinmek Memurun Kanunu'nun 30 ve 33 üncü maddeleri gereğince inzibati suç teşkil ettiği gibi Türk Ceza Kanunu'nun 571 ve sonraki maddelerindeki unsurları

¹ Les principes generaux du Droit Administratif 3 eme edition 1926, Paris, Tom III P. 89, Gaston Jese.

² Cours de Droit Criminel et de Science Penitentiaire, 8 eme edition Vidal-Magnol P. 76-77.

içine aldığı takdirde Ceza Kanunu'nun da tatbikini icabettiren bir suçtur.

Yalnız genel olarak Ceza Kanunu bakımından ağır bir şekilde cezalandırılan kimselerin mahkûmiyetleri şeref ve vekarlarını kırdığından haklarında inzibati cezaların da tatbikini gerektirir. Bu yüzden Memurin Kanunu'nun 49 uncu maddesinde yazılı cezalara çarpılanların memuriyetten ihracı hükmü konmuştur.

İnzibati cezaları yalnız memurların işleyebilecekleri suçlarla da karıştırmamalıdır. Meselâ: vazifeyi ihmal, sui istimal suçları. Bu suçlar için Türk Ceza Kanunu'nda müeyyede konulmuş olmakla beraber inzibati ceza da tatbik olunur. Memurin Kanunu'nun 34 üncü maddesinde «Memurun, kanunen müstelzimi mücazat bir cürmü tahakkuk ettikte hakkında ahkâmı umumiye cari olmakla beraber 28, 29, 30, 31, 32, 33 üncü maddelerindeki inzibati cezalar da ayrıca tatbik olunur» demiştir. Çünkü Ceza Kanunu'nun müeyyedesi adalet fikri bakımından içtimai nizamın ihlâli halinde içtimai adalet, içtimai vazife bakımından tatbik olunur. Halbuki inzibati cezaların tatbikinden maksat meslekî disiplin ve kamu hizmetinin iyi başarılmasının sağlanmasıdır.³

Memurların yalnız hizmetin yapılmasındaki hataları değil özel hayatlarında işledikleri şeref ve vekarlarını kıran veya mesleğe uymayan bazı hareketleri inzibati suç sayılmıştır. Meselâ: Memurin Kanunu'nun 28 inci maddesinde «Vekara münafi hareket» 33 üncü maddede «kumar oynamak» ve 9 uncu maddesinde «memurların siyasi cemiyet ve kulüplere intisap ve devamları, her nevi intihabata müdahaleleri ve siyasi neşriyat ve beyanatta bulunmaları memnu ve bilmuhakeme sübutu halinde tardlarını muciptir», denilmiştir.

Memurin Kanunu'nun 49 uncu maddesine göre haysiyet kırıcı bir suçla mahkûm edilenler meslekten ihraç olunurlar. Bütün suçlar az çok haysiyet kırıcıdır. Bu sebeple hangi fiillerin muhilli haysiyet olduğu hakkında bir kriteriyum yoktur. Nitekim Büyük Millet Meclisinin 991 sayılı tefsir kara-

³ G. Jese, aynı eser ve aynı sahife.

rında da bu cihet takdire bırakılmıştır. Elbette ki, memurun bir hareketinin meslekî vekar ve haysiyetine uygun olup olmadığı meselesi, görevine, zamana, yere, hal ve şartlara göre takdir olunacaktır. Bir yargıç hakkında bu husus takdir edilirken, diğer küçük bir memurdan daha şiddetle hareket olunacaktır. Nitekim 2556 sayılı Hâkimler Kanunu'nun 92 nci maddesinin 1 inci fıkrasında «Alelîtlak ağır hapis, üç ay veya daha yukarı hapis cezalarından biri ile kat'î mahkûmiyet meslekten çıkarılmayı müstelzimidir.» denilmek suretiyle hâkimler hakkında diğer memurlardan daha sert bir rejim konmuştur. Üç aydan az hapis halinde de üçüncü fıkra, «mahkûmiyeti mucip olan suç, ahval ve şerait itibariyle hâkimin vekar ve haysiyetini bozan ve hâkimliğe olan umumî hürmeti ve itimadı gideren mahiyette görülürse ceza miktarı ne olursa olsun mahkûm hâkimin meslekten çıkarılmasına karar verilir» denmektedir.

Bunlardan anlaşılıyor ki, memurlar için hususî hayatlarında vekarlı ve şerefli olmak bir mükellefiyettir. Bunun ihlâli kanun vâzı tarafından bir hizmet hatası sayılmıştır.

Hakikaten bir memurun, meselâ bir valinin hususî hayatındaki küçük bir vekarsızlığı kamu hizmetinin iyi başarılmasına mâni teşkil edebilir. Bu sebeple memurun yaptığı hizmetin önem ve derecesi hizmet hatasının ölçülerinden biri olacaktır.

İnzibati cezalarla umumi cezalar arasındaki fark dolayısıyla bir fiil için her iki ceza da tatbik olunmaktadır. Bu suretle ceza hukukundaki bir fiil için bir tek ceza tatbik edileceği prensibi burada yer alamaz.

İnzibati cezalar, memurun ıslâhını veya meslekten ayrılmasını gaye tutan müeyyideler oldukları cihetle bunlar hürriyeti bağlayan cezalar değildirler. Yalnız askerî disiplin cezaları arasında hürriyeti bağlayan cezalar vardır. Ancak, askerî disiplin cezaları diğer inzibati cezalardan ana farklar gösterir ki, buna aşağıda temas edeceğiz.

Yine bu sebeptendir ki, inzibati cezalar ancak memur meslekte bulunduğu müddetçe haklarında tatbik edilir, meslekten ayrılmış memur hakkında, eğer meslekten ayrılma-

dan evvel tahkikat ve takibata başlanmamışsa bu ceza tatbik edilemez.⁴

Cezai müeyyideler zaman aşımı ile düştüğü halde inzibati cezalarda zaman aşımı bahse konu olamaz. Bundan dolayı memurun işlediği inzibati suçlara ceza tatbik edilirken bütün meslekî hayatı gözönünde tutulur. Ceza Kanunu ve inzibati cezanın tatbikini icabettiren bir hareketi hakkında, Ceza Kanunu bakımından zaman aşımı sebebi ile takibat yapılmaması inzibati cezanın tatbikine mâni olamaz. Ancak, her bakımdan hususiyetler gösteren Askerî Ceza Kanunu'nun 179 uncu maddesiyle disiplin tecavüzleri için bir aylık bir zaman aşımı koymak suretiyle bir istisna yapmıştır.

Genel suçlar ceza kanunları ve diğer özel kanunlar tarafından açıkça belirtilirler. Türk Ceza Kanunu'nun birinci maddesinde «kanunun sarih olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez, kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılamaz» denilmek suretiyle kanunsuz suç ve kanunsuz ceza olmaz prensibi konulmuştur.

Halbuki inzibati suçlar kısmen kanun ve nizamnamelere konmuş olmakla beraber, kısmen de takdirî olmak karakterini muhafaza etmektedirler. Yâni henüz kanunsuz suç olmaz prensibi inzibati işlerde tam olarak cari değildir.⁵

Askerî Ceza Kanunu'nun 162 nci maddesinin A fıkrasında: «Disiplin tecavüzü, askerî terbiyeyi, disiplini bozan ve hiç bir ceza kanununun maddelerine uymayan fiiller ve tekâsüller» denildiği gibi, Hâkimler Kanunu'nun 86 ncı maddesinde inzibati cezalar sayılmış bunlardan yalnız maaş kesilme cezasının tatbikini gerekli kılan hareketlere işaret edilerek diğer cezaların tatbikini gerektiren hareketler takdire bırakılmıştır. Bu kanunun 101 inci maddesinde ise «İnzibati muamele tatbikini müstelzim bir fiil isnad olunan kimsenin leh ve aleyhindeki delillerin serbestçe takdir edileceği

⁴ G. Jese, aynı eser, sahife 81, 105.

⁵ Traite elementaire de Droit Criminel et de legislation Penal Compare, H. Donnedieu de Vabres, p. 96.

ve yine inzibati muamele ve cezaların tatbikinde hâkimin şeref ve itibarını kuvvetle muhafaza vazifesinden ve mevcut delillerin vicdanlarında husule getirdiği samimî kanaatten ilham alırlar», denilmiştir.

Öğretmenler hakkındaki 1702 sayılı kanunun 21, 22, 23, 24 üncü maddelerinde inzibati suçların tâyininde takdire büyük bir yer verilmiştir. Milletvekillerinden Edip Erkin ve Şükrü Sökmensüer taraflarından teklif edilen kanun tasarısının 120 nci maddesinde bu esas konmuştur. Yine Askerî Ceza Kanunu'nun 163 üncü maddesinin ikinci fıkrasında «disiplin tecavüzlerinde disiplin âmiri ceza verip vermemekte salâhiyeti dahilinde takdir hakkını haizdir», denilmiştir.

İnzibati cezalar:

İnzibati suçların tâyininde az çok takdire yer verilmiş olmakla beraber inzibati cezalar tamamen kanunileşmiştir. Kanunda yazılı olmayan bir inzibati ceza verilemez.

Ceza mahkemeleri kararlarının inzibati ceza sahasındaki tesiri:

Prensip itibariyle ikisindeki maksat ve gayeler ayrı olduğu için ceza mahkemeleri kararlarının inzibati sahada ve inzibati kararların da ceza mahkemeleri kararları üzerinde tesiri yoktur. Takibata mahal olmadığı veya men'i muhakeme yahut beraet kararı verilmesi, fiil inzibati cezayı mucip bir hal ise inzibati cezanın tatbikine mâni olmaz.

1700 sayılı Dahiliye Memurları Kanunu'nun 23 üncü maddesinde: «İrtikâp ve irtişaları veya vazife ve memurluk haysiyet ve şerefine uymıyan kötü itiyat ve halleri şayi olduğu ve bu, ayrı ayrı iki müfettiş tarafından verilen raporlar ve muhtelif iki âmirin mahrem tezkiye verakaları ile teeyyüd ettiği halde maddî ve kanunî kâfi deliller bulunmamasından haklarında takibat yapılmayan memurlar Vekâlet inzibat Komisyonu'nun kararı ve Vekilin tasdiki ile meslekten çıkarılır» denmekle bu husus açıklanmıştır.

Yalnız inzibati ceza kararları, inzibati sahada muhkem kaziye vasfını kazanır, yeni bir delil olmadıkça kararın verildiği inzibati suç hakkında yeniden takibat yapılamaz.

Ancak inzibat komisyonları hâdisenin tesbiti bakımından ceza mahkemeleri kararlariyle bağılıdır.⁶

3201 sayılı Emniyet Teşkilâtı Kanunu'nun 81 inci maddesinde: «Bir memura isnat olunan fiil inzibati cezayı müstelzim olmakla beraber, Türk Ceza Kanunu mucibince cezalandırılmayı da istilzam eylediği ve inzibati ceza hakkında karar verilebilmesi için mevcut deliller kâfi görülmeyerek, mahkeme hükmüne intizar zarureti bulunduğu kanaati hâsıl edildiği takdirde inzibati cezanın tatbiki mahkeme neticesine talik olunur» kaydıyla inzibati cezanın tatbiki mahkûmiyet neticesine bağlanmıştır.

Genel affin inzibati cezalara tesiri:

Bir memur, Ceza Kanunu bakımından mahkûmiyeti neticesi, inzibati cezaya çarptırılmış ise, meselâ: bir seneden fazla hapis cezasına mahkûm olduğu cihetle, Memurin Kanunu'nun 49 uncu maddesi gereğince, memuriyetten ihraç edilmişse, genel af ile suçluluğun ortadan kalkması halinde bunun inzibati cezaya da tesir edeceği Danıştay Dâva Daireleri Hususi Heyetinin 38/39 esas, 38/249 karar sayılı kararıyla içtihat olunmuştur.

Şayet inzibati cezanın tatbiki cezai mahkûmiyetin neticesi olmayıp da yapılan hareketin inzibati suç olmasından ileri geliyorsa, bize göre umumi af ile suçluluğun ortadan kalkmasının inzibati cezaya Af Kanunu'nda sarahat olmayan hallerde tesir etmemesi lâzımgelir. Çünkü yukarıda da kaydedildiği üzere bu iki cezanın tatbikinde güdülen gaye ve maksatlar farklıdır.

Fransa'da 1919, 1935 tarihli kanunlarla genel af disiplin cezalarının bir kısmına da teşmil olunmuştur.⁷

İnzibati cezaların neveleri:

1 — Memurin Kanunu'muza göre inzibati cezalar: ihtar, tevbih, maaş kat'ı, kıdem tenzili, sınıf tenzili, memuriyetten ihraç (Memurin Kanunu madde 28, 29, 30, 31, 32, 33).

⁶ Vidal-Magnol, aynı eser, sahife 807

⁷ H. Donnedieu de Vabres, aynı eser sahife 573.

2 — Dahiliye memurları hakkındaki 1700 sayılı kanunun 20 nci maddesinde, Memurin Kanunu'nun 28, 29, 30, 31, 32 ve 33 üncü maddesindeki suçlardan başka inzibati suçlar sayılmış ise de cezalar Memurin Kanunu'nundakilerin aynıdır.

Emniyet mensupları hakkındaki 3201 sayılı kanunun 82 nci maddesinde inzibati cezalar: İhtar, tevbih, maaş kat'ı, kıdem tenzili, terfiin bir devrede geciktirilmesi, meslekten ihraç, memuriyetten ihraçtır.

3 — 2556 sayılı Hâkimler Kanunu'nun 82 nci maddesi yargıçları ve savcılarını inzibati ceza bakımından iki kısma ayırmış, 86 nci maddesi ile Yargıtay üyeliklerine kadar olanlar hakkında ihtar, maaş kesme, tevbih, derece indirmek, meslekten çıkarmak ve ikinci kısmı teşkil eden Yargıtay üye ve başkanları için de 96 nci maddesiyle tavsiye ve istifaya davet cezaları koymuştur.

4 — Öğretmenler hakkındaki inzibati cezalar da diğerlerinden farklıdır: 1702 sayılı kanunda ihtar, tevbih, ders ücretlerinin kesilmesi, maaş kesilmesi, kıdem indirilmesi, istifa etmiş sayılmak, Vekâlet emrine alınmak, meslekten çıkarılmak, devlet memurluğundan çıkarılmak, inzibati cezaları mevcuttur. (Madde 19) sözü geçen kanunda bu cezaların tatbikini gerektiren hareketlere işaret edilmiş, 28 inci maddede: «Devlet memurluğundan ihraç ve Vekâlet emrine alınmak cezaları Memurin Kanunu ahkâmına tabidir», denmiştir.

Bu kanunun hususiyeti, Memurin. Kanunu'ndan farklı olarak ders ücretlerinin kesilmesi ve istifa etmiş sayılmasıdır. Ancak bu kanun, Vekâlet emrine almayı Memurin Kanunu'na atfetmiş bulunmasına ve Memurin Kanunu'nda da, Vekâlet emrine almak lüzumunun sübutu halinde idareye verilmiş bir salâhiyet olmasına göre bu tedbir öğretmenler hakkında tatbik edildiği zaman da inzibati ceza sayılamaz. Tatbikatta da bu şekilde anlaşılmaktadır. İstifa etmiş sayılmak öğretmenin görevi ile ilişkisini kesen bir inzibati cezadır. 4274 sayılı kanunla eğitmen, köy enstitüleri mezunu öğretmen, gezici öğretmen, gezici başöğretmenler

hakkında tatbik edilen inzibati cezalar: işinde kusurlu sayılmak, ücret kesilmek, meslekten çıkarılmak (madde 33) cezalarıdır.

Buradaki meslekten çıkarılmak cezası «meslekten ihraç edilenler, devlet hizmetinde kullanılmazlar», denilmekle, memuriyetten çıkarılmak mahiyetindedir.

Köy enstitülerinde vazife gören öğretmen, memur, usta öğrenciler hakkında bir de enstitüdeki işlerden çıkarılmak cezası konmuştur. (Aynı kanun madde 52).

Görülüyor ki, bazı farklar hariç, bütün bu kanunlardaki cezalar birbirlerine benzemektedirler. Hafiften ağıra giden bir mertebeye tabi kılınmışlardır. Bu cezalar, inzibati suç işleyenlerin ıslâhı veya geçici ve daimi olarak meslekten uzaklaştırılmaları için konulmuşlardır. Hürriyeti bağlar mahiyette değildirler.

Askerlik mesleğinin hususiyeti gereği olarak askerler hakkındaki disiplin cezaları da diğer memurlara tatbik edilen inzibati cezalardan derin bir surette ayrılır. Askeri Ceza Kanunu'nun 162 nci maddesine göre, disiplin cezalarının tatbikini gerektiren suçlar iki kısma ayrılmıştır: A — Disiplin tecavüzü: «Askerî terbiyeyi, disiplini bozan ve hiç bir ceza kanununun maddelerine uymayan fiiller ve tekâsüller» B — Kabahatler: «Askerî Ceza Kanunu'nun 18 inci maddesinde yazılı olan fiillerin hafif halleri».

B fıkrasıyla askerî bazı kabahatlerin hafifleri disiplin suçu addedilmiş ve diğer disiplin suçlarından (disiplin tecavüzünden) farklı olarak kanunla tesbit edilmiş ve disiplin âmiri mahkemeye vermediği takdirde mutlaka disiplin cezası vermekle mükellef tutulmuştur. Halbuki disiplin tecavüzlerinde, disiplin âmiri ceza verip vermemekte takdir hakkını haizdir. (Askerî Ceza Kanunu madde 163)

Askerî Ceza Kanunu'ndaki disiplin cezaları suçlunun rütbesine göre değişir. (Madde 165). Diğer memurlar hakkındaki inzibati cezalardan farklı olarak askerî disiplin cezaları içerisinde göz hapsi, oda hapsi, katıksız hapis gibi hürriyeti bağlayanları da vardır. Bundan başka disiplin teca-

vüzü suçlarının tâyini tamamen takdire, tatbik ve verilmesi âmire bırakılmıştır.

Görülüyor ki, askerler hakkındaki disiplin cezaları ana farklar göstermektedir. Esasen askerî suçların ekserisi meslek disiplini bakımından konulmuşlardır. Disiplini bozan ve askerî terbiyeye aykırı bulunan, ceza kanunlarında yazılı olmayan hafif hareketler disiplin suçu addedilmiştir. Bu sebeptendir ki, bunlar için de zaman aşımı konmuştur.

Yukarıda adları geçen milletvekilleri tarafından teklif edilen Memurlar Kanunu Tasarısı'nda inzibati suçlar: Tekdir, maaş kesimi, terfiin geciktirilmesi, azil, meslekten çıkarma, memurluktan çıkarmadır. (Tasarı madde 109).

Tasarı gerekçesinden tekdirin, ihtar ve tevbih yerine konduğu anlaşılmaktadır. Bu tasarı ile konmak istenen azil «memurun iki seneye kadar hizmetten uzaklaştırılmasıdır» (Tasarı madde 113, fıkra 1).

Aynı maddenin ikinci fıkrasında bu ceza inzibat komisyonları kararlarını tasdikan bakanlar ve valiler tarafından verilir, denildikten sonra, üçüncü fıkrada bakanların ve valilerin 54 üncü madde mucibince haiz oldukları salâhiyetlerin mahfuz olduğuna işaret edilmiş, 54 üncü madde ise «Bakanlar idari sebepler bakımından veya inzibat komisyonları kararlarını yerine getirmek yönünden memurları azletmek salâhiyetini haizdir. Valiler tâyini kendilerine ait memurlar hakkında aynı salâhiyeti haizdir», denilmiştir.

Demek oluyor ki, bu tasanda konulan azil, hem inzibati bir cezadır, hem de idari bir tedbirdir. Mazuliyet «vazifesine ait yolsuz bir hareketinden veya idaresizliğinden veya idarece gevşekliğinden dolayı faaliyetinden geri alınan memurun durumudur». (Tasarı madde 50). Bu cezanın benzeri olan bakanlık, emrine almak idari tedbiri de tasarıda vardır. Yalnız bakanlık emrine almak sefirler, valiler, kaymakamlar ve emniyet müdürlerine hasredilmiştir.

İNZİBATİ CEZA VEREN MAKAMLAR

Disiplin salâhiyetinin kazaileşmesi ve inzibat komisyonları

İnzibati cezaların tatbiki, hiyerarşi salâhiyetinin bir neticesi ve esasında madun memurların hizmet kusuru işlediklerinde âmirlerine bunlar hakkında ceza tertibi hususunda tanınmış bir salâhiyettir.⁸ Fakat bugünkü temayül disiplin cezalarının kazaileşmiş disiplin komisyonları tarafından tatbik edilmesidir. Disiplin salâhiyetinin kazaileşmesi yalnız bu komisyonlar tarafından cezanın verilmesi değil, bundan başka inzibati suç ve cezaların kanunla tesbit olunması ve bu komisyonlar tarafından karar verilirken ceza muhakemeleri usulü kaidelerine tabi olunmasıdır da.

Fransa'da 14 Eylül 1941 tarihli kanunla disiplin suçlarının kanuniliği prensibi kabul edilmemiştir. Yâni bu suçlar kanunla tesbit edilmemiştir. Buna mukabil, disiplin cezaları kanunileştirilmiştir. Yâni kanunda sayılmıştır.

Fransa'da karar veren makamlara gelince: Bunlar İki kısımdır: Disiplin mahkemeleri, disiplin komisyonları.

Disiplin mahkemeleri henüz istisnaidir, disiplin komisyonları geneldir. Disiplin mahkemeleri hakiki bir mahkeme mahiyetindedir. Usulü muhakemeye tabidir. Meselâ: Akademi Konseyi, Üniversite Meclisleri, Yüksek Maarif Meclisi bu mahiyettedir.

Sözü geçen kanunla umumileştirildiği anlaşılan disiplin komisyonlarına gelince: Bu komisyonların henüz istişari mahiyette oldukları ve kararları bizatihi hüküm ifade etmeyip ancak idare âmirinin tasdiki ile tekemmül etmektedir. Bununla beraber tatbikatta bunların kararlarının ekseriyetle kabul edildiği görülmüştür.

Yine bu komisyonlar da usulü muhakemeye tabidirler ve memur hakkında disiplin cezası tatbik edilmeden evvel memura suçuna ait dosyanın tetkiki hakkı verilmiştir Ancak

⁸ Precis du Droit Public, Roger Bonnard 6 eme edition 1944 P. 247.

dosyanın tebliği resen değil, memurun isteği üzerine yapılmaktadır.⁹

Disiplin salâhiyetinin kazaileştirilmesi, memurlar için hiyerarşik âmirlerin keyfi muamelelerine karşı garanti sayılmaktadır.

Hauriou'ya göre, «en enerjik himaye, hiyerarşik makamı silâhsız bırakan disiplin kaza mercileri müessesesidir»¹⁰

Bizde inzibati cezaya karar veren makamlar.

Memurin Kanunu'nun 1777 sayılı kanunla değişen 26 ncı maddesinde yazılı olan inzibati cezalardan ihtar ve tevbih inzibat komisyonları tarafından verilebileceği gibi, ihtarın âmir ve tevbihin de bakan veya vali tarafından resen verilebileceği kaydedilmektedir. Bu hafif cezalar haricinde kalanlar, ancak inzibat komisyonları kararlariyle verilebilirler. Öğretmenler hakkındaki 1702 sayılı kanunun 1880 sayılı kanunun 6 ncı maddesiyle değişen 33 üncü maddesine göre ihtar, tevbih ve ders ücretlerinin kesilmesi, inzibat komisyonlarından mada Eğitim bakanı, valiler, eğitim müdürleri ve okul müdürleri gibi idare âmirleri tarafından da resen verilebilip, bu hafif cezalar dışında kalanlar ancak inzibat komisyonları kararlariyle verilebilirler. Köy enstitüsü mezunu öğretmenler hakkında 4274 sayılı kanuna göre, eğitmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin işinde kusurlu sayılma cezası ilköğretim müfettişleri ve maarif müdürleri tarafından verilir, diğer ağır disiplin cezalarının verilmesi disiplin komisyonlarına bırakılmıştır, (madde 33).

Hâkimler hakkındaki 2556 sayılı kanunla ihtar ve maaş kesme cezaları bakan tarafından, diğerleri inzibat komisyonu kararıyla verilir.

(Madde 87, 88, 93).

Temyiz ikinci reisi ile temyiz âzaları hakkında tavsiye ve istifaya davet cezaları haysiyet divanı tarafından verilir. (Madde 96 ve müteakip).

⁹ Aynı eser aynı sahife.

¹⁰ Droit Administratif 4eme edition 1938, P. 82.

İnzibat Komisyonları ve Kararlarının Mahiyeti

İnzibat komisyonları üç kısımdır: Bakanlık inzibat komisyonları, il inzibat komisyonları, ilçe inzibat komisyonları.

İlçe inzibat komisyonu kararları il, il inzibat komisyonu kararları bakanlık, ve bakanlık inzibat komisyonları kararları Danıştay'da tetkik olunur.

İlçe inzibat komisyonları ancak tevbih, maaş kat'ı, kıdem tenzili, sınıf tenzili gibi inzibati cezalar verebilirler. Bunların kararlarının son tetkik mercii bakanlık inzibat komisyonlarıdır. (Memurin K. Madde 52.)

İl inzibat komisyonları, tâyinleri valilere ait memurlar hakkında, Bakanlık inzibat komisyonları, tâyinleri merkeze ait memurlar hakkında karar verir. Yalnız valiler, müsteşarlar, umum müdürler ve birinci sınıf müdürler hakkında karar itti hazı adliye memurlarından ise Yargıtay'a, değil iseler Danıştay'a aittir. (Memurin K. Madde 53).

Görölüyor ki, memurlar hakkında inzibati ceza veren inzibat komisyonları derecelere tabi kılınmış ve hepsinin (hâkimler ve adliye memurları hariç) üstünde Danıştay temyiz mercii addolunmuştur. Filhakika 3546 sayılı Danıştay Kanunu'nun 14 üncü maddesinin (E) fıkrasında «birinci derecede inzibati ceza tâyini Danıştay'a ait olan işlerle vekâlet inzibat komisyonları kararlarına karşı vukubulan itirazlar hakkında tetkikat yaparak karar itti haz» edeceği yazılıdır. Her ne kadar Memurin Kanunu'nun 26 ncı maddesinde: «İnzibat komisyonları kararları bakanlar veya valiler tarafından tatbik olunur», denilmekte ise de, bu hüküm, bu heyetler tarafından verilen kararların idare âmirleri tarafından tatbik edileceğini gösterip, yoksa bakan veya valinin bu kararları tebdil veya tatbik etmemesi mânasına gelmediğini «inzibat komisyonlarının mukarreratı tasdika muhtaç olmaksızın lüzümlicradır. Ancak memur veya mermi1un mensup olduğu daire âmiri tarihi tebliğden itibaren 15 gün zarfında bu kararı temyiz edebilirler» (Memurin Kanunu madde 57) demekle inzibat komisyonu kararlarının kazailiğini açıklamaktadır.

Yine 58 inci madde «İnzibat komisyonları tam iki tah-

kikat sadedinde muhakim derecesinde kudret ve kuvveti haizdirler. Şahit celp ve istima edebilirler» hükmünü koymakla bunu göstermektedir.

Ancak inzibat komisyonları kuruluşu ve toplanma ve karar misabı itibariyle mahkemelerden bir ayrılık gösterir.

Gerek ilçe, gerek ile ve gerekse bakanlık inzibat komisyonları idare âmirlerinden teşekkül etmektedir. Vakıa bir heyetin kararlarının kazailik karakterini haiz olması o heyeti teşkil eden üyelerin sıfatlarından doğmaz. Nitekim Fransa'daki ticaret mahkemeleri Prud'homme meclislerinin heyetlerini teşkil eden üyeler mesleki hâkimler değildirler. Yalnız bir mahkeme mürettep üyesinin tamamıyla toplandığı halde «inzibat komisyonları ledelik tiza âzasının sülûsanı ile içtima ve ekseriyetle karar ittihaz ederler.» (Memurin Kanunu madde 59.)

Yine 2556 sayılı Hâkimler Kanunu'nun 94 üncü maddesinde» inzibat meclisi temyiz mahkemesi ikinci reislerinden üç de temyiz âzasından iki zat ile teftiş heyeti reisi ve ceza işleri umum müdüründen teşekkül eder», dendiikten sonra aynı maddede inzibat meclisinin beş kişinin toplanmasıyla karar verebileceği yazılıdır. Bu ayrılıklara rağmen bu mülâhazalardan inzibat meclisi kararlarının kazai olduğu anlaşılmakta, nitekim Danıştay umumi heyetinin 13/III/1943 gün ve 43/68 ve 65 sayılı kararında da bu cihet tebarüz ettirilmiştir.

Mevzuatımızda bütün inzibat komisyonları kararları kazai mahiyeti haiz değildirler. Meselâ: 3201 sayılı Emniyet Teşkilât Kanunu'nun 3452 sayılı kanunla değişen 75 inci maddesine göre Emniyet Umum Müdürlüğü inzibat komisyonu, vilâyet inzibat komisyonu, vilâyet polis divanları kararları istişari olmak mahiyetinden ileri geçmemektedirler. Çünkü: bu kararlar, cezanın derecesine göre vali, emniyet umum müdürü ve İçişleri bakanı tasdik ve tasvipleri ile tekemmül etmektedirler.

Yine 1700 sayılı Dahiliye Memurları Kanunu'nun 23 üncü maddesine göre verilen, meslekten çıkarma cezası hakkında «Vekâlet inzibat komisyonunun kararı ve vekilin tas-

dikiyle meslekten çıkarılırlar» denilmiş olmasına göre, bu madde gereğince komisyonun verdiği karar alınması kanunen zaruri ve istişari mahiyette bir karardır. Bilindiği üzere iptal dâvaları idari makamların idari kararları aleyhine açıldığından bu kararlar vekil, vali veya emniyet umum müdürü gibi idari makamların, idari kararları addolunarak Danıştay'da yukarıda bahsi geçen inzibat komisyonlarının lâzımülcra kararlarından farklı olarak iptal dâvası şeklinde beşinci dairede incelenmekte ve sonuçlandırılmaktadırlar.

İnzibati ceza salâhiyetinin kazaileşmesi neticesi olarak memurlara tanınan garantilerden bir kısmı da, Memurin Kanunu'nun 56 ncı maddesi gereğince komisyon kararlarının müdellel ve kanun ve nizamnamelere müstenit olması, inzibat komisyonlarının tamiki tahkikat sadedinde muhakim derecesinde kudret ve kuvveti haiz bulunması şahit celp ve istimal, 55 inci maddeye göre «ittihamı mucip mevad memura tebliğ edilerek heyetçe tâyin edilen müddette cevap alınmadan hakkında inzibat komisyonları bir karar veremez. Aksi takdirde o karar nakzolunur» hükmü, 57 nci madde gereğince kararın tebliğinden itibaren 15 gün zarfında temyiz edilebilmesi gibi hususlardır.

Bundan evvel de sözü geçen milletvekillerinden Edip Kemal Erkin ve Şükrü Sökmensüer taraflarından teklif edilen yeni Mamurin Kanunu tasarısından tekdir cezacının verilmesi idare âmirine bırakılmış (tasarı madde 110) maaş kesimi resen veya inzibat komisyonunun kararını tasdikan idare âmirince (tasarı madde 111) terhin geciktirilmesi ve azil cezaları inzibat komisyonu kararlarının tasdikan idare âmirleri tarafından (madde 112, 113), meslekten çıkarma inzibat komisyonu kararıyla (madde 114), memurluktan çıkarma «inzibat komisyonu kararları ikinci derecede tetkik edildikten sonra tâyin salâhiyetini haiz olup üçüncü derecede makamlar tarafından tasdik edilir» (madde 115) denilmek suretiyle idare âmirlerince verileceği yazılıdır. Tasarının 107 nci maddesinde «Vekiller inzibat komisyonlarının kararına uymak mecburiyetinde değildirler, Şu kadar ki; komisyonun tâyin ettiği cezayı daha ağır cezaya çevirmek

reyinde bulunduğu takdirde ağırlaştırmanın mucip sebeplerini yazı ile izah etmek mecburiyetindedir». Bu hükümlerden yalnız meslekten çıkarma cezası inzibat komisyonu tarafından verilecek, diğerleri ya idare âmiri tarafından resen veya inzibat komisyonu kararları tasdik edilmek suretiyle verilecektir. Her ne kadar memurluktan çıkarmada inzibat komisyonu kararının ikinci derecede tetkik edileceğı hükmü konulmuş ise de, ikinci derecede tetkikten sonra idare âmiri tarafından tasdik edilmesi bunu, birinci ve ikinci derecede tetkik eden inzibat komisyonları kararlarını istişari mahiyete sokmaktadır. Buna mukabil tasarının 102, 103. 104, 105 inci maddelerinde inzibat komisyonu kararlarına karşı itiraz şekli, ikinci derece tetkik mercileri gösterilip ve ikinci derecedeki kararların son ve kat'i olup diğer bir mercie itiraz edilemeyeceğı hükmü konmuş ise de, tasarının 107 nci maddesinde: «Vekiller, inzibat komisyonlarının kararına uymak mecburiyetinde değildir...» denmekle bu kararın yine kazailik vasfı ortadan kaldırılmıştır.

Memurin kanunu tasarısının bu hükümlerinde bir tutmazlık olduğu gibi, yukarıdan beri izaha çalıştığımız disiplin salâhiyetinin kazaileşmesi temayüllerine de bir aykırılık gösterdiği düşüncesindeyiz. Bize göre, memurlar için garanti sayılan disiplin salâhiyetinin kazaileşmesi yerine en ağır cezaları bile idare âmirlerinin salâhiyetli kılınarak inzibat komisyonlarını bunların istişari organları şekline sokmak arzu edilmez bir durumdur.

Henüz böyle bir teklifin ne şekil alacağı belli olmamakla beraber, yazımızı tahsis ettiğimiz konu hakkındaki tasarıya temas etmeyi de faydalı bulduğumuz için, imkân nisbetinde bazı hükümlerine ait düşüncelerimizi kaydettik.

AMERİKA'DA GEZİ

Yazan:
Vâlâ KURTİZ

1 — 1 Eylül 947 Pazartesi günü Amerika topraklarında (amele günü) kutlanmıştır. O gün çıkan Ann Arbor gazetesinde bu münasebetle yazılan küçük bir makaleyi bugünün tarihçesi bakımından tercüme ettim:

«Amerika'da her sene, Eylül ayının ilk Pazartesi günü «amele günü» olarak kutlanmaktadır. Amele günü bu sene 65 inci yılını idrâk etmiştir. 1869 da gizli olarak New Yorkta kurulmuş bulunan ve «Amele Şövalyeleri» ismini taşıyan cemiyet mensupları New York sokaklarında ilk defa 1882 de nümâyişlerde bulunarak Eylülün ilk Pazartesi gününün Amele Günü olarak kabul edilmesini talep etmiştir. Bu cemiyetin siyasi ve ekonomik gayeleri olmakla beraber yegâne arzusu yövmiye sekiz saatlik çalışma prensibini hükümete kabul ettirmek istemesinden ibaretti. O tarihlerde cemiyetin yarım milyon âzası bulunuyordu. Amele gününü ilk tanıyan 1887 senesinde Oregon State'ti olmuştur. Mezkûr tarih, Amerika'nın sanai kudretinin serpildiği devirdi. Bu tarihlerde amele hareketleri Amerika'nın her yerinde zaman zaman başgöstermekte idi. Birçok state'lerde buna mümasil millî cereyanlar tevali etmeğe başlayınca Amerika Ayan ve Mebusan Meclisi bir kanunla amele gününün bütün Amerika topraklarında aynı gün kutlanmasının meşruiyetini kabul etmiştir. Fakat buna rağmen State'ler 1928 se nesine kadar kendi sınırlarında buna müsaade etmemişlerdir. Halen amele günü Amerika'nın her yerinde aynı gün kutlanmaktadır. Amerika'nın amele günü, 1889 da Paris'te ikinci Beynelmilel Sosyalist Kongresi'nde Avrupa için kabul edilen 1 Mayıs, amele bayramına hiç bir suretle benzememektedir. Moskova'da Kızıl Meydan'da yapılan törenlerle.

1 Mayıs tadilinin Rusya için en büyük bayram olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük Britanya, amele gününü ilk olarak 1894 tarihinde kabul ederek, bunu devam ettirmektedir. Mamafih İngiltere’de amele günü Mayıs bili takip eden ilk Pazar günü olarak tesbit edilmiştir. Bütün nümayişler, nutuklar, geçitler, mezkûr günde yapılmaktadır.

Memleket, zaman ve ifa şekli ne olursa olsun, amele gününden anlaşılan fikir ve mâna aynıdır. — Bir cemiyette millî serveti artırmak için en fazla mesai sarfeden ameleye hakikî saygıyı göstermek — Amerika’da eşi bulunmayan şahıs hürriyetinden ve hayat standardından faydalanan amelenin bu günü tesit etmesinde hususi bir mâna mündemiçtir.»

Bayramın şeklini ve cereyan tarzını görmek üzere Ann Arbor’a 60 kilometre mesafede bulunan ve Amerika’nın en büyük otomobil sanayî merkezlerinden biri olan iki milyonluk bir şehir olan Detroit’e gittim. Amele geçitlerini fevkalâde bir intizam içinde seyrettim. Detroit’te amele geçidini eski Cumhurreisi muavini Wallace idare ediyordu. Yanında amele birliği reis muavini Thomas ile Wayne Counti’sinin amele birliği meclisi reisi Doll bulunmakta idi. Wallace, bir nutkunda ameleye, Demokrat parti işlerinde varlığını hissettirmesini, aksi takdirde kendileri için yeni bir parti kurmalarım ileri sürdü. Bütün gün geçit resmi devam etti ve yer yer amele haklarının gözetilmesi mevzuları üzerinde nutuklar verildi. Bu kadar kalabalık bir şehirde hiç bir kanunsuz ve aşırı hareket vuku bulmamıştır. Söylenen sözleri beğenenler alkışlıyor, beğenmeyenler tebessümle karşıyorlardı. Geçide iştirâk etmemiş olan halk, iki taraflı yaya yollarda bir çizgi halinde muntazam dizilmişlerdi. Hürriyetine o kadar sahip olan halk, kanun ve polis nizamlarına karşı o derecede itaatkâr ve herhangi kurulu bir nizamı bozmaktan çekingendir. Tören ve geçit hitama erdikten sonra herkes büyük eğlence yerlerine parklara dağıldı. O muazzam halk kütlesini bir anda içine sığdıracabilecek ve sokakları تنها bırakacak mesire yerleri, parkları ve eğlence yerlerinin hazırlanmış bu-

lunması, çok kuvvetli bir belediye teşkilâtına sahip bir şehir olduğunu kendiliğinden meydana çıkarmaktadır.

Şehir dahilinde ve yalnız ticaret çevrelerinde altmış, yetmiş katlı muazzam binalar mevcuttur. Bu apartmanlarda asansör bulunmakla beraber ayrıca elektrikle mütaharrik basamaklı merdivenlerden de istifade edilmektedir. Bu şehirde Ford'un muazzam otomobil fabrikası bulunmaktadır. Fabrikayı gezdim ve insan elinin neler yapmağa kaadir olduğunu gördüm.

2 — Upper Michigan'da yaptığım gezi ve nazarıma çarpanlar:

Ann Arbor Üniversite talebesinin tertip etmiş olduğu ucuz seyahatten istifade ederek, iştirak ettim. Upper Michigan'ın tam karşılığı yukarı Michigan'dır. Michigan eyaletinin kuzey kısmını ihtiva eden şehirlerdir. Ann Arbor'dan dört, beşyüz mil mesafesinde kalmaktadır. Bu mıntika sık sık gölleri, ormanları ve adaları bulunan güzel manzaralı yerlerdir Upper Michigan tamamen bir yarımada teşkil etmektedir. Birçok noktalarından Canada'nın toprakları gözükmektedir. İklim itibariyle kışları uzun ve sert, yazları serin olduğundan, yazın buraları birçok Amerikalı'ların seyahat ve istirahat yerleri olmaktadır. Gittiğim Machinaw şehri yarımadanın Güney kısmında bulunmaktadır. Bu civarda bulunan Machinac adası, Michigan yarımadasını ikiye ayırmakta ve aynı adada bulunan iki gölü, Lake Michigan, Lake Huron'u birbirine raptetmektedir. Sayılan bu yerlerin hepsi çok cazip mesire ve turist yerleridir. Her sene yüzbinlerce seyyahı ağırlamaktadır.

Şehir, ada ve göller tamamen sık çam ormanlıkları içindedir. Ormanlar halka gezi yerleri olarak ayrılmıştır. Ormanların içinde yer yer ateş yakmak için demirden ıskaralı ocaklar yapılmıştır. Her ocağın başında demet demet odunlar bırakılmıştır. Öğrendiğime göre her gün o yerin bekçisi ocakları gezer, odunu kullanılmış ocağın yanına yeniden odun demetini koyarmış. Ocakların yanı hiç bir zaman odunsuz kalmıyor. Bu hizmetten dolayı da hiç kimseden bir bedel alınmıyor. Birinci gaye ormanlardan gelişi güzel odun

toplanmasına, böylelikle mâni olmakmış. Umumi şoselerin güzergâhına tesadüf eden ormanlarda da aynı şekilde hareket olunmaktadır. Ocakta işi bitenler ateşlerin sıçramasına mâni olan kapağı örtmektedirler. Orman içinde ağaçtan yapılmış kanepeler, masalar, konmuş, fişkıran çeşmeler, duş yerleri, yüz numaralar yapılmış, oraya gelenlerin her türlü ihtiyaçları düşünülmüştür. Ocak bulunan yerlerde ocakların on metre karelik yerleri ağaçtan temizlettirilmiştir. Bu yerlerin muhafazası için bekçiler ve bekçi kulübeleri yapılmıştır. Buraya gelinceye kadar katettiğim yollarda en küçük bir arızaya ve sarsıntıya rastlamadım. Esasen Amerika'da herkesin hayran kalacağı bir şey varsa, yollarıdır. Yollar hakkında ilk iki aylık raporunda lüzumlu hususları arzetmiştim.

Buralardaki evlerin duvarları ekseri ağaç gövdelerinin birbiri üzerine konması suretiyle inşa edilmiştir. Yalnız ağaçlar parlak bir şekilde cilâlanmış. Bu gibi evler birer kat üzerine yapılmış çok orijinal meskenlerdir. Bu ev tiplerine, fakat itina edilmeden yapılmış olanlarına memleketimizde Posof ilçesinde tesadüf etmişim. Bu binalar turistlerin her türlü ihtiyacını karşılayacak bir tarzda tefriş edilmiştir. Şehirlere pek bol para girmektedir.

Halk, ağaçtan mamul eşya ve bilhassa tabak takımları yapıp gelenlere satmaktadır. Bunlar çok güzel birer sanat eserleridir. Sofra takımları en güzel çini takımlarını aratmayacak incelikte yapılmaktadır. Tadil günlerinde kır gezmelerini kendilerine bir vazife edinmiş olan Amerikalı'lar kır sofralarını bunlarla daha ucuza süslemektedirler.

3 — Ann Arbor şehrinin tayyareden alınmış bir kısım manzarasını takdim ediyorum:

Şehrin cadde ve sokak kuruluşlarına oldukça farketmek imkânı mevcuttur. Şehir tamamen bloklara taksim edilmiştir. Yollar tamamen ağaçlandırılmış ve yer yer yeşil sahalar meydana getirilmiştir.

4 — Ann Arbor'da yaz mevsimi geç gelip, kısa devam ettiğinden mahsulât Ağustosun ilk haftasında kemâle ermiş ve iki gün zarfında hasadı yapılarak ambarlara sevk edilerek iş bitirilmiştir. El ile yapılan hiç bir işe tesadüf edemedim.

Kombinalar marifetiyle iki günde bütün biçme ve harman işleri ikmal edilmiştir.

5 — Burada mülki taksimat yanında ayrıca bir de okul sınırları taksimatı mevcuttur. Çocuklar okullara eğitim bürolarına ait otobüslerle nakledilmektedir. Müşterek bekleme yerlerinde toplanan çocuklar vasıtaya binmektedirler.

6 — İlk altı aylık lisanı kuvvetlendirme müddetim hitama ermiş bulunmaktadır. Raporumu ikmalden sonra ilk işim bura belediye reisini ziyaret olacaktır.

Tetkikatıma bu aydan itibaren başlayacağımı saygılarımla arzederim.

İDARE TEŞKİLÂTININ ÖZLÜK İŞLERİNE AİT BİR ANKET MÜNASEBETİYLE

Yazan:
H. METİN

İdare teşkilâtının hangi yetkilerle kuvvetlendirilmesi ve bu teşkilât personelin hizmete alınma, yükselme yerlerinin değiştirilmesi yollukları gibi özlük işlerinde ne gibi değişiklikler yapılması hakkında iş'arı istenilen düşünceler sıra ile ve hulâsa olarak aşağıya yazılmıştır:

1 — Yetkiler:

İdare âmirlerine birçok kanunlarla birçok vazife ve salâhiyetler ve pek tabii olarak da aynı derecede mesuliyetler tanınmıştır. Bu salâhiyet ve mesuliyetlerin bir kısmı doğrudan doğruya bir hizmet ifa etmek için, diğer bir kısmı da hizmet ifa etmekle beraber daha ziyade yapılmakta olan hizmetlerin kanuna uygun işleyip işlemediğini denetlemek için idare âmirlerine tevcih edilmiş bulunmaktadır. Genel olarak bu yetkilerin kifayetini kabul etmek ve daha artırılmasını istememek bugünkü siyasi cereyanlara olduğu kadar realitelere de uygundur. Ancak bilhassa denetleme ve bunun neticesi — mesuliyeti üzerine alarak — emir verme yetkileri hususi kanunların mevzuuna giren işler haricinde daima şüpheli kalmaktadır. Bunun sebebi asli hükmün bir umumi kanunda yazılı olması ve ondan sonra çıkmış olan kanunların bunları meskût geçmesidir. Meselâ Tekel dairesini kimlerin teftiş ve murakabe edeceğini yazarken, belki haşiv yapmamak düşüncesiyle eski hükmü tekrarlamamakta ve binnetice bütün bilgileri kendi meslek mevzuatından ileri geçmemesi tabii karşılanacak olan alâkalı memurlar da öteki hükümden bihaber kalmaktadır. Bir ilde valinin istediği bir yazının bunu vermek istemeyen ve vali'de bu yetkinin olmadığını sanan bir Tekel Baş Müdüründen Emniyet Müdürü vasıtasıyla ve zorla alındığını söyleyerek ilk bakış-

ta lüzumsuz gibi görüleceğini tabii addettiğimiz bu mütalâamızın üzerinde durulmaya değer mahiyetini tebarüz ettirmiş oluruz. İl İdaresi Kanunu'nun 41 inci maddesindeki hükme mütenazır olarak valinin emriyle kaymakamın toplamağa başladığı malûmatı, başmüdüründen emir almadan veremeyeceğini söyleyen bir Bucak P. T. T. Şefi, hakkında yapılan tahkik sonunda suçsuz görülmüştür. Yine bir ilçede ortaokuldaki sınıf — veya imtihanı — görmek isteyen bir kaymakama müdür: «buraya girecek olanlar talimatımızda yazılıdır. Siz giremezsiniz» demiştir. Bütün bu misaller de gösteriyor ki, her daire umumi hükümlerden başka olarak bir meslek mevzuatı kaleme alırken idare âmirinin — varsa — yetkilerini de unutmamalıdır. Genel olarak İl İdaresi Kanunu ile bunu değiştiren 1851 sayılı kanunda yazılı denetleme ve murakabe yetkisi, hiç de genişletilmemek şartıyla açık ve tafsilâtlı olarak diğer dairelerin teşkilât kanunlarına da girerse ki, — hiçbir şeyden çekinmeyerek bu yapılmalıdır — o zaman bilhassa mülhak bütçeli daireler biraz daha çekinerek ve mevzuata daha riayetkâr olarak iş göreceklidir. Bu cümlemizin şimdi aksine çalıştıkları mânasına kullanılmadığını tasrih ederken, meselâ; Toprak Ofisi dairelerinde —en son olarak Aksaray'da da olduğu gibi — vukua geldiğini gördüğümüz suçların, aynı işi görmüş olan belediye veya malmüdürlüklerinde çok az nisbette vaki olduğuna işaret etmek isteriz.

İlçede en büyük hükümet memuru olduğu ve adli ve askerî haricinde bütün devlet daire ve müesseselerini teftiş ve murakabeye yetkili kılman kaymakama, bu dairelere emir vermek yetkisi tanınmamıştır. Vali hakkında bu salâhiyetler sayılırken âmir kelimesi açıkça kullanıldığına ve aynı kanun kaymakam için bu kelimeyi ihmal ettiğine göre bunu arzu etmediği mânası haklı olarak çıkarılacaktır. Halbuki kanunun kaymakama bu salâhiyeti vermesinden maksat onun sadece bir müfettiş gibi evraka dalıp hataları tesbit etmesi değildir. Bilâkis bundan maksat ilçe dahilinde bütün devlet daire ve müesseselerinin ahenkli bir tarzda çalışmasını temin ve bu gayeye varabilmek için de kaymaka-

ma lüzumlu bir salâhiyet bahş etmektir İl İdaresi Kanunu'nda il için konulan açık hükümler ilçe için meskût geçilmiş ve tabii olarak her daire reisi ildeki daire reisi ile her mevzuda doğrudan doğruya icrai ve teknik her türlü yazışmalarda bulunabildiği için kaymakamlıkla bir ilgisi olmadığına haklı olarak kanaat getirilmiştir. Hattâ kanunda musarrah olmasına ve mülhak bütçeli daireler hakkında herhangi bir istisna yapılmamasına rağmen posta, gümrük vesair bu gibi dairelerin merkezdeki âmirleri, yazışmalarda, katiyen valinin tavassutuna lüzum görmeden doğrudan ildeki daire reisleri ile muhabere etmektedirler. Bu sakat usul maalesef bazan valilerce de terviç edilmekte ve valiler genel müdürlerle doğrudan muhabereye geçmektedirler. Halbuki kanunun ruh ve maksadına uymayan bu gibi hareketlerin ancak kanunlarda açık ve kâfi derecede tafsîlâtlı hükümlerle önüne geçmek mümkün olacaktır, ildeki daire reisleri, meselâ jandarma komutanı istediği zaman ilçedeki jandarma komutanını veya herhangi bir başka jandarma rütbelisini il'e çağırabilmekte ve bundan kaymakamın haberi dahi olmamaktadır. Pek sıkıştırlarsa «ceza vermek için çağırıştım» diyerek işi kanuni bir sebebe de bağlayabilmektedirler. Bu sebeplerle zait telâkki olunmayarak kanunlara kâfi derece hükümler konulmalı, hiç değilse memurlarımız bugünkünden çok üstün kültür seviyesine çıkıncaya kadar kaydiyle bu yapılmalıdır.

Yine idare âmirlerine bidayette verilmiş olan bazı yetkiler, bilâhare çıkan kanunlarla ve sarahaten olmayarak mütemadiyen kısılmaktadır. Valinin İl İdaresi Kanunu'ndaki yetkilerinden bazıları bu gün çok eski bir devre ait hükümler gibi durmaktadır. Düşünülmelidir ki, ilk vazifesi asayîşi temin olan vali bir jandarma gediklisini bile filân yerden kaldırıp filân yere tâyin salâhiyetine maalesef malik değildir. Halbuki kanun, valinin bütün bunları yapacağını göstermektedir. Merkez daireleri üzerlerinde hiç bir mesuliyet taşımadıkları halde bütün salâhiyetleri yavaş yavaş kendilerinde toplamakta ve netice itibariyle de ilde hattâ ilçede görülebilmesi pekâlâ mümkün bir iş için evrak hattâ

iş sahibi Ankara'ya kadar gitmek zorunda kalmaktadır. Büro şeflerinin bu garip zihniyetlerine en yakın bir misal olarak şunu arzedeceğim: Hâlen nasılsa kaymakamda kalan ve memur üzerinde tesiri zahir olan bir haftalık izin verebilme yetkisini de çok gören bir umum müdürlük, geçenlerde vali ve kaymakamlara resen yolladığı teksir makinesi ile yazılmış bir tamimde, işlerin aksamaması için bu izni vermeden merkezden — kendilerinden — sorulmasının usul ittihazını istiyordu. Biz haklı olarak kendilerine yine resen cevap verdik ve bu husustaki taleplerinin yersiz ve yolsuz olduğunu, eğer bu hükümlerde bir aksaklık görülüyorsa bunun salahiyetsiz olarak yazdıkları bu tamimle değil, belki ancak tesis yolu ile halli cihetine gitmeleri gerektiğim ve esasen bu şekil yazılara kaymakamların doğrudan muhatap olamayacaklarını izah ettik. Bu misal merkezdekilerin düşüncelerini çok iyi göstermektedir.

İdare âmirlerinin memur tâyini yetkileri de yeniden düzene konulmaya ihtiyaç gösteren bir mevzudur.

Memurin Kanunu, memur tâyin edecek makamları tadat ederken vali ve kaymakamları da bu salâhiyetle teçhiz etmiştir. Ancak bilâhare çıkarılan hususi teşkilât kanunları tâyin yetkilerini tahdidi olarak yaymış ve neticede vali için azalan bu yetki, kaymakam için hiç derecesine inmiştir. Bu gün fiilî olarak yaptığımız hademe tâyin ve azillerinin bile hukuki olmadığı düşüncesindeyiz. Diğer daireler validen aşağı bir tâyin mercii hemen hemen bırakmamışlar, Dahiliye dairesi de — kanunla — kaymakamın tâyin yetkisini valinin tasdiki ile tekemmül eder hale koymuştur. Bu mevzu da bu bakımdan işlenmeye ve sarîh hükümler konulmasına muhtaçtır. Kanunun tadili ile kurulan ilçe inzibat komisyonunda iki küçük Dahiliye memurundan başka kimse için salâhiyet sahibi değildir. Bu da düzeltilmelidir. Bu arada kaymakamın hattâ valinin, resen inzibati ceza verme yetkileri de tetkike değer... Meselâ 125 lira maaşlı bir defterdara resen tevbih cezası veren bir valinin 30 lira maaşlı bir jandarma teğmenine — ki ikincisi hemen sırf valinin emrini yapmakla mükelleftir — ceza verememesi gripten

ele daha ileridir. Bir il idaresi kanunun il idare şubeleri reislerini sayan maddesinde jandarma komutanının da yazılı bulunması ve başka bir madde de bunlara ve maiyetlerine valinin resen ihtar ve tevbih cezası verebileceğinin tasrih edilmesi sebebiyle valinin jandarmaya da ihtar ve tevbih verebileceğinin doğru olacağını düşünüyorsak da geçenlerde Bakanlık makamından gelen bir tamimle valilikçe jandarmalara bu cezanın verilemeyeceğini öğrenmiş bulunuyoruz. Bu tamimde mucip sebep olarak jandarmanın asker olduğu ve Askerî Ceza Kanunu'nda ihtar veya tevbih diye bir cezanın yazılı olmadığı ileri sürülmektedir. Bu düşünceye devam ederek asker olan jandarmanın memurun muhakematı hakkında kanuna tabi tutularak idare kurulundan lüzumu muhakeme almasının veya millî korunmaya temas eden işlerinde adliyenin doğrudan mahkemeye çekmesinin de Askerî Ceza Kanunu'nda yazılı olmadığı mülâhazası ile kanunsuz olduğunu ileri sürebiliriz. İl İdaresi Kanununun sar ih hükmü bu yolda takyit edilirse Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 154 üncü maddesi sarahatine karşı da jandarmanın asker olduğu ileri sürülmek ve onları adliyenin resen takibinden istisna etmek lâzım gelir, ihtar verdim veya tevbih ettim demek kanunun hükümlerine rağmen jandarma için bir hüküm ifade edemiyorsa da bunu kıymetlendirecek usul muameleleri yapmak lâzım olup yoksa kanunun hükmünü işlemez hale getirmek katiyen doğru olamaz kanaatindeyiz.

Tabii kanun hükümleri her zaman, merkezdeki bürolarının muhalefetine rağmen, tatbik edilecektir. Ancak bu yoldaki kanunlar daha sarih hükümler ihtiva etmedikçe bu misallerde görüldüğü gibi bazı anlaşmazlıkların ortaya çıkması her zaman beklenebilir. Kaymakamlar için ise bu salâhiyet bir anka kuşudur. Memurin Kanunu; ihtar, âmir tarafından verilir, dediği için kaymakam bazan ihtar vermeğe kalkar. Fakat ilçede teftiş salâhiyeti kanuni olan kaymakamın amirlik salâhiyeti her zaman söz götürür bir haldir. Meselâ kaymakamın ilçe millî eğitim memurunun bu mânada âmiri olup olmadığı münakaşalı olduğu gibi öğretmen-

ler hakkındaki hususi hükümler muvacehesinde de bu cezanın kaymakamca verilip verilmeyeceği bilinmemektedir. Bir ilçede malmüdüdüne resen verdiğimiz bir ihtar cezasının sicilline geçirilmesi için yukarıya yazdığımız yazıya müsbet menfi hiç bir cevap alamayışımız bu tereddüdün üst makamlarda da var olduğuna delâlet etmektedir. Bu düşünce ile inzibat cezası mevzuunun da yeniden tetkik edilmesi mütalâasındaıdır.

Her salâhiyetin muhtevasında bir mesuliyeti mevcuttur. Hizmet tek başına görülmeyip kaymakamın maiyetindeki memurlarla birlikte görüleceğine göre bu hizmetin ifasından mesul olan kaymakamın maiyeti üzerinde bir ikaz ve tembih kuvveti bulunmasını kabul zaruridir. İnzabati ceza bu mânada her salâhiyet sahibi memurca mâdununa — derecesine göre — verilebilmelidir. Bu günkü siyasi düşünceler muvacehesinde bu mütalâa belki biraz geri telâkki olunabilir. Ancak halkın hizmetini görmekle vazifeli kimselere yine aynı hizmette olanların çalışmalarında düzgün olabilmeleri için tanınacak bu salâhiyet devlet memurlarının halkın hizmetini görürlerken daha az hatâ yapmalarını temin edecek, binnetice yine halka nafi olacaktır. Bu salâhiyetin kötü kullanılması halinde bittabi alâkalılar hakkında gereken işlemin yapılmasına mâni bir hal mevzubahis olamaz. Bu itibarla kaymakama ilçedeki daire âmirlerine ihtar diğer küçük memurlara tevbih ve maaş kat'ı cezası vermek salâhiyeti verilmek muvafık olacaktır. Ancak bu mütalâa uygun görüldüğü takdirde ilçe dahilinde hiç istisnasız her memur hakkında bu ceza tatbik edilebilmeli veya bu salâhiyet hiç tanınmamalıdır. Nüfus memuruna ceza verirken tekel veya posta memurlarına karşı salahiyetsiz kalınması istenilen tesirin tam tersini yapmış ve neticede hizmeti aksetmiş olmaktan başka bir fayda sağlamaz, bu itibarla da zararlı olur.

2 — Hizmete alınma:

Bu günkü mevzuatın — lâıyıkı veçhile tatbik edilmek şartıyla — iyi olduğı düşüncesindeyiz. Bir yüksek tahsilden sonra staj ve kurs kâfidir. Ancak bilhassa kursun şimdiki

tatbikatından bir fayda beklemek hatalıdır. İdare Dergisi yeniden çıkmaya başladığı zaman — 170 sayılı Dergi — bu kursta verilmiş bir konferans vardır. (Sahife 132). Kazada kaymakamların riyaset edecekleri komisyonları anlatan ve bunu genç kaymakam namzetlerine öğretmekte olan konferansı ilçede yalnız on sekiz komisyon olduğunu uzun uzun izah etmektedir. Halbuki biz bunlara ilâveten daha altı komisyon bulunduğunu ve bizim de bilmediğimiz başkalarının da bulunması ihtimaline göre bu kursa daha bilgili kimselerin gönderilerek dergiye de hatâsız yazıların konulmasını o zaman üstlerimize arzetmiştik. Eğer kurstaki tedrisat hep böyle ise bundan bir fayda elde edilemeyeceği bedihidir. Fakat orada büyük ve kıymetli tatbikatçıların verecekleri derslerle stajını yapmış yüksek tahsilli gençlerin yurda faydalı hizmetler görecekleri de muhakkaktır.

3 — Yükselme;

Yükselmek için yalnız kıdemin kâfi olmadığı malûmdur. Ancak son zamanlarda görülen bazı yükselmeler de kıdeme hiç bakmadan yapılmaktadır. Her halde bunların sebebinin yükseltilenlerin ehliyeti olduğu ve pek tabii olarak da ehliyetin herkes tarafından anlaşılamaması bulunduğu muhakkaktır. Ancak bu ehliyet takdiri de objektif bir esasa bağlanırsa mesleğin bütün mensupları kendilerini bu esaslara göre hazırlayarak çalışırlar ve sonunda bundan yine meslek kazanır, idarecinin gittiği yerde kalacağı müddet evvelden tâyin edilmeli ve o müddet sonunda orada gösterdiği başarı ile kendisinin ehliyeti takdir edilmelidir. Sık sık değiştirilmenin mahzuru sırası geldiğinde de arz olunacaktır. Ayrıca da valilik için asgari bir kıdemin kabulü daha olgun kimselerin bu mevkie gelmelerine âmil olacaktır. Vekil valilik müessesesi bu günkü şekliyle kalarak gençlerden istifade yollarını yine meslek için açık tutmalıdır. Yükselmelerde bir de kanuna aykırı cihetlerin bulunmamasını temin yolunda dikkat sarfetmek gerekmektedir. Memurin Kanunu valilik, müsteşarlık, umum müdürlük, şube müdürlüğü gibi bazı memuriyetlere irtika için asgari bir şart koşmakta fakat tâyinlerde bazan buna riayet edilmediği görül-

mektedir. Herhangi bir iptal dâvası mevzuu olması halinde feshi kabil bulunan böyle kararların hiç alınmaması veya kanundan bu hükümlerin çıkarılması doğru olur.

Meslekimizin kanunu illerde vali muavinini kaymakamın üstünde bir kademe olarak mütalâa etmiştir. Bu itibarla kaymakamın vali muavinliğine getirilmesi kanunun hükmüne göre bir yükselmedir. Halbuki Temsil Ödeneği Kanunu, vali muavinlerine bu ödeneği vermediği için meselâ 60 liralık bir kaymakam, 70 lira maaşlı bir vali muavinliğine tâyin olursa yine ayda 25 lira zararlıdır. Gerçi hiçbir zaman para, makamların büyüklüğüne bir kıyas değildir. Ancak geçim sıkıntısı çekilen bu sıralarda bu noktanın düşünülmesi de şarttır. Bilfiil yargıcılık yapmayan bazı o sınıf memurlara kabul edilen ödeneğin, aynı mahiyette olarak, bizim meslektekilere de tanınmamış olması noktasını ek bir kanunla halledilinceye kadar Bakanlığın her ilde bir merkez kaymakamı bulundurması ve vali muavini yerine bu kimsenin o salâhiyetle kullanılması günün cereyanlarına da uyan ve mâruz bu haksızlığa da mâni bir tedbir olarak mütalâa edilmektedir.

Yükselme mevzuunda bir husus da Mülkiye Mektebi ile hukuk fakültesi mezunları arasında mülkiye müfettişi olma bakımından yapılan ayrılıktır. Bunun da derhal düzeltilmesi şarttır. Bir zamanlar nasıl bir zihniyetle kanuna geçtiği bizler için meçhul olan bu tarafgir hüküm artık kanunda görülmemelidir.

4 — Yer değiştirme:

Meslekimizin en çok bir esasa bağlanması gereken mevzuu yer değiştirmedir. Görülmekte olan hizmetin hususiyeti dolayısıyla, idarecilerin diğer memurlardan farklı bir yer değiştirme rejimine tabi tutulması mâzur görülsün bile bunun hiç bir şekilde tahdit edilmemesi bir noksan olarak mütalâa edilmektedir. Aynı mevzuda düşünülecek olan Bakanlık emrine alınma müessesesi de yer değiştirme gibi, idarecilerin başında daimi bir tehdit olarak bulunmakta ve açık söylemek lâzım gelirse, idareciyi huzursuz bırakmaktadır. Bu halin işlere tesir etmediğini sanmak da hatalıdır. Bir ye-

re giden idare âmiri, takdiri çok üst makamlarca ve bir şekil dairesinde yapılacak cidden mühim sebeplerle başka yere nakil olunmalıdır. Bunun dışında, idareci, asgari bir müddet orada kalacağını — iyice bilmeli — dir. Bakanlık emrine alınma ise büsbütün bir felâket olarak belirmekte, hele sonunda — çok defa vaki olduğu gibi. — beraatle neticelenen işlerde o zamana kadar çekilen maddi ve manevi ıstırap idareciye bir üzücü hâtıra olarak kalmaktadır. Derhal yelinden ayrılması istenen idareciye mecburi mezuniyet şeklinde bir hüküm konulabileceği gibi zaruret görülerek Bakanlık emrine alınan bir idareciye tahkik sonunda suçsuzluğu tebeyyün ettiği takdirde kaybettiği maaş ve kıdem haklarını tamamen iade edecek hükümler tesis etmek bu hizmetin arzu edildiği gibi görülmesi için asgari bir şart olarak mütalâa edilmektedir.

İşten el çekirme halinde de yargıçlara tatbik edilen hükmünün aynı idarecilere de konulmak lâzımdır.

5 — Yolluklar;

Yolluk meselesinin bütün memurlar için kül halinde esaslı bir dâva olarak ele alınmak zamanı hattâ geçmektedir. Normal miktarda eşyaya malik 5 nüfuslu bir memur ailesi nakledildiği yere, seviyesine uygun bir şekilde seyahat etmeğe kalktığı takdirde, aldığı yolluğa behemehâl yerine göre bir veya birkaç misli eklemek mecburiyetindedirler. Bir insanın bu gün kaç lira ile nereye gidebileceği büyük bir meçhul değildir. Fakat eşyaya karşılık addolunan infikâk ve muvasalat nâmiyle verilen para, eşyanın evden istasyona gitme parasını dahi karşılamaktan âcizdir. Bu işi müfettişlerin usulüne benzetmek, ancak memurlar hakkında bazı takyidi hükümler koymak suretiyle halletmek lâzımdır. Bu arada memur nakil haricinde yapmağa mecbur olduğu seyahatlerde trenlere tam ücret verirken, memura nisbeten maddi olarak birçok avantajlara malik subayların tenzilâtı seyahatleri garip olmaktadır. Elbise, emir eri gibi devletin gösterdiği maddi müzaheretlerin meslek hususiyetine bağışlanması mümkünse de aynı barem maaşını alan ve tabiatıyla aynı şekilde yardıma muhtaç olduğu mefruz memurlar

ve bu arada idare âmirleri için de bir tenzilâtlı bilet kabul edilmeyecekse bunun subaylardan da kaldırılması ve aynı hükümetin iki memuru arasında — meslek hususiyetlerine taallûku olmıyan — bu ayrılığa son verilmesi lâzım olduğu mütalâa edilmektedir.

Bunlardan ayrı olarak idare âmirleri için her yerde bir ev temin edilmesi de çok şayanı arzudur. Cumhuriyetin ilk senelerinden beri üst makamlarca tavsiye edilmekte olan, bu iş maalesef her ilde temin olunmuş ise de çok ilçelerimiz ve bucaklarımız bundan mahrum kalmışlardır. İzmir gibi en büyük bir ilimizin hemen hiç bir ilçesinde kaymakam evi bulunmamış olması bu mütalâamızı teyit etmektedir.

Hulâsa olarak arzedilen bu hususlar elbette ki çok daha tafsil edilebilir. Ancak bu mevzuların tekrar toplanacak kongrede konuşularak salâhiyeti kimselerin ağzında ve kaleminde kemale erebileceği düşünülmüş ve bu şekilde kısaca hatırlatılması uygun görülmüştür.

MEMURLARIN MESLEKİ MENFAATLERİNİ KORUMAK İÇİN BİRLİK KURMA HAKKI

Yazan:

Hayri ORHUN

İç. İş. B. Tetkik Müşaviri

(İdari Sendikalizm)

Fertlerin müşterek menfaatlerini korumak ve müşterek ihtiyaçlarını birlikte gidermek için dernek kurma haklarının devlet tarafından açıkça tanınması yakın zamana kadar mümkün olamamıştır. Eski devirlerde hükümetler fertlerin mal ve emeklerini birleştirmelerinden doğacak büyük kuvvetten çekinmişler ve bunları kendilerine tehlikeli birer rakip telâkki etmişlerdir.

Bugün hiç bir devlet vatandaşların birleşerek meydana getirdikleri fazla kuvvetten istifade etmenin ehemmiyetini inkâr etmemekte ve herhangi bir sebeple bunu istemediği zamanlarda da hayatın tabii akışı karşısında bu isteğini yerine getirememektedir.

Millî refah ve saadet ancak hükümetle milletin karşılıklı ve ahenkli işbirliği yapımlarıyla mümkün olduğu gibi vatandaşların şahsan birleşerek vücuda getirdikleri şeyler de netice itibariyle umumun istifadesini sağladığı için birçok memleketlerin anayasalarında dernek kurma hakkı fertlerin tabii hakları arasında yer almaktadır.

Bununla beraber, her hak gibi fertlerin dernek kurma hakkı da tam ve mutlak değildir. Her devlet kendi bünyesine siyasi görüş tarzına göre bu hakkın hudutların tâyin ve kullanım şekli tahdit etmiştir. Bu suretle bazı devletler serbest teşekkül sistemini, diğerleri müsaade sistemini, bazı devletler de her iki sistemi mezceden muhtelit sistemi kabul etmişler, nihayet bazı memleketler de âdi ve kamuya faydalı dernekler tasnifi vücut bulmuştur.

İktisadi amaç güden sendikaların gelişmesi ise uzun ve çetin mücadelelerle mümkün olmuştur. İşçi hareketleri hemen her memlekette siyasi hedefler takibi ile başlamış ve işçi sendikaları, meslekî ve sınaî birliklerin kuruluşu bu siyasi hareketleri takip etmiştir. Aynen orta sınıflara mensup politikacılar gibi genel seçim hakkı, söz ve yazı serbestisi, dernek kurma hakkı ve demokrasi isteyen işçiler, radikal burjuva gençliğinden sosyalizm idealini öğrenmiş ve onu benimsemişlerdir. Hattâ Avrupa karasındaki işçilerin ilk siyasi önderleri, Lassalle, Marx, Engels ve bunlardan sonra meydana çıkan Lenin de orta sınıfa mensup münevverlerdir.

17 nci asırda İngiltere’de vukua gelen Püriten, daha sonraki Glorius ihtilâlleriyle 1789 Büyük Fransız İhtilâli ve bunlardan epeyce zaman sonra İngiltere’de zuhur eden Şartist İhtilâli’yle Fransız sosyalistlerinin 1848 de çıkardıkları ihtilâllerde öneyak olanlar orta sınıfa mensup insanlardır.

Bununla beraber son yüz yıl içerisinde garbı Avrupa’da görülen işçi hareketlerini tamamen siyasi mahiyette hareketler olarak vasıflandırmak doğru değildir. Bu hareketler aynı zamanda sendikalist cereyanlara da yol açmış ve bilhassa işçilere ait büyük meslekî ve sınaî birliklerin kurulmasına ve işçi sınıflarının sosyal esaslara müstenit kendi kendilerine yardım tedbirleri almağa matuf hareketler mahiyetini iktisap etmiştir.

Sendikacılık hareketlerinde en önde gelen İngiltere’de bu hareket yüz yıla yakın bir maziye sahiptir. Almanya ve Amerika’da daha sonra başlayan bu hareketler hu üç memleket dışında kalan yerlerde nisbeten daha yenidir.

İlk zamanlarında büyük bir husumetle karşılaşan sendikacılık hareketleri, bilhassa sermayedarların hükümet tarafından da desteklenen mukabil hareketleriyle müşkül duruma sokuluyor, ücretleri çoğaltmak veya iş saatlerini azaltmak hususundaki istekleri, ihbar müddetlerinin sonunda iş yerlerini terketmeleri, iş verenler için ihtilâlcî hareketler olarak vasıflandırılmakta ve sendikaları daha doğmadan boğmağa uğraşılmakta idi. Sermayedarların kara listeler tanzimi, sarı sendikalar tesisi vesaire., şeklinde tecelli eden

bu önleyici hareketleri bir taraftan da polis tedbirleri ile himaye ediliyordu. O devirlerde işçi sınıfının kendi kendine yardım ve kendi kendine terbiye amacıyla kurmak isteği bu teşekkülde karşı dar görüşlü ve bağlı zümreler tarafına cüret edilecek derecede menfi bir vaziyet alınmıştı.

Son derece gayri müsait şartlar karşısında işçilerin sebatlı ve azimli çalışmaları sayesinde ki; bu günkü iş şartlarının ıslahı ve bu arada ücretlerin yükseltilmesi, hafta tatilinin genel olarak tatbiki, gece işinin ve çocukları çalıştırmanın bertaraf edilmesi, işletme komisyonlarının teşkili ve çalışmanın korunmasına ait kanunların tedvin ve tatbiki mümkün olmuştur.

Bu gün işçi sendikalarının iş birliğine dayanmayan sosyal politika Avrupa ve Amerika'da asla düşünülemez. Bu gün İngiltere'de iktidarı elinde tutan işçi partisi bundan 50 yıl önce İngiliz Trade - Uniyon'ları tarafından tesis edilmişti. Amerika Birleşik Devletleri'nde işçi sendikaları memleketin iki eski siyasi partisi olan Cumhuriyetçiler ve Demokratlar üzerinde sahip oldukları büyük nüfuza o kadar güvenmektedirler ki, ayrıca bir işçi partisi teşkil etmeğe lüzum ve zaruret hissetmemektedirler.

Henüz yeni bir maziye sahip olan memurların müşterek ve meslekî menfaatlerini birlikte müdafaa etmek ve kendi kendilerini yetiştirmek için âdi dernekler veya sendikalar kurma hareketleri de sinai sendikaların yukarıda kısaca temas edilen tarihî seyrinin husule getirdiği zihniyet değişikliği sayesinde daha süratle inkişaf etmektedir. İleri memleketlerin mevzuatı tetkik edildiği zaman, nasıl sendika kurmanın vatandaşların tabii hakları arasında yer aldığı görülürse, memurların müşterek menfaatlerini hiyerarşik âmirlerin keyfî hareketlerine karşı beraberce müdafaa etmek için birlik kurma hakları olup olmadığı bahsinde hukukçuların tereddüt gösterdikleri devirlerin de artık maziye karışmış olduğunu müşahade etmek mümkündür

İdari sendikalizmin nisbeten daha süratle inkişaf etmesinin başlıca sebebini, bunun sinai sendikalizmin özel alanda yerleştiği şekilde idare içerisine girip yerleşmek gibi

bir iddiası olmamasında aramak icap eder. Zira; sını sendikalizm ile idari sendikalizm amelinin patronla ve memurun devletle olan kendilerine has münasebetlerin icap ettirdiği başka başka özel karaktere sahiptirler.

Sını sendikalizm sermaye ile sai gibi mühim iki iktisadi kuvvet arasında bir muvazene tesis etmek için otoritenin ve karar alma hakkının taksim edilmesini hedef tutmakta ve umumiyetle sermayedarın dikte ettirdiği ferdî iş mukavelesi yerine kollektif mukavele ve müşterek idareyi ikame etmek amacını gütmektedir. Tabiatıyla sını sendikalizmin bu mukavelevi karakteri ihraz etmesi iktisadi faaliyetin eşit haklara sahip olan fertlere ve gruplara terkedilmiş olduğu serbest iktisadi rejim içerisinde mümkün olmaktadır.

Memurların idare karşısındaki durumlarına gelince; burada memurla devlet arasındaki münasebet mukavelevi bir karakter arz etmektedir. Çünkü, idare hükümet icra edenlerin şahsi menfaatlerine değil fakat tamamen milletin umumi menfaatlerine hizmet etmek mecburiyetindedir Yani, sını faaliyetteki işçi ile patron arasındaki menfaatsız diyetine mukabil memurla idare arasında kamu menfaatine hizmet noktasında bir vahdet mevcuttur.

Sını faaliyet, mevzuunu bizzat kendisi seçtiği halde idari faaliyetin mevzuu, umumun menfaatini sağlamak endişesiyle hareket eden ve milletin iradesiyle vücut bulan organlar tarafına tâyin olunur. İdarenin bizzat kendisi de Millî Sultanın elinde bir icra âletinden başka bir şey değildir.

Bu itibarla idare cihazının maddi anasırım teşkil eden memur ile devlet arasındaki münasebet bir mukavele münasebeti değil fakat bir âmm hukuku veya bir kanun ve nizam münasebetidir. Bu duruma göre idari sendikalizmde sını sendikalizmde olduğu gibi idari faaliyete tam mânasiyle iştirak, diğer bir tâbirle müştereken idare bahis mevzuu olmayacağından memur meslekî teşekkülleri millî hâkimiyete istinaden yapılan tasarruflar da tamamen istişari bir rol oynamakla yetinmek mecburiyetindedir.

Diğer taraftan anayasaların kabul ettikleri bakanlık mes'uliyeti prensibi de idari sendikalizmde sendikaların ida-

ri tasarruflara tam mânasiyle iştirake mâni teşkil etmektedir. Zira; mes'uliyet mefhumu doğrudan doğruya karar alma yetkisini istilzam etmektedir.

Sınai ve idari sendikalizm arasındaki esaslı farkı belirttikten sonra idari sendikalizmin muhtelif memleketlerdeki tarihî seyrini ve bu günkü durumu gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Fransa'da:

Memurların müşterek menfaatlerini korumak için sendika teşkil etme hakkı bu gün geniş bir ölçüde kabul edilen Fransa'da bu hakkı elde etmek için sürekli gayretler sarfetmek icap etmiştir,

1884 senesinde neşredilen sendikalar kanunu sanayi işçileri ve patronlar için sendika kurmak hakkı tanıdığı halde memurlar için bu hakkı tanımamıştı.

Kanun yapıcısı sendika mensuplarına tanınan grev hakkının kamu hizmetlerindeki zaruri devamlılık vasfı ile telif edilemeyeceği düşüncesindeydi. Zaten bu devirde umumi ceza kanunu memurların anlaşarak beraberce istifa etmelerini ve hükümet emirlerinin ve kanun hükümlerinin icrasına muhalefetlerini cezalandırmakta idi. Esas itibariyle birlik kurma serbestisinin mevcut olmadığı bu devirlerde sözü geçen sendikalar kanunu istisnai bir kanun idi.

Bundan bir hayli zaman sonra neşredilen 1920 tarihli kanunu da bu hakkı memurlardan esirgemişti.

Sendikalar halikındaki bu iki kanun arasındaki kabul edilen 1901 tarihli cemiyetler kanunu ise memurların dernek kurma haklarını sarıh bir şekilde kabul eder mahiyeti haiz olmaktan uzaktı.

Bununla beraber, muhtelif idare memurları meslekî dernekler kurmakta tereddüt etmemekte idiler. Bazı hâdiseler dolay isiyile gerek danıştay, gerek yargıtay taraflarından ittihaz olunan kararlar bu fiilî vaziyeti kabul eder mahiyette idiler.

Müstemlekât merkezi idaresinin sivil memurları tarafından teşkil edilmiş olan dernek bir memur tâyini hakkın-

daki kararname aleyhine vukubulan müracaatının ve bir öğretmenin tekaüt maaşı halikındaki bakanlık kararı aleyhine lise öğretmenleri birliği tarafından verilmiş olan bir itiraznamenin danıştayca kabul edilmiş olmaları memur meslekî derneklerinin tedricî surette teessüs ve inkişaflarına yardım ediyordu.

Aynı tarihlerde (1913) Fransız Yargıtayı da Marn Öğretmenleri Kardeşlik Birliği nin mahkemeye dâva etmek hakkını tanımak suretiyle danıştay tarafından izhar edilen kanaate iştirak etmekte idi.

Bundan başka, meslekî derneklerin devamlı gayretleri ve kaza mercilerinin müsait kararları gerek teşriî kuvvetleri gerekse hükümet mahafilinde gittikçe lehte temayüller uyanmasına müncer olmakta idi. Nitekim, 1 Haziran 1920 tarihinde hükümet tarafından mebuslar meclisine sunulan bir kanun tasarısında, memurların dernek kurmalarına müsaade edilmesi ve bu derneklerin sendikal kanunlarla bahşedilmiş olan ehliyeti haiz olmaları derpiş edilmiş ve ancak bunlara grev hakkı tanınmamıştı. Fakat grev hakkının tanınmamış olması da bazı derneklerin şiddetli itirazlarını davet etmişti.

Diğer taraftan memur derneklerinin faaliyetleri bazı tahditlere mâruz bulunmakta idi. Memur birlikleri federasyonlarının dâva ikame etme yetkilerinin ancak federasyonu teşkil eden birliklerin müsterek menfaatlerine taallük eden hususlara inhisar etmesi, bir derneğe mensup üyelerden birini şahsan zarara duçar eden bir karar hakkında derneğin kaza mercilerine müracaat edememesi şeklinde hulâsa edilebilen bu tahditlere rağmen memur birlikleri, idarenin mezarı diye vasıflandırılan iltimaslara ve keyfî muamelelere karşı açılan mücadelelerde büyük hizmetler ifa etmeğe muvaffak olmuşlar ve memur aylıklarının tesbiti işinde idareye müşavirlik etmişlerdir. Nitekim 1919 dan sonra memur aylıkları hayat pahalılığının artışına uydurmak maksadiyle kurulan muhtelif komisyonlarda (bilhassa 1919 ve 1924 de kurulan Herber de Villenenne, 1925 de kurulan Trepont, 1926 da kurulan Handle ve Martin komisyonla-

rı) memur menfaatlerini müdafaa etmişlerdir. Bu çalışmalarda memur meslekî dernekleri kadar sendika şeklinde teşekkül eden derneklerin de büyük hissesi vardır.

Memur derneklerine nazaran daha fazla zorluklarla karşılaşan memur sendikaları gelişmesinde âmmе sendikalarının bilhassa genel iş konfederasyonunun mühim yardımlarına mazhar olmuşlardır. Öğretmenlere büyük bir faaliyet hissesi ayırmak icap eden idari sendikalizm hareketleri birinci dünya harbi sıralarında muvakkat bir duraklama devresi geçirdikten sonra 1917 senesi ve onu takip eden zaman içerisinde yeni bir hayatiyete mazhar olmuş, hayat pahalılığının artması da memur sendikalarının memur aylıklarını arttırmak hususunda teşebbüslere geçmelerine sebep olmuştur. 1919 senesi sonunda posta ve telgraf idaresi memurları derneği genel iş konfederasyonuna dahil olmuş ve öğretmenler kardeşlik derneği de sendika şekline tahvil edilmişti. Bundan sonra gerek Clemenceau ve gerekse Başbakan Herriot'nun bu dâvaya karşı gösterdikleri sempati sayesinde bütün meslekî teşekküller ile resmî temaslara devam olunmuş ve 1926 senesinde memurlar genel konfederasyonu umumi iş konfederasyonuna iltihak etmiştir. İkinci dünya harbinin arifesinde üye miktarı 180,000 kişiye baliğ olan memurlar genel konfederasyonunun tirajı 200,000 nüshaya yükselen bir dergisi de vardı.

Faaliyet alanını artık genişletmeğe muvaffak olan bu kuvvetli teşekkül evvelâ memurların maddi durumlarının ve bu arada memur aylıklarının, tekaüt maaşlarının ve çalışma şartlarının ıslahı için bir hayli çalıştıktan ve bu hususta muvaffakiyet elde ettikten sonra memur seçimi, disiplin ve terfi işlerinin nizam altına alınmasını istemeğe başladı.

İltiması bertaraf etmek isteyen sendikalar, terfide yalnız ehliyet ve kabiliyetin nazara alınması lüzumunu iddia etmeğe başlamışlardı. Bu suretle, memur idare cihazının maddi unsurunu teşkil ettiğine ve bu itibarla bilgi, kabiliyet ve faziletli memur elinde bulunmıyan bir idare mekanizmasının ne kadar kusursuz tanzim edilmiş olursa olsun aksamağa ve nihayet felce mahkûm olduğuna göre memuriyet mes-

leğine iyi vasıflı vatandaşların alınması ve bunlara cemiyet içerisinde işgal ettikleri mevki ile mütenasip bir geçim imkânı sağlanması, nihayet memurların terfilerinde karabet ve mensubiyet gibi şahsi hasis düşüncelerin değil fakat memleketin umumi menfaatinin icap ettirdiği ehliyet ve faaliyetinin hâkim unsur olmasının, memurluk mesleki için olduğu kadar kamu menfaati için de, zaruri olduğu hakikati müdafaa ediliyordu.

İkinci dünya harbine kadar inkişafa devam eden idari sendikalizm Vichi hükümeti zamanında neşredilen 15 Ekim 1940 tarihli kanunla sıkı tahditlere uğradıktan sonra Fransa'nın Alman istilâsından kurtuluşunu müteakip tekrar serbestisine kavuşmuş ve idare içerisinde şimdiye kadar görülmemiş bir nüfuz ihraz etmiştir.

Memur sendikaları bu gün artık iddiacı ve isteyici mevkiinde kalmaktan ziyade yapıcı bir role sahip bulunmakta ve servis organizasyonu işine fiilen iştirak etmektedirler.

19 Ekim 1946 tarihli kanunla memurların genel statüsü tesbit edilirken hiyerarşi prensibine sadık kalan Fransız kanun yapıcısı bakanın otoritesini masun kılmakla beraber personeli, şefinin müşaviri durumuna yükseltmiştir.

Memurlar bu yetkilerini, sözü geçen memurlar kanununun tatbikatında ve kamu hizmetlerine taallûk eden bütün işlerde geniş yetkiye sahip olan ve başbakan yahut tevkil edeceği zatın başkanlığında toplanan kamu hizmetleri yüksek konseyinde «Le Conseil Supérieur de la Fonction Publique» ve her bakanlıkta kurulan idare komitelerinde üye sıfatıyla bulunan sendika mümessilleri vasıtasıyla kullanmaktadırlar.

19 Ekim 1946 tarihli kanunla ihdas edilen ve yukarıda bahsedilen «kamu hizmetleri yüksek konseyi» pariter bir karakteri haiz olmak hasebiyle bu konseyde sendikalarla idare aynı miktarda üyelerle temsil edilmektedirler. Konseyin bakanlar kurulu kararı ile tâyin edilen 29 üyesinden 12 tanesi memurlar sendikalarının teklif edeceği zatlardan mürekkeptir.

Sözü gecen yüksek konseyin kuruluş yetkisini tesbit eden kanunun 19 uncu maddesine göre; şamil bir yetkiye sahip olan konsey:

A) Bilhassa asgari seçim haddinin 120/100 den aşağı olmamak üzere memur aylıklarını tâyin eder. Asgari geçim haddi ise yüksek konseyin mütalâası alınmak şartıyla iki sene için bakanlar kurulunca tesbit ve bir ay içerisinde parlâmentonun tasdikine arz olunur. İki senelik müddet içerisinde asgari geçim haddinin değiştirilmesi yine yüksek konseyin mütalâası alınmak şartıyla ancak kanunla yapılabilir (Madde: 32).

B) Başkanı veya üyelerinden birisi tarafından tevdi edilecek kamu hizmetlerini veya memurlara ait bütün işleri tetkik ederek vâsıl olacağı neticeye göre başbakana tekliflerde bulunur.

C) Muhtelif daire ve servislerde tatbiki kabil yeknesak terfi tüzükleri yapma işinde ilgili makamlarla işbirliği yapmak (Madde: 51), memurlar hakkında disiplin komisyonlarınca verilen mecburi tahvil, derece ve sınıf tenzili, muvakkaten veya kat'î surette azil kararları aleyhine ilgililer tarafından vaki itirazları (Madde: 71,78), memurların açığa çıkarılması şartlarını tanzim eden kanun projelerini (Madde: 134), mahiyetleri itibarıyla muvakkaten veya kat'î şekilde memurluktan ayrılanların yapamayacakları özel işleri tesbit için hazırlanmakta olan tüzükleri tetkik ve mütalâa beyan etmek (Madde: 136) ve nihayet takip edilen idari politika noktasından muhtelif idareler arasındaki ahengi sağlamak yüksek konseyin esaslı vazife ve yetkileri arasında bulunmaktadır.

Diğer taraftan, memurlara ait seçim, sicil terfi, disiplin vesair işlerde memur sendikaları her bakanlıkta sözü geçen kanunla kurulan bir veya birkaç idare komitesinde eşit (Paritair) bir şekilde temsil edilmekte ve bu suretle idare ile daimi bir işbirliği yapmaktadırlar. Ancak, komisyon başkanlığı servis şefine tevcih edilmek ve başkanın reyine rüçhan hakkı vermekle idarenin tefevvuku da sağlanmış bulunmaktadır. Komitelerde memurları temsil eden üyeler nis-

bi temsil esasına göre gizli oy usulü ile seçilmektedirler. (Madde: 20, 21).

İdare komisyonları; memurlar kanununun tatbikatına ait işlemlerde kontrol vazifesi görmekte ve bu suretle memurları idarenin kendi hareketlerine karşı masun bulundurmağa çalışmaktadır. Servis şefleri tarafından memurlar hakkında verilen sicil tüzüklerinin komisyona bildirilmesi mecburidir. Komisyon ilgilinin müracaati üzerine bu notları, tetkik etmek üzere yetkili şeften isteyebilir. Bu takdirde işe ait bütün evrak ve vesikaların komisyona verilmesi lâzımdır.

Her sene idare tarafından hazırlanan terfi listelerinin idare komisyonuna arzedilmesi, tetkik edildikten sonra terfilerin komisyon tarafından yetkili makama teklif olunması da kanunun âmir hükümlerindendir.

Disiplin komisyonları disiplin cezaları hükmeden evvel (idare makamlarının doğrudan doğruya verdikleri ihtar, tevbih hariç) idare komisyonunun mütalâasını almağa mecbur oldukları gibi, memurların asıl kadrolariyle irtibatları ve terfi, tekaüt hakları baki kalmak şartıyla muvakkaten başka bir idare veya kamu müessesesinde istihdamlarında (Detachment) (Madde: 199), kadro harici bırakılmalarında ve kadro harici bırakılma müddetinin tâyininde (Madde: 114, 117), istifanın yetkili makam tarafından kabul edilmesinde (ilgilinin müracaati halinde) (Madde: 132), tahvillerde (Madde: 128) ve icrası memnu olan işlerden birisini yapan memurun tekaüt hakkından iskat edilmesi bahis konusu olan (Madde: 138) hallerde de yetkili makamlar komisyonun mütalâasını almak zorundadırlar.

Komisyon kararları istişari mahiyette olmakla beraber hiyerarşik makamlarca memurların dinlenmesine imkân vermekte ve idare makamlarının keyfi hareketlerine karşı memurları himayeye imkân vermektedir.

Bununla beraber terli işlerinde idare komisyonları daha müessir bir rol oynamaktadırlar. Kanunun 57 nci maddesine göre, tâyine yetkili makam tarafından iki sene müddetle bir memurun terfi tablosuna geçirilmesine muvafakat

etmemesi halinde idare komisyonu yukarıda bahsi geçen kamu hizmetleri yüksek konseyine müracaat etmeğe ve yüksek konsey de işi tetkik ederek ilgili memurları terfi listesine geçirmeyi bakandan istemeğe yetkilidir.

Bundan başka hizmetlerin teşkilâtlandırılması işinde bugün artık idare daimi surette memur birlikleriyle müşavere halinde bulunmakta, bu esası da her idarede kurulan teknik komiteler vasıtasıyla sağlanmaktadır.

Diğerleri gibi pariter bünyede olan bu komitenin idare komisyonlarından farkı burada bulunan sendika mümessillerinin intihapla getirilmemesinden ibarettir.

Bu komitede de başkanlık servisi şefine tahsis edilmek ve oylarda eşitlik halinde başkanın bulunduğu tarafa rüçhan hakkı verilmek suretiyle idarenin tefevvuku sağlanmıştır.

Komite hizmetlerin teşkilâtlandırılmasına ve işlemine taallük eden bütün meseleleri tetkik ederek ilgili makama tekliflerde bulunmak yetkisine sahiptir.

Kanunun 35 ve 37 nci maddelerine göre muayyen hallerde bir memura veya bir memur grubuna verilmesi lâzım gelen prim miktarları da ilgili bakan tarafından teknik komitenin mütalâası alınmak suretiyle tâyin olunur.

İsviçre’de:

İsviçre Federal Devlet Memurları Kanunu’nun 13 üncü maddesi, federal anayasanın tâyin ettiği hudutlar içerisinde memurların birlik kurma hakkını teminat altına almakta, ancak memurların grevi derpiş eden yahut gayrimeşru veya devlet için tehlikeli gaye takip veya vasıtalara müracaat eden bir derneğe girmelerini yasak etmektedir.

İsviçre’de memur meslekî dernekleri Maliye Bakanlığına bağlı komisyon pariter’de ve muhtelif dairelerde kurulan memurlar komisyonlarında temsil edilmektedirler.

Her iki komisyonun salâhiyetleri istişari mütalâa beyan etmekten ibarettir.

Komisyon pariter bir başkan ve 20 asil üye ile aynı miktarda yedek üyeden teşekkül eder. Komisyon Başkanı

ile, asil ve yedek üyelerin yarısı konsey federal tarafından tâyin olunmakta, üye ve yedek üyelerin diğer yarısı da memurlar tarafından nisbî temsil esasına göre intihap olunmaktadır.

Kamu hizmetleriyle ilgili bütün işlerin tanzimi hususunda istişari mütalâa beyan etmek üzere teşkil edilmiş olan komisyon pariter:

a) Memurlar Kanunu'nun tatbik şeklini gösteren tüzüklerle, bu kanun veya tatbikine mütedair olan tüzük hükümlerini tâdil veya ikmal maksadiyle konsey federal tarafından tanzim edilen kanun veya tüzük tasan ile,

b) Memur statüsüne ve umumiyetle aylık işlerine taallûk eden prensip meseleleri hakkında mütalâa beyan eder.

Memurlar komisyonuna gelince: muhtelif idarelerde federal idare müdiraniyle memurlar arasında işbirliği fikrini inkişaf ettirmek ve memurların rasyonel hizmet organizasyonuna ilgilerini teşvik etmek maksadiyle tesis edilmiş olan bir komisyon daha ziyade bir ihtisas encümeni durumunda olup bilhassa:

a) Hizmetlerin ıslah ve sadeleştirilmesi için alınması lâzımgelen tedbirler ile,

b) Memurların yetiştirilmesi ve imtihan işleri ve.

c) Mensup oldukları idareye mensup memurları ilgilendiren alelumum meseleler hakkında mütalâa beyan eder.

Memurlar komisyonunda bulunan asil ve yedek üyelerini temsil esasına göre tamamen memurlar tarafından intihap olunur.

Belçika'da:

İdari sendikalizmin inkişaf bulduğu Avrupa memleketlerinden birisi olan Belçika'da memur sendikalarının memurların müşterek menfaatlerini koruma için idare işlerine iştirakleri 1937 tarihli devlet memurları statüsü ile (Belçika'da memur statüsü kiral kararnamesiyle tesbit olunur) kabul edilmiştir. Sözü geçen statü bu maksatla biri müracaat encümeni (Chambe de Recour), diğeri memurlar komitesi (Comite du personnel), ismi-

le iki türlü teşekkül vücuda getirmiştir. Bu teşekküllerden birisi, memurların şahsi müracaatlarını tetkik ve yetkili idare makamlarına mütalâalarını beyan etmek, diğeri de idari hizmetlerin teşkilâtlandırılmasına ve çalışmasına, çalışma şartlarının ıslahına müteallik işlerle meşgul olmaktadır.

Sözü geçen Kıral Kararnamesi'ne göre, her bakanlıkta bir veya birkaç müracaat encümeni teşekkül edilebilir. Belçika'da devlet memurları 4 kategoriye ayrılmışlardır. Bakanlıklarda kurulan müracaat encümenleri yalnız 2, 3 ve 4 üncü kategoriye dahil olan memurların inzibat komisyonları kararları ile haklarında verilen sicil notları aleyhindeki şahsi müracaatlarını tetkik ederek karara bağlarlar. Bunlardan başka birinci kategoriye dahil yüksek memurlar da dahil olduğu halde yine inzibat komisyonları kararlarıyla sicil notları aleyhindeki müracaatlarını tetkik etmek üzere bir de bakanlıklar arası müracaat encümeni teşkil olunmuştur.

El koyduğu iş hakkındaki bütün evrakı celp ve tetkike ve her türlü tahkikat yapmağa yetkili olan bu encümenlerin ittihaz ettikleri kararlar istişari mahiyette olup kat'î karar yine yetkili idari makama ait olmakla beraber bir makara da encümenin mütalâasına uymadığı takdirde verdiği kararın mucip sebeplerini ve bütün kararlarını encümene bildirmekle mükellef tutulmuştur.

Müracaat encümenleri yüksek bir memur veya yargıcın başkanlığında yarısı bakanlıkça yarısı memurlar komitesinde temsil edilen memur meslekî teşekkülleri tarafından (bu komitede sahip oldukları üyelik miktarına göre) seçilen 15 sene hizmeti olan ve 35 yaşını ikmal etmiş bulunan faal memurlardan mürekkeptir. Encümenlerde âsil üyeler miktarına müsavi ve aynı şekilde seçilen yedek üye ile oy hakkı bulunmıyan bir raportör bir de grefiye bulunur.

Memurlar komitesi:

Yukarıda işaret edildiği üzere Belçika'da memurlar arasında idare ile işbirliği fikrini inkişaf ettirmek ve âmme

hizmetlerinin iyi işlemlerini sağlamak ve onların tecrübelerinden istifade etmek maksadile her bakanlıkta bir memurlar komitesi kurulmuştur. Bu komiteler icabında şu komiteler de teşkil edebilirler. Bunlardan ayrı olarak bir de bakanlıklar arası memurlar komitesi mevcuttur.

Bu komiteler, bir bakanlığı veya muhtelif hakanlıkları ilgilendiren hizmetlerin iyi işlemesi veya çalışma şartlarının ıslahına müteallik bütün meseleler hakkında mütalâa beyan ederler. Diğer taraftan devlet memurları statüsünde yapılması tasavvur edilen bütün tâdil tekliflerde statü hükümlerinin icra tarzını tesbit eden tüzük ve yönetmelik projeleri ve mevcut tüzük ve yönetmeliklerin tâdil teklifleri hakkında evveleminde bu komitelerin mütalâalarını almak mecburidir.

Bunların salahiyyet hudutlarını tecavüz etmemelerini sağlamak maksadile bakanlıklarda kurulan memurlar komitesinin müzakere ruzmaneleri mensup oldukları bakanlar, bakanlıklar arası memurlar komitesinin ruzmanesi de başbakan tarafından tasdik edilmektedir.

Bu komiteler daimi surette toplantı halinde bulunmazlar. İş zuhurunda toplantıya çağırılırlar. Toplantıya çağırma kendi başkanları veya idare tarafından tâyin edilen veyahut mesleki teşekküller tarafından seçilen üyeler tarafından vaki olabilir.

Komitelerde kararlar ekseriyetle verilir. Başkanların oy verme hakları yoktur.

Bakanlıklardaki komitelerde başkanlık vazifesi bakanlık müsteşarı tarafından yapılır. Komitelerin yarısı müsteşarın mütalâası alınmak suretile bakan tarafından tâyin, diğer yansı memur meslekî teşekkülleri tarafından intihap edilen 6-20 üyeden mürekkeptir. Üyeler faal veya mütekait memurlardan seçilirler. Komitenin yazı işlerini oy hakkına sahip olmayan ve müsteşar tarafından seçilen bir kâtip görür.

Bakanlıklar arası memurlar komitesine de başbakan tarafından seçilen yüksek bir memur başkanlık eder. Bu ko-

mitenin üye miktarı diğer komiteler kadar olup yarısı memur meslekî teşekkülleri tarafından yarısı da başbakan tarafından seçilmektedirler. Komiteler her üç senede yenilenirler. Seçimlere, yalnız, münhasıran faal devlet memurlarının üye bulundukları meslekî teşekküller statülerini ve idarecilerinin ve mümessillerinin isimlerini havi listeyi hükümete tevdi ettikleri tarihten itibaren iştirak edebilirler.

Seçmenlik bir hak değil fakat bir vazife olarak telâkki edildiği için kat'î şekilde memuriyete giren memurlarla stajyerlerin disiplin cezası tehdidi altında oy vermeleri mecburîdir.

Ancak, işden men edilen, silâh altında bulunan, hastalık veya maluliyetleri sebebiyle yerlerine başkaları tâyin edilen ve açıkda bulunan memurlar seçime iştirak edemezler. Yukarıda kısaca bahsettiğimiz müracaat encümenleri ile memurlar komiteleri bunları ihdas eden 1937 tarihli kiral kararnamesinin mer'iyet mevkiine girişinden sonra kısa bir müddet faaliyet gösterebilir ve ikinci dünya harbinin zuhurile hasıl olan anormal durum dolayısıyla faaliyetleri bizzarur tatile uğramıştır. Kurtuluştan sonra memurlar meslekî teşekküllerini idare eden birçok memurların halen dahi harp ve politika esiri olarak Almanya'da kalmış olmaları ve devlet kadrolarının muvakkat müstahdemler tarafından doldurulmuş ve bunların statülerinin tesbit edilmemiş bulunması ve muntazam intihapların yapılamaması gibi sebeblerle bu teşekkülleri yeniden ihdas etmeğe imkân görülememiş ve esasen memur sendikalarının umumi statüsünü yeniden tanzim eden bir proje de hazırlanmış olduğu için bu projenin kanuniyet kesbetmesine intizaren 1946 senesinde yeni ve muvakkat bir sistem ikame edilmiştir.

Konumuzu ilgilendirmesi sebebiyle sendika mümessillerde idare arasında yapılan işbirliği sayesinde memur sendikalarının idare içerisindeki mevkiini ve rolünü tâyin ve tesbit edecek olan memur sendikalarının genel statüsünü tanzim eden bu ön tasarının esaslı hükümlerini belirtmeği faydalı bulmaktayız:

1 — Ön tasarı 1921 tarihli kanunda tarif edildiği gibi devlet memurlarının serbestçe birlik kurma hakkını tanımaktadır.

2 — Ön tasarının kabul ettiği esaslardan birisi de 14 Aralık 1947 tarihli Kıral Kararnamesine kabul edilen memurlar komiteleri sistemini teşmili bir surette kabul etmektir.

Gerçekten ön tasarı bu maksatla:

a — Bakanlıklar arası istişari bir sendika komitesi:

b — 1500 den fazla memur istihdam eden bakanlıklarda, istişari sendika komitelerinin tevdi edecekleri teknik meseleleri tedkik etmek üzere teknik komisyonlar ve mahalli veyahut şahsi menfaatleri ilgilendiren meselelerde memurlar ile doğrudan doğruya bağlı bulundukları şefleri arasında vasıtasız ve daimi münasebet tesisine hizmet edecek memurlar konseyi,

c — Memur adedi 1500 den aşağı olan bakanlıklarda da; istişari bir sendika komitesi ile müteaddit teknik komiteleri ve memur mümessilleri konseyleri derpiş etmektedir.

3 — Ön tasarı memur komitelerine nazaran istişari sendika komisyonlarına bir dereceye kadar daha geniş yetkiler vermektedir. Gerçekten 1937 tarihli Kıral Kararnamesi'ne göre; memurlar komiteleri yalnız memur işlerine ve idari teknik işlere ait istişari mütalâa beyan etmekte olmalarına ve bunların idarenin siyasetine taallûk eden işleri münakaşa etmelerine mani olmak üzere müzakere gündemlerini bakanın tasdikine arz etmek mecburiyetinde bulunmalarına mukabil ön tasarı bu salâhiyet tahdidini kaldırarak istişari sendika komisyonlarına hizmetlerde reform, bunların yeniden teşkilâtlandırılması yahut merkezleştirilmesi ve muhtelif hizmetlerin yeni salâhiyetlerle teçhiz edilmesi gibi kamu nizamını ilgilendiren meseleler hakkında da mütalâa beyan etmek salâhiyetlerini tanımakta ve bakanın bunların gündemlerini tasdik salâhiyetini tanımaktadır.

4 — Ön tasarı, ilgili bakanlıklarca tanınmış olmak

şartile bütün memur sendikalarının mümkün olduğu kadar devletin vesayetinden azade kalması ve serbestçe faaliyet tarzlarını tanzim etmelerini sağlamağa çalışmaktadır.

5 — Nihayet ön tasarı bakanlıklar arası istişari sendika komitesinde de temsil edilen memur meslekî sendikalarına devletin mali yardım yapmasını derpiş etmektedir.

Birleşik Amerika Devletlerinde:

Özel teşebbüs ve işbirliği fikrinin fevkalâde inkişaf ettiği Amerika Birleşik Devletleri'nde alelumum meslekî teşekküller gibi memur meslekî teşekkülleri de yalnız meslekî müşterek menfaatleri koruma için değil fakat aynı zamanda mahalli ve umumi âmme hizmetlerine ait muhtelif ve mütenevvi işleri tanzim ve resmi idarelere yardım maksadını gütmektedirler.

Kamu idareleri memurları tarafından muazzam birlikler vücuda getirilmiş olması teknik inkişafın ve kamu hizmetlerinin yavaş meslekî karakter iktisap ettiğini göstermektedir.

Hükümet bu alandaki mes'uliyeti büyük olmakla beraber meslekî teşekküllerin de idare işlerini deruhte etme yetkisini haiz oldukları kabul edilmektedir. Meslekî birliklerin mevcudiyeti aynı işlerle vazifeten meşgul bulunan kamu idaresi memurlarına kendi iştigal sahalarında halli icabeden müşkül meseleler hakkında bu teşekküllerden ve civar mahallî idare ve hükümetlerden bilgi edinme ve fikir alma imkânını sağlamaktadır.

Bu teşekküllerin aynı resmî karakteri sahip olmaları kendilerine hareket serbestisi bahşetmekte ve memleket için çok faydalı neticeler vermektedir.

İdare mekanizmasında olduğu gibi meslekî teşekküller sahasında da çok çeşitli bir manzara arzeden Amerika Birleşik Devletleri'nde memur meslekî teşekküllerini idare ile olan münasebetleri yeknesak bir durumda değildir. Ancak umumi mahiyette bir fikir edinebilmek için federal devlet müstahdemlerinin mesai saatleri, izin, tekaüt, disiplin, terfi, vesaire... işleriyle meşgul olan Amerika Birleşik

Devleti Personel İdaresi (United States Civil Service Commission) personel meselelerine ait esasları tesbit etmek için meslek organizasyonlarını komisyonun iş tanzimi istişare komitesi vasıtasile davet ederek bunların fikir ve mütalâalarından istifade ettiğini, hizmet şartlarının tespit ve İslahî işlerle meşgul olmak üzere, Civil Service Commission tarafından intihap edilen bir üyenin başkanlığında üç sendika birliğinin ikişer mümessili ile (bu sendika birlikleri: The Congress - American Federation of Labor of Industrial Organization) ve (The National Federation of Federal Employees.) İdarenin 6 mümessilinden mürekkep personel idaresinin istişare komitesi, (The Labor Management Advisory Committee of the Civil Service Commission) isimli daimi bir teşekkül mevcut olduğu ve bu hususta diğer kaynaklardan da teklifler ve tavsiyeler alındığını zikretmek kifayet eder.

Diğer taraftan Saylavlar Meclisi ile Senatoda alelûmum memur menfaatlerini ilgilendiren meseleler hakkındaki kanun tasarılarının müzakerelerinde Civil Service Comitee memleketlerinin kongrede bulunmalarının adet olduğu ve bazı kanun tasarılarının hazırlanmasına sendikaların da yardım ettiklerini hatırlatmak meslekî teşekküllerin memur meslekî menfaatlerini korumak ve kamu menfaatlerine hizmet hususunda ne kadar büyük bir rol oynadıklarını belirtmeğe hizmet eder.

1947 milletlerarası idari ilimler kongresinde izhar edilen temenni:

İdari Sendikalizm hakkındaki bu tetkikimize son verirken 1947 senesinde Berne'de toplanan VII ci milletlerarası idari ilimler kongresinde idare cihazının iyi işlemesi için kamu idare ve müesseselerinde hükümet mümessillerde memur birliklerinin temsilcilerinden mürekkep daimi bir teşekkül vücuda getirilmesi ve burada yalnız hizmet şartlarının ve personel menfaatlerinin değil aynı zamanda memurların fikir ve tecrübelerinden istifade mümkün olan diğer idari meselelerin de münakaşa ve halledilmesinin ve tarafların anlaşmasile alınan kararların idarenin veya baka-

nın mes'uliyet ve binnetice otoritesini masun kılacak şekilde tatbik mevkiine konulmasının lüzumlu olduğu neticesine varıldığını da kaydetmek memleketimizde de idare makinasının Islahı ve yeni bir memur statüsünün tanzimi bahis mevzuu olduğu bu sıralarda yetkili makamların bu konuya dikkat nazarlarını çekmeğe imkân vereceğini ümit ediyoruz.

BAREMDE MÜSTESNA MEMURLUKLAR VE İHTİSAS YERLERİ

Ragıp ÖGEL
Sayıştay üyesi

Devlet memurlarına verilecek maaşların muayyen bir maaş cetveline göre tertiplenmesi maksadile tanzim ve neşredilmiş bulunan 24/5/929 tarih ve 1452 sayılı (Maaşların Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun) ile ilk defa olarak maaşlı bir memurluğa tâyin olunacak kimselere tahsil derecelerine göre âzami verilebilecek maaş miktarları tesbit olunarak memurlukta ehliyeti sabit oldukça muayyen terfi sürelerini ikmallerinde maaş derecelerinin yükseltilmesi esasının vaz olduğu malûmdur.

Bu esas konulur iken iki zümre memurluklara ilk defa tâyin olunacak kimselere, tahsil derecelerine göre verilecek maaştan daha fazla aylık verilmesi lüzumu gözönüne alınarak 1452 sayılı kanuna bu maksatla gereken hükümler konulmuştu.

Bu kanun takriben 10 sene kadar yürürlükte kaldıktan sonra 8/7/939 tarihinde yürürlüğe giren 3656 sayılı ikinci bir teadül kanunu ile bu iki zümre memurluklara ait hükümler ıslâh ve yeniden tanzim edilmiştir.

Hükmü hâlâ yürürlükte bulunan bu 3656 sayılı kanunun 6 ve 13 üncü maddelerinde tesbit olunan bu memurluklardan biri müstesna memurluklar, diğeri de ihtisas yerleri adile anılmaktadır. Maksadımız burada bu iki zümre memurluklar hakkındaki kanun hükümleri ile tatbikatta beliren durumlar üzerinde ittihaz olunan kararları kısaca gözden geçirmektir.

Müstesna memurluklar:

3656 sayılı kanunun 6 ncı maddesinde müstesna memurluklara ait hükümler şunlardır:

(Devlet memurluğuna ilk defa alınacak olanlardan

umumi müfettişlik. Riyaseticumhur dairesi memurlukları, hususî kalem müdürlükleri, mütercimlikler, elçilikler, valilikler ve hukuk müşavirliklerine bu kanunun üçüncü maddesinde yazılı kayıtlara tabi tutulmaksızın kadrodaki derece maaşı ile memur tâyini caizdir. Bu memuriyetlerde bulunanların muayyen terfi müddetlerini doldurdukça aynı vazifelerin yüksek derecelerine terfileri de yapılabilir. Şu kadar ki bunların bulundukları bu dereceler tekaütlük hesabında ve diğer memuriyetlere nakil ve tahvillerinde müktesep hak sayılmaz. Bu gibilerin tahvil ve tekaütlüklerinde tahsil vaziyetlerine ve hizmet müddetlerine göre iktisap edecekleri derece maaşları esastır. Evvelce devlet memuriyetinde bulunduğu halde bilâhare ayrılmış ve en az beş seneyi müstemirren memurluk haricinde geçirmiş olanlar da bu vazifelere aynı suretle tâyin olunabilirler. Şu kadar ki dairesinin bağlı bulunduğu bakanlığa tabi alelumum teşkilât haricinde diğer bir bakanlık teşkilâtına dahil yukarıda sayılı memuriyetlerden birine ilk defa olarak tâyin edilecek herhangi bir derecedeki devlet memurları hakkında da birinci fıkra hükmü tatbik olunabilir.

Bu madde hükmüne göre yapılacak tâyin ve terfiler adı geçen vazifelerin fiilen ifasile mukayyettir.)

Maddenin gayesi müstesna memurluklardan birine ilk defa açıktan tâyin olunacak bir kimse ile memurluktan ayrılalı beş sene geçmiş bulunan bir kimseye ve bir daireden başka bir dairenin müstesna memurluğuna tâyin edilen zata tahsil derecesine veya müktesep maaş derecesine göre Barem Kanunu mucibince müstahak olduğu maaştan daha yüksek bir aylık temin eylemekten ibarettir.

6 ncı maddede sayılan müstesna memurluklara 1 Haziran 1940 tarihinde yürürlüğe giren 3888 sayılı kanunun 2 nci maddesile bir kaç vazife daha eklenmiştir ki hepsi birden aşağıda sıralanmıştır:

- 1 — Umumi Müfettişler (3656 madde 6)
- 2 — Cumhur Riyaseti dairesindeki bütün memurluklar (3656 madde 6)
- 3 — Hususî Kalem Müdürleri (3656 madde 6)

4 — Mütercimler (3656 madde 6)

5 — Elçiler » »

6 — Valiler » »

7 — Hukuk Müşavirleri » »

8 — Avukatlık Kanunu'na göre avukatlık veya dâva vekilliği ruhsatnamesi istihsal etmiş bulunan kimselerin ücret veya maaşla tâyin olunacakları muhakemat müdürlükleri (3888 madde 2)

9 — Yukarıki kimselerin tâyin olunacakları avukatlıklar (3888 madde 2)

10 — Devlet Deniz Yolları ve Devlet Demiryolları Genel müdürlükleri kadrolarındaki makinistlikler (3888 madde 2)

11 — Bu iki Genel müdürlük kadrolarındaki kaptanlıklar (3888 madde 2)

Bunlardan başka dairelerin kadrolarında (Tercüman) 2'idi altında gösterilen kadrolar dahi müstesna memurluklardan sayılmıştır. Filhakika 61 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münteşir 26 10/939 tarih ve 2170 sayılı kararda (3656 sayılı kanunun 6 ncı maddesinde mevcut mütercimlikler tabirinin bu memurlukta bulunanların ifa eyledikleri iş itibarile tercümanlıktan farklı bulunmamasına ve aradaki farkın bu hizmetlerden birisinin büroda ve tahriri olarak yapılmasına mukabil diğerinin gerek büro dahilinde ve gerek haricinde şifahî olarak yapılmasından ibaret olmasına binaen tercümanların da mütercimlik tabirine dahil oldukları ve bu itibarla kadro ünvanları tercüman olması hasebile bu ünvanla tâyin edileceklerin de 6 ncı madde hükmünden istifade etmeleri lâzımgeldiği gösterilmiştir.

Müstesna memurluklara tâyin şartları:

1452 sayılı kanun zamanında yalnız maaşlı müstesna memurluklar mevcut idi. Bu memurluklara bidayeten yâni ilk defa olarak devlet hizmetine gireceklerin kadrolarındaki maaşlarla tâyinine müsaade edilmişti.

3656 sayılı kanunun neşri üzerine müstesna memurlukların maaşlı kısmı hakkındaki hükümler 6 ncı maddede top-

lanmış ve bu hükümlerin ücretli müstesna memurluk kadrolarına tâyin olunacaklar hakkında da tatbik olunacağına bu kanunun 12 nci maddesinde işaret edilmiş olduğundan bugün gerek maaşlı ve gerek ücretli müstesna memurluklara tâyin şartları aynı şartlardan ibaret bulunmuştur.

A — Dairelerde vazife başında bulunan her memurun müktesep hak maaş derecesi müsait ise, müstesna memurluklara naklen tâyin olunabileceğinde şüphe olmadığı gibi barem derecesi müsait bulunan bir memurun bu vazifelere 3656 sayılı kanunun terfi müteallik 7 nci maddesiyle bu maddeyi tadil eden ve 31 Mayıs 944 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 4598 sayılı kanunun 3 üncü maddesi mucibince terfi suretiyle tâyinleri de mümkündür. Zaten böyle bir nakil ve terfi suretiyle tâyinde bir müstesnalık yoktur. Asıl müstesnalık, baremde derece almamış bir kimsenin veya normal terfi için derecesi müsait bulunmayan bir memurun tahsil derecesine göre Barem Kanunu mucibince müstahak olacağı maaş fevkinde bir aylık ile bu müstesna memurluklara tâyinlerine müsaade edilmesindedir.

B — Müstesna bir usul ile müstesna memurluklara tâyin edilerek yüksek miktarda aylık verilmesine müsaade edilenler üç zümrede toplanmaktadır:

I) İlk defa olarak devlet hizmetine alınacak bir kimsenin tahsil durumuna göre müstahak olacağı aylık fevkinde bir aylıkla doğrudan doğruya bu müstesna memurluklara tâyinleri caizdir.

II) Evvelce devlet memuriyetinde bulunduğu halde memurlukla, alâkasını kesmiş ve müstemirren beş sene hiç bir memurluğa girmemiş bulunan bir kimsenin de müktesep hakkından fazla aylıkla doğrudan doğruya bu müstesna memurluklara tâyinleri mümkündür.

III) Memurun mensup olduğu dairenin bağlı bulunduğu bakanlığa tabi herhangi bir teşkilât haricinde bulunan bir daire kadrosundaki müstesna memurluğa kadrosundaki aylıkla doğrudan doğruya tâyini kabildir.

İşte durumu bu üç şıktan birine uyan bir kimse, müstesna memurluğa tâyin olunabilip, bu müstesna memurluk

kadrosuna muhassas olan aylığı doğrudan doğruya alabilecektir. Bu aylığın maaş veya ücret olmasında fark yoktur.

Devlet memurluğuna ilk defa alınacak kimse demek, uhdesinde maaşlı veya ücretli hiç bir vazife bulunmıyan kimse demektir. Hattâ 3659 sayılı İktisadî Müesseseler Barem Kanunu'na tabi dairelerde geçen hizmetler devlet hizmeti sayılmaz. Bu sebeple İktisadî Müesseseler Barem Kanunu'na tabi dairelerden birinde memur olan bir kimse, uhdesinde hiç bir memurluk bulunmamış bir kimse gibi müstesna memurluğa tâyin olunabilir. Netekim 67 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 9/2/942 tarih ve 2400 sayılı kararda İktisadî Müesseseler Barem Kanunu'na tabi müesseselerde geçen hizmetler kanun yapan tarafından Devlet hizmeti telâkki edilmemiş olduğundan bu kabil teşekkül ve müesseselerde bulunan bir memurun uhdesinde hiç bir memuriyet yokmuş gibi doğrudan doğruya kadro aylığı ile müstesna memurluklara tâyinlerinin kabil olduğu gösterilmiştir.

Bunun gibi 3656 sayılı kanunun 19 uncu maddesine tabi bulunan ve bugün çeşitli hizmetliler adı altında anılan kadrolarda çalışan bir memurun vaziyeti de böyledir. Zira sözü edilen 19 uncu maddeye göre çeşitli hizmetliler barem Kanunu'na tabi bulunmıyan hizmetlerden olduğundan bu hizmetler de nazara alınmaz. Şu halde çeşitli hizmetli kadrosunda çalışan bir zatın da uhdesinde hiç bir memuriyet yokmuş gibi doğrudan doğruya müstesna memurluğa tâyini mümkündür.

Evvelce devlet hizmetinde bulunduğu halde sonradan ayrılmış ve müstemirren en az beş sene boşa kalmış, yâni devlet hizmetinden sayılan ücretli veya maaşlı bir hizmete girmemiş bir kimsenin de doğrudan doğruya kadro aylığı ile müstesna memurluğa tâyini caizdir.

Memurluktan ayrıldıktan sonra beş sene boşa kalan kimsenin tâyin olunacağı müstesna memurluğun hangi daireye bağlı olması lâzım geleceğinde ihtilâf hâsıl olmuştur. Yâni bir daire kadrosundaki herhangi bir hizmetten ayrılıp aradan beş sene geçmeden bu memur evvelki dairesine ait

müstesna bir memurluğa tâyin olunabilir mi? yoksa bu müstesna memurluk başka bir dairede mi olmalıdır?

Sayıştay Genel Kurulunca bu hususta ittihaz olunan 19/6/947 tarihli kararda (3656 sayılı Teadül Kanununun istisnai vazifeleri bu vazifelere getirileceklerde aranacak şartları gösteren 6 ncı maddesinin 5 inci fıkrasında «Evvelce devlet memuriyetinde bulunduğu halde bilâhare ayrılmış, en az beş seneyi müstemirren memurluk haricinde geçirmiş olanların da bu vazifelere aynı suretle tâyin olunabileceği) tasrih kılınmış ve müteakip fıkra «Şu kadar ki, dairesinin bağlı bulunduğu bakanlığa tabi alelumum teşkilât haricinde diğer bir bakanlık teşkilâtına dahil yukarıda sayılı memuriyetlerden birine ilk defa olarak tâyin edilecek herhangi bir derecedeki devlet memurları hakkında da birinci fıkra hükmü tatbik olunabilir.» denilmiş bulunmaktadır. Sözü edilen fıkralardan beşinci fıkra hükmüne göre gerçi, memuriyetten ayrılanlardan istisnai memuriyetlere tâyin edilecekler için, en az beş yıllık bir süreyi arsız olarak memuriyet dışında geçirmeleri ve bu süreyi tamam etmeden istisnai memuriyetlere tâyin edilmemeleri icap etmekte ise de, bu fıkrayı takibeden ve «Şu kadar ki» tabiriyle başlamak suretiyle beşinci fıkraya bağlanmış bulunan fıkra dairesinin bağlı bulunduğu bakanlığa tabi kuruluş dışında diğer bir bakardık kuruluşuna dahil istisnai memuriyetlerden birine ilk defa tâyin edilecekler hakkında da birinci fıkra hükmünün uygulanabileceği gösterilmiş olup bu fıkra ile bu hususta cevaz ve istisnaiyeti tazammun eden bir hüküm kabul edilmiş bulunmasına göre beşinci fıkradaki beş yıllık sürenin ancak devlet memuriyetinden ayrılanlardan mensup oldukları dairenin bağlı bulunduğu bakanlık teşkilâtına dahil istisnai vazifelere girecekler için aranması icabedeceği ve her ne kadar sözü geçen istisnai fıkradaki kayıt ile tâyin sırasında müstahdem bulunanların kastedilmiş olacağı düşünülebilirse de mutlak olan fıkra hükmünden böyle bir mâna istihracı mümkün görülmemiş olduğu cihetle bir daireden istifa suretile ayrılmış bulunan bir memurun, mensup olduğu bu daire bakanlığı ile alâka ve merbutiyeti baki sayıla-

çağına ve tâyin sırasında bu memurun vazifede bulunup bulunmaması keyfiyetinin ise, tâyin işine müessir olamayacağına binaen bu memurun beş yıllık süreyi doldurmadan başka bir bakanlık teşkilâtına dahil istisnai bir memuriyete ilk defa tâyininin kanuna muvafık olacağı) beyan edilmiştir.

(Memurun mensup olduğu dairenin bağlı bulunduğu bakanlığa tabi bulunan alelûmum teşkilât haricinde olmak şartile başka bir bakanlık teşkilâtına dahil bulunan müstesna memurluklardan birine ilk defa tâyin) olunanlara da kadro aylakları tamamen verilmesine müsaade edilmiştir. Su halde bir bakanlığa bağlı teşekküllerden birinde müstahdem bulunan bir memurun aynı bakanlıkta veya aynı bakanlığa tabi başka teşekküllerde bulunan müstesna bir memurluğa tâyini caiz olamaz. Meselâ içişleri Bakanlığı memurlarından birinin müstesna bir memurluk olan bir valiliğe valilik aylığı tam verilmek şartile tâyini mümkün değildir. Ancak bu memurun müktesep maaş derecesile naklen veya 4598 sayılı kanunun 3 üncü ve 4 üncü maddelerinin müsaadesi nisbetinde bir aylıkla normal olarak bu valiliğe tâyini mümkündür.

(Memurun dairesinin bağlı bulunduğu bakanlığa tabi alelûmum teşkilât haricinde diğer bir vekâlet teşkilâtına dahil müstesna memurluklar) ifadesinden maksut olan bağlılık bir teşkilâtın yalnız murakabe ve nezaret noktasından bir bakanlığa bağlı olması mânasına alınmaması icap edeceğine Sayıştay Genel Kurulu'nca karar verilmiştir. Meselâ 3460 sayılı kanun ile murakabe ve nezareti Ekonomi Bakanlığına verilmiş bulunan Sümerbank vesaire gibi teşekküller bu murakabe ve nezaret sebeble Ekonomi Bakanlığı teşkilâtına dahil bir daire sayılmamıştır. 67 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç bulunan 9/2/942 tarih ve 2400 sayılı olan bu kararda (Gerçi İktisat Vekâleti Teşkilât Kanunu'nda iktisadi devlet teşekküllerinin şube müdürlerde bu derecedeki memurların ve bunların kurdukları müesseseler müdürlerinin tayin ve azilleri İktisat Vekâletinin tasvibi ile icra olunacağı gösterilmiş ise de bu hükümden maksat iktisadi teşekküller ile bunların kurdukları müesseselerin 3656

sayılı kanunun 6 ncı maddesinde ifade edildiği veçhile İktisat Vekâleti Teşkilât Kanunu'nda gösterilen daireler gibi bunların da İktisat Vekâletine bağlı olduklarını göstermek olmayıp ancak mezkûr müessese ve teşekküller üzerinde teftiş ve murakabe salâhiyetinin bu bakanlığa verilmiş olduğunu beyandan ibarettir), denilmiştir.

Bu karardan anlaşılmaktadır ki, bir bakanlık teşkilât kanununda gösterilen daireler o bakanlık teşkilâtına bağlı dairelerden ibaret olup, yoksa kanunen yalnız nezaret ve murakabesi bir bakanlığa verilmiş bulunan daireler o bakanlığa bağlı bir teşekkül sayılmayacaktır.

Şu halde bir dairede hizmet eden bir memur başka bir bakanlık dairelerinden birindeki müstesna bir memurluğa beş sene kaydına tabi olmadan kadro aylığı ile doğrudan doğruya tâyin olunabilecektir.

Kanunun maddesi yukarıki kararlarla birlikte gözden geçirilirse müstesna memurluğa:

I) Memuru bulunduğu daireden herhangi bir sebeple infisal etmiş bulunan bir zatın bu dairenin bağlı bulunduğu bakanlık teşkilâtına dahil herhangi bir müstesna memurluğa tâyini için beş sene müstemirren açıkta kalmış olması lâzımdır.

II) Memuru bulunduğu daireden herhangi bir sebeple infisal etmiş bulunan bir zat, bu dairenin bağlı bulunduğu bakanlık teşkilâtı haricinde bulunan herhangi bir müstesna memurluğa her zaman tâyin olunabilir. Beş sene açıkta kalmağa mahal yoktur.

III) Bir memurun, memuru bulunduğu daireden bu dairenin bağlı bulunduğu bakanlık teşkilâtı haricinde bulunan herhangi bir müstesna memurluğa doğrudan doğruya nakil suretile de tâyin edilmesi caizdir.

Bu üç türlü tâyin şeklinde göre yapılacak tâyinde memura müstesna memurluğa ait kadro aylığının verilmesine mâni bir sebep yoktur.

Açıktan vekil tâyin edilmiş bulunan bir zatın müstesna memurluğa tâyini:

Bir zatın bir vazifeye açıktan vekâleten tâyininden son-

ra, bu zatın vekâleten bulunduğu daire dışında diğer bir dairedeki müstesna mevkilerden birine kadro aylığını almak şartile tâyini muvafık olup olamayacağı noktası Sayıştay'ca incelenmiştir. 67 no. lu Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 5/2/942 tarih ve 2399 sayılı kararda (3656 sayılı kanunun 6 ncı maddesinin son fıkrasında herhangi derecedeki bir memurun dairesinin bağlı bulunduğu bakanlığa tabi alelûmum teşkilât haricinde diğer bir bakanlık teşkilâtına dahil bulunan müstesna yerlere ilk defa olarak tâyini kabul edilmiş olduğundan vekâleten vazife göre bu zatın da başka dairedeki müstesna memurluğa tâyini mümkün olacağı) beyan edilmiştir.

Bir mütekaidin müstesna memurluğa tâyini:

Mütekait bir zatın müstesna memurluğa tâyini caiz olup olmayacağı noktası da bu kararda incelenerek şu neticeye varıldığı görülmektedir: 3656 sayılı kanunun 6 ncı maddesinin birinci fıkrasında tatad olunan memurluklara bu kanunun üçüncü maddesinde yazılı kayıtlara tabi olmaksızın yukarıdaki derece aylığı ile tâyin olunacak zatın ya beş sene müddetle evvelki memuriyetinden ayrılmış bulunması veya tâyin olunacağı müstesna memurluk, mensup olduğu dairenin bağlı bulunduğu bakanlığa tabi olmayan bir memurluk bulunması iktiza eder. Kanunun verdiği bu müsaadenin mütekaitler hakkında tatbik edilmemesi için başka mâni bir sebep yoktur. Bu itibarla bir mütekaidin müstesna bir memurluğa tâyini mümkün olduğu gibi kendisine aylık olarak da Teadül Kanununun 27 nci maddesinde gösterildiği üzere tekaütlüklerine mesnet olan rütbe veya derece aylığına tekabül eden bir aylığın değil, tâyin olduğu müstesna mevkie muhassas kadro aylığının verilmesi iktiza eder.

Müstesna memurluğa tâyin olunacaklara verilecek aylık miktarı:

6 ncı maddeye göre müstesna memurluğa, istisnai surette tâyin olunacak kimselere verilecek aylık, o memurluğa ait kadroda gösterilen aylıktan ibarettir. Kadro aylığı, müstesna memura verilecek âzami parayı göstermekte olduğundan tâyin

olunan zata kadroda gösterilen aylıktan fazla bir para verilmesine imkân yoktur.

Müstesna memurluğa, normal şekilde, yâni kendi derecesile naklen veya terfî suretile tâyin edilen memura verilecek aylık miktarının o memurun müktesep hak derecesine uygun olması icap edeceğini izaha mahal yoktur.

Müstesna memurlukta bulunanların terfileri ve aylıklarına yapılacak zamlar:

Müstesna memurluğa tâyin olunanların muayyen terfî sürelerini ikmal ettikçe aynı vazifelerin daha yüksek derecelerine terfî edilmelerine 6 ncı madde ile cevaz verilmiştir. Memur hangi kadroya tâyin edilmiş ise alacağı aylık kadro aylığından fazla olamaz. Bu kadro aylığını bir terfî süresi aldıktan sonra üst dereceye hak kazanır. Müstesna memurluğun bazan sınıflara ayrıldığı vakidir. Meselâ elçilik, valilik bir kaç sınıfa ayrılmış olup her sınıf baremin bir derecesine dahil bulunmaktadır. Böyle sınıflara ayrılmış müstesna memurluklara tâyin edilenlere verilecek aylık bu sınıfların ne en büyüğünün ne de en küçüğünün aylığıdır. Bilâkis münhal bulunan vazifeye kadro ile muhassas aylık ne ise bu miktardan fazla bir aylık verilemez. Bu suretle meselâ müstesna şekilde 3 üncü sınıf valiliğe tâyin edilecek kimseye salâhiyetkar makamca 4 üncü sınıf aylığı da tahsis olunabilir. Şu halde kendisine 4 üncü sınıf valilik aylığı tahsis olunmuş bulunan bir kimse bu sınıfta bir terfî süresi geçirdikten sonra 3 üncü sınıf aylığa müstahak olup, burada da bir terfî süresini ikmalden sonra 2 nci sınıf valilik aylığına nail olabilir.

Müstesna memurluklara tâyin edilenlere kadro aylığının bir miktarı mevkuf tutulmak suretile aylık tahsis olunduğu takdirde mevkuf kısmın memura verilebilmesi için terfî süresini ikmal etmesi meşrut değildir. Mevkuf tutulan aylık miktarı istenildiği zaman verilebilir. Bu hal daha ziyade aylıkları ücret olarak verilecek müstesna memurluklar hakkında cari bulunmaktadır. 66 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuasında münteşir 7/10/941 tarih ve 2360 sayılı Sayıştay'

Genel Kurulu kararında bu mesele şu suretle izah olunmuştur: Kanun müstesna bir mevkie tâyin olunan bir zatın sonradan aynı vazifenin daha yüksek derecelerine terfiinin yapılmasını muayyen olan terfi süresinin ikmaline talik eylemiş ve bu hükümdeki mülâhaza ise kendi kadrosunda terfi edilebilecekler hakkında da aynen varit olup terfi hususundaki bu hükümden bunları istisna ettirecek başka bir memsek bulunmamış olduğundan müstesna memurluklardan birine kadrodaki maaşından daha az bir maaş ile ilk defa tâyin olunanların bu suretle tâyinleri kadro aylıklardan bir miktarının mevkuf tutulması maksadile değil de, doğrudan doğruya aşağı dereceye tâyin edilmek suretile vaki olduğu takdirde bu aylığın bir terfi süresini doldurmadıkça kendilerine yukarı derecede aylığının verilmesi caiz görülmemiştir.

Tâyin olunduğu istisnai mevkiin kadro maaşı teşkilât kanununda yapılan değişiklik neticesinde yükselmiş olan bir zata yeni maaşının verilmesi için terfi süresini doldurması lâzım gelip gelmiyeceği hususunda hasıl olan ihtilâf üzerine mesele Sayıştay Genel Kurulu'na incelenmiştir. 68 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 31/5/943 tarih ve 2563 sayılı kararda terfi süresini bitirmeden yeni ziyade maaşı almanın mümkün olamayacağı beyan edilmiştir. Bu kararda (Büyük Millet Meclisi'nce ittihaz buyrulan 1317 sayılı kararda «Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunun 7 nci maddesinin ilk fıkrasında yukarı dereceye terfi için en az dört sene bir derecede bulunmuş ve bu kadar müddet o derece maaşını fiilen almış olmak şarttır. Yüksek mektep mezunu olanlar için bu müddet üç senedir», denilmekte ve 3 üncü fıkrasında da her ne suretle olursa olsun bir dereceden fazla terfi caiz değildir) diye yazılı bulunmaktadır. 3656 sayılı kanunun koyduğu bu hükümlerle (her ne suretle olursa olsun bir derecede kanunla muayyen bir terfi müddeti geçirilmeden yukarı dereceye terfi ve o derece maaşının verilmesini tecviz etmemekte ve teşkilât ve teadül kanunlarıyla dereceleri yükseltilmiş olan memurlara bulundukları derecelerde müddetlerini ikmal etmeksizin bu kanunlarla yükselen derece maaş-

larının verilmesini de açıkça men eylemekte olduğuna göre bu madde ile konulmuş olan hükmün mutlak ve sarîh olduğuna ve hiç bir tereddüt ve tefsire mahal olmadığına karar verilmiştir) denilmiş olmakla 3656 sayılı Teadül Kanunu ile her ne suretle olursa olsun bir derecede muayyen bir terfi müddeti geçirilmeksizin yukarı dereceye terfi ve o derece maaşının alınmaması esasının vazedilmiş olduğu sarahatle ifade edilmiş olduğu beyan edilmek suretiyle tâyin olduğu istisnai memuriyetin maaşı Teşkilât Kanunu'nda yapılan değişiklik sonunda yükselmiş olması halinde, bu yüksek maaşı alabilmek için evvelki maaşın bir terfi süresince alınmış olması iktiza edeceği gösterilmiştir.

Burada kadro derecesinde vukuu tasavvur edilen değişiklik teşkilât kanununa bağlı kadrolarda yapılan tadilât dolayısıyla müstesna memurluk kadro aylığının ve derecesinin yükseltilmesidir. Binaenaleyh 4805 ve 4988 sayılı kanunlarla son zamanlarda aylık tutarlarının çoğaltıldığı malûmdur, işte bu çoğalmalar derece yükselmesi olmayıp aylık tutarının çoğaltılması olduğundan bu çoğaltma sebeble memurun terfi edilmiş sayılmıyacağı tebiidir.

Malûm olduğu üzere 31/5/944 tarihinden muteber bulunan 4598 sayılı kanunun 4 üncü maddesile bulunduğu derecede kanuni müddetlerini dolduranların bazı kayıt ve şartlar altında iki defa birer derece terfi edilmeleri kabul edilmiştir. Bu kayıt ve şartlar şunlardır:

1 — Hususi teşkilât kanunlarının koyduğu yaş, meslek ve tahsil gibi kayıt ve şartlar dolayısıyla üst dereceye terfi edilmeleri imkânı olmıyanlar.

2 — Kanuni hükümler dairesinde terfi hak kazandıkları halde üst kadroda açık yer bulunmadığından terfi edilemeyenler.

3 — Kanuni hükümler dairesinde terfi hak kazandıkları halde bulundukları memuriyette kalmalarına idarece lüzum görüldüğünden terfi ettirilmeyenler.

4 — Kanuni hükümler dairesinde terfi hak kazandıkları halde bulundukları memuriyetin üst derece kadrosu esasen mevcut bulunmadığından terfi edilemeyenler.

Müstesna memurluğa tâyin edilmiş bulunanların da bu kanun ile verilen şu haklardan istifadelerine imkân verilmemiştir. Filhakika 4598 sayılı kanunun izahnamesinde şöyle denilmektedir:

3656 sayılı kanunun 6 ncı maddesi hükmünden istifade etmek suretiyle istisnaî mevkilere tâyin edilmiş bulunanlar tâyin edildikleri maaş derecesinde bir terfi süresi bulunmuş olsalar dahi kendileri 4598 sayılı kanunun 4 üncü maddesi hükümlerinden istifade ettirilmek suretiyle üst derece aylığı alamazlar.

Meselâ 90 lira maaşlı valiliğe müstesna surette tâyin edilerek bu miktar aylık alan bir kimse, bir terfi süresince 90 lira aldıktan sonra yukarıda zikredilen 1-4 sebeplerden birine dayanarak bulunduğu yerde bir üst derece maaşa nail olamaz.

Çünkü verilen 90 lira maaş müktesep hak olan bir aylık değildir. 4598 sayılı kanunun verdiği terfi hakkı aylıklarının müktesep hak olarak alanlara taallûk eder. Bu itibarla 90 lira maaşlı müstesna surette valiliğe tâyin olunan zat bu 90 lira maaş müktesep hak olarak ihraz ettikten ve bu maaş müktesep hak olarak bir terfi müddeti aldıktan sonra 4598 sayılı kanunun bu hükümlerinden istifade edebilir.

6 ncı madde hükmüne göre müstesna memurluklardan birinde bulunan bir zatın almakta olduğu aylıkla veya terfi süresini ikmali halinde bir derece yüksek aylıkla aynı dairenin başka bir müstesna memurluğuna tâyini caiz olduğu gibi, başka bir daire veya Bakanlığın müstesna memurluğuna da nakil ve tâyini mümkün bulunmaktadır.

Müstesna vazifelerin tâyin edilenler tarafından fiilen ifası:

Müstesna tarzda olmak üzere müktesep hak derecelerinden daha yüksek bir aylıkla müstesna memuriyetlere tâyin edilenlerin tâyin olundukları bu vazifeleri bizzat fiilen ifaya mecbur bulundukları 6 ncı maddede tasrih edilmiştir. Binaenaleyh böyle vazifelere anormal olarak, yani müstesna tarzda tâyin edilen kimseler tarafından bu vazife-

lerin fiilen ifası icabettiğinden bir zatın müstesna memurluk kadrosuna anormal tarzda tâyini ile kendisinin bu vazifeden başka bir yerde istihdamı caiz olamaz. Bu memuriyet, müstesna memurluğa müstesna tarzda tâyin edilenler hakkında vaz'olunmuştur.

Bu itibarla müstesna memurluğa, anormal bir tarzda tâyin edilmiş bulunan bir memuru hattâ bazı teşkilât kanunlarına (münhal olup olmamasına bakılmadan memurların bakanlıkça lüzum görülen yerlerde istihdamı) için konulmuş bulunan hükümlere istinaden başka bir vazifede istihdamına da imkân yoktur. Zira Teadül Kanunu'nun bu yasağı, müstesna memurluklara müstesna surette tâyin olunanlar hakkında konulmuş hususi bir yasak olduğundan teşkilât kanunlarına vazolunan ve gayesi başka olan hükümleri bunlar hakkında tatbik etmek düşünülemez.

Müstesna memurluklarda bulunanların müktesep hak derecelerinin tesbiti:

İlk defa olarak müstesna bir tarzda müstesna memurluklara tâyin edilenlere tahsil durumlarına göre verilecek ücret veya maaştan fazla olarak verilecek aylık bunlar için müktesep hak sayılmadığına 3656 sayılı kanunun 6 ncı maddesinde işaret edilmiştir.

Şu halde müstesna memurlukta bulunanların müktesep hak derecelerinin nasıl tesbit edileceğini araştırmak faydalı olur. Bunların müktesep hak derecelerini tesbit ederken ilk nazara alınacak cihet, bunların bu vazifelere hangi kanunların mer'i bulunduğu zamanlarda girmiş bulunduklarını tâyin eylemekten ibarettir. Filhakika bu mevkilere tâyin edilenlerin bir kısmı 1/9/929 dan yürürlüğe giren 1452 sayılı kanun zamanında, bir kısmı 8/7/939 dan itibaren meriyete konan 3656 sayılı kanun zamanında tâyin edilmişlerdir.

Her iki kanun, bunlara, kadro maaş veya ücretlerini olduğu gibi vermiş ve fakat bu aylıkları müktesep hak saymamıştır. Şimdi bunların müstesna olmıyan memurluklara nakillerinde, tekaütlüklerinde, tekaüt aidatının kesilmesinde

ve hattâ mesken zammına ne vakit müstahak olacaklarının tâyininde müktesep hak derecelerini tâyin etmek zarureti vardır.

Evvelâ maaşlı olarak müstesna memuriyetlere tâyin edilmiş bulunanların müktesep haklarının ne suretle tesbit edileceğini görelim. Filhakika 14/1/941 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 3968 sayılı kanunun muvakkat 3 üncü maddesinde maaşlı olanların müktesep haklarının ne suretle tesbit olunacağı beyan olunmuştur. Bu maddede (3656 sayılı kanunun neşri tarihinde, mezkûr kanunun 6 ncı maddesinde yazılı maaşlı memuriyetlerde müstahdem olanların maaşlı veya ücretli devlet veya hususi idare veya belediye memuriyetlerinde geçen hizmet müddetleri yekûnuna ve 3656 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesi hükmüne göre 1 Eylül 939 tarihindeki müktesep hak dereceleri tesbit olunur. Şu kadar ki bu suretle iktisap edecekleri derece mezkûr tarihte bulundukları maaş derecesini geçemez) denilmiştir. Demek ki 3656 sayılı kanunun mer'iyete girdiği 8/7/939 tarihinde maaşlı müstesna memurluklarda bulunmuş olanların müktesep hakları devlet, hususi idare ve belediyede 1 Eylül 939 tarihine kadar maaşlı veya ücretli olarak ifa eyledikleri hizmet yekûnuna göre tâyin olunacak, bu hizmet yekûnu, 3656 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesinde gösterilen usul dairesinde derecelendirilecektir. Bu usul ise, memurun tahsil durumu itibarile gireceği barem derecesi tesbit olunacak ve sözü edilen hizmet seneleri 2 ve 3 senede bir terfi esasına göre kaç terfiye tekabül ederse, barem derecesi bu terfi adedince yükseltilecektir. Bu suretle 1 Eylül 939 tarihindeki maaş dereceleri tâyin olunan memurun bu tarihten sonra geçecek hizmetleri tahsil durumlarına göre 7 nci madde mucibince 3 ve 4 senede bir terfi esasından arttırılarak bu günkü gündeki müktesep hak derecesi tesbit olunacaktır.

65 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 13/2/941 tarih ve 2310 sayılı kararda mezkûr bulunan talimatnamenin 5 No. lı fıkrasına göre 1 Eylül 939 tarihine kadar olan hizmetlerin terfi süreleri tahsil durumuna göre

2 veya 3 sene hesap edilecekse de memur bu tarihten evvel yüksek tahsilini ikmal etmiş bulunursa, bütün hizmetleri için terfi süresi iki sene üzerinden hesap olunacaktır.

Hattâ memurun ilk hizmetleri tahsil durumuna nazaran girebileceği dereceden daha aşağı derecelere geçmiş ise, hesap bu hizmetlerin derecesi üzerinden değil, doğrudan doğruya tahsil durumuna göre müstahak olduğu derece üzerinden hesap olunacaktır.

1 Eylül 939 dan sonraki hizmetlerin terfi süreleri 3656 sayılı kanunun 7 nci maddesi mucibince 3 ve 4 sene üzerinden hesap olunacak ve terfi süreleri 31/5/944 tarihinden itibaren de 4598 sayılı kanunun 3 üncü maddesi mucibince alesseviye üçer sene üzerinden sayılacaktır.

Bu hesap üzerine bulunacak müktesep hak maaş derecesi, memurun işgal ettiği mevkiye aldığı maaş derecesinden fazla olamayacaktır.

Müktesep hakkının ne suretle tesbit edileceğini araştırdığımız memurlar, 1452 sayılı kanun zamanında müstesna memurluğa tâyin olunarak 3656 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihte bu vazifede bulunan memurlar idi. Şimdi, 3656 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 8/7/939 tarihinden sonra maaşlı müstesna memurluğa tâyin edilmiş bulunan kimselerin müktesep hakkını tesbite geçerek, bunların müktesep haklarının tesbit şekli 6 ncı maddenin kendisinde gösterilmiş olduğunu görürüz. Zira maddede (bu gibilerin tahvil ve tekaütlüklerinde tahsil vaziyetlerine ve hizmet müddetlerine göre iktisap edecekleri derece maaşları) müktesep hak sayılacağı beyan olunmuştur. Bu itibarla 8/7/939 tarihinden sonra geçen hizmetleri 4598 sayılı kanunun mer'iyeti tarihine kadar 3, 4 sene üzerinden bu tarihten sonra alesseviye üçer sene üzerinden hesap olunarak tesbit olunur.

Ücretli müstesna memurluklarda bulunanların müktesep hak derecelerini tesbit için takip olunacak usul 3656 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesinde zikredilen ve bilumum ücretli memurların intibak muamelelerinde tatbik olunan usuldür. Bu maddeye göre yapılacak intibak da-

hi 1 Eylül 939 tarihi esas olarak yapılacaktır. Binaenaleyh evvelâ memurun tahsil durumu itibarile gireceği derece tesbit olunacak sonra 1 Eylül 939 tarihinden evvelki hizmetleri mecmuu bulunup 2 ve 3 senede terfi süresince derecesi yükseltilecektir. Burada en büyük fark sayılacak hizmetlerin, 3968 sayılı kanunun muvakkat 3 üncü maddesinde sayılan hizmetlerden daha geniş tutulmuş olmasındadır. 2 nci muvakkat maddede sayılan hizmetler arasında devlet, belediye, hususi idarelerde geçen maaşlı veya ücretli hizmetler dahil bulunduktan mada, iktisadi devlet teşekkülleri gibi aylıkları kanunla tesbit olunan müesseselerde. hususi mekteplerin tâyin ve murakabesi Millî Eğitim Bakanlığına ait bulunan öğretmenliklerinde, Emniyet Sandığı gibi, bankalar gibi malî müesseselerde, fabrikalar gibi Teşviki Sanayi Kanunu'na tabi müesseselerde geçen hizmetler de dahildir.

1 Eylül 939 tarihinden sonra devam eden hizmetler, 3, 4 senede bir terfi esasına göre ve 4398 sayılı kanunun mer'iyet mevkiine girdiği 31/5/944 tarihinden sonra da alesseviye üç sene üzerinden hesap olunacaktır.

Ücretli müstesna memurların müktesep haklarını takip ederken lisan imtihanı vermiş olanların dereceleri 1 Eylül 939 tarihine izafeten bir derece arttırılması lâzımdır. Zira ihtisas yerleri hakkında aşağıda vaki olacak maruzatın sözü edilen 70 No. lı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 5/4/943 tarih ve 2708 sayılı kararda hikâye edildiği veçhile ihtisas yerlerine tâyin olunur iken yabancı dil bildiklerini beyan ile ilk imtihanda muvaffak olanlara 1 Eylül 939 tarihine izafetle bir lisan derecesi üstünlüğü kabul edilmiştir ki ayın müsaadenin bu kabil müstesna memurluklara da tatbiki kabildir.

İhtisas yerleri:

Teşkilât kadrolarında bir takım vazifeler vardır ki bunlar hususi bir ihtisasa ihtiyaç gösterdiğinden buralara mütehasıs olan kimselerin fazla aylıkla tâyinleri imkânı temin edilmek istenilmiş ve ilk defa memur maaşlarının tevhit ve teadülüne dair olan 25/4/939 tarih ve 1452 sayılı

kanuna bu maksatla bir hüküm konulduğuna yukarıda işaret edilmiştir.

Böyle ihtisas işi olan kadrolara, devlet hizmetindeki memurlardan yetişerek ihtisas sahibi olmuş bulunanların müktesep hak derecelerinin müsaadesi nisbetinde bir aylıkla naklen veya terfian tâyini mümkün bulunduğu şüphe yoktur. Bu itibarla kanun yapanın asıl düşündüğü ve hususi hükümler koyduğu cihet ihtisas isteyen yerlere esasen memur olmıyan veya memuriyetle alâkası en az beş seneden beri kesilmiş bulunan kimselerin o yerlere muhassas kadro aylıklarına doğrudan doğruya tâyin edilmelerine imkân vermekten ibarettir. Zira hususi bir meslek bilgisine veya ihtisasına ihtiyaç gösteren vazifelere bu vazifelere ait kadro aylıkları verilmek suretile doğrudan doğruya serbest bir kimsenin tâyinine barem kanunlarile konan tahsil ve hizmet müddeti ile münasip bir aylık itası esası mâni bulunmaktadır.

1452 sayılı Birinci Teadül Kanunu ile konulan ilk kaide uhdesinde memuriyet bulunmıyan bir kimsenin ihtisas sebeble ancak 70 lira aslî maaşlı yedinci ve daha yukarı derecelere, o da İcra Vekilleri Heyeti'nden alınacak bir kararla tâyin edilebilmesinden ibaretti. 3656 sayılı İkinci Teadül Kanunu ile bu kaide ihtiyaca daha uygun bir şekilde tanzim edilmiştir ki mezkûr kanunun 13 üncü maddesini teşkil eden hükümler şöyledir:

«Hususi bir meslek bilgisine ve ihtisasına ihtiyaç gösteren memuriyetlere, devlet teşkilâtına dahil vazifelerde müstahdem olanlar arasından kanundaki esaslar dairesinde ve ehliyet dereceleri bakımından terfian veya naklen getirilecek kimse bulunmadığı takdirde bu memuriyetlere hariçten devlet memuriyetlerinde hiç bulunmamış veya memuriyetle alâkaları en aşağı beş senedenberi kesilmiş bilgi, ihtisas ve tecrübelerde mütemayiz kimselerin, kadrodaki derece maaşlarıyla, bu kanunda yazılı kayıtlarla mukayyet olmaksızın, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tâyinleri caizdir.

Bu gibiler muayyen terfi müddetlerini doldurdukça yine ihtisaslarıyla alâkadar diğer ihtisas yerlerine nakil ve

terfi edebilirler. Şu kadar ki bu dereceler bunlar için müktesep hak teşkil etmez. Bu memuriyetler haricindeki memuriyetlere nakil ve tahvillerde ve tekaütlüklerde tahsil vaziyetlerine ve hizmet müddetlerine göre iktisap edilebilecek derece maaşı esastır.

İhtisas mevkileri, teşkilât kanunlarına bağlı cetvellerde gösterilir. Bu kabil maaşlı memuriyetler bağlı 2 sayılı cetvelde gösterilmiştir.

Bu memuriyetlerde istihdam edilecekler bu kanunun umumi hükümleri dairesinde almakta oldukları derece maaşım iktisap edinceye kadar muvakkat tazminat verilmez.

Bu madde hükmü ücretlilere de şamildir.»

İşte bu 13 üncü madde ile 8/7/939 tarihinden itibaren ihtisas yerlerine memurlar arasında naklen veya terfian tâyin olunabilecekler bulunmadığı takdirde, hariçten tâyin olunabilecek kimseler ile, memuriyetle alâkalı en az beş senedenberi kesilmiş bulunan kimselerin ihtisas yerlerine ait kadro aylıkları verilmek şartile tâyinlerine müsaade edilmiştir.

Lâkin bu müsaade ile verilecek aylık miktarı, sonradan yürürlüğe konan 3968 sayılı kanunla azaltılmıştır. Filhakika 14/1/941 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 3968 sayılı kanunun ikinci maddesine vaz'olunan hüküm ile, ihtisas yerlerine hariçten tâyin olunacak kimseler ile memuriyetle alâkaları en az beş senedenberi kesilmiş bulunan kimselere ihtisas yerine ait kadro aylığının değil, tahsil durumlarına ve ihtisas teminine yarıyan işlerde geçen hizmet müddetine göre hesap edilerek bulunacak bir aylık verilmesi kabul edilmek suretile aylık miktarı azaltılmıştır. 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesi de şudur:

«Alelûmum maaşlı veya ücretli ihtisas mevkilerine 3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesine göre tâyin edilecekler verilecek maaş veya ücret, tahsil vaziyetlerine göre girebilecekleri dereceye bu memuriyetler için ihtisas teminine yarıyan işlerde geçen hizmet müddetlerinin yüksek tahsili olanların her iki senesi ve yüksek tahsili olmayanların da her üç senesi için bir derece ilâve edilmek suretiyle tesbit

edilecek derece maaş veya ücretini geçemez. Mecburi hizmete tabi olanlar bu taahhütlerini ifa etmedikçe bu madde hükmünden istifade edemezler.»

İşte bu maddenin meriyet mevkiine girdiği 14/1/941 tarihinden itibaren gerek ücretli ve gerek maaşlı ihtisas yerlerine gerek hariçten ve gerek memuriyetle alâkası en az beş senedenberi kesilmiş olan memurlardan biri tâyin olunduğu zaman, bunlara verilecek aylık miktarı bu 2 nci madde mucibince tesbit olunmağa başlamıştır.

1452 sayılı kanunun yürürlüğü zamanında ve 3656 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 8/7/939 tarihinden 3968 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 14/1/941 tarihine kadar ihtisas mevkiine kadro aylığı ile tâyin edilmiş ve kadro maaş veya ücreti ile bu vazifelerde bulunmuş olanlara verilecek aylık miktarı hakkında sözü edilen 2 nci muvakkat maddede bir sarahat yoktur. Yalnız 1452 sayılı kanunun yürürlüğü zamanında ihtisas mevkilerine, istisnai surette tâyin edilenlere verilen kadro aylıklarının 3656 sayılı kanunun meriyete girdiği zaman dahi verilmesine devam olunacağı 3656 sayılı kanunun muvakkat 3 üncü maddesinde beyan olunmuştur. Bu itibarla 1452 sayılı kanun zamanında ihtisas yerlerine tâyin olunanlara verilen aylıklar 3968 sayılı kanunun tatbiki zamanında da verilecektir.

3656 sayılı kanun zamanında kadro aylıkları verilmek şartile istisna suretile ihtisas yerlerine tâyin olunan memurların bu aylıkları 3968 sayılı kanun meriyete girdikten sonra verilmekte devam olunacaktır ki, bir yanlışlığa mahal kalmamak üzere bu cihet 3968 sayılı kanun izahnamesinin 2 No. lu fıkrasının E işaretli bendinde işaret olunmuştur. Bu bende nazaran 3968 sayılı kanunun ikinci maddesi hükmü işbu kanunun meriyet mevkiine girdiği 14/1/941 tarihinden sonra ihtisas mevkiine tâyin olunacak memurlar hakkında tatbiki kabil olup bu kanunun meriyetinden evvel 3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesile muvakkat 3 üncü maddeler mucibince maaşlı veya ücretli ihtisas mevkilerine tâyin edilmiş olanlara şümulü yoktur. Bu sebeple 3656 sayılı kanun zamanında ihtisas mevkilerine tâyin olunanlar

ister halen bulundukları ihtisas mevkilerinde kalsın, ister 3968 sayılı kanundan sonra dahi ihtisaslarla alâkalı diğer ihtisas mevkilerine nakledilsin halen almakta oldukları maaş veya ücretleri muhafaza edecekleri gibi muayyen terfi sürelerini doldurdukça ihtisaslarla alâkalı diğer mevkilere terfilerinde terfi zamlarını da alabilirler.

İhtisas kadroları:

1452 sayılı kanun zamanında ihtisas yerleri kanun yapan tarafından irae edilmemişti. 3656 sayılı kanunun neşrinde ihtisas yerlerinden maaşlı olan kadrolar kanun yapan tarafından tesbit edilerek 3656 sayılı kanuna 2 sayılı cetvel olarak ilâve edilmişti. Ücretli olan ihtisas kadrolarını tanzim etmek hakkı muvakkaten İcra Vekilleri Heyeti ne bırakılmıştı. İcra Vekilleri gerek daimî ücretliler kadrosunda ve gerek D cetveli müstahdemleri dediğimiz çeşitli hizmetliler kadrosunda ve gerekse E cetveli dediğimiz masraf tertiplerinden yapılacak muvakkat müstahdemler geçici hizmetliler kadrosunda bulunan ihtisas yerlerini tâyin ve irae etmekte idi.

1/6/940 tarihinde meriyet mevkiine giren 3888 sayılı kanunla daimi ücretli kadrolar kanun yapan tarafından tesbit edilmiş ise de bu kadrolardaki ihtisas yerlerini irae eylemek salâhiyeti icra Vekilleri'ne bırakılmıştı. Nihayet 14/1/941 tarihinde meriyet mevkiine giren 3968 sayılı kanun ile daimi ücretli kadrolardaki İcra Vekilleri Heyeti tarafından tesbit olunan ihtisas yerlerinden bir kısmı kanun yapan tarafından ihtisas yeri olarak kabul edilmiştir. İcra Vekilleri Heyeti'nce ihtisas yeri olarak tesbit edildiği halde kanun yapan tarafından ihtisas yeri olarak kabul edilmeyen kadrolardan bir kısmı büsbütün bu durumdan çıkarılmış, bir kısmı da muvakkat ihtiyaç cetveli adı altında tasfiyeye tabi tutulmuştur.

Şu halde 14/1/941 tarihinden itibaren maaşlı ve daimi ücretli ihtisas yerleri kanun yapan tarafından gösterilmiş olup E cetvelindeki kadrolardaki ihtisas yerleri her sene neşrolunan umumî muvazene kanunlarıyla verilen salâhiyetlere istinaden İcra Vekilleri Heyeti tarafından tesbit edile-

gelmekte bulunmuştur. Daimi ücretli ihtisas yerlerinden büyük bir kısmı 4644 sayılı kanunun 13 üncü maddesile kısmen kaldırılıp kısmen de maaşlı ihtisas yeri haline getirilmiş bulunmaktadır.

Binaenaleyh ihtisas yerlerine tâyin olunacaklara ve bunların terfi ve tahvillerine ve müktesep hak derecelerinin tesbiti şekline ait hükümler hem maaşlı hem de ücretli ihtisas yerleri için 3656 sayılı kanunun 13 üncü ve 3968 sayılı kanunun 2 nci maddelerinde tesbit edilmiş bulunmaktadır.

İhtisas yerlerine tâyin şartları:

A — 13 üncü maddeye göre ihtisas yerlerine evvelâ mevcut memurlar arasından ehlinin seçilmesi lâzımdır. Maddenin ifadesine nazaran seçilecek zat, yalnız ihtisas yerinin bağlı bulunduğu bakanlık teşkilâtına mensup memurlar arasından aranmakla iktifa edilmeyerek (devlet teşkilâtına dahil vazifelerde müstahdem olanlar arasından) aranacaktır. Bilgi ve ihtisas sahibi olması gereken bu zat, ihtisas yerine getirilmesi için hususî kanunda gösterilen esaslara göre lâzımgelen vasıf ve ehliyetleri haiz olduktan başka Teadül Kanunu hükümleri dairesinde iktisap etmiş bulunduğu barem derecesi ile naklen veyahut da terfian bu ihtisas yerine normal şekilde tâyin edilebilecek durumda olmalıdır. Binaenaleyh kanunun gayet geniş olan ifadesine göre devlet teşkilâtına dahil (bütü) vazifelerde müstahdem olanlar arasından ihtisas yeri için hususi kanunlarında gösterilen evsafi haiz olan ve müktesep barem derecesi ihtisas yerine normal surette tâyinine müsait bulunan bir memur seçmek lâzımdır. Böyle bir ehliyeti haiz olan bir memurun münhal ihtisas yerine tâyini talebi reddolunarak hariçten birisi tâyin olunursa bu baptaki kararın iptali için kanunun maruz ifadesi kâfi bir sebep teşkil eder. Netekim Divanı Muhasebat Umumi Heyeti'nce ittihaz olunan bir kararda devlet memuriyetinde hiç bulunmamış veya devlet memuriyeti ile alâkası en aşağı beş senedenberi kesilmiş bulunan bir zatın ihtisas yerine tâyini bahis mevzuu olduğu takdirde İcra Vekilleri Heyeti'ne yapılacak teklif tezkeresinde mevcut memurlar

arasında o vazifeye terfi veya nakil suretile getirilebilecek kimse bulunmadığı hususunun devairce tasrih edilmesi iktiza edeceği ve evrakın vizesi sırasında denetçiler tarafından bu noktaya itina edilmesi gerektiği gösterilmiştir.

Devlet memurlarından birinin normal surette ihtisas yerine tâyinini tanzim eden hükümler, 3656 sayılı kanunun 7 nci maddesini tadil eden 4598 sayılı kanunun 3 üncü maddesinde münderiçtir.

Bu maddeye nazaran kadroya göre aşağı derecede memuriyet olmadığı veya ehil memur bulunmadığı takdirde yedinci ve daha yukarı derecelerden birine en çok iki derece aşağıdaki memurların tâyini caiz olup bu suretle tâyin olunanlara müktesep haklariyle tâyin olundukları derece arasındaki farkın tazminat olarak verilmesi mümkündür. 3 üncü ve daha yukarı derecelere tâyin okunabilmek için yüksek mektep mezunu olmak şarttır.

İşte vazife başında bulunan devlet memurlarından birinin yukarıda arzolunan şekilde bir ihtisas yerine tâyini mümkündür. Bu da normal bir tâyinden ibarettir. Kanun yapan her vakit böyle tâyin yapılmak imkânı olamayacağına ve hiç memuriyetle alâkalanmamış ihtisas erbabından istifadeyi de temin etmek maksadile müstesna surette ihtisas yerine tâyin imkânlarını da derpiş etmiştir.

B — Müstesna surette ihtisas yerine tâyine kanunun müsaade eylediği kimseler iki zümrede toplanmaktadır. Bunlardan birisi (devlet memuriyetinde hiç bulunmamış) olanlar yani hariçten olan kimselerdir. Diğeri de (memuriyetle alâkaları en az beş senedenberi kesilmiş) olan kimselerdir.

Bu kimselerin de bilgi, ihtisas ve tecrübelerile mütemayiz kimseler olması iktiza eder.

Devlet memuriyetinde hiç bulunmamış olan kimseler kolayca anlaşılmaktadır. Memuriyetle en aşağı beş senedenberi alâkası kesilmiş olan kimseden maksut olan şahsa gelince bu zat da bulunduğu vazifeden ayrıldıktan sonra beş sene uhdesine memuriyet almamış bulunduğu takdirde hem eski vazifesinin bulunduğu bakanlıkta ve hem de başka

bir bakanlıkta müstesna bir tarzda yüksek aylıkla ihtisas mevkiine tâyin olunacak demektir.

Yalnız bir kere ihtisas yerine tâyin edilmiş bulunan bir memurun herhangi bir sebeple bu vazifeden infisah halinde aradan beş sene geçmeden tekrar aynı ihtisas vazifesine iadeten tâyini veyahut da başka bir dairedaki ihtisas mevkiine tâyini caiz görülmüştür. Bu bapta Sayıştay Genel Kurulu'nca ittihaz olunup 64 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuasında münteşir 12/2/940 tarih ve 2211 sayılı kararda şöyle denilmektedir:

«3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesinde ihtisas mevkiine tâyin edilecekler hakkındaki şartlardan birisi de en az beş senedenberi devlet memuriyeti ile alâkanın kesilmiş olması keyfiyetidir. Bu şart ile, ihtisas mevkileri haricinde müstahdem bulunanların ihtisas mevkilerine naklen müstesna surette tâyinlerini önlemek maksadı istihdaf edilmiştir. Binaenaleyh esasen ihtisas mevkiinde müstahdem iken herhangi bir sebeple o mevkiden ayrılmış olanların evvelce bulundukları bu vazife ve maaşın kendileri için müktesep bir hak teşkil etmiyeceği tabii olmakla ihtisas vazifesine tekrar getirilmelerine mezkûr beş sene müddetle infikâk eylemiş bulunmak kaydının bir mâni teşkil etmemesi iktiza eder. Mezkûr 13 üncü madde mucibince ihtisas mevkiinde bulunanların nakil ve terfileri de caiz bulunduğundan ihtisas mevkiinden ayrılmış bulunan bir kimsenin başka bir ihtisas yerine getirilmesine de bir mâni yoktur.»

Bu karara göre ihtisas mevkiinde bulunan bir zatın bu vazifeden herhangi bir sebeple ayrılması halinde ayrıldıktan sonra ihtisas yerleri haricinde bir devlet memuriyeti kabul etmemiş bulunmak şartile, aradan beş sene geçmesine lüzum olmadan eski vazifesi olan ihtisas yerine tâyini caiz olduğu gibi başka dairedaki bir ihtisas yerine de nakil ve terfi suretile tâyini mümkündür. Ancak ihtisas yerine yeni baştan bir tâyin yapılacağına aşağıda izah olunduğu üzere bu tâyinin icra Vekilleri Heyeti kararına dayanması iktiza edeceği tabiidir.

İhtisas yerinde ücretle müstahdem iken yedek subay ola-

rak askere alınmış bulunanların, mezkûr ihtisas vazifelerinin ücretli olması hasebiyle bu vazife ile alâkalarının kesileceği tabii olmakla böyle bir memurun askerlik hizmetini ifadan sonra tekrar eski ihtisas yerine veya başka bir daire ihtisas yerine tâyini için aradan beş sene geçmesine lüzum olup olmadığı Sayıştay Genel Kurulu'na incelenmiştir. 69 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 14/10/943 tarih ve 2588 sayılı kararda evvelce ücretli ihtisas yerinde bulunupta yedek subay olarak askere alınmak suretile ihtisas mevkilerinden ayrılmış bulunanların askerliklerinin hitamında başkaca devlet hizmetine girmemiş olmak şartile tekrar ihtisas yerlerine tâyinlerinin kanuna muhalif olmayacağı beyan edilmiştir.

Burada bir mesele tahaddüs etmektedir. O da, 3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesi mucibince kadro aylığı ile ihtisas mevkiine getirilmiş bulunan bir kimse askere alınmak veya infisal etmek suretile ücreti kesilip vazifesi ile alâkası katolunur da 3968 sayılı kanunun meriyete girdiği 14/1/941 tarihinden sonra ihtisas yerine tâyini icra edilmek lâzımgelirse ihtisas mevkiine tekrar yapılacak bu tâyinde kendisine eski kadro ücretlerinin mi verileceği yoksa bu ücretin 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesi mucibince mi tesbit olunacağı hususunda ihtilâf hasıl olmuştur. Mesele Sayıştay Genel Kurulu'na incelenmiştir. 67 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 12/1/942 tarih ve 2392 sayılı olan bu kararda esasen ihtisas yerinde ücretle müstahdem iken herhangi bir sebeple o mevkiden ayrılmış olanların evvelce bulundukları o ihtisas yeri vazife ve aylığının kendileri için müktesep bir hak teşkil etmiyeceği tabii olmakla beraber aynı vazifeye tekrar getirilmelerine beş sene infikâk etmiş olmak kaydının bir mâni teşkil etmemesi lâzım geldiği kabul edilmiş olduğundan ihtisas mevkiinde iken askerlikle silâh altına alınıp terhis olunan bir zatın evvelki vazifesine tekrar tâyinine kanunî bir mâni yoksa da bu tâyin muamelesi 3968 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 14/1/941 tarihinden sonra yapıldığı takdirde ihtisas yerindeki eski ücretinin mi yoksa 3968 sayılı kanunun 2 nci mad-

desi mucibince yeniden tesbit olunacak ücretinin mi verilmesi lâzımgereceği hususunun bir tefsir ile hallettirilmesi icabedeceği mütalâasında bulunulmuştur.

3656 sayılı kanun meriyete girdiği tarihten sonra ilk defa olarak bu kanunun 19 uncu maddesinde sayılan müteferrik müstahdemliklerden birine tâyin olunan bir zatın bu vazifeden doğrudan doğruya ihtisas mevkiine naklen tâyini caiz olup olmayacağı Sayıştay Genel Kurulu'na tezekkür edilerek 24/6/946 tarihinde ittihaz olunan kararda bu zatın ilk defa tâyin olunduğu vazife 19 uncu maddeden sayılan vazifeler olup bu vazifelerde bu madde mucibince Barem Kanunu hükümlerine tabi olmadığından bu zatın vaziyetinin hariçten ihtisas yerine tâyin edilen zatın durumuna benzeyeceği cihetle doğrudan doğruya ihtisas yerine tâyini mümkün olduğu beyan edilmiştir.

C — İhtisas yerine müstesna surette tâyin olunacak kimsenin mecburi hizmeti varsa, bu hizmeti ifa ile yaptığı taahhütten kurtulmuş bulunması lâzımdır. Filhakika 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesinde mecburi hizmete tabi olanların bu taahhütlerini ifa etmedikçe ihtisas yerlerine fazla aylıkla tâyin olunamayacakları tasrih edilmiştir. Men olunan cihet ihtisas yerine fazla aylıkla tâyin edilmek keyfiyeti olduğundan bu kabil mecburi hizmeti olanların ücret veya maaş yerine yevmiye verilmek suretile istihdamı cihetine gidilerek kanunun ihlâl edildiği tatbikatta görülmektedir.

İcra Vekilleri Heyetinden karar almak:

İşte devlet memurlarından lâzımgelen ihtisas sahibi kimse bulunmadığı takdirde hariçten veya memuriyetle alâkası en az beş sene kesilmiş bulunan eski memurlardan ihtisas erbabının, mecburi hizmetleri olmadığı takdirde, ihtisas yerine yüksek aylıkla tâyini için, İcra Vekilleri Heyetinden bu bapta bir karar almak lâzımgereceğine 13 üncü maddede işaret edilmiştir.

Tâyin için İcra Vekillerinden karar almak şartı, ihtisas yerine anormal tarzda yapılacak tâyinde riayet olunacak bir şarttır. Ancak bu şart yani icra Vekillerinden ka-

rar almak mecburiyeti anormal şekilde ihtisas yerine ilk defa yapılacak bir formalite ve mecburiyettir. Binaenaleyh böyle bir karar alınarak ihtisas yerine tâyin edilmiş bulunan bir kimse, terfi sürelerini ikmal ettikçe barem derecesinin yükseltilmesi için tekrar Vekiller Heyeti'nden karar almağa lüzum yoktur.

Lâkin bu suretle ihtisas yerine tâyin edilmiş bulunan bir zatın başka bir dairede veya maksideki ihtisas mevkiine gerek aynı miktar aylıkla naklen tâyininde veya terfi süresini ikmal etmesi hasebile terfian tâyininde tekrar İcra Vekilleri Heyeti kararı almak gerekir. Zira İcra Vekilleri Heyeti'nden karar alınmasına lüzum gösterilmesi sebebi bir kimsenin bu ihtisas yerine tâyin edilmesinin Vekiller Heyeti'nce de tasvip edilmesini teminden ibarettir. Binaenaleyh bu tasvip ve müsaadeye müsteniden bir kimse bir ihtisas yerine tâyin edildikten sonra aynı vazifede bu vazifenin daha yüksek derecelerine terfi ait olduğu bakanlıkça resen yapılabilirse de, başka daire ve mahaldeki ihtisas yerine tâyinde mezkûr tasvip ve müsaadenin tekrar istihsali gerekir.

İhtisas yerlerine tâyin olunacaklara verilecek aylık miktarı;

3656 sayılı kanunun sözünü ettiğimiz 13 üncü maddesinde müstesna surette ihtisas mevkiine tâyin olunanlara verilecek aylığın kadro aylığı olduğu gösterilmiştir. Tabii, Barem Kanunu'na göre, derecesi müsait bulunan bir memurun ihtisas mevkiine normal surette tâyininde memura müktesep hak aylığı miktarınca para verilecektir. Hattâ böyle memurların ihtisas yerlerine tâyinleri yapılırken 3656 sayılı kanunun muvakkat 9 ve 13 üncü maddelerde kabul edilen müsaadelerden de istifade edebilirler. Hariçte veya devlet memuriyeti ile alâkası en az beş sene kesilmiş bulunan bir kimseye verilecek para tâyin olunacağı ihtisas yerinin kadrosunda gösterilen maaş veya ücrettir. Filhakika 3968 sayılı kanunun meriyet mevkiine girdiği 14/1/941 tarihine kadar anormal surette ihtisas yerlerine tâyin edilenlere azami olarak kadroda gösterilen aylık verilmekte idi. Lâkin 3968 sayılı kanun yürürlüğe girdikten sonra, anormal

surette ihtisas yerlerine tâyin edilecek olan kimselere, yani uhdesinde hiç bir memuriyet bulunmıyanlar ile, memuriyetle alâkalarını en az beş sene kesmiş bulunanlara artık kadro aylığı değil, 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesinde gösterilen şekilde hesap ve tesbit olunacak bir aylık verilmektedir ki, bu aylık her veçhile kadro aylığından daha az bulunmaktadır.

Mezkûr 2 nci maddeye göre verilecek aylık miktarının hesabında kabul olunan usul, tâyin olunacak zatın tahsil durumunu ele alarak bu zat tahsil durumu itibarile maaşça hangi barem derecesine girecekse evvelâ o dereceyi tesbit etmek, sonra ihtisas teminine yarıyan işlerde geçen hizmet müddetlerini ele alıp bu hizmet müddetinde tahsil durumuna göre 2 veya üç senede bir terfi itibarile kaç terfi süresi varsa, tahsil durumu itibarile tesbit olunan barem derecesini o mertebe yükseltmekten ibarettir.

Şu halde 6 yıllık yüksek mektepten mezun bulunması itibarile maaşça baremin 10 uncu derecesine girecek olan bir zatın ihtisas teminine yarıyan hizmeti mecmuu da 6 seneden ibaret olursa, bu hizmet müddeti zarfında üç terfie lâıyık olacağından barem derecesi 7 olarak tesbit olunup buna göre maaş verilebilir. Yoksa ihtisas yerinin kadrosu 2 nci derece olduğu için, 14/1/941 tarihinden sonra yapılacak tâyinlerde bu zata 2 nci derece aylığı verilemez. Mamefih, bu zatın maaşça barem derecesi 7 nci derece ise bu derece maaşını müktesep hak olarak alamaz. Bu zatın ücret derecesine gelince bu da maaş derecesi olan 7 nci derecenin bir üstü olan 6 nci derece ücreti olup tabii bu ücret de bu zat için müktesep hak sayılmaz.

Malûm olduğu üzere 1/1/946 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 4803 sayılı kanun ile maaş tutarları arttırılmış ve ücret tutarları da bu nisbette çoğaltılmış ve bu tarihten sonra meselâ maaşça 7 nci dereceye verilecek para miktarı ile 7 nci derecenin bir üstü olan 6 nci derece ücret için verilecek para miktarı birbirinin aynı olmuştur.

Aylığın miktarının tâyinine müessir bulunan (ihtisas teminine yarıyan işler) in mahiyetine gelince, bu işler, ih-

tisas teminine hadim bulunan resmî veya hususi bütün işlerden ibarettir. Binaenaleyh ister devlet dairelerinde, ister belediye ve hususi idarelerde, ister resmî ve hususi müesseselerde, ister tamamen serbest ve hususi işlerde ihtisas yapmak ve tatbik etmek için geçirilen zamanlar hesaba katılacaktır. Hattâ bu iş ve hizmetlerin Türkiye dahilinde veya haricinde vukubulmuş olmasının da bir farkı yoktun Buna mukabil resmî dairelerde dahi olsa, ihtisas teminine yaramayan işler ve memuriyetler aylık miktarının tâyininde hesaba katılmaz.

Gerek 3656 sayılı kanuna göre ihtisas yerlerine tâyin edileceklerle verilecek kadro aylığı, gerek 3968 sayılı kanun mucibince tesbit olunacak derece aylığı, memura verilecek âzamî miktarı gösterdiğinden daireler, aylıkları bu miktar üzerinden vermeğe mecbur değildirlir. Nitekim 3698 sayılı kanunda verilecek aylık miktarının (tesbit edilecek derece maaş veya ücretini geçemeyeceği) tasrih edilmiştir. Şu halele ihtisas yerine tâyin edilecek zata, kanunun tarifi dairesinde tesbit edilecek maaş ve ücret, aynıyle verilmiyerek bir derece aşağısı verilebilir. Bu takdirde memurun bu aylığı bir terfi süresi aldıktan sonra üst dereceye terfii mümkün olur. Lâkin ücretli ihtisas yerine tâyin edilen bir zata tesbit edilen ücret derecesi aynen verilmemiş bulunup da bu aylıktan bir miktarı mevkuf tutulmuş bulunursa, mevkuf tutulan bu miktarın memura itası için terfi süresini beklemeğe lüzum yoktur. Nitekim 66 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 13/2/941 tarih ve 2341 sayılı kararda 3656 sayılı kanunun intibaktan bahseden muvakkat ikinci maddesinin F fıkrasına tevfikân herhangi bir memurun almakta olduğu ücret intibak muamelesi neticesinde sabit olan derece ücretine tam tevafuk etmezse o memurun almakta olduğu ücretle en yakın dereceye ithal edilmesi ve en yakın derece üst derece olduğu takdirde memurun almakta olduğu bu ücretin ithal edildiği bu üst derece aylığı miktarına salâhiyeti makamca her zaman iblâğ olunması caiz olduğundan bahsedildikten sonra bu hükmün her nekadâr yalnız intibaka tabi bulunan ücretli memurlar hak-

kında tatbiki mümkün ise de bu hükümden kanun yapanın maksadı ücret miktarı iki maaş derecesi arasına isabet eden memurları bir maaş derecesine mal etmek olduğundan ihtisas yerinde ücret alanların da bu kaideye tabi tutulmaları caiz görülmüş olduğundan kadro ücretinden mevkuf tutulan kısmın terfi süresinin ikmaline bırakılmayarak her zaman verilmesinin mümkün bulunacağı beyan edilmiştir.

İhtisas yerinde terfi ve nakil:

İcra Vekilleri Heyeti kararıyla müstesna bir surette ihtisas yerine tâyin edilen bir kimse, ihtisas yerinin kadrosunun müsaadesi nisbetinde terfi süresini geçirdikçe üst dereceye terfi ettirilebilir. Terfi muamelelerinde, tâyinde olduğu gibi İcra Vekilleri Heyeti'nden karar istihsaline lüzum olmadığına yukarıda işaret edilmişti. Bu terfiler salahiyyetli makamlarca icra olunur.

Bir ihtisas yerinde istihdam olunan memurun almakta olduğu aylıkla başka bir ihtisas yerine tâyini mümkün olup, burada hatırdaki tutulacak nokta, bu ihtisas yeri ünvan ve mahiyet itibarıyla evvelki ihtisas yerinden ayrı ise bu tâyinin icra Vekilleri Heyeti kararına iktiran etmesi icabeder. Bir memurun tâyin olunacağı ihtisas yeri başka dairede veya başka mahalde olsa dahi kaide böyledir.

İhtisas yerleri aynı mahiyette olmakla beraber sınıflara ayrılmış ise, memur hangi sınıfa tâyin edilmiş ise bu sınıfa tâyin olunduğu zaman tesbit edilen maaşını bir terfi süresi almadıkça diğer sınıflara terfi edemez.

İhtisas yerine tâyin edilmiş bulunan bir memur, bulunduğu yerde terfi sürelerini ikmal ile, ihtisas yerine mahsus kadro aylığını almağa başlar.

Binaenaleyh ihtisas yerinde bir aylık alan memur, ilk sıralarda ihtisas yeri kadrosunun aylığını alamaz. Böyle bir memurun vaziyeti kadrosu müsait iken daha aşağı derece aylık alan memurun vaziyetinin aynıdır. Böyle bir memurun tâyin olunduğu aylıkta bir terfi süresini geçirmesi halinde kadrosunun müsaade ettiği üst dereceye terfi mümkündür. Terfi edilmezse, 4598 sayılı kanunun 4 üncü mad-

desinde zikredilen ve olduğu yerde bir terfi süresi geçirdiği halde terfi edemiyen memurlara iki defalık birer derece terfi hakkından istifadelerine müsaade edilmemiştir. Nitekim 4598 sayılı kanunun izahnamesinde (3656 sayılı kanunun 6 ncı maddesi hükmünden istifade etmek suretiyle ihtisas yerine tâyin edilmiş bulunanlar tâyin edildikleri maaş derecesinde bir terfi müddeti bulunmuş olsalar dahi kendilerine bu madde hükmünden istifade ettirilmek suretiyle üst derece maaşı verilemez) denilmiştir. izahname maddesine göre kadrosunun gösterdiği dereceden daha az bir aylıkla ihtisas yerine tâyin edilen ve bir terfi süresini aynı aylıkla geçiren kimsenin 4598 sayılı kanundan istifadesi caiz değildir. Hattâ memur zamanla bulunduğu kadroda terfi ederek kadrosunun gösterdiği aylığın tamamını almış bir vaziyette ise, bu maaşı bir terfi müddeti de alsa yine 4598 sayılı kanundan istifade edememesi lâzımdır. Çünkü bu kadro aylığına müktesep hak suretiyle müstahak olamamıştır. Müktesep hak olarak bir terfi müddeti aldıktan sonra 4598 sayılı kanundan istifadesine mâni bir sebep kalmaz.

3659 sayılı kanuna tabi müesseselerin ihtisas yerlerinde bulunan bir zatın 14/1/941 tarihinden sonra da 3656 sayılı kanuna tabi ihtisas yerlerine almakta oldukları ücretle nakil ve tâyinleri mümkündür. Nitekim 69 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 14/10/941 tarih ve 2588 sayılı kararda 3968 sayılı kanunun neşrinden evvel İktisadî müesseselerin birinde bir ihtisas yerinde istihdam edilen bir zatın bu memuriyet sebebiyle almakta olduğu ücreti işbu 3968 sayılı kanunun neşrinden sonra da almakta devam edeceği cihetle bu ücretle 3656 sayılı Teadül Kanunu'na tabi yerlerde ihtisas mevkiine nakillerine mâni bir cihet bulunmadığı beyan edilmiştir.

Burada esas nokta evvelki ihtisas yerinden ya doğrudan doğruya başka daire ihtisas yerine nakl olunmak veya ihtisas mevkiinden herhangi bir sebeple ayrıldıktan sonra, başka bir daire hizmetine girmeden diğer ihtisas yerine tâyin olunmaktır. Her iki vazife arasında beş senelik bir müddetin geçmesine de lüzum yoktur.

İstisnai mevkide bulunanların ihtisas yerlerine tâyini:

İstisnai mevkide bulunanlardan ihtisas yerlerine tâyin edileceklerle verilecek aylık miktarının ne suretle tâyin olunacağı Sayıştay Genel Kurulu'nca tetkik olunarak ittihaz olunan 15/4/943 tarih ve 2549 sayılı karar 68 No. 11 Divanı Muhasebat Mecmuası'nda neşrolunmuştur. Bu karar de şöyle denilmektedir: «3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesinde (Hususi meslek bilgisine ihtiyaç gösteren memuriyetin..) ihtisas ve tecrübeleriyle mütemayız kimselerin kadrodaki derece maaşlarıyla bu kanunda yazılı kayıtlarla mukayyet olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tâyinleri caizdir» denilmekte ve 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesinde de (mezkûr 13 üncü maddeye göre ihtisas mevkilerine tâyin edilenlere verilecek âzami maaş veya ücretin tahsil vaziyetlerine göre girebilecekleri dereceye bu memuriyetler için ihtisas teminine yarayan işlerde geçen hizmet müddetlerinin yüksek tahsili olanların her iki senesi, olmıyanların da her üç senesi için bir derece ilâve edilmek suretiyle tesbit edileceği yazılı bulunmakta ve istisnai mevkilerde bulundukları müddetçe müktesep hak derecelerindeki terfi müddetleri işlemekte olmasına binaen istisnai mevkilerde bulunanlardan ihtisas mevkii olan memuriyetlere naklen tâyin edilenler nakil esnasında devlet memuru bulunmaları hasebiyle bunların 3656 sayılı kanunun 13 ve 3698 sayılı kanun 2 nci maddeleri hükümlerine müsteniden yani ihtisas mevkii hakkındaki hükümlerden istifade ettirilmek suretiyle tâyinlerinin icrası mümkün olmayıp ancak müktesep hakları olan maaş veya ücretleriyle ihtisas yerlerine tâyin olunabilecekleri) takarrür ettirilmiştir.

Bu karara saik olan sebep, istisna mevkiinde bulunan zatın ihtisas mevkine tâyini sırasında vazife başında bulunan bir devlet memuru olmasıdır. Halbuki ihtisas yerine müktesep haktan daha fazla bir aylıkla tâyin olunabilecek kimseler, ya memuriyetle alâkaları en az beş sene müddetle kesilmiş bulunanlar arasından veyahut da uhdesinde hiç memuriyet bulunmayıp ilk defa memuriyete ihtisas yerine tâyin edilmekle girecek olanlardır. Halbuki istisnai yerde

bulunanlar vazife başında ve memur bulunmakta olduklarından gerek 3656 sayılı kanunun 13 üncü ve gerek 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesinden istifade edecek durumda değildirler.

Maaşlı ihtisas yerinde ücretle istihdam edilen bir kimsenin maaşa geçmesi:

Maaşlı ihtisas yerinde ücretle istihdam edilen bir memur aylığını ücret olarak almak hakkından sarfınazar ederek yine aynı yerde ihtisas maaşı almak suretiyle vazifesine devam etmek isterse olunacak muamele Sayıştay Genel Kurulu'na tetkik olunmuştur. 69 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 28/2/944 tarih ve 2636 sayılı kararda şöyle denilmektedir: bu kabil ihtisas mevkileri esas itibarıyla maaşlı ihtisas mevkileri olmak ve ancak bu maaşlı ihtisas yerlerinde teşkilât kanunlarında mevcut sarahat mucibince ücretle memur istihdamına müsaade edilmiş olmak lâzımgelir. Böyle yerde müstahdem olanların maaşa geçmeleri tecviz edilmiştir. Bunlara verilecek maaş miktarının tâyininde bu nakil muamelesinin 14/1/941 tarihinde yürürlüğe giren 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesi hükmü tatbik olunur. Bu madde mucibince tâyin olunacak maaş derecesi ne ise bu miktar maaş verilir. Ancak verilecek bu miktar maaş dahi bu memur için müktesep hak sayılmaz, çünkü 3968 sayılı kanun mucibince bunlara verilecek ihtisas yeri maaşı müktesep hak teşkil etmez.

İhtisas yerinde bulunan bir zata verilecek ek görev ve aylığı miktarı:

İhtisas mevkiine tâyin olunmuş bulunan bir zata, Teadül Kanunu'nun 18 inci maddesi mucibince verilecek ek görev aylığı miktarının ne suretle tâyin olunacağına ihtilâf hâsıl olmuştur. Çünkü ihtisas mevkiine tâyin edilmiş bulunan zata verilen aylık müktesep hak teşkil etmediği malumdur. Böyle müktesep bak derecesinde yüksek aylık alan bir zata mühendislik, tabiplik, mimarlık vesaire gibi Teadül Kanunu'nun 18 inci maddesinde sayılan vazifelerden biri ek görev olarak verildiği takdirde bu ek görev dolayısıyla bu

ek göreve ait aylığın üçte ikisi veya üçte biri nisbetinde bir aylık verilmek lâzımgelir. İşte bu üçte iki veya üçte bir derecesinde verilecek ek görev aylığı bu vazifelere ait kadro aylığının üçte ikisi veya biri nisbetinde mi olacaktır? Yoksa bu memur, bu ek göreve doğrudan doğruya tâyin olursa idi kendisine kadro aylığının değil, Teadül Kanunu mucibince tahsil vaziyeti ve hizmet müddeti ile münasip olarak bir aylık verileceğinden bu aylığın üçte ikisi veya biri nisbetinde mi olacaktır?

Sayıştay Genel Kurulu'nca ittihaz olunup 70 No, lu Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç. 12/3/945 tarih ve 2703 sayılı bir kararda bu mesele ele alınarak, ihtisas mevkiinde bulunan bir zatın bir ek göreve tâyini halinde bu ek görev dolayısıyla verilecek üçte iki veya bir nisbetindeki aylığın bu zatın müktesep hak derecesi olan derece aylığı üzerinden verileceği beyan edilmiş ve hattâ bu zat ihtisas mevkiine tâyin olunur iken yabancı bir dil biler iğini ileri sürerek ilk açılan imtihanda muvaffakiyet kazanmış ise, bu müktesep hak derecesinin bir üst dereceye çıkarılması icabedeceğine işaretle ek görev aylığının da bu üst derece üzerinden hesap edilmesi iktiza edeceği tasrih edilmiştir.

İhtisas yerlerine tâyin olunanların müktesep hak derecelerinin tâyini:

ilk defa olarak doğrudan doğruya ihtisas mevkiine tâyin edilenlere tahsil durumlarına göre verilecek maaş ve ücretten fazla miktarda maaş veya ücret verilmesi imkânı kanun yapan tarafından temin edilmiş bulunduğu malûmdur. Bu suretle tahsil durumuna ve hattâ hizmet müddetine göre alabileceği aylık miktarından fazla bir aylıkla bir ihtisas yerine tâyin edilen kimseye verilen bu fazla aylık bu zat için müktesep bir hak olarak kabul edilmemiş, 3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesinde bu fazla maaş veya ücretin müktesep bir hak olmayacağı sarahaten beyan edilerek her türlü şüphe önlenmiştir.

Şu halde ihtisas mevkiinde bulunanların müktesep maaş veya ücret derecelerini tesbit eylemek lâzımgelir. Çünkü

bu kabil ihtisas yerlerinde bulunanların tekaütlüklerinde, ihtisas yeri olmıyan başka vazifelere tâyinlerinde ve nihayet, tekaüt aidatının kesilmesinde ve hattâ mesken zammına ne vakit müstahak olacaklarının tâyininde bunların maaş veya ücretçe müktesep hak derecelerini bulmak ve haklarında ona göre işlem yapmak iktiza eder.

Bunların müktesep hak derecelerini tesbit ederken ilk nazara alınacak cihet, ihtisas mevkilerini işgal eden kimselerin bu vazifelere hangi kanunların zamanında tâyin edilmiş olduklarını bulmaktır. Filhakika bu mevkilere tâyin edilenlerin bir kısmı hükmü 1/9/929 tarihinde yürürlüğe giren 1452 sayılı kanun zamanında, bir kısmı 8/7/939 tarihinden muteber bulunan 3656 sayılı kanun zamanında ve bir kısmı 14/1/941 tarihinde yürürlüğe başlayan 3968 sayılı kanun zamanında tâyin edilmiş bulunduklarından her birinin müktesep hakkının tesbitinde olunacak muamele bunların maaşlı veya ücretli olduklarına göre ayrı ayrı olup aşağıda sırasıyle arz edilmiştir. (Maliye Vekâleti Umumi Tebliğleri 19/2/941 tarih ve 131124 - 94/363, sahife 10, fıkra 5).

1452 sayılı kanun zamanında ihtisas yerine tâyin edilmiş olanlardan maaşlı olanlar:

1/9/929 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 1452 sayılı kanun zamanında ihtisas yerine tâyin edilip de hâlen ihtisas yerinde bulunmuş olanlar 8/7/939 tarihinde yürürlüğe giren 3656 sayılı kanunun neşrini idrâk eylemiş bulunduklarından bunların müktesep hak dereceleri 3968 sayılı kanunun muvakkat 3 üncü maddesi ile vazolunan usul dairesinde tâyin olunur.

3968 sayılı kanunun muvakkat üçüncü maddesi aynen şöyledir:

«3656 sayılı kanunun neşri tarihinde maaşlı ihtisas mevkilerinde., müstahdem olanların maaşlı veya ücretli devlet veya hususi idare veya belediye memuriyetlerinde geçen hizmet müddetleri yekûnuna ve 3656 sayılı kanunun muvakkat ikinci maddesi hükmüne göre 1 Eylül 939 tarihindeki müktesep hak dereceleri tesbit olunur. Şu kadar ki

bu suretle iktisap edecekleri derece mezkûr tarihte bulundukları maaş derecesini geçmez.»

Bu madde hükmüne göre 1 Eylül 939 tarihinden sonra maaşlı ihtisas mevkilerine tâyin edilmiş bulunanlar, 3656 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 8/7/939 tarihinde bu mevkilerini muhafaza etmekte iseler 1 Eylül 939 tarihine göre müktesep maaş dereceleri hesap olunacaktır. Bunun için de evvelâ memurun tahsil durumuna bakılarak 3656 sayılı kanunun 3 üncü maddesine göre tahsiline göre alabileceği maaş derecesi tesbit olunacaktır. Sonra 1 Eylül 939 tarihine kadar olan müddet için de yalnız devlet hususi idare ve belediyede maaşlı olsun ücretli olsun geçmiş bir hizmeti varsa, bu hizmetlerin hepsinin kaç yıla balığ olduğu hesap olunacaktır. Ondan sonra memurun tahsil derecesine göre iki veya üç senede bir terfi hesabıyla bu hizmet müddeti zarfında kaç kere terfi edebileceği hesap olunarak tahsil mukabili tâyin olunan maaş derecesi bu terfi derecesi kadar yükseltilecektir. İşte bulunan bu maaş derecesi, memurun müktesep maaşı sayılacaktır.

Lâkin bulunan bu maaş derecesi memurun 1 Eylül 939 tarihindeki maaş derecesi olduğundan bu maaş derecesi, ihtisas yerinde memurun aldığı maaş derecesinden fazla olmayacaktır. Yani memurun müktesep hak derecesi, ihtisas yerinde aldığı maaş derecesinden yüksek çıkarsa müktesep hak derecesi ihtisas yerinden aldığı maaş derecesinden ibaret sayılacaktır.

Terfi sürelerini hesap ederken memurun tahsil durumuna göre bu süreler 2 veya 3 sene olmak icabederse de 1 Eylül 939 dan evvel, orta tahsilini yüksek tahsil ile ikmal etmiş bulunuyorsa, terfi sürelerinin hepsi iki sene üzerinden hesap olunacaktır. Yani tahsilini ikmal ettiği tarihe kadar 3 sene, sonra 2 sene üzerinden hesap olunmayacaktır.

Hattâ memurun, devlet, hususi idare veya belediyedeki maaşlı veya ücretli hizmetlerinden bazıları, memurun tahsil derecesine göre gireceği dereceden aşağı bir dereceye tekabül etmiş bulunursa, ve hattâ bu aşağı derece ilk memuriyete girdiği zamana tesadüf eylemiş bile olsa, terfi de-

receleri, tahsil durumu itibariyle hakkı olan maaş derecesi üzerinden hesaplanacaktır. Yani tahsil derecesinden aşağı bulunan maaşının derecesi ele alınarak terfi adedi bu derece üzerinden hesap edilmeyecektir.

Çünkü muvakkat 3 üncü maddede böyle teferruata ait bir hüküm yoktur. Maddede müktesep hak derecesinin hesap şekli tahsil derecesi ve terfi sürelerine göre tâyin olunacağı gösterilmiştir.

Müktesep hak maaş derecesini tesbit ederken bu memurun 1432 sayılı kanun mucibince müktesep hak olarak vaktiyle aldığı bir maaş bulunur da bunun derecesi yukarıki hesap mucibince tâyin olunacak maaş derecesinden yüksek olursa, bu takdirde memurun müktesep hak maaş derecesi bu 1452 sayılı kanunun zamanında hak etmiş bulunduğu maaş derecesi olmak lâzımgelir. Lâkin 1432 sayılı kanun zamanında müktesep hak olarak aldığı maaş derecesi hâlen memurun işgal ettiği ihtisas yeri maaşından fazla olamaz. 3 üncü muvakkat madde buna mânidir.

Bu suretle tesbit olunan derece, 1 Eylül 939 tarihinde memurun müktesep hak maaş derecesidir. Lâkin devlet, hususi idare veya belediyede geçen maaşlı veya ücretli hizmetleri mecmuuna göre kaç kere terfi edebileceği araştırılırken memurun meselâ 4 kere terfi edebileceği anlaşılır ve fakat hizmet müddeti mecmuundan bir de bakiye kalırsa bu bakiye 1 Eylül 939 tarihinden sonraya ait zamana müteallik terfi muamelesinde nazara alınır.

Memurun 1 Eylül 939 tarihinde müktesep hak maaş derecesi bu suretle tâyin olunduktan sonra gerek yukarıda söylendiği gibi hesaptan artan hizmet bakiyesi ve gerek bu tarihten sonraki hizmetleri bu sefer 3656 sayılı kanunun 7 nci maddesi mucibince tahsil durumu itibariyle 3 veya 4 senede bir terfi üzerinden memurun derecesi arttırılır. Bu derece arttırmasında hesap olunan 3 veya 4 senelik terfi müddeti 4598 sayılı kanunun meriyet mevkiine girdiği 31/5/944 tarihine kadar geçecek zamana ait hizmetler içindir. 31/5/944 tarihinden sonra geçen zamana ait hizmetlerin terfi müddeti 4598 sayılı kanunun 3 üncü maddesi mucibin-

ce tahsil ister yüksek olsun ister olmasın alesseviye üçer sene üzerinden hesap olunur.

(Bu vaziyete dair olan mütalâat ve Maliye Vekâletinin umumi tebliği 65 No. lu Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 13/2/941 tarih ve 4310 sayılı kararda mevcuttur.)

Yalnız şurasına işaret edelim ki, maaşlı olanlar ile ücretli olanların müktesep haklarının tâyininde takip olunan usul başka başkadır. Filhakika maaşlı ihtisas yerinde bulunan memurların müktesep haklarının tâyininde takip olunacağı 3968 sayılı kanunun muvakkat 3 üncü maddesinde gösterilen usul ile bilumum ücretli memurların intibaklarının nasıl yapılacağını gösteren 3656 sayılı Barem Kanununun muvakkat ikinci maddesindeki usul birbirinden ayrıdır. Bunların ilki maaşlı ihtisas yerinde bulunanların müktesep hak derecelerinin tâyinine dair hususi bir hüküm olup ücretlilerin intibak muamelesine taallük eden hükümden bir takım hizmetleri müktesep hakkın tâyininde hesaba almamak noktasından mühim bir farka meydan verilmiştir.

8/7/939 tarihinden sonra ihtisas verme tâyin edilmiş olanlardan maaşlı olanlar:

3656 sayılı Teadül Kanunu'nun meriyet mevkiine girmesinden sonra ihtisas yerlerine tâyin edilmiş bulunanların müktesep hakları, yukarıdaki usule göre bulunmaz. Zira yukarıki hüküm 3656 sayılı kanunun neşrinden evvel ihtisas yerlerinde olanların müktesep haklarının tâyinine aittir. 8/7/939 tarihinden sonra ihtisas yerlerine tâyin edilmiş bulunanların müktesep haklarının ne suretle tâyin edileceği 3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesinde gösterilmiştir.

Filhakika bu maddede (Şu kadar ki bu dereceler bunlar için müktesep hak teşkil etmez. Bu memuriyetler haricindeki nakil ve tahvillerde ve tekaütlüklerde tahsil vaziyetlerine ve hizmet müddetlerine göre iktisap edilebilecek derece maaş esastır) denilmiştir.

Şu halde 8/7/939 tarihinden sonra ihtisas yerine tâyin olunmuş bulunan bir zatın bu vazifeye hariçten gelmesi,

yani ilk defa tâyini halinde müktesep hak derecesini bulmak için evvelâ tahsil durumuna göre gireceği maaş derecesi tesbit olunur. Sonra hizmet müddetine bakılır. 4598 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 31/5/941 tarihine kadar tahsil durumuna göre 3 veya 4 sene üzerinde, bu tarihten sonra seyyanen 3 sene bir terfi süresi hesabıyla terfi dereceleri hesap olunarak müktesep hak maaş derecesi tesbit olunur. Bulunan müktesep hak derecesi zaten ihtisas maaşı derecesini geçmez. Müktesep hak derecesi ile ihtisas derecesi birbirine müsavi geldiği takdirde o memur ihtisas yeri maaşına müktesep hak olarak müstahak bulunmuş olur.

İhtisas yerine tâyin olunan kimse hariçten değil de ihtisasa taallûk etmiyen başka bir vazifeden naklen veya terfian gelmiş ise, evvelki maaş derecesi üzerinden hakkı sabit bulunmuş demektir. Bu itibarla bu maaşça müktesep hakkı esasen ihtisas yerinde de devam etmekte ve ihtisas yerinde bulunmaktan dolayı müktesep hakkından başka fazla bir şey alamamaktadır.

3868 sayılı kanun mucibince hariçten maaşlı ihtisas yerine tâyin olunanlar;

14/1/941 tarihinden itibaren 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesiyle ihtisas yerine hariçten tâyin edilecekler verilecek maaş miktarı 3656 sayılı kanun mucibince verilecek maaş miktarından daha az olduğu malûmdur. Bu suretle ihtisas yerine maaşla tâyin olunan bir zatın müktesep hakkı da üstteki fıkrada olduğu gibi tesbit olunur.

Ücretli ihtisas yerlerinde bulunanların müktesep hak derecelerinin tesbiti:

Ücretli ihtisas yerlerinde vazife ifa edenlerin müktesep hak derecelerinin tâyininde takip olunacak usul 3656 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesindeki ücretli memurların intibak muamelelerinin nasıl yapılacağını gösteren usuldür.

Binaenaleyh ücretli ihtisas yerine tâyin edilmiş bulunan memurun müktesep hak derecesi işbu 2 nci muvakkat maddede zikredilen intibak usulü ile tesbit olunur.

Bu maddeye göre yapılacak intibakta 1 Eylül 939 ta-

rihi esas olarak ele alınıp bu tarihten evvelle ait hizmetler süresinin 2 ve 3 senelik terfi sürelerine göre kaç derece terfie tekabül eylediği tâyin olunduktan sonra, memurun tahsil durumu itibariyle bareme gireceği derece yükseltilir.

Maaşlı ihtisas yerlerinde bulunanların müktesep haklarının tesbit şeklini gösteren 3968 sayılı kanunun muvakkat 3 üncü maddesinde derece hesabında sayılacak hizmetler ile 3656 sayılı kanunun 2 nci maddesinde sayılan hizmetler arasında fark vardır. Daha doğrusu, muvakkat 2 nci madde ile intibakta sayılan hizmetlerin nevileri diğerinden daha geniştir. Filhakika 3968 sayılı kanunun muvakkat 3 üncü maddesinde maaşlı ihtisas yerlerinde bulunanların müktesep hak derecelerinin hesabında 1 Eylül 939 tarihine kadar yalnız devlet, hususi idare ve belediyede geçen maaşlı ve ücretli hizmetler hesaba katılmış iken 3656 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesinde ücretli ihtisas yerlerinde bulunanların müktesep haklarının tesbitinde bunların 1 Eylül 939 tarihine kadar umumi muvazenede olsun, katma bütçelerde olsun devlet hizmetlerinde ve husus' idarelerde ve belediyelerde geçen maaşlı ve ücretli hizmetlerinden mâda (Aylıkları kanunla tesbit olunan müesseselerde: iktisadi devlet teşekkülleri gibi), (Hususi mekteplerin tâyin ve murakabesi Millî Eğitim Bakanlığına ait bulunan öğretmenliklerinde), (Emniyet Sandığı gibi malî müesseselerde), (Fabrikalar gibi sınaî müesseselerde) geçen maaşlı ve ücretli hizmetleri de hesaba katılacaktır, işte maaşlı ihtisas yerleriyle ücretli ihtisas yerlerinde bulunanların müktesep haklarının hesabında kanun yapanın vücuda getirdiği fark buradadır.

Bu hizmetlerden (Fabrikalar gibi sınaî müesseseler) de geçen hizmetlerden 1055 sayılı Teşviki Sanayi Kanununun 1 inci maddesinde zikredilen yerlerdeki hizmetlerin maksut olduğu 3656 sayılı Barem Kanunu izahnamesinin muvakkat 2 nci maddeye müteallik kısmında gösterilmiştir. Mezkûr birinci maddede Teşviki Sanayi Kanunu'na tabi bulunan yerler şöyle tarif edilmiştir: (Daimî veya muayyen zamanlarda içinde makine veya âletler ve tezgâhlar iane-

siyle herhangi bir madde veya kudretin evsaf veya şekli kısmen veya tamamen değiştirilip kıymetlendirilmek suretiyle toplu imalât vücuda getirilen ve bu maksada tahsis edilen yerler bu kanuna göre sinai müessese addolunur). Bu tarife göre meselâ bir helvacı dükkânında çalışmış olan bir kimsenin burada her ne sıfatla olursa olsun geçirdiği hizmet intibakta sayılmak lâzım gelmektedir.

Şimdi 1 Eylül 939 tarihinde 15 sene 4 ay maaşlı veya ücretli hizmetleri bulunan orta mektep mezunu bir zatın müktesep hakkını tâyin etmek için evvelâ bu zatın tahsil durumu itibariyle derecesinin 14 olduğunu tesbit ederiz. 15 sene 4 ay hizmeti üç senede bir terfi hesabıyla beş terfiye tekabül eder. Binaenaleyh dokuzuncu dereceye terfi eylemiş sayılır. Bu memurun 1 Eylül 939 tarihindeki müktesep hak derecesi 9 uncu maaş derecesidir. Bu maaşta da 4 aylık bir kıdemi geçmiş olur.

Şurasını hatırlatalım ki, bu hesap yapılırken tahsil durumu itibariyle 14 üncü dereceye giren memurun terfi için bu derecede 3 sene bekleyeceğini ve bundan 3 sene sonra bir derece daha terfi edeceğini tasavvur edersek beş terfi süresi nihayetinde memurun 10 uncu dereceyi ikmal ederek 9 uncu dereceye hak kazandığını bulmuş oluruz ki her ikisi de aynı kapıya çıkmaktadır.

Görülüyor ki gerek intibak muamelesi dolayısıyla terfilerin hesabında ve gerek 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesi mucibince 14/1/941 tarihinden sonra maaşlı veya ücretli ihtisas yerine tâyin olunacak kimselere verilebilecek âzami aylık miktarını tâyin ederken yapılacak terfi hesabında fark yoktur.

İntibak hesabını yaparken orta mektep mezunu iken 1 Eylül 939 dan evvel herhangi bir tarihte yüksek mektep mezunu olanların bütün hizmetleri için terfi süresi 2 sene olarak kabul edildiği gibi hizmet süresince kaç terfi varsa tahsil derecesinin o kadar arttırılması lâzım gelip yoksa memur bidayeten tahsil derecesinden daha az bir ücret ve maaşla çalışmış ise, bu maaş veya ücretin derecesi ele alınarak bunun üzerine terfi adedi eklenmeyecektir.

Memurun 1 Eylül 939 tarihinden sonra hizmeti varsa, bu hizmeti için 3 ve 4 sene üzerinden terfi süresi hesabiyle derecesi arttırılmak lâzım olduğu gibi 4598 sayılı kanunun neşrinden sonra yani 31/5/944 tarihinden sonra da terfi süreleri alesseviye üçer sene üzerinden hesap olunacaktır.

İki senelik kısa terfi hakkından istifade:

1 Eylül 939 dan sonra yüksek tahsil görmüş bulunanların ilk terfilerinin bir defaya mahsus olmak üzere 2 senede yapılmasına dair 3656 sayılı Barem Kanunu'nun muvakkat altıncı maddesindeki hükümden ücretli ihtisas yerlerinde bulunanların istifade edip edemeyecekleri üzerinde ihtilâf hâsıl olmuştur. 65 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuasında münderiç 25/7/940 tarih ve 2286 sayılı kararda (Ücretli memurlar hakkındaki hükümler 3656 sayılı kanunun 12 nci asıl maddesinde mevcut olup mezkûr kanunun muvakkat maddeleri ayrı ayrı mevritlerine maksur olmasına binaen 6 ncı muvakkat madde hükmünün de yalnız maaşlı memurlara münhasır olup ücretli memurlara teşmili caiz görülmediği) beyan edilmiştir.

1 Eylül 939 tarihinden sonra ücretli ihtisas yerlerine tâyin edilmiş bulunanların müktesep hak derecelerinin tâyinde takip olunacak Usul Kanunu'nun 13 üncü maddesindeki usuldür. Bu usul veçhile bunların tahsil durumlarına göre müktesep hak maaş derecesi tâyin olunup 4598 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği. 31/5/944 tarihine kadar geçen hizmet seneleri 3 ve 4 sene sayılır, bu tarihten sonra geçen hizmetlerin de üçer sene hesabiyle terfi sürelerine taksim olunarak müktesep hak maaş derecesi tesbit olunur.

Bir üstün ehliyet derecesi vermek:

Ücretli ihtisas yerlerinde bulunanların intibakları yapılırken, 3656 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesinin E fıkrasında bahsedilen (ehliyeti tasdik) edilenlere verilen bir derece üstünlükten bunların da istifadeleri caiz olup olmayacağı ihtilâfı mucip olması üzerine mesele Sayıştay Genel Kurulu'na incelenmiştir. Filhakika 3656 sayılı kanunun 8/7/939 tarihinde yürürlüğe girmesi üzerine ücretli

memurların bu kanunun 2 nci muvakkat maddesi mucibince intibakları yapılırken bu kanunun neşri tarihinde 3 senedenberi hizmeti mesbuk olanlara müktesep bir hak teşkil etmemek üzere bakanlıkların tasvibi ile intibak derecelerinin ehliyet zammı namıyla bir derece daha verilmekte idi. Halbuki o sırada ücretli ihtisas mevkiinde bulunanlar, böyle bir intibaka tabi tutulmamış olduklarından bunların sonradan yapılacak intibaklarında kendilerine bu suretle bir ehliyet derecesi daha verilmesi arzusu izhar edilmiş ise de 65 sayılı Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 9/12/940 tarih ve 2294 sayılı kararda Teadül Kanunu'nun meriyete girdiği 8/7/939 tarihinde hizmeti 3 sene ve daha fazla olanların intibak derecelerinin bir derece daha arttırılmasını istihdaf eden E fıkrası hükmünün 1/9/939 tarihinde ilk defa yapılacak intibak muamelesinin icrası sırasında tatbiki lâzımgeleceği ve 1/4/939 tarihinden sonra ileride herhangi bir sebeple yapılacak intibak muamelelerinde bu hükmün mütemadiyen tatbiki caiz olamayacağı beyan edilmiştir.

Yabancı dil bilmek:

İhtisas mevkiine tâyin olunur iken yabancı dil bildiğini ileri sürerek açılacak ilk imtihanda muvaffakiyet kazananlara 3656 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin H fıkrası mucibince verilecek bir üst derece aylığının hangi tarihten itibaren verilmesi lâzımgeleceği tereddüt mevzuu olmuş ve Sayıştay'ca bu hususta muhtelif kararlar ittihaz edilmiştir. Lâkin bu bapta ittihaz olunup hâlen tatbik edilmekte olan fikir ve mütalâa 70 No. lu Divanı Muhasebat Mecmuasında münderiç 5/4/945 tarih ve 2708 sayılı kararda gösterilmiştir. Bu kararda «3656 sayılı Teadül Kanunu, yabancı dil bilme bakımından memurları biri memuriyete ilk iktisap edenlerden Bakanlar Kurulu'nca tesbit edilen yabancı dillerden birisine vâkıf olduklarını ileri sürenler, diğeri memuriyette iken yabancı dil öğrenenler olmak üzere iki zümreye ayırmış ve bunlar için ayrı ayrı hükümler vaz ve kabul etmiş olup bunlardan kanunun 3 üncü maddesinin H fıkrasına göre yeniden memuriyete alınacaklardan yabancı dile

vâkıf olduklarını ileri sürmek suretiyle memuriyete talip olanların Bakanlar Kurulu kararıyle teşkil edilen yabancı dil imtihanı komisyonu huzurunda yapılacak imtihanla bilgileri sabit olanlara imtihanın yapıldığı tarihi takibeden aydan itibaren bir üst derece aylığı verilmesi gerekli bulunmuş ise de bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte ücretle müstahdem olanların durumu bu mahiyette olmayıp 1 Eylül 939 tarihindeki durumları itibarıyla derece intibakına tabi tutulmaları lâzım gelmekte ve bunlardan yabancı dil bilgisi olduğu ilk açılan imtihanda sabit olanların bu bilgilerinin kanunun intibak için başlangıç tarihi olarak tesbit ettiği 1 Eylül 939 tarihine muzaf olarak kabulü zaruri bulunduğu ve bunun imtihanın yapıldığı tarihten sonra bırakılmasını gerektirecek başkaca kanuni bir hüküm de bulunmadığı ve yabancı dil bilgisinden dolayı hak olarak tanınmış olan bir üst derecenin yeniden yapılmış bir terfiden mütevellit olmayıp intibak muamelesinin icrasından doğduğu cihetle bir üst derecenin 1 Eylül 939 tarihine izafe edilerek bu tarihteki derecesinin bir üst dereceye çıkarılması icabettiği gösterilmiştir.

İşte bu kararda anlaşıldığı üzere, ihtisas mevkiine tâyin olunur iken yabancı dil bildiğini ileri sürerek açılacak ilk imtihanda muvaffak olanların müktesep haklarının tâyininde, bu yabancı dil sebebiyle derecesinin doğrudan doğruya bir üst dereceye çıkarılarak ona göre müktesep hak derecesinin tâyini icabeder.

Aynı veçhile 14/1/941 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesi mucibince ihtisas yerine tâyin edilmiş bulunan bir zatın müktesep hakkının tâyini sırasında, bu zatın tâyini müteakip ilk açılacak dil imtihanında muvaffakiyeti halinde, müktesep hak derecesinin doğrudan doğruya bir üst derece üzerinden hesap edilmesi lâzımeleceği tabiidir.

Muvakkat ihtisas yerlerinde bulunanların tasfiyesi:

Daimî ücretli ihtisas yerlerinin kadrosu Büyük Millet Meclisi'nce tanzim olunduğu zaman evvelce icra Vekilleri

Heyeti'nce ihtisas yeri olarak kabul edilen bir kısım vazifelerin Büyük Millet Meclisi'nce ihtisas yeri olarak tanınmadığı bir kısım vazifelerin de buralarda müstahdem bulunan memurların tasfiyelerine kadar muvakkat olarak ihtisas yeri kabul edildiği yukarıda arzedilmişti.

Büyük Millet Meclisi'nce ihtisas yeri olmaktan çıkarılan vazifelerde müstahdem bulunan memurlar hakkında olunacak muamele 3968 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesinde zikredilmiştir. Bu madde (3888 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesine tevfikân İcra Vekilleri Heyeti'nce ihtisas mevkii olarak tesbit edilmiş olup da bu kanuna bağlı 1 ve 2 No. lu cetveller haricinde kalan kadrolarda mütehasıs olarak müstahdem olanların aylıkları bu kanunun, neşrini takibeden aybaşından itibaren 3656 ve 3888 sayılı kanunların intibak hükümlerine göre verilir. Şu kadar ki, bunlardan aylıklarının kesilmesi icabedenler hakkında 3656 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesinin G fıkrası hükmü mezkûr aybaşından itibaren tatbik olunur) denilmektedir.

Binaenaleyh 3968 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 14/1/941 tarihini takibeden aybaşından itibaren 3888 sayılı kanunla ücretli ihtisas mevkilerini tâyin etmek üzere İcra Vekilleri Heyeti'ne verilen salâhiyet mucibince bu heyet tarafından ihtisas mevkii olarak tesbit edilen daimî ücret kadrolarından Büyük Millet Meclisi'nce ihtisas mevkii kabul edilmemiş bulunan kadrolarda mütehasıs olarak istihdam edilmekte olanların 1/2/941 tarihinden itibaren intibakları yapılarak intibak derecelerine göre takdir olunacak ücretlerinin itası ile üzerlerinden mütehasıslık vasfının kaldırılması lâzımgelir. 941 senesinde tatbik olunan bu madde hükmünün artık tatbik yeri kalmamış olmakla tafsilinden vazgeçilmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nce muvakkat ihtiyaç cetveline alınarak tasfiyeye tabi tutulmuş olan mütehasıslar hakkında olunacak muamele ise 3698 sayılı kanunun 1 inci muvakkat maddesinde gösterilmiştir. Bu maddeye göre (Bu kanuna bağlı 2 No. lu muvakkat ihtiyaç cetvelinde yazılı üç-

retli memuriyetlerde hâlen mütehasıs olarak müstahdem bulunanların aylıkları bu kanunun neşrini takibeden ay başından itibaren 3656 ve 3888 sayılı kanunların intibak hükümlerine göre verilir. Ancak bu suretle alacakları aylık miktarı elyevm almakta oldukları aylık miktarından noksan ise aradaki farkı geçmiyen birer miktar bulundukları memuriyetlere münhasır kalmak ve terfilerinde mahsubu yapılmak üzere alâkalı vekiller tarafından lüzum ve zarureti görüldüğü müddetçe kadrolarındaki tasarrufattan verilir...) denilmiştir.

Binaenaleyh 14/1/941 tarihini takibeden aybaşından itibaren Büyük Millet Meclisi'nce muvakkat ihtiyaç cetvelinde gösterilmiş bulunan ihtisas yerlerinde bulunan memurlar dahi intibaka tabi tutularak müktesep hak derecelerinde, aylık alacaklar ve ancak ihtisas mevkiinde bulunmak yüzünden aldıkları aylık daha fazla ise, aradaki farkın tamamı veya bir kısmı Bakanlıklar tarafından tensip olunduğu müddetçe verilebilecek ve müktesep hak derecelerinin yükselmesi halinde bu fark verilmeyecektir. Bu madde hükmü de 14/1/941 tarihinde tatbik edilmiş ve artık hükümden kalkmış bulunduğundan üzerinde uzun boylu tevakkuf için bir sebep kalmamıştır.

İntibakta sayılan ve sayılmayan hizmetler:

Şimdi, gerek ücretli ihtisas mevkilerinde ve gerek ücretli müstesna memurluklarda bulunanların müktesep hak derecelerini tesbit için yapılacak intibak muamelesinde ne gibi mesbuk hizmetlerin hesaba katılması lâzımgelseceği hakkında tatbikatta zuhur eden meseleler dolayısıyla Sayıştay Genel Kurulu'nca ittihaz edilmiş bulunan bazı kararları zikredelim:

Yevmiye ile, saat hesabiyle, vekâlet suretiyle yapılmış olan hizmetler:

64 No. lu Divanı Muhasebat Mecmuası'nda münderiç 25/9/939 tarih ve 2155 No. lu kararda yevmiye ile geçen hizmetler ile saat hesabiyle yapılan hizmetler ve vekâlet suretiyle yapılan hizmetlerin intibak muamelesinde nazara alı-

nıp alınmayacağı vaki tereddüt üzerine incelenerek, 3656 sayılı kanunun muvakkat 2 nci maddesinde ücret tabin (şehrî) suretinde takyit edilmiş olmayıp mutlak olarak zikredilmiş bulunmasına mebni kadroya tabi vazifelerde gündelik ücretle geçen hizmetlerin derece intibakında sayılması muvafık olacağı gibi ücretleri saat hesabiyle verilen muallimlerin ve maaş veya şehrî ücretle vekâlet suretiyle vazife ifa edenlerin kanuni vaziyetleri asil memurlardan farklı olmadığından bu hizmetlerin de derece intibakında nazara alınmasının muvafık olacağına ve ancak uhdelerinde aslî bir vazife mevcut iken muallimlik yapan veya vekâlet suretiyle diğer bir vazifeyi de deruhte etmiş olanların aslî hizmetleri intibak muamelesinde esasen nazara alınacağı cihetle saat hesabiyle veya vekâlet sebebiyle yaptıkları hizmetlerin ayrıca hesaba katılması caiz olamayacağına karar verilmiştir.

1 Eylül 939 tarihine kadar olan hizmetlerden müteferrik müstahdemlik mahiyetinde bulunan hizmetler:

64 No. lu Mecmua'da münderiç 25/9/939 tarih ve 2153 sayılı kararda ücretli memurların derece intibakı dolayısıyla hizmetlerinin hesabında 3656 sayılı kanunun 19 uncu maddesinde yazılı müteferrik müstahdemlikte geçen hizmet müddetlerinin hesaba katılıp katılmıyacağına tereddüt edilmesi üzerine keyfiyet incelenerek 3656 sayılı kanunun neşri tarihinde ücretle müstahdem olanların müstahak olacakları ücret miktarının tâyin suretine dair olan muvakkat 2 nci maddesinde derece intibakına esas tutulacak hizmetten bu kanunun mevzuuna dahil olan hizmetler kasdedilmiş olmayıp bu kanuna tabi daire ve müesseselerde maaş veya ücretle geçen hizmetlerin mecmuuna göre ücret miktarının tâyin ve tesbît edileceği yazılı bulunmasına binaen ücretleri derece intibakına tabi tutulacak ücretli memur ve müstahdemlerin mesbuk hizmetlerinin 19 uncu madde şümulüne dahil olup olmadığı aranmaksızın 12 nci madde hükümleri dairesinde ücretlerinin tâyin ve tesbiti lâzımgeleceğine karar verilmiştir.

Aynı tarih ve 2160 sayılı diğer bir kararda 1 Eylül

939 tarihinden evvel, Ulaştırma Bakanlığı kadrolarındaki kaptanlık ve deniz vasıtaları makinistliği gibi Teadül Kanunu'nun 19 uncu maddesine dahil işlerde geçen hizmet müddetlerinin de intibakta sayılması lâzımgelceği beyan edilmiştir.

Malûm olduğu üzere 3656 sayılı Teadül Kanunu'nun 19 uncu maddesinde müteferrik müstahdemler diye bir takım hizmetler sayılmıştır. Bu hizmetler Teadül Kanunu'na tabi hizmetlerden değildir. Bu itibarla bu kabil hizmetlerde 1 Eylül 939 tarihine kadar geçen hizmetlerin yukarıki katarlar veçhile intibak muamelesinde sayılması lâzımgelirse de 1 Eylül 939 tarihinden sonra bu işlerde geçen hizmet seneleri intibaka dahil edilmez. Çünkü bu hizmetler 1 Eylül 939 tarihinden sonra, Teadül Kanunu na tabi hizmetlerden sayılmamıştır.

Yedek Subay Okulu'nda ve gedikli küçük subaylıkta geçen hizmetler:

64 No. lu Mecmua'da münderiç 25/5/939 tarih ve 2158 sayılı kararda yedek subaylıkta ve gedikli küçük subaylıkta geçen hizmetlerin derece intibakında sayılıp sayılmayacağı hususu tetkik olunmakta ve 3066 sayılı kanunun 1 inci maddesinin 5 No. lu fıkrası hükmü ile yedek subayların askerlik hizmetine ilk girdikleri tarihten itibaren silâh altında geçen hizmet müddetlerinin tekaüde tabi fiilî hizmetten sayılmış olmasına ve gedikliler için de o meslekte 20 sene müddetle hizmet etmiş olmak veya meslek malûlü bulunmak kaydıyle 1683 No. lu kanunla tekaüt hakkı tanınmış bulunmasına mebni yedek subayların askerlik hizmetine ilk girdikleri ve gediklilerin de tekaüt haklarının başladığı yani gedikli sınıfına girdikleri tarihten itibaren geçen hizmetlerinin intibakta sayılması icabedeceği gösterilmektedir.

Subay namzetliğinde geçen hizmetler:

64 sayılı Mecmua'da münteşir 27/11/939 tarih ve 2181 sayılı kararda subay namzetliğinde geçen hizmet müddetlerinin derece intibakında sayılıp sayılmaması hususu tet-

kik olunarak subay namzetliğı ifa olunduğı zamana ait mevzuata göre silâhendazlık ile subaylık arasında ve er muhassasatından fazla para mukabilinde yapılmış bir hizmet olduğına göre subay namzetlerinin fiili askerlik müddetlerinin bittiğı tarihten itibaren terhislerine kadar geçirdikleri müddetin derece intibakında nazara alınması icabedeceğine karar verilmiştir.

İstifa ederek askerlikten ayrılan subayların subaylıktaki hizmetleri:

64 No. lu Mecmua da mevcut 8/4/940 tarih ve 2236 sayılı kararda bir subayın ecnebi kadınla evli bulunması hasebiyle tekaüt hakkından mahrum edilmek suretiyle müstafi addedilerek askerlikten çıkarılması üzerine subaylıkta geçen hizmetlerinin intibakta sayılıp sayılmıyacağı incelenerek ittihaz olunan kararda subay veya maaşlı askerî memurlardan müstafi sayılarak vazifelerinden ayrılmış bulunanların subaylıkta veya askerî maaşlı memurlukta geçen hizmetlerinin derece intibakında sayılmasına mâni bir hüküm bulunmadığı ve bunların tekaüt haklarından mahrumiyeti diğer haklarının da sukutuna sebep olamıyacağı beyan olunmuştur.

Hükümetçe satın alınan imtiyazlı şirketlerde geçen hizmetler :

64 No. lu Mecmua da münderiç 25/9/939 tarih ve 2161 sayılı kararda hükümetçe satın alınan imtiyazlı şirketlerden bulunan İstanbul ve İzmir telefon şirketinde istihdam edilmiş olanların burada geçirdikleri hizmetlerin intibak hesabında sayılıp sayılmıyacağı araştırılarak hükümetçe satın alınan ve hâlen posta ve telgraf, telefon idaresi tarafından işletilmekte olan telefon idarelerindeki müstahdemlerin, bu idarelerin hükümete intikalinden evvel buralarda geçen hizmetlerinin derece intibakında nazara alınması muvafık bulunduğı neticesine varılmıştır.

Esarette geçen müddetler:

65 sayılı Mecmua da münteşir 7/4/941 tarih ve 2317

sayılı kararda silâh altına alınarak yedek subay vekilliğine terfi edildikten sonra esarete duçar olup ve terhisle avdetinde esaret müddetine ait maaşını almış bulunan bir memurun esarete geçen hizmetinin intibakta hesaba katılıp katılmayacağı hususu tezekkür olunarak neticede subaylar ile askerî memurlardan esarete duçar olanların esarete bulundukları müddetler zarfında rütbe ve memuriyetlerini muhafaza etmekte olduklarına nazaran memur iken askere alınıp rütbe ihrazından sonra esarete duçar olan ve terhisinde esaret maaşım almış bulunan bir zatın askere alındığı tarih ile terhis tarihine kadar askerlikte geçirmiş sayılması lâzımgelen bu müddetin intibakta sayılması gerekeceği beyan edilmiştir.

Ecnebi memleketinde stajda geçen müddetler:

64 No. lu Mecmua da münderiç 7/12/939 tarih ve 2186 sayılı kararda uhdesinde kadroya dahil bir memuriyet bulunmamak şartile yabancı memleketlerde stajda geçirilen müddetlerin intibak derecesinin tesbitinde hesaba katılmasına imkân olmadığı beyan edilmiştir.

Atatürk'ten intikal eden çiftliklerde, intikalden evvel geçen hizmetler:

Yukarıda mezkûr 2186 sayılı kararda Atatürk'ten intikal eden çiftliklerde intikalden evvel geçirilmiş olan hizmet müddetlerinin derece intibakında sayılıp sayılmıyacağı tezekkür edilerek yukarıda mezkûr 2161 kararda yazılı mucip sebeplere dayanılarak intibakta sayılması muvafık görülmüştür.

Emvali metruke cari hesabından alınan ücretlerle geçirilen hizmetler:

67 sayılı Mecmuada münderiç 23/6/942 tarih ve 2469 sayılı kararda mübadil cari hesabından ücret alan memurların bu suretle geçen hizmetlerinin intibakta sayılmayacağı gösterilmiştir.

Mülga Piyango idaresinde geçen hizmetler:

69 sayılı Mecmua'da münderiç 24/1/944 tarihli ka-

rarda mülga Piyango İdaresinde geçen hizmet müddetlerinin intbakta sayılıp sayılmıyacağı tezekkür edilerek 3670 sayılı kanunla teşkil olunan Milli Piyango İdaresi'ne intikal etmiş bulunan mülga Piyango İdaresinde geçen hizmetlerin de intibakta hesaba katılması lâzımgeldiğine karar verilmiştir.

KÖY ADAMLARI NASIL YETİŞTİRİLMELİDİR?

Yazan:

Fahri TOKMAKÇIOĞLU

Mahallî idareler Köycülük

Daire Başkanı

KÖY KANUNU TASARISINDA YENİ HÜKÜMLERE BİR BAKIŞ

Her bakımdan memleket kalkınmasının temeli sayılan köylerimizin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bu günkü Köy Kanunu'nun gelir kaynaklari köy adamlarına vermiş olduğu ödev ve yetkilerinden istifade edilerek köyün kültür, ekonomik, sosyal ve sağlık alanlarında gelişme, genişleme ve yükselmesine artan bir şevk, kuvvetlenen bir inançla çalışıldığı görülmekte ise de her şeyden önce köyde ilköğretimin gerçekleşmesi ve köylünün sağlığının garanti altına alınması millî varlığımızın sarsılmaz teminatı olduğunu tekrarlamak bir borçtur.

Bundan evvelki yazılarımızda¹ Köy Kanunu tasarısındaki gelir kaynaklari esaslı hükümlere temas edilmişti. Bilindiği üzere bir kanun ne kadar mükemmel ve iyi olursa olsun onu uygulayacak eller kudretsiz, bilgisiz, tecrübesiz olursa bu kanundan beklenen işler neticeleri itibarile ümitleri sarsabilir. 23 yıldanberi uygulama sahasına girmiş olan Köy Kanunu'nu tatbik ediciler yetiştirilmiş, olgunlaştırılmış olsalardı herhalde kanunun bu günkü sonuçları daha derin daha faydalı ve daha verimli olabilirdi. Bu cihetleri gözönüne alan İçişleri Bakanlığı Birinci idareciler Kongresi'nden geçirttiği köy kanunu tasarısında, (köy adamları yetiştirmek üzere ayrı bir bölüm açtırmağı da unutmamıştır. 80 inci madde: Kâtipler ve korucular da dahil olduğu halde bütün köy ödevlileri muhtar tarafından tâyin edilir ve tâyinleri köy kurulunca onaylanır.) demekle önemli bir esası koymuş ve bu

¹ (İdare Dergisi; 187-188).

günkü tatbikatta ihtilâl konusu olan bu işi kesin olarak belirtmiştir. Köy kurulunca onayları yapılan korucuların ve kâtiplerin kanunî nitelikleri haiz oldukları anlaşıldıktan sonra kendilerine kaymakam veya vali tarafından buyrultu verilmesi de ikinci fıkranın içine alınmıştır. Ancak bu buyrultu üzerine korucular ve kâtipler işe başlarlar. Üçüncü fıkra; idare üstlerde muhtarların birleşerek köye faydası dokunacak temiz, okuryazar kimselerin iş başına getirilmesini de sağlamış bulunmaktadır. Köyde yazı ve hesap işlerini köy kâtibi görür. Ve kâtip bu işlerden dolayı muhtara karşı sorumludur. Köylerde müşterek kâtip tutulması, kâtip bulunmayan yerlerde öğretmen veya eğitmen, bunlar da yoksa imama kâtiplik vazifesinin verilmesi caizdir. Yalnız bunların şevkle çalışmaları için bütçedeki kâtip aylığının yarısı kadar bir paranın kurul kararla verilmesi de dördüncü fıkra ile kabul edilmiştir.

81 inci madde ile köy iş ödevlilerinin tercihan köy halkından olması lâzımdır. Burada münasip kimseler bulunmadığı takdirde bunların yetiştirilmesini ve bu ödevliler yetiştirilinceye kadar bunların hariçten köy halkı dışından alınması da kabul edilmiştir. İşe adam bulmak zorunda bulunan köy ihtiyar kurullarıyla idare üstleri bu maddenin verdiği yetkiye dayanarak köy işlerine faydası dokunacak, işleri anlar ve kavrar ve yürütür kimseleri bu suretle köyün dışından bulabilirler. Yalnız burada gözetilecek cihet hariçten alınacak iş ödevlilerine köylünün ve bütçenin takatinin üstünde ücret vermeğe kalkmamaktır. Bu çünkü Köy Kanunu'nun 83 üncü maddesi mucibince köy imamı köy derneğinin seçmesi, müftünün buyrultusu ile tâyin olunurlar. Bunların tâyinleri yapılmazdan önce 84 üncü maddeye göre bir kurul muvacehesinde imamlık isteyenlerin (ilmühal, âmâli arbaa -çıkartma, çarpma, toplama, bölme- kâfî derecede Türkiye coğrafyası, İslâm tarihi, sağlık işlerinden) imtihan olarak kazanmaları ve yazılarının okunaklı bulunması şarttır. Tasarının 82 nci maddesi imtihan usulünü kaldırarak daha uygun ve pratik bir usul koymuştur: (İmamlık ehliyeti olduğunu merciinden aldıkları belgelerle sabit bulunanlar köy kurulu-

nun kararele tâyin olunurlar.) burada Diyanet İşlerine ve il ve ilçe müftülerine bir vazife düşmektedir. Halkın dinî vecibelerine cevap vermek için önceden bu gibi kimseleri yetiştirerek ellerine birer (olgunluk) belgeleri vermektir. Bu suretle herhangi bir istek karşısında köy ihtiyar kurullarına başka vazifelilerin bu gibileri gelişi güzel bir denemeden geçirterek tâyinleri cihetine gidilmemesi temin edilmiş olur. Yukarıda tâyininin ne suretle yapılacağını anlattığımız köy korucuları hakkında tasarı bazı yeni hükümler vazetmiştir:

A — Çiftçi Mallarını Koruma Kanunu'nda olduğu gibi 86 ncı madde ile (bütçesi yetmeyen köylerde çiftçi malları koruma korucusu köy bekçisi vazifesini de görür.

B — Köy korucuları ile, gönüllü korucular, hazerde emniyet ve asayişin muhafazası hususundaki vazifelerinin ifası esnasında yaralanır, şehit düşer veya aldığı yaradan müteessiren ölürse 1475 sayılı Nakdî Tazminat Kanununun 4 üncü maddesi hükmüne göre yapılacak yardımdan istifade edebilirler. Sözü geçen kanunun birinci maddesi yaralananlar için 100 lira, ölenlere de iki misli tazminatın verilmesini yazmakta ise de 1929 yılında yayınlanan bu kanunun tesbit ettiği miktar bu günkü İktisadî ve malî şartlara uymayacağından kanaatımızca tazminat miktarında yaralananlarınkini 500 e, ölenlerinkini 1000 liraya çıkarmak adilâne olur. Köy işlerinin biricik sorumlusu ve köyün başı olan muhtarın vazifesinde başarı sağlamak ve köy iş Ödevlilerini lââyıkile işe sevkedebilmesi için tasarının 83 üncü maddesi muhtara yetkiler vermiştir. Buna göre:

- 1 — Muhtar iş ödevlilerine doğrudan doğruya ihtar verir.
- 2 — Bir günlük aylık kesme cezası verir.
- 3 — Kurul kararele üç günlük aylık kesme cezası verdirir.

Bu verilen cezalar korucuların daima yanlarında taşıyacakları cüzdanlarına işlenir. Bütün köy adamları muhtara karşı sorumludur. Muhtar köy iş ödevlileri hakkında her türlü soruşturma ve kovuşturma yapmak yetkisini de haizdir. 84 üncü maddenin ikinci fıkrasına göre muhtar, işini

yapamayacağına kanaat ettiği veya köy hesabına zararlı veya mahzurlu gördüğü köy iş ödevlilerini kurul kararile işinden çıkarabilir. Hissi ve şahsî düşüncelerin yer almaması için üçüncü fıkra şu kaydı kapsamaktadır: «Yalnız kâtiplerin işten çıkarılmaları kaymakam veya valinin tasdikile yapılır.» 99 uncu madde korucuların hangi sebeplerden ötürü işten çıkarılacağını saymıştır:

1 — İhtar ve maaş kesilmesi cezaları aldığı halde gene vazifelerine kayıtsızlığı ve tembelliği görülenler.

2 — İşini yapamayacağına kanaat getirilenler.

3 — Koruculuktan başka iş yapanlar.

4 — İzinsiz vazifesini terkedenler.

5 — Koruduğu bağ, bahçe ve ekinlerden hakkı olmadan faydalananlar.

6 — İşaret, elbise ve silâh ve cüzdanını yanında taşımayanlar veya değiştirenler tâyinlerinde usule uyularak işten çıkarılırlar. Kâtiplerde olduğu gibi korucuların da çıkarılması idare üstlerinin tasvibine sunulmak iktiza eder. Diğer iş ödevleri hakkında (imam, sığırtmaç vesaire) vali ve kaymakamın tasvibine lüzum yoktur.

İyi muhtar ve iyi eleman düsturundan ilham alınarak tasarının 20 nci bölümüne kurslar hakkında iki madde vazedilmiştir. Tasarı kanun halini alıp yürürlüğe girdikten sonra her yerde ve köy işlerinin en az bulunduğu bir zamanda il ve ilçe merkezlerinde köy muhtarları ve üyelerde kâtipleri için vazifeleri öğretilmek üzere süresi valilerce tâyin olunacak kursların açılmasını 135 inci madde ile prensip olarak kabul edilmiştir. Bu kurslar her dört yılda bir yapılacak genel seçimlerden sonra tekrarlanır. Açılacak kurslara muhtarların, kurul üyelerinin ve kâtiplerin devamı mecburidir. 135 inci maddenin 2 nci fıkrasile mecburiyet haline sokulan kurslara mazeretsiz devam etmeyenler hakkında genel hükümlere göre kovuşturma yapılır. Köylüden isteyen okuryazarlar kurslara devam edebilirler. Kurslar ilçe merkezinde bizzat kaymakamın ve il merkezinde valinin uygun göreceği bir zatın idaresi ve valinin nezareti altında açılıp yürütülecektir. 136 nci madde kurslardan vali ve kaymakamların;

öğretmen ve idare için aslı vazifelerine hâlel gelmeyecek yolda parasız mükellef tutacakları devlet ve özel idare belediye memurları öğretmenler bu işi aslı vazifeleri gibi görmek mecburiyetini koymuştur. Yalnız burada idare üstlerinin dikkatle üzerinde duracakları nokta gerek öğretmenlik, gerek idare işlerinde vazife alacakların aslı görevlerinin aksamaması lâzımdır.

Vali ve kaymakamlar bu mecburiyeti yerine getirmeyenlerden beş günlüğe kadar maaşlarını kesmek yetkisini haizdirler. Açılacak bu kurslar için her nevi okullardan devlete, özel idarelere, belediyelere ait binalardan ve bunların demirbaşlarından ve okulların öğretim araçlarından parasız istifade edileceğini 136 ncı maddenin 2 nci fıkrası açıklamaktadır. Yalnız bunlardan istifade edilirken gerek binaların, gerek araçların kullanıldığı asıl işlere hâlel gelmemek şarttır.

Bu maddenin son fıkrası: (kurslar için özel idare bütçelerinden kâfi derecede yardımlar yapılır, köy sandıklarına yapılacak yardımlar hiç bir vakit bütçedeki para kısmının yüzde dördünü geçemez.) demekle kurs gelirlerinin nerelerden ve nasıl sağlanacağını göstermiştir. Köy adamlarını yetiştirmek için tasarının koyduğu esaslara uyularak çalışmalara girişildiği takdirde köy iş ödevlilerinin kendi köyü için istenecek nitelikte yetişeceğine yeter bilgi ve tecrübelerle iş başına geleceğine kaniim. Bu gibi yetişmiş elemanların eline verilecek herhangi bir köy kanunu ile de köy ve köylü üstün faydalara kavuşabilir.

Köy kurulunun göreceği dâvalar ve dâva görme yolu 14 üncü bölümde 14 madde halinde gösterilmiştir. Bu günkü Köy Kanunu ile iki tarafın anlaşması mümkün olan elli liralık dâvaların bir tarafın müracaatı ile halletmek yetkisi yeni tasarıya konulmuştur. Ve bu ileri bir hareket sayılır. Fakat bu daha ziyade ihtiyar meclisi üyelerinin kültür seviyelerinde ilgili bir meseledir. Devletin aslı vazifelerinin başında gelen işlerden biri de idare etmiş olduğu halkın ayağına kadar mahkemeleri götürmektir. Millet adına bağımsız mahkemeler tarafından görülmesi gereken yargılama hakkını yine

bağımsız mahkemelere bırakmak zaruridir. Bu da köylerimize kadar veyahut bir kaç köye veya hiç olmazsa bucak merkezlerinde birer sulh yargıçlarının bulundurulmasıyla mümkündür. Bütçe ödenek yetersizliğiyle, yargıç bulunmaması keyfiyeti düşünülecek olursa hukuk bakımından köy meclislerine elli liraya kadar kesin olarak borç, alacak dâvalarına elli liradan yüz liraya kadar dâvalara sulh ve hakem yoluyla bakmak için bu günkü Köy Kanunu'nun 10 liradan 50 liraya kadar olan miktarının değiştirilmesi köylünün kazanç ve İktisadî durumile paranın iştirak kıymeti bakımından yerinde görülmektedir. Yeni tasarının 99, 100, 101, 102 nci maddeleri buna göre hazırlanmıştır. 15 inci bölüm kamulaştırmaya tahsis edilmiştir. Kamulaştırma; genel menfaatler düşüncesiyle devletin genel kudretine dayanarak değer pahasile bir yerden diğer bir yere götürülemeyen bir malı iktisap etmesidir. Bu her devletin ana kanunlarında ve idare hukukunda yer almıştır. Bizim Anayasamızın 74 üncü maddesi (kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılamaz.) demektedir. Ferdin mülkiyet esasına dayanan Anayasamıza göre kamulaştırma zaruret halinde başvurulacak istisnai bir yöndür. Kamulaştırmada prensip kamu hizmetinin ve faydasının gerektirdiği zaruretin tahakkuk etmesidir. Anayasamızın verdiği bu yetkiye dayanılarak özel kanunlarda kamu idarelerine ve kamu tüzelkişiliklerine kamulaştırma yetkisi tanınmıştır. Bu cümleden Köy Kanunu ile de köy ihtiyar meclislerine köylüye faydalı olan işlerde kamulaştırma salâhiyeti verilmiştir. Köy Kanunu'muzun 44 üncü maddesinin 2 nci fıkrası kamulaştırma hakkında hükmü kapsamaktadır: (İhtiyar meclisi okul, cami, hamam gibi köylüye faydalı işleri yapmak için istediği yeri değer pahasile satınalır. Mal sahibi razı olmazsa ilçe idare heyeti işi gözden geçirir. İdare heyetinin kararına söz yoktur.) elemektedir. Kamulaştırma hakkında bilgi kanunda bu fıkradan ibarettir. Köylerimizde anlaşmazlıkları çoğaltan köy idarecileriyle halkın arasını açan en önemli konu budur. Bunun için yeni tasarıda kamulaştır-

ma bahsi daha açık ve esaslı maddeleri ihtiva etmektedir. Şimdi bu etraflı hükümleri inceleyelim:

Köy kurulunun, köy okulu, köy konağı, hamam, çamaşırlık, cami, nümune bağ ve fidanlıkları, koruluk, mezarlık, yol, meydan ve genel helâ gibi köye faydalı olan işleri yapmak için köy sınırları içindeki binalı binasız yerleri değeri verilmek şartile kamulaştırma yetkisine haiz olduğunu 111 inci madde tasrih etmektedir. Kamulaştırılacak olan bir yerden diğer bir yere götürülemeyen mallara ne suretle ve kimler tarafından değer takdir edileceğini de 112 nci madde bildirmektedir. Buna göre köy kurul üyesinden ve mülk sahiplerinden birer kişi ve bilirkişiden bir zattan mürekkep üç kişilik olmak üzere kurulacak bir kurul marifetile kamulaştırılacak yerin veya mülkün kıymeti takdir edilir. Kamulaştırma kuruluna girecek olan mülk sahibi ile bilirkişiyi önceden dernek seçer. Eğer mülk sahibi veya bilirkişinin kamulaştırılacak arazi ile ilgisi varsa o zaman bu üyelerin yerine yedekler katılırlar. Görülüyor ki yeni tasarı (kıymetin takdirini) ihtiyar kurulundan ayrı ve ihtisas sahibi bir kurula bırakmaktadır. Burada kıymetin haklı ve uygun bir surette takdiri sağlanacağı gibi ihtiyar kurulunca herhangi keyfi veya hissî kararların verilmesi de önlenmiş, bu suretle köylü ile ihtiyar kurulunun karşı karşıya gelmemesinde fayda görülmüştür. 113 üncü madde kamulaştırma karar ve değerlerinin mal sahiplerine yazı ile tebliğine âmirdir. Bunu ihtiyar kurulu yapacaktır. Kendilerine tebligat yapılan mal sahipleri yalnız kamulaştırma bedeline münhasır olmak üzere tebliğ tarihinden itibaren on beş gün zarfında kaymakam veya valiye yazı ile müracaat eylemek suretile itiraz edebilirler. Bu madde ile itiraz yalnız bedele ait olup kamulaştırmanın köyün yararına olup olmadığına dair herhangi bir itirazın yapılmayacağını göstermekte ise de köy ihtiyar kurulunun vermiş olduğu kamulaştırma kararının köyün faydasına yarayıp yaramadığını incelemesi yerinde olur. Madde metninden anlaşıldığına göre bedele itirazı yalnız mal sahibi yapmaktadır. Halbuki kıymetin takdirini ihtiyar kurulunun dışında başka bir kurul yaptığından köy tüzelkişiliği

adına köy muhtarının da bedele itiraz hakkı tanınması icabederdi. Bu iki noksanı maddenin içerisine sokmak lâzımdır. İdare kurullarına yapılacak itirazlar bu kurullarca incelenip kesin olarak karara bağlanır. 113 üncü maddenin son fıkrası ilçe veya il idare kurullarının bu hususta verecekleri kararların kesin olduğunu belirtmektedir. Onun için ilçe kurulunun kararına karşı il idare kuruluna veya Danıştay'a başvurulamaz. Kamulaştırılan malın teslim edilmesi ve tapuya bağlanması için 114 üncü madde köy ihtiyar kurulu ve muhtarın vazifesini kolaylaştırmak yönünden konulan hükümleri gösterir: (kesin kararın tebliğ tarihinden itibaren 45 köy içinde malın sahibi kamulaştırılan yeri veya yapıyı boşaltmağa ve teslim ve takririni vermeğe mecburdur. Aksi takdirde bedeli millî bankalardan birine yatırılmak suretile kolluk marifetile boşaltılıp köy muhtarına teslim ve idare heyetinin kararına dayanılarak tapu dairesince malın kaydı düzeltilerek köy namına tapu senedi verilir.) denilmektedir. Burada kolluktan maksat köy bekçilerinden ziyade jandarmadır. Gerek boşaltma ve teslim işini ve gerek tapuya bağlanma muamelesini kaymakam veya vali yapacaktır.

Tasarının 17 nci bölümü köy kurulunun ve muhtarın kararlarına karşı ilgililerin ne yolda itiraz edeceklerini göstermektedir; 122 nci maddeye göre köy kurulunun kararlarına ve muhtarın icraatına ilgililer on beş gün içinde bucak müdürüne, kaymakama veya valiye itiraz edebilirler.

İstek üzerine icra idare kurulunun kararına kadar geciktirilebilir. Ancak yangın, subaskını, çöküntü gibi tehlikeli hallerde icra geciktirilemez. İdare kurulu, köy kurulu ve muhtarın ne diyeceklerini öğrenmeden itiraz ve icrayı geri bırakma istekleri hakkında karar veremez.

18 nci bölümde ceza müeyyedeleri vardır. Cezalar miktar itibarile bu günkü Köy Kanununun gösterdiği miktardan fazladır. Müeyyidenin kuvvetli bulunması işlerin daha salim bir surette görülmesini neticelendireceğinden cezanın miktar itibarile çoğaltılmasında isabet vardır. 123 üncü madde ile köy muhtarile köy kurul üyelerinin köy iş ödevlilerinin va-

zifelerinden doğan veya vazifelerini yaparken meydana gelen suçlar hakkında kanunî kovuşturma yapılması Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerine tabi olduğu açıklanmıştır. Bu suretle gerek köylerde devlet ve köy işlerinde vazife yaparken herhangi bir suç işleyen köy elemanları hakkında takibat memurların tabi olduğu kanuna tevfikane icra edilecektir. İdare üstlerine köy işlerinin lâıykile yürütülmesini temin ettirmek ve köyün kalkınmasında birinci derecede rolleri olan iş adamların köye ve köylüye faydalı kıldırmak için 124 üncü madde ile yetki verilmiştir. Vali, kaymakam ve bucak müdürü muhtar ve köy kurul üyeleri ile köy kâtibinin ve diğer köy iş ödevlilerinin kanunlarda kendilerine verilen köy ve devlet işlerini yapmadıkları görür veya bir teftiş sonunda anlarırsa bunları yazılı emirle vazifeye davet ederler.

Bu maddenin birinci fıkrasındaki (kanunlarla) kelimesinden anlaşıldığına göre Köy Kanunu'ndan başka diğer kanunlarda da köy iş ödevlilerine verilmiş olan işlerin aksamaması için bunların vazifeye çağırılması, uyarılması idare üstlerinin görevleri arasındadır. İkinci defa da işleri yapamadıkları anlaşılanlar hakkında mahallî idare kurulu kararla beş liradan yirmi beş liraya kadar para cezası tatbik olunur. İdare kurullarının bu kararlarına karşı söz yoktur. İlçe idare kurulunun bu hususta vermiş olduğu ceza için il idare kuruluna itiraz edilemez. Muhtar ve köy kurul üyelerinin otoritelerini muhafaza etmek onların her türlü kanunî karar ve emirlerini yürütebilmek için 127 nci madde köylüye ve bu kanunda köy kurulu ve muhtara verilen köy ve devlet işleri hakkında bunlar tarafından alınan karar ve emirleri yapmak ve yasak edilen şeylerden çekilmek mecburiyetini vazetmiştir. Buna aykırı gidenlerden köy kurulu kararla 1 liradan 5 liraya kadar para cezası alınır. Tekerrürü halinde ceza iki misline çıkarılır. Bu günkü Köy Kanunu'nda bu ceza 1 kuruştan 100 kuruşa kadardır. Yine 121 inci madde ile bu kanunda köy işleri bölümünde veya diğer bölümlerde yapılması veya yapılmaması emredilen işlerle köy kurulu veya muhtarın yetkilerine ait olarak kurulca veya muhtar tara-

findan konulan yasaklara uymayanlar hakkında köy kurulunca 1 liradan 5 liraya kadar para cezası verilir.

Köy Kanunu'nun 66 ncı maddesi (köye salman parayı ve ihtiyar meclisince hükmedilen paraları vermeyenlere 21 gün zarfında borcunu vermesi için köy muhtarı tarafından haber gönderilir. 21 gün sonunda yine borcunu vermezse ihtiyar meclisinin mazbatası hükümete -vali, kaymakam, bucak müdürü gönderilir. Vali, kaymakam veya bucak müdürü aşağıdaki usullere göre parayı tahsil ve köy sandığına veya ihtiyar meclisi vasıtasile alacaklılara teslim eder) demekte ve beş fıkra halinde haczin nasıl yapılacağını anlatmaktadır. Bu maddenin tatbikatında bazı yanlışlıklar olmakta ve zorluklar çekilmektedir. Birçok muhtarlar mazbatayı jandarma karakoluna vermektedir. Halbuki maddenin açık hükmüne göre salmayı veya borcunu vermeyen köylü için muhtar jandarma karakoluna değil, vali, kaymakam veya bucak müdürüne tutanakla başvurur. Onlar da borçlu veya cezalıya lâzım olandan gayri ev eşyasının satılması suretile paranın alınmasını muhtara bildirirler. Bu bildiriş üzerine haciz eşyası haciz gününden başlayarak üç gün içinde ihtiyar meclisinin gözü önünde ve kasabada belediye vasıtasile sattırılarak parası alınır. Haciz işlerinde ihtiyar kurulu herhangi bir zorlukla karşılaştığı takdirde ne yapacaktır? Bunun hakkında kanunda bir sarahat yoksa da tahsil işinde zorluklarla karşılaşılacağı umulduğu takdirde köy bekçisinden faydalanılır. Eğer köy kolluğunun mevcudiyetile dahi haciz muamelesi yapamıyacak kadar müşkülât çıkarsa o zaman köy ihtiyar meclisinin kararı ve muhtarın müracaatı üzerine idare üstleri tarafından jandarmaya yapılacak yazılı tebligata dayanılarak yalnız nezaret etmek şartile köy ihtiyar meclislerine jandarma verilir. Yeni tasarı yukarda kısaca anlattığımız köy kanununda hacze ait maddesinin uygulanmasında görülen zorluk ve noksanlardan, duyulan ihtiyaçlardan ilham alınarak gayet açık hükümlerle 19 uncu bölümde icra ve haciz yolları adı altında beş madde olarak tesbit edilmiştir. Şimdi bu maddeleri birer birer tahlil edelim. 130 uncu maddeye göre haczin yapılabilmesi için salmanın ve diğer gelir-

lerin kanuna uygun şekilde alınması lâzımdır. Salma parasile zephiye, ihtisap vesair resim ve harç ve ücretleri ve diğer köy gelirlerini ve ceza paralarını gününde vermeyenlerden ve köy kurulu kararile hükmedilen paralan vaktinde ödemeyenlerden bu paralar 9 fıkra içinde gösterilen usul ile tahsil olunup köy sandığına yatırılır. Hükmedilip tahsil olunan alacak paraları makbuz karşılığında hak sahibine verilir. Hacizden önce şunlara uymak icabeder:

1 — Borçluya on gün zarfında borcunu ödemesi hakkında köy kurulunun (ödeme kararı) muhtar tarafından tebliğ olunur. Köy haricinde ise bu tebligat mahallî hükümet vasıtasile bucak müdürü ilçede kaymakam ve ilde vali vasıtasile yapılır. Muhtar bir yazı ile ödeme kararını bağlı bulunduğu hükümet başkanına gönderir. Bunlar da icra elemanları vasıtasile yani polisle jandarma veya bekçi ile bu kararı borçluya vererek imzalarını alırlar ve imzalı kâğıdı gene muhtara gönderirler.

2 — Borçlu borcunu ödemiş ise makbuz ve sair belgeleri göstererek bu takipten kurtulur. Ödeme kararına bir itirazı varsa on gün içinde köyün bağlı olduğu bucak müdürüne, kaymakam veya valiye müracaatla itiraz edebilir. Bu itiraz on beş gün içinde bir karara bağlanır. Bu karara kadar icra geri bırakılır. İkinci fıkranın yazılış tarzına göre itiraz hakkında kararı bucakta bucak müdürü, ilçede kaymakam ve ilde vali verecektir.

3 — Makbuz veya belge göstermeyen veya itiraz etin iyen borçlunun ödeme kararı on günlük sürenin bitiminde ve itiraz halinde idare üstlerince bu itirazların reddine dair olarak verilecek kararın borçluya tebliği gününde icra mevkiine konur. Bu fıkra göre de idare üstlerinin vermiş oldukları kararlara karşı üst bir makama itiraz hakkı yoktur.

4 — İcrada şu 9ıra güdülür:

a - İlk önce maaş, ücret, kira gibi para gelirleri, borçlunun bunlardan başka gelirleri varsa; meselâ çiftliğinden, evinden, dükkânından, hanından alacakları,

b - Borçluya veya cezalıya lâzım olandan gayrı ev eşyası. Bu fıkranın üzerinde biraz duralım. Fıkra (borçluya)

tabiri kullanılmıştır. Borçlu bir aile sahibi ise bu aileye de lâzım olan ev eşyasının satılması doğru değildir. Bunun borçluya ve ailesine karı, çocuk, çocuk, nafakası üzerinde bulunan ana, baba, kardeş şeklinde yazılması iyi olur.

c - Borçlunun fazla eşyası bulunmaz veya alınan eşyalar borcunu ödeyemezse bir yerden diğer bir yere götürülebilen diğer mallar,

d - Bir yerden diğer bir yere götürülebilen başka malları da yoksa tarla ve bahçe gibi bir yerden diğer bir yere götürülemeyen mallar satılmak suretile alacak tahsil olunur.

1 30 uncu maddenin 5 inci fıkrası borçlunun hangi cins malının satılamayacağını göstermektedir. Bunlar da:

a) Kendisine ve ailesi efradına kifayet edebilecek odaları ve müştamilâtı havi ev. Bu evden başka evi varsa orası da kiraya verilmiş veyahut aile efradı sayılmayacak kimselerin işgalinde ise veya boş ise bu ev satılır.

b) Hayvanlarına yetiyecek ahır ve samanlık,

c) Kendisinin ve ailesinin geçimi için lâzım olan ve iskân istihkakından aşağı düşmeyecek topraklar ve bir senelik ailesinin yiyeceği ve tarlasının tohumluğu,

d) Sanatkârların sanatları için lâzım olan dükkân, bina ve âletleri,

e) Dört yılda kirası borca yetişen mallar.

f) Çiftçinin çift ve çubuğu ve hayvanları satılamaz.

Ev eşyası ile -kap, kacak, yatak, yorgan, kilim, hah vesaire- bir yerden diğer bir yere naklolunabilen her çeşit eşya haciz gününden başlayarak üç gün içinde köy kurulunun gözü önünde ve kasabalarda belediye komisyonları vasıtasile açık artırma ile satılacağı 6 ncı fıkranın hükümleri icabındandır. Satış parasının borca yetecek kadarı alacaklı köy sandığına ve üst tarafı da mal sahibine verilir. Eğer haczedilecek mal gayrimenkul ise o zaman 7 nci fıkranın hükmü tatbik edilir. Bu gibi mallar 20 gün süre ile açık artırmaya çıkarılır ve bu süre bittikten sonra peyler kâfi gelmezse 10 gün müddetle askıya alınır ve 10 gün bitince her kaç kuruşa çıkmış ise isteklisine ihale olunur. Satılan şeylere köy kurul Ve belediye komisyon üyeleri doğrudan doğruya kendileri

veya başkaları vasıtasıyla pey süremezler ve satın alamazlar. Maaş, ücret ve gelirler köy kurulu kararıyla haciz ve tahsil olunur. Haciz kararları köylerde muhtarlar, kasaba ve şehirlerde Belediye Başkanları tarafından icra olunur. Belediye Başkanı bizzat haczi icra etmesi doğru değildir. Yerine başka birini tevkil edebilir. Muhtar tarafından idare üstlerine gönderilen ödeme kararları üzerine kendilerine verilen kararları Belediye Başkanları haciz işleriyle vazifeli memurlara gördürürler. Devlet, özel idare memur ve müstahdemlerinin maaş ve ücretlerine ait haciz kararları kaymakam veya valinin emri ile bu idarelerin saymanlıklarınca infaz olunur. Diğer resmî ve gayri resmî müesseseler mensupları için yukarıdaki esasa göre iş yapılır.

131 inci madde satılan malın kimin tarafından nasıl teslim edileceği ve tapuya bağlanacağını göstermektedir. Buna göre haciz yolu ile satışa çıkarılıp usulüne göre isteklisine ihale olunan bir yerden diğer bir yere götürülemeyen mallar, köylerde muhtarlar, kasaba ve şehirlerde mülkiye amirlerince satın alana teslim olunur. Köy kurulunca verilen haciz kararları ve satış tutanağı bir yerden diğer bir yere götürülemeyen malların tapuca tescilleri için vali ve kaymakamlar tarafından tapu sicil dairesine verilir.

Borçlunun satılacak hiç bir malı yoksa, fakat borcu ödeyecek kudrette ise ne muamele yapılacağını 132 nci madde belirtmektedir. (Satılacak bir yerden diğer bir yere götürülebilen veya götürülemeyen malı bulunmayanların borçları o yerin rayicine göre ve kurul kararıyla işe çevrilir. Köy işlerinde çalışarak borçlarını ödemekten çekinenlerin borçları idare kurulu kararıyla hapse tahvil olunur. Bu hapis vali ve kaymakamın isteğiyle savcılıkça hemen infaz olunur. Hapis süresi bir ayı geçemez.)

Bu günkü Köy Kanununa göre köy borçlarından ötürü haciz yapılırken Tahsili Emval Kanunu'nun tatbik edildiği yerlerde kanunun yalnız malların satışında göstermiş olduğu formaliteye riayet etmek hapis cihetine kadar gitmemek gerekmektedir. Kanunda açık hüküm olmadan hiç bir ferdin hürriyetinin tahdit edilmeyeceğine göre bu borçlardan dolayı

da hapis yapılamaz. Yeni tasan bu hususta ileri bir adım atarak köy borçlarında devlet borçları gibi ödemeyenlerin hapsen tazyiki esasını kabul etmiştir. Haciz memurları ile jandarma ve polisin haciz işlerindeki durumlarını 130 uncu madde göstermektedir. Ödeme kararını infaz eden muhtar ve belediye başkanı memur edeceği zat ile bu işe memur belediye üyeleri satılacak mallara vaziyet etmek üzere borçlunun evine ve müstemilâtına, ağıl vesair lüzumlu görülen yerlerine girebilirler. Mümanaat halinde köy ve şehirde köy belediye zabıtarınca zor kullanılır. Gerekirse jandarma ve polis kuvvetleri de yardım yapabilirler. Zabıtanın buradaki rolü ve vazifesi haciz yapılırken her hangi bir olayı önlemektir. Yoksa paranın tahsili ile hiç bir ilgileri yoktur. Tahsili yine muhtar ve haciz memurları yapacaktır. İdare kurullarınca veya mülkiye âmirlerinin köy muhtar ve kurul üyeleri ve diğer köy adamları hakkında verecekleri para cezaları 134 üncü maddeye göre tahsil olunur. (Bu gibi para cezaları vali veya kaymakamın emri ile özel idare veya maliye tahsildarlarıyla 130-131 inci madde hükümlerine göre tahsil edilip ilgili köy sandığına makbuz mukabili yatırılır.) Bu madde ile bu günkü Köy Kanunu'nda ihtilâf konusu olan Tahsili Emval Kanunu'nun köylerde mâliyenin, yoksa özel idare memurları mı uygulayacaktır düşüncesi ortadan kalkmış, idare üstleri kanunun kendilerine vermiş olduğu yetkiye dayanarak ister özel idare, ister maliye tahsildarlarına tahsilâtı yaptırabilirler. Kanaatımızca mahallî idarenin küçük bir numunesi olan köy idarelerinin işlerine yardım kanunen imkân olursa mahallî kuruluşların başı olan özel idare memurlarına bu gibi işleri vermek daha isabetlidir.

TERCÜMELER

BELÇİKA'DA BİR DEVLET ŞÛRASI KURULDUĞUNA DAİR

Çeviren:
H. BERKSUN

İdare hukuku sahasında yemi bir çağ açacak olan 23 Aralık 1946 tarihli kanunla Belçika'da bir Devlet Şûrası teşkil edilmiştir.

Devlet Şûrası Kanunu'nu meriyet mevkiine koymak suretiyle kanun vazı; çeşitli devlet hizmetlerine daha hukukî bir mesnet vermek, İdarî ıslahat sahasında yeni bir merhale tesis etmek, idare edilenlere, âmme idarelerinin muhtemel keyfi icraatına karşı şimdiye kadar istifade edemedikleri teminatı bahşeylemek yolunda üç gaye takip etmiştir:

1 — Devletin çeşitli faaliyetlerine hukukî bir mesnet vermek:

Bu sebeple kanun ve tüzükleri hazırlayacak olan dairelerle İdarî kaza dairesi aynı bünyenin içerisinde birleştirilmiştir.

Kanun ve genel tüzük projeleri hazırlamak için, devletin hukuk kurullarına olan ihtiyacı aşıkârdır. Bu zaruret, her sahada kendini göstermekle beraber halihazırın doğurduğu çeşitli durumlarda ve bilhassa teknik kanunların ihzarında daha fazla hissedilmektedir.

Devlet, bazı memurlarının şahsiyetlerinde, bu vasfı bulabilir, fakat bir hukukçunun kanun ve tüzük projeleri ihzar eylemesi kâfi addedilemez. Teşriî olduğu kadar idare noktai nazarından da hukukî bir münakaşada bulunulması lâzım gelir; bir kanun veya tüzük projesinin ihzarı, bir heyetin eseri olmalıdır.

2 — idarî ıslahat sahasında yeni bir merhale tesis etmek:

Kanun ve kararnamelerin kaleme alınmasına nezaret

etmek idarenin ıslahı bakımından büyük bir ehemmiyeti olduğu bedihidir.

Kanun metinlerinin daha iyi bir surette hazırlanması; bütün ihtilâf sebeplerini ortadan kaldıracağı ümit edilmemekle beraber herhalde bunların miktarını azaltacağı, hataları tahdit edeceği ve bu sayede idarenin sadeleşeceği ve zaruri olarak bunun sonunda memur adedinin de azalacağı bedihidir: Devlet memurlarının, mutadın üstünde çoğalmasına, kanunların karışıklığı âmil olduğundan şüphe edilemez.

İdarenin ıslahını temin etmek; keyfî muameleleri azaltmakla mümkün olabilir. Bunu yeni kanun, istişare ve dâva yollarını ihdas etmek suretiyle tahakkuk ettirmek istemiştir.

Bu iki yol, tamamen idarenin iki türlü faaliyetini karşılamaktadır. İlk evvel önleyici faaliyet gelir: Devlet Şûrası istişarî mütaleasile bu önleyici faaliyete yardım etmekle mükelleftir. Bundan sonra tâkip faaliyeti gelir; bu da iki manzara arzeder:

Bu, bazan idarenin resen mürakabesi ile olur: «Resen mürakabe, hususi bir prensibe istinat eder, bu prensip de idarenin yetkisi ve iyi işlemesidir.

Yetki makamı, teşebbüslerin vukuunu veya İdarî hataları veya suiistimalleri önlemek üzere şikâyetlerin yapılmasını beklemek veya bunları mevcut kanunların hudutları dahilinde menetmek ve bütün keyfî muamelelerden çekindirmek ile kalmayıp onların önlenmesi ile mükelleftir.

Bazan da takip faaliyeti bilâkis, tenkidi müstelzim bir fiilin vukuu halinde idareye karşı kanunî takibatta bulunmaya imkân verir. Bu da Devlet Şûrasına mütedair kanunun müsaade ettiği hallerde, huzurunda bir dâvanın açılması ile vâki olur.

3 — İdare edilenlere, 23 Aralık 1946 tarihli kanunun kabulünden evvel istifade edemedikleri teminatı vermek.

Fertlerin istifade ettikleri teminat, hâlen memurların ahlâki kıymetinde mündemiç bulunmaktadır. Bu kıymetli bir teminat olmakla beraber eksiklik arzettiği zaman yerine başka teminatın ikamesi lâzım gelmektedir. Bu itibarla, idari

kazayı teşkil etmek, yani «kazai bir teşekkülle icra kuvvetinin faal idareyi hakka hürmete icbar eylemesi» lâzımdır.

İdarenin keyfi muamelelerinden çıkan ve adlî mahkemelerin mürakabesinden kaçan hukukî ihtilâfları tarafsız olarak halletmek icabeder. O halde idarenin kazai mürakabesini, yani idari kazayı tanzim eylemek lâzım gelir:

Fert ile idare arasında çıkan ihtilâf yüzünden bozulan içtimai huzuru tesis etmek iktiza eder. Ancak, bu ihtilâfın müstakil bir teşekkül veya hiç olmazsa reyini istiklâl ile verebilecek bir uzuv tarafından halledilmesi de lâzım gelir. Bunun siyasi ve idari organlar tarafından bu suretle halledilemeyeceği şüphesizdir.

Kanunun tedvin şekline nazaran; Devlet Şûrası'nın tesiri oldukça tahdit edilmiş ise de, kanun vazo, ihdas etmiş olduğu teşekkülün yetkisinin şümulünü derpiş eylemiş bulunmaktadır; eğer ümit edildiği gibi Devlet Şûrası, kuranların arzu ettikleri surette inkişaf ederse faaliyetinin başka sahalara da teşmili hususunda kanunda değişiklik yapılabilir.

Bu yeni teşekkülün teferrüatına girilmeksizin, Belçika Kanunu'nun gerekçesindeki sebepler tetkik edilirse, aynı bir teşekkülün içinde teşrii ve idari vazifelerin toplanmak istendiği anlaşılır.

Kanunun birinci maddesine göre Devlet Şûrası; kanun ve tüzükleri hazırlayacak bir daire ile bir idari kaza dairesini ihtiva etmektedir.

Hulâsa; bu kanunla vücade getirilmek istenen ıslahat ile takip edilen iki gayenin tahakkuk ettirilmesi tek bir müesseseye tevdi edilmiştir. Bu iki gayeden biri kanun ve tüzük tasarılarının hukuk ve dil tekniği noktai nazarından doğruluklarını ve diğer kanunlarla âhengini temin suretleriyle hazırlanmasını düzenlemek; diğeri, ilgililere, idare makamlarının kararlarına karşı yeter derecede teminat vücade getirmektir.»

Kanunun tahakkuk ettirmek istediği sistem bundan ibarettir.

«Milletlerarası İdari İlimler Dergisi'nden»

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE MAHALLİ İDARELER

Yazan:

John PFIFFNER
California Üniversitesi
Profesörlerinden

İngilizceden çeviren:
İzzettin ERAYDIN
Tetkik Müşaviri

[Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere gibi mahallî idareleri zengin ve kuvvetli bir memleketdir. Kırk sekiz devletten her biri genel idare konusunda istediği prensibi nasıl kabul edebiliyorsa bu devletler içindeki şehir ve belediyeler de anayasa esasları dairesinde kendi statülerini düzenlemekte serbesttirler. Bu bakımdan Amerika türe ve geleneklerin asıl kaynağı olan İngiltere'den daha ileri durumdadır. Yirminci yüzyıl İngiliz idare sisteminde merkezçiliği birçok bakımlardan kuvvetlendirmiştir. Şehir ve belediyelerin birçok eski imtiyazları ve özel statüleri bu gün tarihe karışmış gibidir. İngilterede 1894, 1916, 1922, 1929, 1933 ve 1936 Mahallî İdare Kanunları'yle özel idare sistemi memleketin her tarafında tek tip bir kadro içine alınmış bulunuyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde buna benzer bir hareket henüz başlamış değildir. Sanki İngiltere'de ölmeğe başlayan Anglo-Sakson gelenekleri kuvvetli ve serbest kalabilmek için Amerika'ya göç etmişe benziyor. Ama bununla demek istemiyoruz ki bu gün Amerika şehir ve belediyeleri orta çağ âdetleriyle idare edilmektedir. Birbirlerine çok defa benzemez görünen şehir ve belediye statüleri tarihin akışını sadece şekil ve formaliteler bahsinde muhafaza etmişlerdir.]

A — ŞEHİR VE BELEDİYELERİN KURULUŞ ESASLARI

Değerleri tecrübe ile anlaşılmış temel taşı sayılabilecek bazı idare prensipleri vardır. Bunların her tarafta rağbet ve itibar görmüş olmaları mümkündür. Fakat bu, bu prensiplerin her yerde ve her türlü şartlar altında uygulanabilecekleri şeklinde kabul olunamaz. İdare ve teşkilât teknik bir

kombinezon işi olduğu kadar bir de insan ruhu meselesidir. Hattâ bazan öyle karışık durumlar karşısında kalındığı olur ki bunların halli bir prensibin uygulanması yerine ihlâl edilmesini gerektirebilir.

Bağımsızlık meselesi: Topluluk idaresinin başlıca meselesi ayarlı çalışmadır, yani bir şehirde çeşitli idare kollarının birlikte işlemelerinin, işbirliği yapmalarının sağlanmasıdır. Bu gün ikinci derecede idare kollarında bir temayül göze çarpmaktadır ki buna bağımsızlık ve kendi kendine yeterlik isteği diyebiliriz. Böyle bir sistemin kabulü israf ve idaresizlikten başka bir sonuç veremez. Meselâ Parklar idaresiyle Nafia idaresi arasında ayarlı çalışma ve işbirliği sağlanmadığı düşünölsün, bu hal iki dairenin de aynı malzemeyi ayrı ayrı satın almasını gerektirmez mi?

Bağımsızlık taraftarlarının kurmak istedikleri düzeni, idare yetkilerini bir tek elde toplamak isteyen otoriteciler de beğeniyorlar. Bu otorite demokratik prensiplere göre doğrudan veya dolayısıyla halka karşı sorumlu olacaktır.

Bağımsızlığın ilk prensibi hiyerarşidir. Bu bir ehram kuruluşuna benzetilebilir ki bunun tepe noktasında şehrin idare başkanı, kaidesinde de çeşitli idare kolları bulunur. Bu ikisinin arasında bir veya birkaç kademe daha vardır ki bunların da iç idarelerinde yine kendilerine mahsus bir hiyerarşi düzeni olacaktır. Otorite çizgisi tepe noktasından daire başkanlarına, daire başkanlarından büro şeflerine, büro şeflerinden bölge ve kısım âmirlerine ve buradan da daha ala yataktaki hizmetlilere gelir. Bu kuruluş tipi basittir, tabiidir, istekleri karşılayabilecek halde olduğu için her tarafta benimsenmektedir. İcra yetkisini keyfî temayüllerden kurtarmak için bu yetkinin çeşitli daireler arasında paylaşıldığı da çok defa göze çarpıyor.

Çalışma Metodlarında Birlik: İkinci prensip şehir idaresinde ana görevlerin bir araya getirilerek ayrı şubeler kurulmasıdır. Bu gruplandırma işinde polis, yangın söndürme, sağlık ve saire gibi hizmetlerin mahiyeti temel tutulur. Fakat bu prensip pek körü körüne uygulanamaz. Bazan bir hizmetin birkaç şubeyi birden ilgilendirdiği olur. Bunun en

güzel misalini çocuk suçlularda görmez miyiz? Bu, polisi ilgilendirdiği kadar sosyal hizmetlerin de çözmeğe çalıştığı bir meseledir. Hattâ bu dairelerin kendi aralarında işbirliği yapması da yetişmez, özel kurulların ve hayır derneklerinin de araya girmesi gerekir.

Şu halde birbirine benzer hizmetlerin bir araya getirilmesinde kullanılacak prensip kesin değil, durumlara uyma kabiliyetinde olmalı ve insan toplulukları hakkında uygulanacak diğer kaideler gibi bunda da ihtiyat gösterilmelidir. Mahallin ihtiyaçları ve şahsi özellikleriyle ilgili durumların hususiyetleri gözönünde tutulmalıdır.

İki Ayrı Sınıf: Modern bir memleket idaresinde tetkik mevkileriyle öteki hizmetleri birbirinden ayırmak gerekir. Tetkik çalışmalarında bütün dikkat ve zaman incelemelere ve araştırmalara verilir. Bu hizmetlerde görevlenmiş olanlar sadece danışma yetkisiyle hareket ederler. Kamu hizmeti gören dairelerin işlerine karışamazlar. İş başındaki memurlar o kadar göreve dalmışlar ve kendilerini o kadar hizmete vermişlerdir ki durumlarını objektif bir gözle görmezler. İdareci sadece elindeki işle meşguldür, yaptığı hizmetin değerini ve yapılış tarzını incelemeğe ayıracak vakti yoktur. Bundan başka bazı kimselerde inceleme ve araştırma ehliyeti kuvvetli olmasına mukabil diğer bazılarında bizzat iş görme vasfı ve meziyeti bulunduğu bir gerçektir. İyi kurulmuş her müessese tetkik işlerine yer ve değer vermek zorundadır. Bu idarenin kurmay hizmetidir.

Bu kurullar arasında herkesin görebileceği son yıllar içinde kurulmağa başlanan bütçe bürolarıdır. Bütçe kontrolü için araştırma kurullarına büyük ihtiyaç vardır. Bazı şehirlerde bütçe bürosu diye bir kurul yoksa iyi düzenlenmiş bir belediyede bu görevi yapan başka bir teşekkül her halde bulunacaktır. Sade finans işlerinde değil başka idare kolları için de inceleme ve araştırmalar çok önemlidir. Meselâ: Her belediyenin satın aldığı eşya ve malzemeyi muayene ve tecrübe ettirecek vasıtası olmalıdır. Bilhassa büyük ölçüde yol ve yapı işlerinde bu ihtiyaç daha açıktır.

Teftiş ve Kontrol: Prensiplerden biri de hizmetlerin

merkezden teftiş ve kontrol edilmesidir ki bu dört kategoriye ayrılabilir: (1) Finans kontrolü; (2) Personel kontrolü; (3) Yapı malzeme ve eşya kontrolü; (4) Çeşitli hizmet ve işlemlerin kontrolü. Teftiş kurullarına çok defa kurmay heyetleri de diyorlar. Halbuki bunlar, emir ve komuta yetkileriyle ötekilerden ayrılırlar. Ancak teftiş kurullarının da bazı esaslı araştırma ve inceleme faaliyetleri vardır. İşte tâbir bu bakımdan yerinde sayılabilir.

Finans Kontrolü: Bütün şehir teşkilâtının saymanlık, levazım ve vezne işlerini teftiş edecek bir kurul bulunması gerektiğinde herkes müttefikdir. Bu kurul mal dairesi içinde bulunabileceği gibi büsbütün ayrı da olabilir. Gerçi birçok hizmetlerin kendi hesap daireleri varsa da yine kontrol hesapları saymanlık dairesinde tutulur. Finans kontrol sistemine göre finans plânı gelirlerle âhenkli bir şekilde belediye reisi veya şehir idare başkanı tarafından düzenlenir. Şehir Konseyince uygun değişikliklerle kabul edildikten sonra bu plân yapılacak masraflar için kontrol ölçüsü olur. İdare şubeleri saymanlıkça bu ölçü dışına çıkmamağa zorlanırlar. Hiç kimse şehri, gelirleri dışına çıkmamağa zorlayamaz.

Zat İşleri: İdarede başarı sağlayabilmenin baş şartı mezihyet ve ehliyet temeline dayanan bir personel kadrosudur. Bu sistem sanat ve meslek adamları için çekicidir. Finans ve bütçe kontrolü hesapçılığa dayanır ve hesapçıların meslek alanında yetişmiş olmaları gerekir. Eğer bir şehrin malî itibarı kamu hizmetleri işletmeleriyle ilgili ise eli altında kudretli bir fen heyeti bulundurmalıdır. İyi yetişmiş hesapçıları, kompetan mühendisleri ve ehliyetli fen adamları varsa o şehrin idaresine güvenilebilir. Memur alınmasında ehliyet sisteminin esas tutulması mütehassıs personel çekeceği gibi bunları dış tesirlere karşı da korur.

Teşkilât belli bir Ölçüye eriştikten sonra bir zat işleri merkezi kurmak gerekir. Bu merkezin ayarlama, teftiş ve murakabe organları da bulunacaktır.

Eşya ve Malzeme Dairesi: Bazı şehirlerde tam teçhizatı yapı ve onarma büroları vardır. Şehir büyük bir inşaat işine girişmek istediği zaman müteahhitlerin karşısına yapı büro-

sunun ekipleri de çıkar ve kötü anlaşmaları önler. Merkezde bir tamir atölyesi vardır. Şehir idaresinin bütün motörlü vasıtaları burada onarılır. Bu büro hangi şubenin malı olursa olsun bütün devlet malı motörlü vasıtaların çalışmağa elverişli bir durumda bulunmalarını da sağlar.

Diğer çeşitli belediye hizmetleri:

Merkezden idareleri mümkün daha birçok hizmetler vardır. Bütün resmî mektupların bir merkezden verilmesiyle hayli tasarruf sağlanabileceği anlaşılmıştır. Çünkü aynı posta pulu ile birden fazla tezkerenin yollanması kabildir. Mülk satın almak, idare etmek, kiralamak ve kullanmak bir hayli ihtisas isteyen bir iştir. Şehirler sık sık mülk almaktadırlar. Bu iş için de bir merkez bürosu olmalıdır. Hukuk işlerine gelince bu hemen her şehir idaresinde görülen bir hizmettir.

Daha ayarlanmış çok hizmetler vardır. Seyrüsefer cezalarına mahsus bir kaç defter yapılarak bir tanesi seyrüsefer mahkemesine, bir tanesi polis idaresine ve biri de saymanlığa yollanır. Hesap edilebilmeleri için hepsinin üstüne seri numarası konur. Saymanlık seyrüsefer cezalarının hesaplarını tutar ve mahkemece alınan para cezalarının derhal şehir veznesine yatırılıp yatırılmadığını da araştırır. Herhangi bir dairenin yapacağı masraf teklifi ilgili şubenin kontrolünden geçer. Eğer masraf eşya, malzeme ve teçhizat için yapılacaksa bunu saymanlık ve eğre ücret ve maaş için ise zat işleri inceler.

Şubelerin çok olması:

Şehir idaresinde şubelerin sayısı pek de çok olmamalıdır. Bunun başlıca sebebi şudur: Şehrin en büyük idare âmiri, şube şeflerinde yapacağı temaslarla kuruluş içinde olup bitenlere dair bilgi sahibi olmalıdır. Eğer teşkilât çok fazla bölümlere ayrılacak olursa yüksek idarecinin bunlarla yapacağı temaslar pek sudan olacaktır. Halbuki şube sayısının azlığı hem idarecinin, hem de kurmay ve tetkik unsurlarının ayarlama ve mürakabe amaçlarını kolaylaştırır. Bir kuruluştaki en çok rastlanan tabî temayül idare şubelerinin artırılması yolundadır ki bu da insanlardaki bağımsızlık, yetki ve gösteriş arzusunun doğmaktadır. Yeni şubeler kurulmasında

egoizmin de yeri yok değildir. Bağımsız bir şubenin prestijinden özel fayda uman gruplar bulunacağı da düşünülebilir. Bir şehir idaresinde ne kadar şube bulunmalıdır? Bunu söylemek güçtür. Yalnız emniyetle söylenebilir ki şube sayısı on beşi geçmemelidir.

Tek başlı idare:

Genel olarak tek başlı idareler komisyon ve heyet idarelerine üstündür. Amerika Birleşik Devletlerinde komisyon idareleri ihtisas adamının idaredeki durumuna sık sık esef verici tesirler yapmaktan geri kalmamışlardır. Komisyonlar hiç bir zaman sadece prensip meselelerini konuşmak, idare tamponu gibi hareket etmek veya idareciye kendi çevresinde önemli hareket serbestliği bırakan bir halk kontrolü sağlamak görevleriyle yetinmiyerek çok defa doğrudan idare işlerine burunlarını sokmuşlar ve ihtisas adamlarını herşeye baş eğen iki büklüm otomatlar haline getirmişlerdir ve bu hareketler her zaman değilse de çok defa şahsî ve politik amaçlarla yapılmaktadır. Yine çok defa kendi gösteriş arzularını tatmin için idareciyi, bir tarafa bırakıp ileri atılanlar da vardır. Belediye komisyonlarına üye seçilenler her zaman yüksek kalitede kimseler değildirler, hattâ çokları vazallı insanlardır. Bir de bunların ve bilhassa polis ve zat işleri komisyonlarının olağanüstü baskı altında tutulduklarını düşünün.

Tek başlı idarenin lehinde ileri sürülecek başlıca düşünce idare başkanının şube şefleri üzerindeki kontrolü sebebiyle ayarlı işlemenin sağlanabileceğidir. Eğer şubeler komisyonlar elinde ise idare başkanı doğrudan kontrol yetkisinden mahrum kalır, yani o kendilerini kontrole yetkili bulunmadığı komisyonlarla karşı karşıya bulur. Hattâ komisyon üyelerini kendisi tâyin eden bir belediye başkanı için de durum böyledir. Eğer üstlerinde onun kontrol yetkisi varsa bu idari değil sadece politiktir.

Danışma heyetleri idarenin daha çok yararınadır. Bu takdirde şube şefleri idare âmirinin doğrudan emrinde olacaklardır. Her şube arasına toplanmak üzere bir ihtisas komisyonu kurar ve şube şefinin dertlerini dinler, tavsiye ve

telkinlerde bulunur, değiyorsa onu halk karşısında destekler. Böyle bir komisyonun idari kontrol yetkisi yoktur.

ştphe yok ki, komisyonların yararlı tarafları da vardır. Öğretmenlerin genel şehir idaresine karşı güvensizlikleri devam ettikçe okulların yine eskisi gibi ayrı komisyonlar tarafından idaresi uygun olabilir. Ticaret işleriyle memurlar için zat işleri komisyonu da beyledir.

Fakat polis, nafia, yangın söndürme ve sağlık işlerinin komisyonlarla idaresine pek akıl ermez. Bunlar büyük masrafları ve elbirliği ile hareketi gerektiren hizmetlerdir. İşlerin vaktinde, gecikmeden yapılması genel güvenliğin baş şartıdır. Bunlar mutlak bir tek idare başkanının emrine verilmelidir.

Genel kitaplıklar, parklar ve eğlence yerleri gibi kültür hizmetlerine gelince bu çevrede durum epey kararsızdır. Bu alanda çalışanlar bağımsız birer komisyonları bulunmasını istiyorlar. Birçok yerlerde muhteşem kitaplıklar ve park sistemleri kurmuşlardır. İnsan bunları görünce bu yöndeki komisyon teşkillerinin kaldırılmasını tavsiyede tereddüt ediyor. Fakat mutlaka muhafaza edilmelerinde ısrarı gerektiren kutsal bir sebep de yoktur. Bu hususta kesin cevap bunları sadece danış organı halinde bırakmak ve şube şeflerini idare miri emrine vermek olabilir.

Sosyal hizmetlerdekilere de bağımsızlık taraftarındırlar. Bu zihniyet hayır işlerinin özel müesseselerce yürütüldüğü eski çağların mirasıdır. Bu durum daha çok yardım gruplarının politikaya yakın bulunmamak isteğinden doğmaktadır. Bunda da aynı düşünce ileri sürülebilir. En tatmin edici şekil bu komisyonların da danış kurulu haline sokulmalarıdır.

Meslek şubelerinin başları:

Bağımsızlık taraftarlarından bazıları idari şube şeflerinin hizmet sürelerini politik icra şeflerinininki ile birleştirmenin uygun olacağını düşünüyorlar. Yani kuvvetli bir belediye başkanı sistemi altında şube şeflerinin hizmet süreleri belediye başkanının hizmet süresiyle beraber bitecek ve yeni şehir başkanı yeni şube şeflerini seçecektir. Bunun arkasındaki teori şudur: Yeni seçilen belediye başkanı yeni hizmet dev-

resinde canla başla kendisini destekleyecek şube şeflerine sahip olacak ve onlar görüş ve amaçlarına sempati besliyen kimseler olacaklardır.

Millî ve federal idare bakımından çok değerli olan bu görüş tarzı belediyeçilik amaçlarına göre zayıftır. Bir sağlık memuru, bir şehir mühendisi, bir su işleri müdürü ve diğer şube şefleri ihtisas sahibi kimselerdir. Bu meslek ve ihtisas adamlarını her dört yılda bir politika rüzgârlarına terketmek yanlış bir hareket olacağı gibi seçimlerde mevcut belediye başkanı lehinde bunların açıktan ve kanunları ihlâl ederek faaliyette bulunmalarını gerektirecektir. Şube şeflikleri meslek halinde kaldıkça böyle bir şey görülmez. Bu hizmetlerde bir değişiklik olsa bile bunun iktidar rejimi ile ilgisi bulunmaz.

İdari şube şefleri niçin seçimle yerlerine gelmiyorlar da haklarında memurlara mahsus «civil service» rejimi uygulanıyor? Bu sözler Los Angeles kontluğunun şube şefleri hakkında «civil service» rejimi uygulanmağa başladıktan bir kaç yıl sonra söylenmiştir. Şimdi orada üç müntehap memurdan başka bütün şube şefleri hakkında bu rejim uygulanmaktadır. Bugün Los Angeles kontluğundaki şube şeflerinin gösterdikleri yüksek idare ehliyetini, tarafsızlığı, meslek aşkını herkes takdir ediyor. Seçim savaşlarında çalışanları tatmin için politika şeflerine tâyinlerinde bir iltimas payı ayrılmalıdır diye arasıra ortaya bir düşünce atıldığı oluyor. Diyorlar ki, Amerika demokrasisi parti sistemine dayana, parti sistemi de hizmetlerde himaye sistemini sağlamalıdır. Bu zihniyet kötü bir kanserleşme şeklini almadan yok edilmelidir. Eğer Amerika demokrasisi iltimasa ve yağmacılığa dayanıyorsa çok zayıf bir temel üstünde bulunuyor demektir. Halbuki Amerika yurttaşları idarede meslek ihtisasım tercih ettiklerini her fırsatta göstermekten geri durmuyorlar. 1926 da Cincinnati’de, 1934 de Long Beach’de böyle olmuş ve meslekî idare başkanları sahneye gelmişlerdir.

Belediye hizmetleri her gün biraz daha teknik ve meslekî bir mahiyet almaktadır. Şube şefleri ayrılırken hizmetin konusuna göre bir ihtisas aranmalıdır, Bu prensip ele alı-

nacak olursa şube başlarındaki şeflerin ve bilhassa politik baskılarla ilgili olanların değiştirilmesi için tam fırsat olacaktır. Belediye seçimlerinde «açık» veya «kapalı şehirler» meselesi ortaya çıkar. Bu tâbirler bir şehir polisinin kanunları uygulamada takındığı saldırgan tavırla ilgili olarak kullanılır. Bu durumun hâkim olduğu yerlerde polis şefine de eğilebilir bir statü sağlanması düşünülebilir.

Ne olursa olsun normal şekilde şube şefleri hakkında ehliyet sistemi uygulanmalıdır.

Bağımsızlık olmadan ayarlı çalışma:

Zayıf şehir tipleri şunlardır: Komisyon idaresi, zayıf belediye başkanı. İkinci tipe daha çok küçük şehir ve kontluklarda rastlanır. Bu gibi yerlerin idare heyetleri her idare şubesiyle doğrudan meşgul olurlar ve arada ayarlayıcı bir otorite bulunmaz.

Bağımsızlık kabul etmiyen eski statüler devrinde bile şahsi sebeplerle başarı sağlanması mümkün olmuştur. Son yirmi beş yıl içinde memlekette namuslu bir idarenin en muhteşem misâlini vermiş olan yer (Milwaukee) dir. Oysa ki, bu şehir zayıf statülü idi. Milwaukee'deki ayarlı çalışmanın baş sebebi Daniel Hoan'ın şahsiyeti idi. Burada zincirlenmiş bağımsız müesseseler yoktur. Şubeler arası komiteler kurmak suretiyle problem çözülmüştür.

Burada Milwaukee misâlini vermekle hiç bir zaman şehir müdürleri ve kuvvetli belediye başkanları sisteminin aleyhinde bulunmak niyetinde değiliz. Adı geçen şehir zayıf statüsüne rağmen iyi bir idare başarmıştır, ama o statü yüzünden değil, bunu başkan Hoan da böyle kabul ediyor.

Şubeler arasındaki bağ:

İdare birleştirilmiş bir işlemdir. Belediye bir biri içine girmiş bir sürü hücrenin tamamıdır. Böyle olmakla beraber çeşitli belediye görevlerinin ihtisaslaştırılması ve başlıbaşına varlıklar haline getirilmesi temayülü kuvvetlidir. Bilhassa büyük şehirlerde idare birlikleri çok dallanıp budaklanmışlar, tanınmaz şekillere girmişlerdir. İşte bu gibi hallerde idarecinin araya girip belediye şubelerinin ters yönler almayarak ahenkli bir şekilde çalışmalarını sağlamalıdır.

Düzenli bir şehirde idare kolları birbirlerinin varlıklarından haberdardırlar. Biri genel olarak ötekinin ne yaptığını bilir. Polis, sosyal yardım, eğlence, suçlu çocuklar, çocuk mahkemeleri gibi hizmetlerle ilgili şubelerin bilhassa birbirlerinin ne yaptıklarından haberdar bulunmaları şarttır. Bu işe yarayan bir takım bağlar vardır.

Baş idareci, belediye başkanı veya şehir idare âmiri idare şubelerinde olup biten herşeyden ve gelişmelerden haberdar olmalıdır. Haberler otomatik olarak ve kurulmuş bir usule göre gelmelidir, idarede rapor sistemi, bir amacı en çok kolaylaştırıcı yoldur. En büyük idare âmiri şube şefleri ile karma veya teker teker toplantılar yapmayı mümkün kılacak şekilde işlerini düzenler. Bizzat kendi dairesinde de temaslar yapmak zorunda olduğu kimseler vardır: Başkan yardımcıları, özel sekreterleri vesaire gibi. Bu hizmetlerin adları ve şekilleri yer yer değişir.

Toplantılar yoliyle temas, belediye idarelerinde en çok benimsenmiş bir usul olarak görünüyor. Bu suretle şube şefleri idare âmiriyle karşı karşıya gelmektedirler.

Bağımsızlık sistemi pratik midir?

İnkâr edilemez ki, arasıra modern bir statüsü bulunmayan bir şehir idaresinde yüksek başarılar sağlandığı görülüyor. Ve yine ayrı bir şehir müdürü bulunan Kansas ve kuvvetli tipte belediye başkanı bulunan Boston şehirlerine bakılınca en iyi statülerin de mutlaka yüksek idare başarısı sağlamağa kâfi gelemeyeceği anlaşılır. Ne olursa olsun bağımsızlığa doğru gitmekte olan yeni idare tekniğinin son belediye gelişmeleri üzerinde başlıca âmil olduğu bir gerçektir. Yeni idare tekniği daha ziyade bir koordinasyon sağlamak azmindedir. Her idare şubesi ayarlı "bir işleme ile (bütün) içine alınmış olup şehrin tamamı tek idare manzarası göstermektedir. Bunun amacı, bir hizmeti sadece el altında tutmak değil, bazan hizmetlerin çeşitli şubelerce tekrarlanması, etrafa taşmasını önlemek ve tasarruf sağlamaktır. Bununla beraber koordinasyonun değerini yalnız para ile ölçmek de yanlıştır. Şubeler arasında birlik ve ahenk sağlanması aynı masrafla daha çok iş görülmesini de mümkün kılar.

İdarenin konsey marifetiyle yapılması lehinde olanlar bunun küçük ve orta boy şehirlerde uygulanabileceğini ileri sürerlerken nüfusu milyonları aşan şehirler bahsinde şüphelerini gizleyemiyorlar. Şüpheler biri politik, öteki idari olmak üzere iki sebepten doğmaktadır. Birinci sebebe göre konsey idaresinde politika liderliği belediye başkanlığında toplanamayacaktır. Bunun mahzuru küçük şehirlerde büyüklerdeki kadar önemli değildir. Büyük şehirlerde insan münasebetlerinin gayri şahsî mahiyeti mihrak noktası halinde bir politika şefinin varlığını gerekli kılar. Böyle düşünenler belediye başkanının doğrudan emri altında bir idare şefi bulunması yolundaki San Francisco plânına meyilli görünüyorlar. Bu suretle belediye başkanı politik görevleriyle meşgul olabilmek için gerekli zamanı bulacaktır. Halk iyi tanınmış tek adamı idare başında sorumlu görmek ister ve ona politik lider gözü ile bakar. Öte taraftan da idare görevlerinin politika ile ilgisi olmayan meslekten bir müdür eliyle sürekli bir düzen içinde görülmesi sağlanmış olur. Bu düşüncenin, üstünde durmağa değer tarafları olmakla beraber bugün büyük şehirlerdeki konseyle idare tecrübelerine son vermeyi gerektirecek kadar kuvvetli değildir.

Büyük şehirlerin konsey emrinde bir müdür tarafından idare edilmesine karşı ileri sürülen bir itiraz da bu adamın bu kadar büyük ölçüde bir işi tek başına başaramayacağı yolundadır. Bu sürekli tartışmalar konusu bir meseledir. Masrafları yükseltmeden müesseseleri genişletmeğe elverişli bir ölçü var mıdır? Tasarruflu bir idare sağlamaya en elverişli şehir çapı hangisidir? Bunlara karşı hazırlanmış bir karşılık yoktur. Olsa bile bunun değeri akademik olmaktan ileri gidemez. Çünkü büyük şehirlerimizi küçültmek niyetinde değiliz. İş böyle olunca idare sistemlerimizi şehirlerimize uydurmamız gerekir. Büyük şehirlerimizde politik hava hazırlandıkça (Konsey emrinde müdür) sisteminin tecrübesine gidilmelidir. Tecrübe başarı vermezse bu sistemin kötülüğünden ziyade politik sebeplerle izah edilebilir.

İdare organları:

Tam veya yarım tüzelkişiliği olan her topluluğun bir

idare heyeti vardır. Bu heyet tam statülü belediyelerde seçme ve bazı hallerde mansuptur. Fakat hiç bir zaman mütehasıs kimselerden mürekkep değildir. İdare heyetlerine düşen görevler belediye hizmetleriyle ilgili prensip ve plânlar kabul ve bunların tatmin edici bir şekilde sürat ve sadakatle, tasarruf kaidelerine riayet olunmak suretiyle yapıp yapılmadığını teftiş ve murakabe etmektir. Başka bir deyimle idare heyeti tüzelkişiliğin siyasal görevlerini yapar. Evvelâ takip edilecek politikayı kararlaştırır ve sonra bunun hakkıyla uygulanıp uygulanmadığını kontrol eder. Fakat bütün bunları yaparken hiç bir suretle icra safhasına girmez. Belediyelerimizin karşılaştıkları zorluklar çok defa bu prensibin ihlâlinden doğmaktadır.

Konsey idaresi:

Herbert Simpson diyor ki: «Şehir konseyi bir teşri organı olduğu ve finans işleminden başka icra görevi bulunmadığı halde bugünkü şartlar altında şehir işlerini gerçekten yürüten odur. Bunu, komiteler kurarak ve direktif yetkilerine dayanarak yapmaktadır.»

Bunların eski bir idare heyeti üyesi (alderman) tarafından söylenmiş olması mânâlıdır. Teori bakımından şehir konseyi tâkip edilecek politikayı tâyin ve bunu murakabe edecek bir kuruldur. İdare işleriyle hiç ilgisi yoktur. Bugün idareciler istesinler veya istemesinler idari kararların çoğu konsey meclislerinde alınmaktadır. Bilhassa zayıf belediye başkanı sisteminde kuvvetli sistemden daha çok buna rastlanır. Şüphe yok ki (Konsey emrinde müdür) sistemi altındaki şehirlerde bile idare heyetinin oynadığı rol büyüktür. İhtisası bulunmayan yurttaşlardan mürekkep bir şehir konseyinin haftada bir saat idareci ile toplantı yaparak öğütlerde bulunması bir idealdir. Toplantı sonunda memnunluğunu bildirdikten sonra gelecek hafta tekrar toplanmak üzere herkes işine gider ve idareciyi şehir işlerinde serbest bırakır. Konsey üyeleri işlerin güdümüne burunlarını sokmazlar. Bu sadece teori alanında böyledir, uygulamalar hiç buna benzemez.

Konseydekiler şehir halkıdır. Şehirde oturanlardan se-

çilmedir. Bin tesir altında kalarak bunları idareye aksettireceklerine hiç şüphe edilemez. Gösteriş delisi adamlar vardır, konsey üyeliğine geçtikleri zaman bunu hırslarını tatmine fırsat bilirler. Başka bir tip üyeler de vardır ki, bunların idare uzmanlarına karşı güvensizlikleri ana baba mirasıdır. Yine öyle üyeler vardır ki, konsey üyeliğini yüksek makamlar için basamak taşı sayarlar. Başka alanlarda esaslı meslek sahibi kuvvetli şahsiyetler de vardır ki, konsey üyeliği görevlerinde kendileri için bir çeşit tatmin bulurlar.

Konseyin idare ile münasebeti:

Konseyin idare ile münasebeti belediyenin idare sistemine göre değişir. İcra yetkisi zayıf belediye başkanlığı sisteminde konseyin idaredaki rolü büyüktür. Konsey komiteler kurmak suretiyle idare şubeleri üstünde esaslı denetleme yürütür. Komisyon sisteminde konsey üyeleri aynı zamanda idare şubelerinin başdırlar. Bu sistem teoride politika ile idareyi birbirinden ayırmışsa da uygulamada bu fark görülmez.

Kuvvetli belediye başkanı sistemi: Kuvvetli başkan sisteminde konsey üyelerinin, işlerin güdümünü belediye başkanına veya bir şehir müdürüne bırakarak sadece kendi teşri görevleriyle uğraştıkları farz olunur. Daha küçük şehirlerde belediye başkanı aynı zamanda konseyin de başkanı veya bir üyesidir. Büyük şehirlerde konseyle temasları ya çok uzak veya sadece şahsidir, ya mektuplaşma şeklindedir veya konsey üyeleriyle bizzat veya temsilcileri vasıtasıyla yapacağı toplantılarla temas sağlar. Bu temaslarda karşılık politika yarışı kendini gösterir. Bir tarafın karşısındakine politika baskısı hiç eksik olmaz.

Konseyin bir müdürle iş görmesi: Bu sistemde konseyle idareci arasındaki temas komisyonsuz ve doğrudan açık ve şahsi şekilde olur. İdareci konseyin memurudur. Bu sebeple onu her şeyden haberdar etmek, tavsiyelerini almak ve onun politikasını yürütmek zorundadır. Konseyin güvenini kaybettikçe bunu kazanmağa çalışmalıdır. Bunu yapamazsa veya kabiliyetsizliği anlaşılırsa işten çekilir. İdareci

konseyin sadece birkaç üyesiyle değil, bütün konseyle iyi münasebet kurmağa önem vermelidir. Herhangi bir üye ile çok sıkı yakınlık kurması ötekilerde çekememezlik ve güvensizlik doğurur. Müdür bütün toplantılarda hazır bulunmalıdır. Tartışmalara katılma yetkisi bulunmalı, fakat bu yetkiyi çok dikkat ve ihtiyatla kullanmalıdır. Gerçekten toplantı gündemini hazırlayacak şehir sekreteri değil, odur. Takip edilecek politikayı formüle etmek ve bu husustaki teknik ve meslekî düşüncelerini bildirmek de ona düşer. Ancak konsey toplantıları dışında onun avukatı gibi konuşmalar yapmaktan çekinmelidir. Müdürün rolü genel efkâra öncülük etmek değildir. Eğer böyle yaparsa politika ile idare arasındaki çizgiyi aşmış olur ki, bu bir idareci için sonu iyilik getirmeyen bir yoldur.

Bunlar müdürün konseye karşı en önemli ödevleridir. Böyle olmakla beraber konsey müdüre şehrin en üstün idarecisi sıfatıyla gerekli yetkiyi ismen ve fiilen vermiş olmadıkça işler yürümez. Meselâ müdürün kendi memurlarını tâyin işine konsey hiç karışmamalıdır. Bunun amacı müdürü iltimas tesirlerine karşı korumaktır. Yoksa alınacak personelin politika ağırlığından başka bir değeri olmaz. Bazı şehir statüleri bu bakımdan o kadar ileri gitmişlerdir ki, bir konsey üyesinin açık bir hizmet yerine alınacak kimsenin adım sözgelişi etmesi bile bu statülere göre ağır suç sayılmaktadır. Aynı kayıtlar tamamiyle idari meselelere konseyin karışmaması yolunda da vardır. Bazı müdürler konseyle münasebetlerini yazılı esaslarla çerçevelemişlerdir. İster yazılı, ister ağızdan olsun her müdür konseyle olan durumunu bir temele bağlayacak kadar kuvvetli olmalıdır. Bu anlaşma iki taraf düşünceleri çarpıştıktan sonra elde edilmiş netice olabilir. Düşüncelerin bu çarpışmasında tarafların güvensizlik ileri sürmeleri gerekmez. Sadece herkes kendi görüşünü ileri sürer. Kuvvetli bir müdür yalnız sözle değil, iş bakımından da tam bir idare şefi olmak istediğini hissettirmelidir Ama bunu hiç tarafsız ve şamatasız, sadece güdüm ve tutum tarzı ile sağlamalıdır.

Şehir konseyinin çalışması:

Toplantılar: Şehir meclisi veya idare heyeti resmî görevler yapmak üzere toplanır. Üç çeşit toplantısı vardır: 1) normal, 2) özel, 3) ek toplantı. Normal toplantıların ne zaman yapılacağını şehir statüsü belirtmiştir. Özel bir toplantı her üyeye ayrı ayrı tebliğ edilmek şartıyla yapılabilir, Ek toplantı, normal veya özel bir toplantının devamıdır ki, günü çoğunluk oyu ile kararlaştırılır. Gün tâyin edilmemiş bir talik resmî toplantı statüsünü muhafaza edemez. Bu gün de değerini, kaybetmeyen bir gelenek hukukuna (Common law) göre kararların hukukan muteberliği üyelerin teşkil ettiği çoğunluk nisabının sağlanmış olmasıyla mümkündür. Otorite ağırlığı için sadece hazır bulunanların değil, bulunması gerekenlerin oy çoğunluğu karara temel olsun. Bu genel kaideler şehir statülerinde başka türlü hükümler bulunmadığı zaman konseylere uygulanır.

Adet olmuştur, idare heyetleri asıl konsey salonuna geçmeden buna bitişik ve alaylı şekilde «yıldızlı oda» adı verilmiş olan odada bir ön toplantı yaparlar. Bu oturum normal oturum zamanından biraz önce üyelerin özel bir şekilde karşılaşmaları için tertip edilir. Burada baskıcı grupların can sıkıcı huzurlarından uzak bir halde gündem üstünde serbest tartışmalar yapılır ve açık toplantılarda açıklanamayacak meselelerde burada görüşülür. Burada görüşülenlerden konseye gelecekler olursa bundan üyelerin haberleri olur. Herkese söz verilir, ön toplantılar üyelere istedikleri gibi düşünmek imkânı verir ve konser toplantısında işleri kolaylaştırır. Ön toplantılara demokratik değildir diye itiraz edenler vardır ve işte bunun için (Star chamber) yıldızlı oda diye alay konusu olmuştur. Bununla beraber bu oturumlarda hukukan bağlayıcı bir karar alındığı da yoktur. Kanuna göre bu ön toplantıları ortadan kaldırımağa imkân da yoktur. Çünkü karşılıklı ilgi taşıyan bazı meseleleri görüşmek üzere şahısların bir araya gelmeleri kadar tabii bir şey yoktur. İşte ön toplantıların mahiyetleri bundan ibarettir.

Konsey toplantıları takvim adını taşıyan önceden ha-

zırlanmış bir plân gereğince yürütülür. Bu gündem üzerinde tafsilât yoktur. Görüşme konuları tasnif edilmiş ve kendine göre sıralanmıştır. Şehir müdür tarafından idare ediliyorsa, gündemi o hazırlar, yoksa bunu şehir sekreteri yapar. Konsey işlerini kolaylaştırmak şehir müdürünün en önemli bir görevidir. Bu işlerin iyi bir düzen içinde yürümesi konseyin sadece politika tartışmalarıyla mı yetindiği, yoksa bütün idare işlerine burnunu sokmayı mı âdet edindiği hususlarıyla ilgilidir.

Eğer aksine bir statü hükmü yoksa tâkip edeceği hareket tarzını kendisi tâyin edebilir. Parlâmento usullerine uygun hareket edilmemiş olması bir konsey kararını hükümsüz kılmaz. Yeter ki konsey gerçek arzusunu açıklamış ve bunu zapta geçirmiş olsun. Böyle olmakla beraber parlâmento müzakere usullerinin esaslı noktasına konseyler her zaman riayet ederler. Olağanüstü bir çoğunlukla kaidelerin ihmal edilmesi caizdir, bu suretle aynı günde hem kanun teklif edilmiş, hem de kabul edilmiş oluyor. Bu hal, şüphe yok ki, teşri müesseselerinin tuttukları yola aykırıdır. Teklif üç ayrı günde okunmuş olmalıdır. Eğer üyelere teklifin bastırılmış kopyaları dağıtılmışsa bu takdirde hiç değilse başlıkları okunmalıdır. Eğer statüler usul hakkında bir takım esaslar koymuşsa bunların ihmalî cezaı gerektirir.

Konsey komiteleri: Konsey parlâmento çalışmalarında olduğu gibi komiteler kurması âdet olmuştur. Konsey komiteleri İngiliz mahallî idarelerinde temel taşıdır. Bunlar Amerika'nın bağımsız komisyonları gibi idare yetkilerine sahiptirler. Her komite birkaç konsey üyesinden teşekkül eder ve kendilerine sınırlı bir çalışma alanı verilir. Meselâ finans, su, yangın söndürme, memur işleri gelir: Amerikan komitelerinde İngiliz komiteleri kadar yetki genişliği yoktur.

Genel olarak denebilir ki bu komiteler zayıf teşkilâtli yerlerde faydalı ve hattâ gereklidir. Fakat kuvvetli kuruluş tiplerinde arzu edilmez. Çünkü bu son tiplerde idare başarısı politika ile idarenin ayrılmasıyla mümkündür. Eğer konsey komitelerine idare meseleleri de verilirse bu tefrik ortadan kalkar, idareci her işde komitenin öğütlerini bekler.

Olaylara uyabilmek imkânlarından mahrum kalır. Bu sistem kuvvetli ve kendine güvenilir idareci yerine ağır ve çekingen insan tipi yaratır. Bu hal Amerika genel idaresinin geleceği için kötü bir şeydir.

Komite sistemini en iyi aydınlatan Palo Alto'da uzun yıllar konsey üyeliği ve belediye başkanlığı yapmış olan Edwin Cottrell olmuştur. O diyor ki: «(Konsey emrinde müdür) tipindeki idarede komiteler bulunması arzu edilmez. Çünkü idarenin tam sorumluluğu müdürün omuzlarındadır ve konseyin idare ile temasını da bu memur sağlar. Teklifler çok defa müdüre ve şube şeflerine havale olunur. Bazı hallerde müdürlü konsey sisteminde öğretici tesirleri sebebiyle komiteler kullanıldığı vardır, fakat şehir müdürlerinin çoğu bunu hoş görmezler. Şehir konseylerinin çok kalabalık olduğu yerlerde konsey kararlarının çabuklaştırılması bakımından komite kurulması yararlıdır, ancak bu komitelerin asıl idare işlerine burunlarını sokmaları için gerekli tedbirler alınmış olmalıdır.»

«Zayıf belediye başkanlığı tipine gelince, bu sistemle işleyen şehirlerde komiteler asıl idare işleriyle de görevlidirler.» Ve bu durumu izah için «mademki» diyorlar, «idareden kısmen sorumludurlar, o halde görevleri de bu maksada uygun şekilde tâyin edilmelidir.»

Kuvvetli belediye başkanı tipinde başkan şehir müdürü rolündedir. Konsey üyeleri kalabalık olmadıkça komite kurulması istenmez.

İşlem şekli: Eğer kanun veya talimat bir işlemin nasıl yapılacağını açıklamış bulunuyorsa işlem aynen o şekilde yapılmalıdır. Eğer aksine hükümler mevcut değilse işlem üzerinde hareket tarzını konsey kendi tâyin eder. Yeter ki konsey o konudaki arzusunu izhar etmiş olsun. Bu arzu ya yoklama ile veya evet, hayır oylarıyla, karar almakla ve diğer suretlerle izhar olunabilir. Eğer herhangi bir şekilde riayetsizliğin işlemi hükümsüz kılacağına dair açık bir kanun maddesi yoksa şekle riayetsizlik iptal sebebi olamaz. Şehir konseyinde usul bakımından önemli bir nokta vardır ki, bu da sade ve kestirme yoldan üyelerin arzularını tesbit etmek-

tir. Yüzyılların tecrübeleri çok formalite eksikliklerine göz yumulmuştur.

Bir şehir konseyi ya emirname veya karar çıkarak veya leh veya aleyhte oy vererek bir işlemi sonuca bağlayabilir. Eğer işlemin tamamlanması kendi statüsüne göre bir emirname çıkarılmasını gerektiriyorsa belediye tüzelişiliğı sadece bir kararla o işi halledemez. Bu hususta kesin bir çizgi çizmek imkânı yoktur. Yalnız genel olarak denilebilir ki, işlem konusu tam teşriî mahiyette ve devamlı ise emirname yolu tutulmalıdır. Eğer işlemin mahiyeti geçici ve süreksiz ise sadece karar alınmakla yetinilir. Harvey Walker, aradaki farkı şöyle belirtiyor:

«Emirname ile karar arasındaki fark şöyle izah edilebilir: Emirname genel ölçüde ve belki yurtdaşların hareketlerini de düzenleyebilecek mahiyette az çok devamlı bir politikayı beyan eder, karara gelince bu geçici mahiyettedir ve yalnız şehir idaresinin memurlarına ve hizmetlerine ödev yükleyebilir. Meselâ bir imar kodu emirname şeklinde çıkarıldığı halde herhangi bir caddeye kaldırım döşenmesi işleminde karar yoluna gidilir.»

Zabıt ve sicil: İdare heyetince alınan her karar zabıt defterine geçmelidir. Mahallî idarenin her müzakere organı, statüsünde istenmiş olsun veya olmasın bir zabıt defteri tutar. Şehir konseylerinde bu görev şehir sekreterinindir. Bu zabıtların amacı şehir konseyinin niyet ve faaliyetlerine dair açık bilgi imkânı sağlamaktır. Mahkemeler bu zabıtların tasdikli örneklerini bir işlem için delil kabul ederler. Bu bakımdan başka bir delil değersizdir. Mahkemeler usul bakımından zabıtların şekli üzerinde durmazlar. Şüphe yok ki, bir zabıt asıl konuyu ve gerekli olayları ihtiva etmeli ve statü hükümlerine uygun şekilde tutulmuş olmalıdır. Steno ile zabıt tutulması gerekli değildir ve arzu da edilmez. Kısa fakat tam olmalıdır. Emirnamelerle karar suretlerinin deftere geçmesi şarttır. Bunlar konsey kararlarının resmî asıllarını teşkil ederler. Yürürlükte olan bütün emirnameler bir araya getirilerek uygun bir şekilde sokulur ve buna bir de fihrist eklenerek şehir sekreterliğinde saklanır. Bazı hallerde bu emir-

nameler kod haline sokularak halkın faydalanması için bastırılır.

Şehir sekreteri: Anglo - Sakson tipi mahallî idaresi olan her memlekette bir şehir sekreteri vardır. Bugün İngiltere’de şehir sekreteri belediyenin en önemli idare âmiridir. Bu daire yavaş yavaş hukuk müşavirliği, diyanet, denetleme, koordinasyon, proje ve imâr işleriyle ilgili görevler de almağa başlamıştır. Birleşik Devletlerde sekreter yalnız yazı işlerini çevirir ve büyük şehirlerde konsey sekreterliği de yapar. Zayıf başkan tipindeki küçük şehirlerde en önemli değilse de çok önemli bir tüzelkişilik organıdır. Bütçe kontrolü, saymanlık, ruhsat tezkereleri çıkarma, istatistik sicilleri tutma, seçimlerin idaresi ve çok defa vergi tahsili görevleri arasına giren konulardır. Böyle olmakla beraber Birleşik Devletler’in büyük küçük bütün şehirlerinde Standard halinde belirtilmiş bir takım genel görevleri de vardır.

Sekreterin en başta gelen görevi konsey kâtipliğidir. Bu bakımdan zabıtları tutmakla birinci derecede ödevlidir. Tüzelkişi olarak konseyin ve belediyenin bütün kâğıtlarını ve dosyalarını o saklar. Belge mahiyetindeki kâğıtlarla şehir arşivinde tasnif edilmesi gereken bütün evrak sekreterliğe gelir. Bunlar arandığı zaman derhal bulunacak şekilde dosyalarına konur.

Şehir sekreteri mansup bir memurdur, hiç bir zaman müntehap olmamalıdır. Politika ile ilgisi olmıyan tam bir idare mesleğidir. Sekreter kalem işlerini yürütmekle yetişmiş, dosya tutumunda tecrübe sahibi olmuş bir kimse olmalıdır. Titiz, düzen sever ve becerikli olmalıdır Normal olarak sekreteri konsey tâyin eder, şehir müdürleri tarafından tâyin edildiği yerler de vardır, Şehir sekreterliği kariyer kabul edilmeli ve memurlar statüsüne tabi tutulmalıdır.

Şehir savcısı. (Tüzelkişilik vekili)

Her Amerikan şehrinde en az bir savcı (veya hukuk müşaviri) vardır ki, belediyenin hukuk işlerine bakar. Bu memur hakkında (Tüzelkişilik vekili) unvanı daha çok dillerde dolaşıyorsa da genel olarak şehir savcısı diye anılır. Küçük şehirlerde iş gününün yalnız bir parçasını bu hizme-

te ayırır. Eğer şehir, köy halinden çıkarak gelişmeğe başlamışsa bütün zamanım bu hizmete verecek bir vekile ihtiyaç vardır. Büyük şehirlerde ise birçok, bazan yirmi kadar yardımcı bulunması gerekir. Chicago belediye vekilinin kullandığı avukat sayısı yetmiş beş kadardır.

Şehir savcısının görevi bütün şehir işlerinde vekil sıfatıyla hareket etmektir. Şüphe yok ki hukuk dâvalarında davacı ve dâvâlı olarak şehri temsil etmek de görevleri arasındadır. Bir belediye hizmetinin ihmal edilmesiyle ilgili zarar ziyan istekleri en çok rastlanan ihtilâf konularıdır. Bu tıp hukuk dâvaları içinden çıkmayı imkânsız kılacak bir artış temayülü gösteriyor. Devamlı surette yüz binlerce liralık zarar ziyan dâvası karşısında kalmak için şehrin olağanüstü büyük olması gerekmez. 1924 den 1933 yılına kadar New York şehri her yıl ortalama 599 dâva karşısında idi ki istek tutarı dâva başına 3190 dolar hesabıyla her yıl için 1,911,325 dolar idi. Mahkeme masrafları ayrıdır. Şehir savcısının daha birçok çeşitli görevleri vardır.

Ya kendisi veya en yüksek rütbeli bir yardımcısı usul hakkında mütalâa beyan etmek ve kararların kanuna uygun verilmesini sağlamak için konseyin her oturumunda hazır bulunur. Şehir konseyine sunulacak emirname tasarıları ya savcılık dairesince hazırlanır veya şekil ve esas bakımından uygunluğu bu dairece tasdik olunur. Çeşitli idare memurlarına görevleriyle ilgili meselelerde mütalâa beyanı da bir hayli zaman işgal eder. İdare memurları bu mütalâalarla kendilerini bağlı görmezler, fakat her zaman isterler. Bu bakımdan belediye politikasının formüllemesinde bu makamın rolü büyüktür. Chicago belediyesince 935 yılında yayınlanan bir raporda şehir tüzelkişilik vekilliğince bir yılda görülen işler şöyle özetlenmektedir:

- 145871 Suç takibi.
- 729 Hukuk dâvası.
- 379 Düşünce bildirisi.
- 417 Ceza dâvası.
- 4704 Hukuki yazışmalar.
- 103 Devlet statüsü ve şehir emirnamesi hazırlığı.

- 1689 Hukuki belge hazırlanması.
- 1362 Soruşturma işleri.
- 13 İdare emri hazırlığı.

Bazı şehirlerde ceza emirnamelerine aykırı iş görenlerin kovuşturulması şehir savcılığının görevlerindendir. Bazı şehirlerde bu işi özel bir savcı görür. Los Angelos ve Chicago'da bu memur doğrudan şehir savcısının emrindedir. Los Angelos'de kabahat nevinden bütün suçları bu memur takip eder, ancak cinayet nevinden suçlar bölge savcısının görevi içindedir. Mahiyetleri bakımından cinayet sayılabilecek bazı kabahatler vardır ki, bunlar New York'ta polis mahkemelerine verilir ve bölge savcısı tarafından takip olunur. Şehir savcılığı daha ziyade şehir emirnamelerine aykırı hareketleri takip eder.

Chicago'da 1935 yılında bir siyasi ilimler bilgininin başkanlığında bir tetkik heyeti kurulmak suretiyle manalı bir gelişme kaydedilmiştir.

Şehir savcısının seçiliş tarzı ve idare teşkilâtındaki yeri ne olmalıdır? Bu konuda düşünceleri birleştirmek kolay değil. Kendilerine sorarsanız işlerinin mahiyeti bakımından bağımsızlık istediklerini söylerler. Onlara göre eğer durumları şehir idarecilerinin keyiflerine tabi bırakılacak olursa hukuki alanda onlara serbest şekilde karşı koymak mümkün olamaz. Şehir savcıları genel olarak idareciden ziyade şehir konseyine karşı sorumlu olacaklardır. Bu düşüncüyü haklı göstermek için birçok hukuki meselelerin politika ve teşri konularını da içinde bulundurduklarını söylüyorlar. Eğer şehir savcılığı şehir idare şefinin emrine verilecek olursa meslek haysiyeti üzerinde menfi tesir yapabilir. Bundan başka hukukçular memur rejiminden pek hoşlanmıyorlar, avukatlar hazırladıkları tasarılarında daima kendilerini statü dışı bırakmaktadırlar.

Şehir savcısı hiç bir zaman (müntehap) seçime tâbi olmamalıdır. İdareciler hakkında ileri sürülen sebepler aynen şehir savcıları için de söylenebilir. İkinci düşünceye göre zayıf statü ile idare edilen şehirlerde konseye karşı sorumlu olmak şartıyla müntehap olabilir. Üçüncü düşünceye

geline şehir savcısı ve bütün maiyeti, memurlar statüsüne sokulmalıdır. Bu son düşünce sadece bir teoriden ibaret değildir. Los Angelos kontluğunda yıllarca uygulanmış ve tecrübe edilmiştir.

Şehir idarecileri arasında yapılan yoklamada hepsi de bu kurulun idare âmirleri emrine verilmesi düşüncesini ileri sürmüşlerdir. Onların iddiasına göre savcının gördüğü işin hâkim vasfı idareciliktir ve şu halde müşterek konudur. Savcının idareci emrine girmesi halinde ona hoş görünmek için düşüncelerini her kalıba sokacağı yolundaki ithamlara gelince bu da her iki mesleği haksız kirlletmek olur.

Niçin hukuk mesleğinin öteki mesleklerden ayrı muamele görmesi isteniyor? Anlaşılması güç bir mesele Hukukçuların istedikleri bağımsızlığı aynı sebepleri ileri sürerek saymanlar ve şehir sekreterleri de isteyebilirler. Bu takdirde koordinasyon imkânı kalmaz.

B — MAHALLÎ İDARELER MÂLİYESİ

Finans daireleri:

Bir belediye mâliyesinde altı çeşit faaliyet göze çarpar. Bunlardan birincisi ve en önemlisi saymanlık işleridir ki, bir sayman veya hesap denetçisi tarafından idare olunur. «Hesap denetçisi» tâbiri hizmetin mahiyeti hakkında yanlış düşünce vermeğe müsait olmakla beraber alışılmış bir tâbirdir. Bu dairenin görevleri şehrin kontrol hesaplarını tutmak, çeşitli daire hesaplarını incelemek ve şehir idaresi için çek hazırlamaktır.

Her şehrin bir vezne dairesi vardır ve hepsinin başında bir veznedar bulunur. Bu dairenin görevleri şehrin alacaklarını toplamak, muhafaza etmek ve saymanlık dairesince çıkarılmış sarf müzekkereleri karşılığını alacaklılara ödemektir. Şehir veznedarlarının ellerinde büyük, para bulunmaz. İleride sarfedilmek üzere bankaya konan para için iki ayrı hesap açılır. Biri kısa süreli (Active) çek hesabıdır. Bu paranın faizi ya pek azdır veya hiç yoktur. Öteki uzun süreli (inactive) tasarruf hesabıdır. Bu para için küçük bir faiz sağlanır. Veznedarlıkça bankaya yatırılan paraların faiz ge-

tirmesi maksadiyle Birleşik Devletler'den bazıları tarafından koruyucu kanunlar çıkarılmıştır. Bunlardan birine göre yatırılan her yüz dolara karşı banka bir dolar 10 sent verecektir. Bir başka yol da yatırılan parayı özel bir kumpanyaya sigorta ettirmektir. İşleri iyi düzenlenmiş bir şehirde para toplamakla ödevli bütün daireler aldıkları paralan, eğer büyük güçlükler doğuracak kadar arada mesafe yoksa, günü gününe vezneye yatırmak zorundadırlar.

Hangi daire tarafından kullanılacak olursa olsun şehir dairesine ait her çeşit eşya ve malzemeyi satın almağa yetkili makam yalnız levazım dairesi (satın alma ajanlığı) dır. Bu dairede satın alma işinde yetişmiş tecrübeli, mal kalitesinden ve alım satımdan anlar eksperler bulunur. Bir şey satın almak isteyen devlet müessesesi levazım dairesine bir istek kâğıdı yollar. Eğer istenen şey şehir idaresine ait ambarlardaki eşyadansa levazım şefi buradan verilmesini emreder. İstenen şey ambarda yoksa çarşıdan tedariki için bir satın alma emri çıkarır ve mal en ucuz teklif edenden alınır. Her ki halde de satın alma emri saymanlığa gider. Saymanlık sarf yetkisi bulunup bulunmadığını ve evvelce bu yetkinin kullanılmış olup olmadığını inceler. Eğer bu maksat için ayrılmış bir ödenek varsa saymanlık dairesi emri tasvip eder ve bu suretle şehir idaresi ödevlenmiş olur. Devlet eşyasının bulunduğu ambarın idaresi de levazım şefliğinin görevleri içindedir.

Değer koyma (takdiri kıymet) memurluğu herkesin bildiği bir dairedir. Görevi, mala değer koymaktan ibarettir ki vergiler bu değere göre tahakkuk ettirilir. Buradaki mal tâbirinden gerçek mallar yani toprak parçalarıyla bunların üstlerine kurulmuş her çeşit akar ve emlâk anlaşılmalıdır. Böyle olmakla beraber birçok şehirlerin kanunları sermaye ve senetler için de vergi konmasını kabul etmiştir. Ama bu kabil malları meydana çıkarmak ve tesbit edebilmek o kadar güçtür ki, bunlar hemen her zaman vergisiz kalmaktadır. Tahakkuk memurunun görevi, değerlendirme listesini hazırlamaktır. Şehir meclisi vergi tarhında bu listeyi temel tutar.

Bir de şehir murakibi vardır. Bunu saymandan (veya hesap denetçisinden) ayırmalıyız. Sayman kontrol hesapları tutar ve bütün dairelerin hesaplarını inceler. Bir sürü çek işlemi yapar ve bir bakıma idari murakıp gibi hareket eder. Murakıba gelince o böyle değildir. Ne hesap tutar, ne defter. Saymanlık daireleri üstünde idari hiç bir otoritesi de yoktur. O sadece müfettiştir, denetçidir. Bütün işlemleri gözden geçirir; şüpheli kayıtları not eder. İhmal edilmiş işlerin arkasını kovar, vergi hizmetlerinin ıslahı yolundaki düşüncelerini bildirir. Murakıp finans hizmetlerinde görevli idarecilerden büsbütün bağımsız durumda olmalıdır. Bu bağımsızlığın sağlanması için de şehir konseyi tarafından tâyin edilmelidir. Murakıp esaslı bir memur olabileceği gibi kontratla bu hizmete bağlanmış özel bir firma da olabilir

Şehir mâliyesi:

Finans dairelerinin kuruluş içindeki mevkileri nedir? Abralarındaki münasebet nasıldır? Bu memurların müntehap olmaları doğru değildir. Bunlarda her şeyden önce aranacak değer teknik bilgidir. Sabit olmuş bir gerçektir ki, seçim doğruluk ve dürüstlük garantisi olamıyor. Seçim öyle bir bağımsızlık ruhu getiriyor ki, tesirli vergi tarhı için temel taşı sayılan iç kontrolün uygulanmasında güçlükler çıkıyor. Finans memurlarının seçime tâbi olmaları aleyhinde ileri sürülecek sakıncalar çok kuvvetlidir. Bağımsızlık taraftarları murakıpten başka bütün finans memurlarının finans direktörü emrinde bulundurulması düşüncesindedirler. Geçmişte normal olarak böyle bir bağımsızlık yerine geniş ölçüde bir merkez dışı kalma vardı. Veznedar, hesapçı, tahakkuk şefi ve murakıp gibi mal memurlarının seçimle işbaşına geçmeleri şehir idaresinde daha çok göze çarpıyor. Fakat san yılların temayülü daha ziyade finans faaliyetlerinin birleştirilmesi ve bağımsız hale getirilmesi yolundadır. Bu cereyan merkez dışı bir mâliyesi olan bir şehir idaresindeki güçlükleri görmüş idarecilerin tecrübelerine dayanıyor. Bunlar şehrin genel idaresini kuvvetlendirmek ve icra murakabesinin tesirini arttırmak için bağımsızlığı tercih ediyorlar

Belediye geliri:

Bu konuyu iyice kavrayabilmek için başından sonuna kadar gelir işine bir göz atalım. Diyelim ki bir ailenin altı odalı ikametgâhına tahakkuk dairesince 5000 dolar değer konmuştur. Ev sahibine tebliğ edilince o buna komisyon önünde itiraz edebilir, itiraz komisyonu ya murakıpler komisyonudur, yahut şehir konseyidir. Özel bir itiraz komisyonunun kurulduğu da olur. Araştırma sonunda komisyon evin değerini 4500 dolara indirebilir. Değerleme listesi tamamlanıp tasdik edildikten sonra tahsil dairesine verilir, ihtimal vezne de buradadır. Arzu edilen gelir miktarını elde etmek için tesbit edilen değerler üzerinden ne kadar vergi alınması gerektiğini mal dairesi şehir konseyine bildirir. Vergi miktarı % 1 kabul edildiğine göre yukarıda bahis konusu olan ev sahibinin vermesi gereken vergi 45 dolardır. Şehir konseyi vergi miktarını tesbit ettikten sonra buna göre işlem yapılır. Bu tahakkuk görevidir ki, her parselin getireceği vergiyi belirtir. Bu görev tahakkuk memuru, hesap veya tahsil dairesince yapılır. Bundan sonra birkaç iç kontrolden geçerek tahsil işlemine sıra gelir. Her parselin değeri tahakkuk listesiyle karşılaştırılır ve ayrıca itiraz komisyonunun incelemesinden geçirilir. Bundan sonra hesap dairesi gelir. Defterleriyle bir karşılaştırma yaparak vezneye girmesi gereken para miktarını tesbit eder. Bütün tahsil işleri üzerinde idari murakabeyi bu daire yapar. Hesapçı tarafından işlemi tamamlanmadan hukuki bakımdan şehir veznesi para tahsil edemez. Veznedar bütün iç kontrollerin tamamlanmış olmasına önem verir. Her işlem seri numarası taşıyan çift formül üzerinde yapılır. Parayı alan ile makbuzu veren aynı kimse olamaz. Her makbuzun bir örneği otomatik olarak bir dairede kontrolör tarafından inceleme yapıncaya kadar saklanır. Para usulü dairesinde vezneye girdikten sonra banka câri hesabına yatırılır. Bu paranın kontrolü hesapçıya aittir. Veznedar bir senet veya hesapçının vizesini taşıyan bir müzekkere olmadan ödeme yapamaz. Eğer hesapçı bankada mevcut para üzerine çek tanzim edecek olursa bu çek üzerinde veznedarın imzası olmadan banka karşılığını vermez.

Vergi nevinden olmıyan ve gelirler bahsinde iş biraz değişir. Misâl olarak seyrüsefer cezalarını ele alalım. Polislerde 100 yapraklı ceza tahsil müzekkeresi defterleri vardır. Bunların her biri bir seri numarası taşır. Ve karbonlu dört kopyası vardır. Bir tanesi suçluya verilir, biri seyrüsefer mahkemesine, bir tanesi hesap şefine gider, biri de polisin defterinde kalır. Son kopya zaman zaman İncelenmeğe tâbi tutulur ve tutarının hesaba geçirilip geçirilmediği ve mahkemedeki dosyasına uygun olup olmadığı araştırılır. Hesap şefi mahkeme kalemine giderek dosyadaki ceza tahsil müzekkerelerini inceler. Böylelikle para cezalarıyla kontluk sekreterinin tahsil masrafları gözden geçirilir. Şehir idaresi para cezasını kesen polisin bir makbuz kopyasını da mahkemeye göndermesini sağlamalıdır.

Gelir kaynakları:

Amerika şehirlerinde gelirin yüzde altmışını genel emlâk vergisi teşkil eder. Uzun yıllar bu nisbet hemen değişmez kalmıştır. 19,23 de yüzde 62, 1933 de yüzde 64 ve 1936 da yüzde 60 idi. Nüfusu 100,000 ve daha yukarı bir Amerika şehirinde 1936 da genel emlâk vergisinin tutarı 1,726,053,447 dolar idi. Yüzde on iki nisbetinde olan yarılım ödeneğinin tutarı 372,682,581 dolar, yüzde on olan kamu hizmetleri işletmelerinin kazancı 302,317,128 dolar, yüzde beş olan ruhsatiyelerin tutarı 162,077,119 dolar, kira ve faiz tutarı 84,246,478 dolar, genel daireler hâsılatı 64,493,439 dolar, özel tahakkuklar tutarı 45,523,719 dolar, emekli kesintileri 36,391,172 dolar, içki ruhsatiyeleri 37,441,459 dolar, özel emlâk vergisi 26,324,766 dolar ve çeşitli gelirler 35,670,705 dolar idi.

Dikkatle incelendiği zaman görülecektir ki şehir gelirinin en önemlisi genel emlâk vergisidir. Bundan sonraki yüksek rakamlı gelirler genel masraflar için sarfedilecek durumda değildirler. Meselâ işletme gelirlerinden maksat safi gelirler değil, kaba gelirlerdir. Öyle ki bunların hemen hepsi işletmelerin yürütülmesi uğrunda gider. Yardım tahsisatına gelince özel maksatlara sarfedilmek üzere verilmiş para olup

başka bir maksat için sarfedilemez. Şu hale güre genel emlak vergisi şehrin genel bütçesinde arslan payı sayılır. 1930 sarsıntısında emlak sahipleri bu verginin azaltılması veya büsbütün kaldırılması için çok çalıştılar, ama bugün de belediye gelirlerinin en önemli kaynağım bu vergi teşkil etmektedir.

Genel emlak vergisi;

Değer koyma işi: Mülk üzerine değer koyma işi ilmî esaslara göre yapılır. İlk önce bir değer emsali alınır ve buna göre hesaplanır. Bir ayak genişliğindeki belli bir toprak şeridi değer emsali alınır. Bu, blokun ortasına kadar giden bir şerit parçasıdır. Yapılacak iş sadece bu emsali değerlemekten ibarettir. Bu değer konduktan sonra üst tarafım matematik halleder. Başlıca iki temel kaide vardır ki, biri derinlik cetveli, öteki de köşe tesiridir. Derinlik cetveli caddelerden içeriye gittikçe değer azalacağı prensibine dayanır. Buna göre ilk elli ayak mesafe değer yüzde yetmiş iki buçuğu verilir. İkinci önemli kaide köşelere yaklaştıkça iş bakımından normal bir değer artımını kabul ediyor. Bir takım özel parselleri değerlemede köşe tesirini hesaplamağa mahsus bir matematik cetveli düzenlenmiştir. Daha başka kaideler vardır ki bunlar belli tiplere uymıyan mülk kıymetlerini takdirde kullanılır. Değerleme (takdiri kıymet) dairesinde bir takım harita vardır. Bunlardan biri şehir içindeki her blokun değer emsalini gösterir. Ve her ilgili bunu görebilir. Öteki bir ölçüye göre düzenlenmiş şehir haritasıdır. Bu harita bir takım parçalara ayrılmıştır. Meselâ 6 numaralı parçada 379 uncu blok diye bir yerin tanınması bu haritada mümkün olabilir. Bir mülk sahibi defterde adını bulur, değer emsaline bakar ve bunu mülkünün uzunluk ve genişlik ölçülerine vurarak değerini çıkarır. O bilir ki komşu mülk sahibi de aynı kaidelere tâbidir. Yapabileceği tek şey değer emsaline göre itiraz olabilir.

Toprağa ve binaya ayrı ayrı değer konur. Binada değer indirme daha güçtür ve bir takım kaidelere tâbidir. Binaları sınıflara ayırmak suretiyle bu bakımdan bir teşebbüs yapılmıştır. Her tip binanın bir ayak kare veya küpü için

bir değer konur ve buna göre bütün binanın değeri hesaplanır. Eskilik, çürüklük ve işe yaramazlık gibi unsurlar ana kaidelerin değer indirmelerine uygulanmasında göz önünde tutulur.

Aşağıdaki özet Milwalkee şehrinde uygulanan usulü belirtiyor, resmî bir kaynaktan çıkarılmıştır: (Değer koyma işleri aynı tip usullere ve pratik cetvellere göre yapılır. Değer koyma memuru toprak değerini tesbit ederken alış veriş durumunu, kira miktarını dikkate alır ve bu bilgiye göre her yol üstünde 100 ayak derinliğinde ve bir ayak genişliğindeki parçanın değerini tâyin eder. Şehir içinde her toprak parselinin değerlendirilmesinde bu değer emsali esas tutulur ve ön cephe, derinlik ve şekil ile birlikte cadde ve köşe tamirine göre değer takdir olunur. Bina değerlemelerinde bir ayak küp için konmuş olan değer emsali ele alınır.)

İlmî değer koyma metodları toprakta bir ayak için değer emsali, binada her sınıf için ayrı bir emsal bulmak ve harita kullanmaktan ibarettir. Amerika şehirlerinde genel olarak bu metodlar nasıl uygulanıyor? Denilebilir ki, nüfusları 500,000 ve daha yukarı olan şehirlerin hepsinde usuller kullanılmaktadır. 30,000 den fazla nüfuslu olan şehirlerin yüzde elliden fazlasında da kullanılıyorsa da daha küçük belediyelerde henüz bu değerlendirme sistemi yer bulmamıştır

Vergi toplama işi:

1930 sıkıntı yılında vergi toplama işinde mevcut metodları yetmiyormuş gibi sıkıntı içindeki mülk sahiplerine yardım amacıyla çıkarılmış kanunlar da durumu nazikleştirdi. Bu kanunlar cezaları azaltıcı veya büsbütün kaldıracı ve taksitle ödemeğe izin verici mahiyette idi. Vergilerin ödenmemesi ciddî bir mesele halini almış ve emlâk vergisinin dörtte biri 933 yılına sarkmıştı. 1936 yılında toplanmış kalıntı vergi miktarı o yıla ait vergi tutarının dörtte birini bulmuştu. Normal olarak kalıntı vergi miktarı yüzde beşi geçmemelidir. 1930 yılı olağanüstü sıkıntı yılı olduğu için normal sayılamaz.

Olağanüstü durum ortadan kalktığı için artık vergi toplama işini tecrübeli bir gözle inceleyebiliriz. Bugünkü esas-

lar daha ziyade 1935 yılında Amerika Belediyeler Birliğinin komitesi tarafından hazırlanmış olan vergi tahsil kanunu örneğinden geliyor. İlk düşünce çok fazla yumuşaklık, idare istikrarının zararınadır. Sıkıntı süresinin ilk yıllarında küçük ev sahiplerine yükletilen vergilerin ağırlığı etrafında çok propagandalar yapıldı. Halbuki daha sonra olaylar göstermiştir ki, vergi suçları küçük evlerden ziyade büyüklerle ilgilidir. Normal zamanlarda bile vergi suçları evlerini yurt olarak kullananlardan ziyade spekülasyoncular tarafından işlenmektedir. Halkın evlerini kaybetmiş olması vergi ağırlığından değil, işsizlikten, faiz çokluğundan vesairedendir.

Vergi tahsili işinin iyi yürümemesinde kusurlu kanunların da rolü vardır. Tahsil memuru mansup olmalı ve vergi toplama işini kontluk üstüne almalıdır. Vergi ödemesi altı aylık, üç aylık olmak üzere taksitlere bağlanmalıdır. Gününden evvel ödenmiş vergiler için bir indirme bahis konusu olamaz. Vaktinde ödenmeyen vergiler sebebiyle konacak ceza yeter derecede ağır olmalıdır ki, herkes bu duruma düşmekten çekinsin. Vergi için haczedilen eşyanın yıllık satışı, tesbit - edilen günlerde yapılır ve araya iltimas girmemesi için satış günleri değiştirilmez.

Vergi artıklarının affedilmesi veya cezalarının kaldırılması başkalarını da aynı şekilde harekete teşvik eder. Vergi mükelleflerinin maneviyatını sarsar. Bundan başka vergilerini zamanında vermiş veya cezasıyla birlikte ödemiş olanlara karşı adaletsiz bir hareket olur. Bu gibiler hissederler ki, kendileri görevlerini yapmakla beraber cezalandırılmışlardır, halbuki ötekiler görevlerini hiç yapmamışlar ve ceza da görmemişlerdir. Böylece vergi artıklarını affeden bir şehir idaresi kendini kötü bir duruma sokmuş olur.

Verginin tahdidi:

Emlâk vergilerine âzami bir had konması yolundaki gayretler yeni değildir. Ancak 1930 sıkıntı yılında bu gayretler spekülasyoncular tarafından çok ileri götürülmüştür. Kanunlar bütün mahallî idare bölgeleri için vergiye tâbi mallardan alınacak vergi miktarını tahdit edici hükümler kabul etmişlerdir. Meselâ yüzde bir veya bir buçuk dolar gi-

bi. Mahallî idarelerde vergilerin birleştirilmesi halinde bu miktar yüzde 3 veya 4 olur ki, bu geliri yüzde 50 veya 75 düşürebilir. Bazı kanunlar şehirleri daha güç duruma sokmuştur. Bu kanunlar çok sıkı tahdit edilmiş vergi geliri üzerine okullarla bazı kontluk görevleri için rüçhan hakkı vermektedir. Bütün bu kanunlar darlık devresi başında şuursuzluk ve ümitsizlik havası içinde kabul edilmiştir. Fakat asıl tahrikçi rolünde bulunanlar yine evlerini yurt olarak kullananlar değil, spekülasyonculardır.

Vergi tahdidi cereyanı temelsiz ve mantıksız bir hare ketti. Şu prensibe dayanıyordu: Gelirin bir parçası kesilecek olursa mahallî idareler masraflarının bir kısmını kesmek zorunda kalır. Bu düşünce mahallî idarelerin gereğinden çok fazla adam kullandığı, israfa boğulmuş olduğu faraziyesine dayanmaktadır ki, ancak kısmen doğrudur. Hiç bir şeyden haberi olmayıan kimse belediye işlerinden bir kısmının kaldırılmasına hiç sakınca olmayacağını düşünebilir. Fakat bir şehirlinin kaldırılmasını istediği bir hizmetin bir baskısı kalmasını ister. Gerçi şehir işlerinde ekonomi imkânı yok değildir, fakat bu ekonomi yüzde onu geçer geçmez ağır sakıncalar kendini gösterir.

Bunun en iyi misâli ağır vergi tahditleri yapmış olan batı. Virginia'da görülmüştür. Tahdit Kanunu ile azalan geliri tamamlamak için yüzde beş vergi teklifi yapılmış ve (Bluefield) halkı bunu kabul etmeyince şehir mâliyesi parasız kalarak konsey kararıyle sokak lâmbaları söndürülmüştü. İş bununla da kalmamış, polis ve itfaiye memurlarına da yol verilmiştir. Bunun üzerine millî sigorta kurumları faaliyete geçerek primlerin arttırılmasına karar vermişlerdir. Yangınla savaş kuvvetlerinin kısılması ile elde edilen 25 bin dolar kazanca karşılık 100 bin dolar sigorta artışı olmuştur. Şehirde oturanlar anlamışlardı ki, belediye hizmetleri için para harcamalıdır, faaliyetleri azaltmak suretiyle tasarrufa kalkışmak zararlı sonuçlar verir.

Sıkı bir vergi tahdidinin uygulanabilecek tarafı yoktur Darlık devresinden önceki Ohio tecrübesi enteresandır. Bu şehirde kamu hizmetlerini halk isteğiyle uygun bir seviyede

tutabilmek için her çareye başvurulmuştu. Amortisman akçasından alınan ödünç para yerine konmamış, borç ödemek için toplanan para hizmetin yürütülmesine sarfedilmiş ve dalgalı borç milyonları bulmuştu. Toplanmış borçların kapatılması; birikmiş aylık ve ücretlerin ödenmesi, okulların ve bazı hizmetlerin yeniden açılmasını sağlayacak vergile: tarhı yolundaki teşri çabalamaları da boşa gitmişti. New York devleti vergi komisyonunun 1932 raporu gösteriyor ki vergileri tahdit prensibi amacına varamamış ve kaldırılması teklif olunmuştur. 1935 yılında Boston belediyesinin özel bir kurum halinde çalışan tetkik heyeti, amacına varamamış olan vergi tahdidi esasının kaldırılmasını tavsiye etmiştir. Boston raporu modem bir sistem olan bütçe kontrol usulünü ileri sürmektedir. Bu gerekten dikkate alınması gereken önemli bir sistemdir. Vergi tahdidine taraftar olanlar tahripkâr tenkis metodu yerine yapıcı kontrol sistemiyle amaçlarına daha iyi varabileceklerini anlamalıdır.

Uluslararası şehir idarecileri kongresi son zamanlarda yapıcı sistem lehinde yayınlar yapmıştır.

Özel vergiler:

Genel bir hizmet kurulması amacile belli bir bölgeden veya mülk üzerinden alınan vergidir. Bunun özel vasfı vergi tarhının bir menfaat temeline dayanmasıdır, ötekilerde vergi esası ödeme kabiliyetidir. Başka bir deyimle mülk sahibinin parası temizleme, aydınlatma, park ve cadde açma gibi mülküne değer veren hizmetlerle yine kendisi için sarfedilmektedir. Bu vergi uzun yıllardan beri Amerika şehirlerinde geniş ölçüde kullanılmaktadır. 1930 darlık yılından önceki yirmi yıl içinde toplanmış olan özel vergi tutan bütün mahallî idare amaçları ile toplanan verginin yüzde on ikisini teşkil ediyordu. Darlık yıllarında bir vergi düşmüş ve 1933 de yüzde 3-7 ye inmiştir. Hizmetlerin görülmesini sağlamak için özel vergi bonoları çıkarılmış ve bazı hallerde bu bonolar asıl verginin bir kaç mislini bulmuştur. Hele bazı California şehirlerinde büsbütün kötüleşmiştir.

Genel olarak özel vergi bölge tayıni ile başlar ve bu da ya mülk sahiplerinin dilekçesi üzerine veya şehir konseyinin

teşebbüsü ile yapılır. Buna göre nafia projelerini hazırlar, mülk sahiplerinin bu düzeltme sebeble elde edecekleri kazanç nisbetinde masrafı paylaşmak üzere vermeleri gereken vergi miktarı tesbit olunur. Mülk sahibi hissesine düşen masraf payını ya toptan öder veya bono ile karşılar. Bono, malına karşı çıkarılmış bir seriden ibaret olup mülk sahibi bunu taksitle kapatır. Bono tamamilen kapanıncaya kadar mala bağlı kalır. Başka bir bölge tipi de vardır ki bono bütün bölge için çıkarılır ve bütün mallar üstüne konmuş olan yıllık vergi ödendikçe parça parça geri çekilir.

İmar işlerinde özel vergi sisteminin kabulü iyi uygulanmak şartile yararlıdır. 1930 yılından sonra bu sisteme karşı gösterilen reaksiyon onun kötüye kullanılmasından doğmuştur. California 1931 kanunu ile fazla ileri gittiğini bir gün anlayacaktır. Bu kanun ilgili mülk sahiplerine yüzde elli projeyi durdurmak hakkı vermektedir. Öyle zaman gelir ki bir imar işinin sağlayacağı menfaat bütün şehri ilgilendirir. Seyrüseferin gittikçe artan sıkışıklığı sokak ve caddelerden yeni düzeltmeler yapılmasını gerektirmektedir. Kabul etmeliyiz ki bir ana cadde açılması yalnız yol kıyısındaki mülk sahiplerinin değil bütün şehir halkının yararınadır.

Belediye borcu:

Amerika şehirlerinin aşağı yukarı on sekiz milyar borcu vardır, içinde bulunduğumuz yüz yıl içinde belediye borçları her on yılda bir misli artmak suretiyle ilerlemiş ve 1935 de en yüksek noktasını bulmuştur ki 30 000 den fazla nüfuslu şehirlerde borç miktarı insan başına 123,50 dolar düşüyordu. Buna karşı vergiye tâbi mal üzerine konacak vasati vergi miktarı da yüzde 7,3 ediyordu.

1930 darlık yılında belediye vergileri krizle karşılaştı. 1936 Ocak ayının birinci günü 2000 den fazla mahallî idare, bonolarını ödeyemez hale gelmişti. Bunlar küçük şehirler olup ödeyemedikleri borç tutarı, bütün belediye borçlarının yüzde beşinden ibaretti. Detroit, Miami ve Toledo gibi şehirler aciz durumunu düzeltmek için bonoların bir kısmını veya hepsini ödemekten başka çare kalmadığını anladılar, 1930 sonlarına doğru belediye bonoları yükselmisti ki bu

belediye garantilerine karşı halk güvenini gösteriyordu. Bir belediye normal olarak demir yollarından ve diğer endüstri kurumlarından daha iyi şartlarla ve az faizle ödünç para sağlayabilir. Bunun sebebi biraz da bunların federal vergilerle diğer mükellefiyetlerden muaf tutulmasından ileri gelmektedir. Böyle olmakla beraber 1935 yılında özel korporasyonlar vergi sakıncalarına rağmen belediyelerden daha iyi şartlarla ödünç para elde edebiliyorlardı.

Borç yapma müsaadesi:

Bazı devletlerde bono çıkarmağa izin verme yetkisi idare organlarındadır. Diğer bazılarında halk oyuna sunulmadan yapılamaz. İkinci sistem taraftarları artmaktadır. 1930 darlığından en iyi şekilde kendini kurtaran California şehirleridir. Diyorlar ki bunun başlıca sebebi seçmenlerin üçte iki oy çoğunluğu sağlanmadan bu şehirlerde bono çıkarılamamış.

California belediyelerindeki borç durumunun başka bir sebebi daha var ki o da mahallî idarelerin denk bütçe esasına riayetini isteyen devlet anayasasıdır. Açığı ödünç de kapatmak anayasaya aykırıdır. Böyle yapmayan şehirler anayasa hükümlerini ihlâl etmiş olurlar.

Fakat öyle zamanlar olur ki kasada geçici bir zaman için on para bulunmaz ve bir kaç hafta veya ay içinde gelirin sağlanacağı da tahmin edilir. İşte böyle zamanlara mahsus olmak ve para gelir gelmez yerine konmak üzere ödünç alınması kabul edilebilir. Fakat çok defa bu kısa süreli ödünç plânsız yapılır ve sonunda dalgalı bir borç ehramı ortaya çıkar. Bunlar o kadar çoğalır ki senetleri geri almak için bono çıkarmaktan başka çare kalmaz. Bazı devletlerde senet sahipleri mahkemeye başvurarak alacaklarının verilmesi için bono çıkarılmasını da isterler.

Bu durumdan kaçınma yollarından biri plânlı bütçe ve hesapların kontrolüdür. Kesin zaruret olmadıkça idare makamları ödünç para almaktan çekinmelidirler. En önemli tedbir vergilerin yılbaşında ve daha önce ödenmesini sağlamaktır. Eğer kanun buna müsaade etmiyorsa California sistem: uygulanabilir. Bu sistem bir ihtiyat akçası tesis etmek ve

bunu vergilerin toplanmasından önceki devrede kullanmaktır. İhtiyat akçası ele para geçtikten sonra yerine konur, yıldan yıla devrolur. Her yıl ihtiyat akçası teşkil etmek üzere küçük bir para ayrılacak olursa bir kaç yıl içinde hayret verecek ve belediyeleri ödünç para almaktan kurtaracak bir sermaye elde edilmiş olur. Devamlı açıklar gevşek bir vergi idaresinin alâmetidir.

Herkesin üzerinde ittifak ettiği nokta şudur: Belediyeler kesin zaruret olmadan günün masrafları için ödünç almamalıdırlar. Buradaki zarurettten, normal güçlükleri değil olağanüstü halleri kastediyoruz. Yani yer sarsıntısı, su basması, yangın, tayfun gibi «Allah kanunları» diye anılan kötü durumları, endüstri alanındaki olağanüstü işsizlik ve saireyi. Eğer işsizlik geniş ölçüde ve devamlı ise ödünç paralar ile uzun boylu yardım yoluna da gidilemez. Normal olarak ödünç almayı mazur gösterecek sebep bina, cadde, park, köprü ve kanalizasyon gibi işler olabilir. En uygun kaide, alınacak ödünçün ödeme süresi yapılacak işin ömründen daha uzun olmamalıdır. Bazı bilginler bu sürenin 20 yıldan daha uzun olmamasını gerekli görüyorlar. Bütün işlerin günlük belediye gelirlerde sağlanması lehinde bulunanlar daha çoktur.

Geçmişte bütün kamu inşaatı için ödünç alınması ve bono çıkarılması âdetti. Tenkidcilerin buna karşı ileri sürdükleri düşünce yapı işlerinin olağanüstü mahiyet arzetmesidir. Fakat bu fikir yersizdir. Çünkü büyük şehirlerde her gün yeni yapıların yükseldiği görülüyor. Başka bir deyimle yeni yapı masraflarının bütçeye yerleştirilmesi mümkün oluyor. Bu amaçlar için bono çıkarılmasının çeşitli sakıncaları vardır. Şehrin devamlı şekilde yüksek faiz ödemek zorunda kalacağı bunların başında gelir. Halbuki bu para çok gerekli bir hizmetin kurulması veya vergi indirmesi yolunda kullanılabilir. Çıkarılacak bonolar için halk oyuna baş vurmamak gerektiğinden yapılacak işlere olağanüstü mahiyet verilmek isteniyor ve bu sebeple iyi plânlanamıyor. Ayrıca çok gerekli işlev de borç para izni almak güçlüğünden geri bırakılıyor veya vazgeçiliyor.

Yapı işlerini yıllık gelire göre ayarlamak gerekli masrafın bütçeye konmasıyla olur. Bono pek nadir olarak gerçekten olağanüstü maksatlar için çıkarılır. Bu da son Newyork statüsü ile sağlanmış olan kapital bütçe sistemi ile mümkündür. Bu program Newyorkta imar komisyonu tarafından takip edilir.

Borç almanın tahdidi:

Borç tahdidi genel olarak şehirlerde ödünç para miktarının takdir edilmiş değerlerin belli bir yüzdesini aşmaması şeklinde yapılır. Newyork'ta yapılan, yapılacak borç takdir edilmiş değer yüzde onunu aşamaz. Bu prensibe karşı istisnalar ve muafiyetler sağlamak yolunda devamlı çabalamalara rağmen tahdid esaslı tesirli şekilde yürümektedir. Daha düşük nisbet kabul etmiş devletlerden kaçamak yolları araştırılmakta ve kombinezonlar yaratılmaktadır. Tahditler bütün mahallî idare çevreleri için uygulanmıyor. Meselâ şehrin tahdit nisbeti yüzde üç ise kontluğun veya eğitim bölgesinin daha yüksektir veya hiç tahdide tâbi değildir. Ayrı bir tahdit nisbeti olan özel bölgeler belli bir amaçla borç para sağlayabiliyorlar. Bono tahdidinden geniş ölçüde faydalanmak için değerleri yüksek gösteren dalgalı borçları hesap hilelerde saklayan belediyeler de vardır. Borç tahdidi sistemi kaldırılmalıdır demek istemiyoruz, ancak müsbet kontrol tedbirlerde sistemi emniyetle görülmesi sağlanmalıdır. Yapılacak borcun amaçları, çıkarılacak bononun vadesi borcun itfa usulü hakkındaki düzenlemeler bu tedbirler arasındadır.

1930 darlık devresi içinde «gelir bonoları» lehinde bir cereyan baş göstermişti ki bu tip bonoların ötekilerden farkı vergi de ödenmeyerek kamu işletmelerinin kazancı de kapatılmalarında idi. Bu yeni tip «otorite» adlı bir mahallî idare müessesesi doğmasına yol açtı. Bu otoritenin mümeyyiz vasfı vergi tarhetme yetkisini taşımamasıdır. Bu müessese belediyenin bütün genel kredisi üzerine değil sadece bir kazanca karşılık göstererek borç alır. Bu otoriteler su tedariki, kanalizasyon, gaz veya elektrik tesisleri için kurulmuştur

Bu otoriteler şehir idaresinden gerekli yetkiyi alırlar. 1937 yılına kadar mahkemeler bu kurumların şehir borçları

için konmuş tahdit nisbetini aşan bono çıkarma haklarını tanımamışlardır.

Amortisman akçası:

Genel olarak iki bono tipi vardır: Seri numaralı bono lav, amortililer. Seri numaralı bonolarda her yıl faiz ödemesinden başka ana borcun bir parçası da itfa edilir. Seri numaralı bonolar da düz serili ve yıllık serili diye ikiye ayrılır. Düz serilerde ana borç ödemeleri belli tarihlerde aşağı yukarı birbirine eşit miktarlarla yapılır. Yani vergi mükellefinin yükü ilk yıllarda daha ağır olur. Çünkü ana borç azaldıkça faiz tutarı da hafifler. Yıllık serilerde ise tıpkı mesken satın alışlarında olduğu gibi her yıl borcun eşit bir parçası ödenir. Ana borç eskidikçe faizi de artar. Yıllık serili bonoların avantajı vergi mükellefinin bütün yıllar içinde yapacakları ödeme hep aynıdır. Fakat vergi mükellefleri ilk yıllarda biraz fazla ödeme yapabilirlerse düz serili bonolar tercih olunur.

FİKİR HAREKETLERİ

FRANSA'DA HÜKÜMET VE PARLÂMENTO SİSTEMİ

Louis MARLİO
İnstitü üyelerinden

Çeviren:
H, BERKSUN

Liberal devlet vatandaşların efendisi değil, vekilidir. Emirleri kendine has bir kuvvetin eseri olmaktan ziyade şahısların kendiliklerinden kendisine verdikleri bir iktidarın tezahürüdür. Hakları: kendisine verilmiş olan vekâletin hududile mahduttur.

Rolü iki mevzu ile tâyin ve tahdit edilmiştir: Teminatlı bir hürriyet rejimi içinde ferde ihtiyarım tamamen kullanmağa imkân vermek; vatandaşların şahsan yapamıyacakları İçtimaî hayata lüzumlu müşterek hizmetleri temin noktai nazarından istisnaen verdikleri işleri yapmak.

Liberalizmin menşeinden beri, devletin rolü mütemadiyen genişlemiştir denilmektedir. Bu tamamen doğru değildir. Liberalizmin bânisi olan Adam Smith'in devletin rolü hakkındaki tarifiyle en mütakâmil bir İngiliz iktisatçısı olan M. Keynes'in tarifi arasında büyük bir fark yoktur.

O halde asıl liberalizmin, «bırak olsun» a taraftar olması bahanesile devletin her türlü müdahalesine düşman gösterilmesi haksız yeredir.

Bu hal, bu azametli kelimeye hareketsizlik ve menfilik mânası verilmesinden ileri gelmekte ve riayete mazhar olduğu zaman da bilâkis müsbet bir iradenin tezahürü ve bir hareket düsturu telâkki edilmekteydi.

Bu sırada, eski rejimin önüne koyduğu manialarla ferd kösteklenmiş, teşebbüs kabiliyetini ve teşebbüslerini tahakkuk ettirmek hususundaki uzak görüşü kapatılmış bir halde idi.

Kıralın iktidarı; feodal imtiyazlar. Parlâmentoları, asilzade ve papasların yetkileri, İktisadî istiklâlê karşı konan

şiddetli tahditler, loncaların pek karışık kaideleri ile felce uğramıştı.

İhtilâlcı liberaller, bütün bu tazyik kuvvetlerine karşı kıyam ve bunların mahkûmiyetini beyan ederek; «feragat ediniz, ortadan çekiliniz, insana, engellerden âri, hareket etmek. çalışmak ve yükselmek imkânını bırakınız» diyorlardı.

İngiliz ekolüne mensup bazı liberal iktisatçılar, bilhassa Herbert Spencer elli sene sonra, devletin rolünü âzami derecede tahdide tabi tutmak istediler. Başka bir seyir ve çok başka sebeplerle Kari Marks'ın, komünist şehirler ideali neticesinde, mâdum-devlet nazariyesile birleşiyorlardı.

Fakat, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru, temayül değişti; bundan sonra liberal iktisatçılar, az veya çok bir tehâlûkle zamanımıza kadar çoğalmış olan devletin rolünün genişlemesini kabulden çekinmediler.

Bugünkü liberal devletin, rolünün muhtelif cephelerden bazı metotlarla gruplandırılmasını tetkik edelim:

Birinci derecede esas itibarile tek vazifesi olan asayiş temini keyfiyeti gelir. Bu devlet-jandarma yahut sigorta şirketi fikridir. Devlet memleketin haricî emniyetini, diplomasisi ve ordusu ve dahilî emniyetini polis ve mahkemelerde muhafaza etmek mükellefiyetindedir.

İkinci derecede, devlet haddizatında gelirli olmayan veya ferdler tarafından âmme menfaatlerine uygun olarak temin olunamayan âmme hizmetlerinin tedvirinde ihtisas sahibidir. Bu tasnife: yollar, kanallar, limanlar, demiryolları, deniz yahut hava nakliyatı, elektrik kuvveti tevzii, postalar, telli, telsiz telgraflar dahildir.

Bu hizmetlerin iyi bir şekilde işlenmesini temin için liberal devlet doğrudan doğruya işletmekten ziyade imtiyaz yahut inhisar usullerine müracaat etmektedir.

Devlete bütün yahut kibrit gibi bazı inhisarları idare etmesine prensip itibarile değil, mali sebepler yüzünden müsaade olunmaktadır.

Son elli sene zarfında devletin rolü en fazla İçtimaî sahada genişlemiştir. Devlet şimdiye kadar zayıfların zararına olarak bozulan muvazeneyi temin noktasından patron ile

gündelikçiler arasındaki ihtilâflara müdahale etmektedir. Devlet gündelikçilere mütevaliyen içtima etmek, grev yapmak, gündelik miktarını ve müşterek mukavele yolile sây şartlarını münakaşa etmek hakkını tanımıştır. Bundan başka onların menfaatine olarak, hastalık, kaza, ihtiyarlık gibi müşterek tehlikelere karşı herkes için İçtimaî sigorta sistemini vücuda getirmiştir.

Liberal devletin temin ettiği muhtelif hizmetler arasında tedris işi bilhassa zikre şayandır. Bu noktai nazardan totaliter devletle aralarındaki fark pek aşikârdır.

Liberal devlet, gençliği keyfine göre yetiştirmek hakkına sahip değildir. Ailenin bir imtiyazı olan terbiyeyi de üzerine almaz. Ne kadar ehemmiyetli olursa olsun vazifesi tahdit edilmiştir. Onun vazifesi çocuklarını okutmak üzere ailelerin emanet ettiği öğretmenleri kontrol etmek ve ihtiyaç var ise çocukların derslerini takip edebilmeleri için lüzumlu maddî vasıtaları istifadelerine koymaktan ibarettir.

Liberal bir devlette, gençlik istikbal noktai nazarından devlet için değil, kendileri için yetiştirilmelidir. Onları aynı değirmene atmaktan ise şahsî meyil ve kabiliyetlerinden istifade çaresi aranmalıdır.

Bu fikre bilhassa İngiltere’de ekseriya müteaddit kardeşler ayrı ayrı mekteplere verilerek küçüklerin büyüklerinin veyahut bunların daha evvelden mektepte bıraktıkları hatıraların tesiri altında kalmamalarına hususi bir itina gösterilmektedir. Liberal devletin endişesi kıymet unsurunu indirmekten ise yükseltmektir. Onlara itaat yerme kumanda etmek öğretilir, vecizelere hürmet etmek yerine tenkit hassası inkişaf ettirilir. Tahsil parti endişesi olmaksızın objektif bir tarzda yaptırılır. Çocukta idari kaidelere itaatten ziyade şahsî ahlâk inkişaf ettirilir. Çocuklara, kuvvete itaat değil hakka riayet öğretilir. Çocuk kendi kendine fikirlerini teşkile ve mesleğini tâyinde serbest bırakılır. Liberal devlet; politikasına destekler hazırlamaktan ihtiyarile imtina eder.

Böylece, totaliter memleketlerde geçenlerin aksine, gençliğin hararetli ve serbest, yeniliğe meczûp olduğu ve bazı kerreler de hayalperest ve ekseriyetle muhalefet cereyanla-

rına kapıldığı görülmektedir. Bunda büyük bir fenalık yoktur. Hayat; acelece yapılan bir muhakemenin hatalarını tashihe ve olgun insanların ideolojiden ziyade vakıalara müstenit tecrübelerde kazandıkları kanaatler bir intizam unsuru olmağa yeter.

İktisadî noktai nazardan, liberalizm, devlet rolünün mümkün olduğu kadar az olmasını ister. Fennin terakkilerini kullanmak, insanları ve eşyaları en iyi hasıla verecek vaziyete getirmeyi mümkün kılan say taksimi; beşerin zamanı kadimden beri tahakkuk ettirebildiği en büyük terakki eseridir. O halde ferdlere; zevklerinin istediği ve kabiliyetlerinin naîf olabileceği yerlerde serbestçe çalışmalarına müsaade etmek lâzımgelir.

Devletin rolü, pazarın serbestçe iş görmesini temindir. Böylece fiyat hareketlerde, istihsal de istihlâk arasında muvazeneyi teminat altına almış olur. Rekabeti teşvik etmek suretile müstahsilin suiistimaline mâni olur ve icat fikirlerini tahrik ve teşkilâtçılık mevhibelerini inkişaf ettirir. Sistemli bir sâyden, zekâvetten, maharetten doğan kazancı himaye eder.

ihtiyarî olarak hale ait bir tatminden, servetlerin artması noktai nazarından feragati tazammun eden tasarrufu teşvik eder. Halbuki bu gün totaliter Avrupa, halkını bu

hususla pek az memnun edebilmekte bilakis mazinin müterakim servetini yeniden tesis edecek yerde yenilmesine sebebiyet vermektedir.

Prensip itibarile, liberal devlet ne mahsullerin ithaline, ne de insanların göçmelerine set çekmemelidir. Bu noktadan çoktan beri esas olan bu kaide; himayeciliği müdafaa edenlerin -ki bunlar da herşeyden evvel amele, daha sonra zirâî ve sınaî menfaatlerdir- tazyiki altında ihlâl edilmiş bulunmaktadır. Kaideye muhalif olan bu hareketleri muhik göstermek için de muhtelif sebepler ileri sürülmüştür: Eski bir medeniyetle münasebetli bir hayat seviyesini idame etmek zarureti, askeri düzen ihtiyacı, sanayi bir devletin sulh zamanında muvazenesi ve haliharpte gıda ihtiyacı için gayrikabili içtinap olan bir köylü sınıfını muhafaza içtimai lü-

zumu. Bu deliller yakından tetkike muhtaç olup ekseriya göz aldatıcıdır. Kontenjanlar, para mübadelesinin kontrolü, ithalatı tahdid edici gümrük resimleri gibi şeyler otarşi, yani bir harp iktisadî rejiminde aklın kabul edebileceği işlerdir.

Yeni liberal mektep, buna yeni liberalizm, İçtimaî liberalizm veya yeni kapitalizm de denilmektedir, hürriyet prensiplerine daima sadık kalmak suretile devletin rolünü daha, genişletmiştir. Yeniden canlanan liberalizm, Mançester mektebinin isbatı müddeâsadedinde, mülkiyet, veraset, anonim şirket, sanayi anlaşmaları hususunda ileri sürdüğü iddiaların hududunu, teşrii yoldan tâyin ettirmek hakkını devlete tanımaktadır. İktisadî buhranların şiddetlenmesini önlemek çarelerini araştırmak, iskonto fiyatı, bayındırlık işleri, malî kanunlar üzerinde müessir olmak devletin hakkıdır. Hulâsa, yeni mektep, bir istihsal sistemi olan İktisadî liberalizm ile bir felsefeden ibaret olan İçtimaî nizam arasında yapılması icabeden tefrike işaret eylemekte ve buna göre devletin yalnız İktisadî kanunları hesaba katmakla iktifa etmeyip diğer askerî, diplomatik, siyasî ve İçtimaî nizamların da nazarı dikkate alınması lâzım geleceğini tebarüz ettirmektedir.

Yeni liberal devletin rolünü tâyin etmek lâzım gelirse, esaslı vazifeleri ikiye irca olunabilir: Hürriyetleri temin etmek, menfaat çarpışmaları karşısında hakemlik eylemek.

Liberal devlet hürriyetleri teminat altına almak suretile totaliter devlete karşı olan büyük tefevvukunu gösterebilir; böylece sağlamlığını temin eylemekle beraber kanunları altında yaşayan ferdlerin hayatına da zevk katmış olur. Birleşik Devletler İçişleri Bakanlığında devlet sekreter muavini M. Francis B. Sayer (devamlı hükümet şekilleri, insan haklarını tanıyan ve koruyan, insan hayatını daha müreffeh kılmayı arayan.) Siyasî gayeler için hayvan sürüleri gibi insanları besleyen şekil değildir.) der.

Dikkat edilmiştir ki, burada hürriyetin teminatından değil ferdlerin ve cemaatlerin hürriyetlerinden bahsedilmektedir.

Ferdî hürriyetler arasında, siyasî hürriyet yani söz, yazı seçim, din, hakkını aramak, matbuat, çalışma hürriyetleri

zikrolunabilir. Çalışma hürriyetine göre her işçinin ikametgâhını, işvereni, mesleğini serbestçe seçmesidir.

Cem'âni hürriyetler, bunlardan bazıları yüz senelik bir gruptan sonra 19 uncu asrın sonlarına doğru teşekkül etmişlerdir. Bunlar da toplanma, dernek kurma, grev veya Lock- out, sendika kurma, müşterek sözleşmeden vazgeçme haklarıdır. Bu hürriyetlerden her biri suiistimale ve başkalarına tecavüze meyyaldır. Siyasi hürriyet, obstrüksiyona tahavvül suretile tereddidi eder ve «hikmeti hükümet» ile mukaveleyi davet eder; matbuat hürriyeti siyasî şahısların veya ferdlerin hakarete uğramalarını ve içtimai kargaşalıkları mucip olabilir; grev hakkı, mülkiyet hakkı aleyhine olarak fabrikaların işgaline saik olabilir; dernek kurma hakkı, ferdi hürriyet aleyhine olarak sendika inhisarını mucip olabilir.

Bu suiistimalleri önlemek ve hürriyetin muhtelif şekilleri arasındaki muvazeneyi temin eylemek devlete düşen vazifelerdendir.

Devlet, vatandaşların hakkı diğerleri veya bizzat kendisi tarafından tehlikeye duçar edilirse, adaleti temin ile mükelleftir. Fakat onun hakiki vazifesi daimî hakemliktir; bu vazifeyi icrai veya teşrii kuvvetlerle ifa eder. Onun hakemliği işçilerle iş verenler, müstahsille müstehlik, aynı veya muhtelif sanayi müstahsilleri, ithalâtçılarla müstahsiller, sanayiciler ziraatçiler, iki sınıf vergi mükellefleri olan zenginlerle fukaralar, şimendifer ve otomobil işletmeleri, başkent ile iller, memurlar ve vergi mükellefleri, anavatan ve sömürge arasına müdahalede bulunmakta tecelli eder.

Liberal devletin bünyesi

Liberal devlete düşen vazifeleri tarif ettik; bunlar telifi pek güç ve bazan zıt vasıflardır.

Devlet, kendine has alanda faaliyette bulunmak ve bu alanın dışında da hakemlik etmekle mükelleftir. Halbuki, bir iş adamının vasıfları, yargıcın ve hakeminkinden pek çok farklıdır. İş adamı kararlarında seri olmağa mecburdur; yargıç ise zamanla hazırlanır. İş adamı, her şeyden evvel. mese-

leleri büyütmeden prensipleri elde etmiye çalışır; yargıç da, önüne konan problemleri aynı dikkatle ve bütün teferrüatle tetkike mecburdur. İş adamı oportünist olarak tarif edilebilir; yargıç ise halin üstüne çıkmağa mecburdur. İş adamı dinamiktir; yargıç ise müteennidir. İş adamı, yaratıcı bir muhayyeleye malik olmak mecburiyetindedir; yargıç ise, her şeyden evvel hayale kapılmaktan sakınmağa mecburdur İş adamı, teşekkül halinde bulunan mevzular; yargıç ise, teşekkül etmiş mevzu üzerinde çalışır. Bu tezatları, telif etmek ne kadar güç.

Liberal devletin aynı zamanda hak ve kudrete sahip olması icap eder; zira, hak, kudrete istinat etmezse, anarşi; hakka istinat etmeyen kudretten de istibdat doğar.

Liberal bir devlet; hürriyete riayet etmekle beraber nizamı temin ile mükelleftir. Sözü serbest bırakmağa mecbur olmakla beraber ona hükmetmesi de icabeder. Müşkülpesent olan halkın temsilcisi ve onun kudretini pek iyi tanıyan liberal devlet; demagojiye karşı gelmek mecburiyetindedir. Tabiatı ve menfaati icabı barışçıl olan liberal hükümet, beklenmeyen bir hücumla maruz kalmak istemezse harbe hazırlanmağa mecburdur.

Bütün bu şartlara cevap verebilmek için, liberal devletin bünyesi, aşağıdaki şemaya uyması icabedeceği zannındayım.

Millî emvali muhafazaya ve ferdlerin hürriyetlerini temine müekkel olan liberal hükümet vatandaşlar tarafından tâyin ve kontrol edilen temsilî bir hükümet olması icabeder. Halkın hükümeti idare edenleri kontrol etmek üzere seçtiği temsilciler, menfaatlerin fikirlere asla hakim olmaması şartile mütezat fikirlere ve menfaatlere tercüman olmalıdırlar.

İçtimaî murakabenin ifası bir âmme vazifesi olup yalnız millî noktai nazardan mülhem olmalıdır. Hükümet tamamen liberal ve otoriter olmalı ve normal kudreti siyasi gerginliklerde kuvvetlendirilmelidir.

Liberal bir hükümetin vasfı, millet meclisinde veya memleket içinde ekalliyete hürmet etmektir. Ekalliyeti teşkil eden halk, ekseriyetin istifade ettiği medeni, dinî, ve ahlâkî

haklardan istifade eylemelidir. Millet meclisindeki ekalliyet yani muhalefet; sistemli bir obstrüksiyona koyulmamak için fikirlerini serbestçe ifade edebilmelidir. Bu hükümetin kendisi için de en iyi bir teminattır; çünkü, muhalefet de sözlerinin hudutlarını hesaplamağa mecbur kalır.

Adalet müstakil olmalıdır, memurlar namuslu, ehil ve maddi şartları istiklâllerini tamamen temine kâfi gelecek derecede bulunmalıdır.

Liberal devlet ve demokrasi

Ekseriya liberal devlet, demokrasile yani halkın kendi kendini idare etmesi şeklile bir tutulmaktadır. Demokrat devlet, vatandaşları bir şahsın veya bir partinin disiplinine veya tazyikine tabi tutmaz; kudretini veya daha ziyade nüfuzunu halkın rey ve iradesinden alır.

Bu da demokrasiyi tavsif eden devlet şekli değildir. İngiltere, Belçika, İsveç ve Norveç tamamen demokratik krallıklardır. Sovyet Rusya tamamen antidemokratik bir cumhuriyettir. Demokrasiyi vasıflandıran prensipleri yani kanun huzurunda bütün vatandaşların müsavâtı, ehliyetlerine göre her vazifeye kabulleri hulâsa, Aristote'un dediği gibi «bütün demokrasilerin erişmek istedikleri gaye, hürriyettir.»

«Demokrasi» ve «liberal devlet» hükümlerinin birbirine karıştırılmasında şaşılacak bir şey yoktur. O, eşyanın tabiatında meknuzdur, çünkü demokrasi vatandaşların hukuki müsavâtını ve onların hürriyetine riayeti ilân, tazyik ve diktatörlüğü takbih eder. Bu hal tarihe de uygundur, zira bu gün istifade etmekte olduğumuz hürriyeti otokrasilere galebe çalan büyük demokrasilerdir.

Fakat «demokrasi mücerret bir nazariye değil, belki tarihî bir vakıadır. O, beşer hayatının tekâmül eden bir şeklidir.» Demokrasi, Fransız İhtilâli'nden beri pek çok tekâmül etmiştir. Bidayette muhafazakâr olan demokrasi; teşkilâtsiz ve cahil yığının yanında savaşıyan burjuvazi tarafından kralların veya derebeylerinin imtiyazlarına, parlâmentoların ve ruhbanın haklarına ve korporasyonların dar nizamları-

rına karşı hürriyetin elde edilmesi maksadile idare edilmekteydi. Fakat, yavaş yavaş yığın yetişti ve iktidarı ele almak istediler. Birçok memleketlerde «idare eden sınıflar» yerlerini «idare eden yığma» terke mecbur kaldılar. Bu suretle onlar, siyasi bir gaye tahakkuk ettirmek istemekle kalmadılar, belki maddî bir menfaat de kazanmak istediler. Devletin ekonomik işlerdeki rolünün inkişaf ettiğini gören yığın, imtiyazlar ihdasına kabiliyeti olan devletin saadeti de temin edebileceğine boş yere hükmetti. Bu itibarla, eski rejimin imtiyazlarına müşabih ekonomik menfaatler elde etmek maksadile siyasî iktidara el koymak yolunu aramaya başladılar.

Onlara, maddî refahı temin etmenin en basit çare olarak proletaryanın menfaatine devletin ekonomiyi idare veya murakabe etmesi uygun göründü. Buna mümasil bir düşüncenin tatbik mevkiine konması için vatandaşlarının nüfuslarının derlenmesine ve tâyinine müsait bir plânın yapılması icap etti. Fakat böyle bir plânın mer'iyet mevkiine girebilmesi için mecburi olması lâzım gelir; buna da ancak devlet karar verebilir, vatandaşın da buna itaatten başka bir hakkı olamaz, işte böylece birbirini takip eden ve netice vermeyen hareketler, tahakkuk edebildi. Yığınlar, ellerini devlete koydular, devlet de onların yerine geçmek suretile intikamını aldı ve ferdi esareti altına koydu.

Fakat demokrasi otoriter bir hale geldiği ve hürriyeti aştığı takdirde, ne bir demokrasi ve ne de liberal bir devlettir; basit bir istibdattır. Bunun için; Hitler'in 8 Kasım 1938 tarihli aşağıdaki beyanını gülmeden okumak mümkün değildir: «Demokrasiyi, halkın iradesine istinaden kurulmuş bir rejim olarak görmekteyiz. Böylece, ben, 5 senedenberi, bu demokrasinin iradesile Alman halkının şansölyesi bulunuyorum. Bu sene, iki demokrasiyi ortadan kaldırmadım. Fakat tek bir demokrat olan ben, iki diktatörü ortadan kaldırdım. Onlar da M. Schuschnigg ve M. Benes'dir.»

Parlamente rejim buhranı

Totaliter devletlerin şantajları karşısında demokrasiler sistemli bir zaaf eseri göstermişlerdir; bu tehlikeli zaafı en

ziyade parlamenter rejimle idare edilen memleketlerin ıstırap çektiklerini söylemek doğru olur. Burada parlamenter rejim; bilhassa Fransa'daki durum noktai nazarından tetkik edilecektir.

Nazariyat itibarile, bu rejimde hükümet parlâmentoya yani milletvekillerine karşı mesuldür. Bu da, liberal devlet prensiplerine tamamen uygun görülmektedir. Memleketin; muhtelif temayülleri ve muhtelif menfaatleri parlâmentoda temsil eden temsilcileri bulunur. Muhalefet ne kadar küçük, ne kadar ince bir farkla olursa olsun hükümet icraatına karşı fikirlerini ifade etmek ve tesirde bulunmak imkânına maliktir.

Diğer taraftan, hükümet; milletvekillerinin ekseriyeti tarafından desteklenmekte olduğundan, her vakit, umumi efkârı temsil eylediğini söylemek hakkını haizdir. Parlâmento, hükümet üzerinde sıkı ve dikkatli bir murakabede bulunur, siyasete ve diplomasiye ait muameleleri, malî idareyi, açık bir celsede hararetli bir müzakere süzgecinden geçirir, parlâmento, komisyonlarının ehemmiyetli olan mesaisile bu murakabeyi tamamlar. Mürakabe, bütçe müzakeresi münasebetile, istizah ve yazılı sual tahrirleri verilmek yolu ile yapılır. Hülâsa, birçok hallerde hükümetin hayatı talihe bağlıdır, ekseriyet aleyhlerinde tezahür ettiği takdirde Bakanlar istifaya mecbur kalırlar.

Tatbikat, nazariyattan uzak kalmaktadır. Parlâmento, daha doğrusu, mebusan meclisi, fazla kalabalık ve umumiyetle bilgisiz bir heyettir. Tek dereceli seçim sistemi; bütün vatandaşların müsavi olmaları itibarile bir milletin temsilcilerini tâyin etmesi lâzım geleceği nazariyesine müsteniden kabul edilmiş bulunmaktadır. Fakat aynı hakkın, ne müktesep tecrübe, ne de aile vaziyeti hesaba katılmaksızın zeki veya aptal, münevver veya cahil seçmenlere tanınmış olması suretile yapılan böyle bir seçim tarzının mümtaz şahısların ayırd edilmesine imkân vermeyeceği bedihidir.

Parlâmentonun usulleri, işlerin ağır çıkmasına saik olmaktadır. Meselelerin mütevaliyen komisyonlarda tetkiki ve ehemmiyetli bir ıslahatın umumi heyette kabulü aylara veya

senelere mütevakıftır. Umumi heyette, mahiyetleri itibariyle mahrem kalması lâzım gelen diplomatik ve askerî hususlara müteallik birçok meselelerin, açıkça müzakere olunması, hüsnü suretle hallerine imkân vermemektedir.

Fransız parlâmento sistemi, bunlardan başka, kendine hâs eksikliklerden mustarip bulunmaktadır. Dört senelik vekâlet müddeti çok kısadır. Belki bir meclis için ilk sene, bir tetkik ile intibak senesidir ve dördüncü seneye; tekrar seçilmek endişesi hâkimdir.

Bundan başka, dikkati çeken vak'a, Fransız parlâmentosunun bünyesi itibarile kararlar almak kabiliyetinde olmaması, hükümetin icrai hükümet eylemesinden hoşlanmamasıdır. Tabiatı itibarile de biraz enerjik olan şahsın her hareketine karşı koyar ve irade tezahürleri karşısında şahlanır.

1924 te, bütün Anayasa kaidelerine ve akliselime muhalif olarak, parlâmento, M. Mellerand'ı görevlerinde yüksek bir ihataya malik olması ve «sessiz bir başkan» rolü oynamak istememesi yüzünden Cumhurbaşkanı istifasını vermeğe mecbur etmiştir.

Siyasi bir rezalet veya gürültülü bir dolandırıcılık çıktı mı parlâmento işi, mahkemelerin elinden alıp vazife ve ihtisas haricinde, kazai salâhiyeti haiz bir parlâmento tahkik komisyonuna nakletmek istemektedir.

Kendisine mevdu hizmet şubesinin idaresinde karar ve faaliyet eseri gösteren bir memurun felsefi, siyasi, veya dinî fikirleri, ekseriyetin fikrine uymadı mı, meclis isyan eder ve istizaha tevessül eder.

Hükümet harekete geçmek istediği zaman, yalnız meclisin değil, âzaların da muhalefetleriyle karşılaşır. Halihazırdaki Fransız rejimi bir parlâmento rejimi olmaktan ziyade, bir seçim rejimidir.

Her seçim idaresi bir malikâne olup kiralı mebustur. İlde, büyük adam, bazan Paris'de, eski veya müstakbel Bakan olarak kendi seçim dairesindeki bütün memurların tâyinlerinin arzusuna göre yapılmasını ister. Bir yol bekçisinin veya bir öğretmenin tâyinine karşı vetosunu kullanır.

«Bu gün devlet derebeylerin isyanı zamanından daha

ziyade hususi menfaatlerin hücumu altında ezilmektedir; zira o zaman devleti müdafaa eden bir kiralı vardı, bu gün, seçmenleri, menfaatine soyan parlamento üyeleri vardır ve daha fenası, seçmenler arasında mürakabe vazifesile mükellef memurlar da mevcuttur.»

Memurla mebus arasında bir nevi zımni sözleşme vardır. Memur, mebusa rey vermeyi; mebus da, ona her suretle ilerlemesi ve teveccüh kazanması için iltimasta bulunacağını taahhüt eder. Bakanların yan odası, bir pasaport vizesi, bir tazminatın ödenmesi, devlet tarafından kontrol edilen bir fiyatın artırılması veya indirilmesi, bir ithalât müsaadesi, bir gümrük kontenjanının tahdit veya artırılması talebinde bulunmak için gelen halk temsilcileriyle doludur. Bakandan bir rüçhan talebinde bulunmakla iktifa edip sadece bir kanunun ihlâlını istememesi de bir bahtiyarlıktır. İşsizliği ortadan kaldırmak için parlamento büyük işlere ait bir program kabul ederse, her mebus, kredinin taksiminde, kendi seçim dairesi için de müsait bir hissenin ayrılmasını ister.

Ekalliyete mensup mebusların, isteklerden geri kalacakları zannedilmemelidir. Yan odada bugünün ve yarının rakipleriyle komşuluk eder. Pek uzak olmıyan bir zamanda, nazır, personel şefine «mebusların arzularım derhal tatmin ediniz. Eğer alınan tedbir kanuni ise tamam; değil ise devlet şurası ortadan kaldırır.»

Nazır da, parlamento, parlâmentolar arası, parlamento harici grupların, sendikaların, sendika birliklerinin şikâridir. (C. G. T. Çalışma Genel Konfederasyonu) çalışma nazırını iki sene müddetle vesayeti altında bulundurmıştır.

Harpten ve dünya buhranının genişlemesinden beri, parlamento hastalığı pek çok vahamet kesbeylemiştir. Mebuslar buhran zamanlarında, sanayi erbabına, işçilere, çiftçilere yardım etmek, tahsisat ve primler vermek hususunda daima anlaşılmış bir surette hareket ederler. Bunları karşılayacak gelirin oya vaz'ı sırasında hemen gaybubet eylerler. Parlâmentonun eski görevi, genel masrafları murakabe etmek olduğu halde masrafları indirecek yerde açık vermeye

sevk ederler. Hükümet bunun için normal bir surette müzakeresi aylara mütevakıf olan bütçeyi, bir veya iki hafta içinde toptan kabul ettirmeye mecbur kalmaktadır.

Ekonomik işlerde devletin tezahür eden müteaddit rolünün tevessünün her zaman ortaya attığı meseleleri kalabalık heyetler halletmek ve anlamak kabiliyetinde değildirler. Siyasi, iktisadi ve malî muvazenesizlik zamanlarında çok müşkül meseleler hâdiseler çıkabilir, bunların halli uzak akisler ve müşküller husule getirebilir. Bunlar da milletlerarası siyaset, silâhların çoğaltılması, ittifaklar siyaseti, para kıymetinin düşürülmesi meseleleridir. Bugün bir hükümet bir ay içinde, eskiden 10 sene içinde karşılaşılabileceği müşkül meselelerle karşılaşmaktadır.

Diğer cihetten, siyasi müzakereler, umumi yerlerde idare edilemez. Umumi veya kısmi seferberlik, ancak hükümet tarafından kararlaştırılabilir. Yalnız hükümet, karar vermeyi istilzam eden esaslara maliktir.

Bugün, zuhura gelen meseleleri; mühim oldukları nisbette parlâmento bunları halle, pek az muktedir olabilmektedir.

Amme işlerinin, müşkül zamanlarda idaresi, daha mutlak ve uzun bir görüş istemektedir. Karışık devirlerde, bir hükümetin esaslı vasfı, fikir ve hareketlerindeki devamlılıktır. Binaenaleyh, bu da hali hazırdaki parlâmenter rejim ile kabili telif değildir. Mesuliyetini müdrük olan hükümet, parlâmentonun sıkıntı veren hareketlerini bertaraf etmek; parlâmentoda teşebbüsleri hoşuna gitmeyen nazırı düşürmek çarelerini arar. Fransız parlâmentarizminin muztarip olduğu öldürücü hastalık, nezaretlerdeki istikrarsızlıktır.

Hükümet, doğduğu günden itibaren itham altındadır. Kont Coudenhove Kalergi'nin formülüne göre¹ «Nazırların oturduğu sıralar sanık sandalyalarına benzemekte ve mebuslar da jüri üyelerinin durumunu taşımaktadırlar. Nazırlar, mebuslardan, ve mebuslar da seçmenlerden korkarlar, seçim pusulaları ise mebusların talihini tâyin eder.»

¹ Totaliter insan ve devlet.

Bu mütemadi mücadele içinde hükümet tabii olarak bütün siyasi hasımlarıyla karşılaşır; fakat, nazırı iltizam etmiyen sinsi tabiatlı siyasi düşmanlarına karşı da müdafaada bulunmak mevkiindedir. Bilhassa şahsi hareketlerini kıymetlendirmek isteyen bazı âzalarının ihtirası ile mayınlanır ve bunlar böylece müstakbel kabinenin reisliğine namzetliklerini koyarlar. 1870 senesinden beri cumhuriyetin, 107 nazırı kemirdiğinden daha korkunç bir istatistik olabilir mi?

En basit hususi işler böyle bir rejime tabi tutulsa, her 8 ayda bir idare heyetleri azledilse, her sabah, umumi heyet tarafından bunların idareleri bahis mevzuu olsa, her aksiyon sahibi bunların ittihaz ettikleri tedbirleri tenkit eylese veya arzu edilmiyen bir arkadaşî tâyin etseler, işler ne hale girerdi?

Bu sebeple hükümet bütün bu kayalıklar arasında teknesini dışardan ve içerden gelecek suikastları kollayarak yürütmeye mecbur kaldığından muhterizane hareketi tercih etmekte ve işleri «bırak olsun» kaidesine tevfikân idare eylemektedir. Hükümet, müstacel meselelerin hallini geriye bırakarak, iktidara geldiği zaman bulduğundan daha fena bir durumda mevkiini terketmektedir.

Demokrasi Hastalığı Kabili Tedavi midir?

Bugün demokrasinin muztarip olduğu hastalığın vahametini tanımakta müttefikler ve bütün partilerin mücahitleri müttefiktirler. Bunlardan bazıları bu fenalığın tedavisi kabil olmadığı ve bütün kusurlarına rağmen diktatörlük rejimine yer verilmesinin müreccah olduğu fikrindedirler. Diğer taraftan, daha mutedil olanlar; prensipleri bâki kalmak üzere demokrasi ile kaldırılması uygun olan parlâmenter rejim arasında bir tefrik yapılması lâzımgeleceği düşüncesindedirler. İsviçre veya Birleşik - Amerika Devletleri anayasalarının meziyetlerini ileri sürmektedirler.

Bunlara göre; hükümet, halk tarafından tâyin edilmiş olduğundan, teşriî meclislere karşı mesul değildir. Parlâmentonun rolünü, bütçenin tasvibinden ve kanunların müzake-

resinden ibaret olmak ve başkaca hiç bir teşebbüs yetkisini haiz olmamak üzere tahdit edici bir sistem derpiş edilebilir. Teşebbüs yetkisi; ancak cumhurbaşkanına karşı mesul bulunacak olan hükümete münhasır olacaktır.

Fakat; birçok iyi fikirlerin bağlı kaldığı eski ananelerin terkinden evvel, rejimin fenalıklarının insanlarda değil, müesseselerde olduğuna tamamiyle emin olmak icap eder. Tam bir inkılâp yapılması lüzumunda beni tereddüde düşüren keyfiyet, İngiltere ve Fransa'daki parlamenter rejimin verdiği yekdiğerine zıt neticelerdir.

İngiltere parlamenter rejiminde muahezeyi mucip olabilecek keyfiyet; uzun bir ananenin neticesi, partilerin tam bir teşkilâta ve halkın vasfını tebellür ettiren devamlılığa malik olmalarının hükümete verdiği ölçsüz istikrar ile parlâmentonun, hükümetin işleyeceği hataları tashih edebilmesidir.

Fransa'da, bilâkis, anayasanın eksiklikleri, grupların ufaklıkları, takip fikrinin mefkudiyeti, hükümeti esaslı bir surette istikrarsızlığa sevketmektedir.

Diktatörlüğe karşı en iyi bir sed teşkil eden parlâmenter rejimden vazgeçmeden evvel; bütün rejimi altüst etmeksizin, bütün bu mahzurları izale edebilecek basit tadillerle bir çare bulunamaz mı?

İlk akla gelen hükümetin muvakkat kanunlar çıkarması usulünü umumileştirmektir. Fransa'da bu usul B. Poincare'den beri 1924 ve 1926 senelerinde tatbik edilmiştir. B. Doumergue 1934 de B. Laval 1935 de. B. Chautemps 1937 de ve B. Daladier 1938 ve 1939 da bu usulden istifade etmişlerdir. B. Chamberlain'in «harbe girmemiş olmakla beraber sulhte de bulunduğu belli olmayan» dediği kargaşalıkl devirler için, bu usul belki kabule şayan olabilir. Hele harp zamanları için bu, zaruri bir hal suretidir.

Parlâmento, bir taraftan vicdani diğer taraftan menfaat kaygılarını telife müsait olan bu usulü memnuniyetle kabul eder. Zaruretinin takdir ettiği ve fakat tasdik cesaretinde bulunamadığı halkın hoşuna gitmeyen tedbirlerin alınması

mesuliyetini hükümete bırakır; eğer tecrübe muvaffak olamazsa, seçmenlerin huzuruna çıkarak «biz bunun böyle olmasını istememiştik» diyebilir.

Anayasada; bu istisnai muvakkat kanun usulünün; Roma cumhuriyeti zamanında olduğu üzere senatonun bir diktatörün ellerine ne dereceye kadar, ne kadar müddetle ve ne şartlarla yetkilerini tevdi edebileceğini evvelden bir kanunla tesbit ettiği gibi tâyin edilmesinin faydalı olacağı şüphesizdir.

Ancak bu usulün, sulh zamanında istisnai olarak kalması icap eder. Parlamenter rejimi ıslah ve itibarını iade için başka şekiller bulunamaz mı?

Bu, yapılan tetkikin hududu haricine çıkarak ileri sürülen bütün sistemleri teferruatıyla mütalâa etmek olur. Seçimlerin ıslahından pek çok bahsedilmektedir. İngiltere’de iyi neticeler veren, tek devreli seçim tercihe şayan bulunmaktadır. Bu usul; partileri disiplinli hareket etmeye mecbur kılmıştır. Fransa’da da aynı neticelerin elde edilmesine mâni sebepler görülememektedir. Kadınların seçime iştirakleri adalet noktai nazarından bir zarurettir ve maddi endişelerin hükümler olduğu ve iştigalâtımız arasında büyük bir yer tuttuğu böyle bir zamanda bunlar bir itidal ve istikrar unsuru da olabilirler.

Nisbî temsil; bazı kaidelerine rağmen ciddî mahzurlar arzetmektedir. Bunlardan biri, bu usulün her parti içinde mücadeleye yer vermesi ve bundan daha ciddî bir mahzur da, parlâmento dahilinde, hükümetin devamlı olabilmesi için zaruri olan kuvvetli bir ekseriyetin meydana gelememesidir.

Ekonomik meselelerin mühim bir rol oynadığı bir zamanda, bazıları siyasi parlâmento yerine sanayi, ticaret, ziraat ve işçiler temsilcilerinden mürekkep ekonomik bir parlâmento ikamesinin mantığı olacağı fikrini müdafaa etmektedirler. Bu Mussolini’nin korporasyonlar meclisi kurmak suretiyle kısmen tahakkuk ettirmek istediği bir reforma benzer. Bu yanlış bir düşüncenin mahsulü olarak görülebilir. Bir parlâmentonun her şeyden evvel dış politika, silâhlan-

ma, eğitim, milletin ahlâki kıymetlerinin müdafaası, adaletin tanzimi işleriyle meşgul olması icap eder. Patronlarla işçi sendikaları meclisleri temsilcilerinin bu mevzularda müdahalede bulunabilecek hiç bir vasfı haiz değildirler. Bunlar, alınan şu veya bu tedbirlerin ve ıslahatın muhtemel neticeleri hakkında istişari bir heyette, malûmat verebilirler; fakat milletin ekonomik menfaatlerine ait kararlar, işde ilgisi olanların eline terkedilmemek lâzımgelir. Bazan umumi menfaatin ferdî menfaatler yekûnunun bir hâsılası olduğu söylenir. Bu doğru olmayan bir ifadedir. Ekonomik bir mecliste, asıl ilgili olanlar yani müstehlikler istenerek unutulur. Ekonomik hususlarda alınacak kararların, diğer sahalarda da akisler yapabileceği de unutulmaktadır. Seçmenlerin, birkaç büyük patron veya birkaç büyük sendika temsilcilerini, istinas peyda etmiş oldukları meseleler hakkında salâhiyetle söz söylemek üzere parlâmentoya göndermeleri temenniye şayandır.

Fakat en sonunda kararın, tarafsız düşünebilecek olan millet temsilcilerine bırakılması lâzımgelir.

Mebusların kâfi derecede maişet şartlarını temin edecek bir surette tahsisatlarını iki misline çıkararak adetlerini azaltmak yolu ile de basit bir ıslahat yapılabilir. Teşrii vekâlet vazifesinin de altı veya sekiz seneye çıkarılması icap eder. Bu iki tedbir seçmenlere karşı seçilenlerin büyük mikyasta istiklâllerini temin eder ve elde edilmesi lâzımgelen gaye de budur.

Herşeyden evvel bertaraf edilmesi lâzımgelen keyfiyet nazırların sık sık düşürülmeleridir. Bu neticeyi elde etmek için iki hal şekli düşünülebilir; parlâmentonun; bir hükümeti devirebilmesi için kırk sekiz saat fasıla ile iki defa reyine müracaat edilmesi veya hükümetin ekalliyette kaldığı her defasında meclisin feshi.

Bu suretle mebuslar, menfaatlerini düşünüp tartarak, ancak kabinenin, memleketin hakiki bir muhalefetine mâruz kaldığı hallerde düşürülmesine tevessül ederler. Bu sistem; umumi bir seçimin tarihini daha evvelden tâyin eder siyasi bir sistemin kaldırılması faydasını da haizdir. Senato, yeni

bir seçimi icap ettirmeksizin hükümeti düşürmek imkânını muhafaza edebilmelidir: en nihayet, hükümet de senatonun kabulüne iktiran etmek şartıyla mebusan meclisini her zaman feshetmek hakkını haiz olmalıdır.

Evvelce V. Andre Tardieu'nün teklif etmiş olduğu ıslahat da mülâhaza olunabilir: bu da teşrii bir devrede, zuhura gelen bazı mühim meseleler için referandum müessesesinin kurulmasıdır. Bu ıslahat, bazı hallerde, yeni bir seçime müracaat edilmeksizin hükümeti takviye etmek imkânını vermektedir.

Son semereli bir kaide olarak, kabine reisinin, eski kabine âzaları arasından seçilmesinin menedilmesidir.

Bu tedbirler, mühim ve basit görülmektedir. Bu suretle seçilenlerin seçmenlere ve hükümetin seçilenlere karşı serbestisini temin etmek suretiyle Fransa'nın siyasetine bir devamlılığı ve uzun zamandan beri mefkut olan canlılığı temin eyleyecektir.

Ancak siyasi heyeti teşkil eden şahsiyetler kendi kendilerini düzenlemek istemedikçe, her türlü ıslahattan memnuniyet verici neticeler elde edilemeyeceği bedihidir* Hali hazırın en büyük hastalığı uzun, çok güç ve ezici bir harpten doğan korkudur Rusya'da komünizmin zaferini sağlayan açlık, harp ve sefalet korkusudur; Faşist ve ırkçı diktatörlüğün kurulmasına sebep olan ise komünizm ve işsizlik korkusudur; demokrasinin totaliter devletler karşısındaki teslimiyetinin saiki ise diktatörlük korkusudur. Tahakkuk ettirilecek en mühim siyasi ıslahat cesaretin yeniden iade ve takviyesidir.

Bir hükümetin şefi, mücadeleyi esasından tutmağa karar verdiği zaman daima galip geldiğini anlamak için üçüncü cumhuriyetin parlamento tarihini tekrar okumak kâfidir. Cumhuriyetin en uzun kabinesine reislik yapan Waldek Rousseau, enerjisi ve iyi görüşü ve kabine arkadaşlarının tecanüsü sayesinde, birçok müşkülât arasında mühim işler tahakkuk ettirebilmiştir. B. Poincare'nin şu veya bu noktai nazardan siyaseti tenkit edilebilir; fakat, hareketlerinde âzami ve şahsi otoritesi ile memleketi bilhassa düşmüş olduğu

vahim iktisadi ve mali vaziyetlerden kuvvetlenmiş olarak çıkarmağa muvaffak olduğunu tarih kaydedecektir.

Fransa'da, kendi kendimizle alay etmek ve bizi idare edenleri tehzil eylemek âdetlerimiz vardır. Ekseriya bir fikir oyunundan ibaret olan bu muhakeme hürriyeti; müesseselerimizde mevcut olan iyi şeyleri bizlere unutturmamalıdır. Bunları düzenleyecek ve bize siyasi istikrar ve otorite verecek usullerin tasavvuru o kadar güç değildir. Bu neticeleri elde etmek için, bunları istemek kâfidir.

Kusursuz bir iktisadi sistem bulunmadığı gibi, eksiksiz siyasi bir sistem de yoktur. En mühim şey, milletin bünyesine ve halihazıra uygun bir rejimde yaşamak arzusudur. Hakikî ve fakat ıslahı mümkün kusurlar yüzünden malik olduğumuz en büyük nimet olan hürriyeti feda etmemek lâzımdır. Müesseselerimizi en fazla tenkit edenler bile, bu nimetten vazgeçemezler. Burada Kavur'un meşhur sözünü hatırlatmak yerinde olur: «En fena bir meclis, en iyi bir nâzır bekleme odasına tercih edilir.»

AMERİKA'DA MUHACERET POLİTİKASININ DEĞİŞMESİNE DAİR SON CEREYANLAR

Yazan:

Niyazi AKI

Devrekani Kaymakam

Amerika bugünkü dünyanın en kuvvetli ve müreffeh millet topluluğudur.

Bugün yürürlükte olan kanun 1924 tarihli dir. Her sene yüz elli dört bin muhacirin alınmasına müsaade eder. Ve bu yekûnu milletler üzerine taksim etmiştir. Okuyup yazmak bilmemek, hacir altına alınmak veya delilik, ihtilâlcı gruplarına dahil olmak veyahut da sâri hastalıklardan birine müptelâ bulunmak kabule mânidir. Geçen sene gelenlerin yekûnu yüz otuz binden fazladır. Bu rakam 1930 senesinden yedi defa fazladır. Bunlardan başka gayri nizami olarak Amerika'ya gelmiş olanlar vardır. Muhacir bürosunun tesbit ettiği rakamlara göre yüz elli binden fazladır. Sahte evrak tanzim ederek veya vapurlardan atlayarak içeri girmişlerdir. Bunu da nizami sığınanların miktarına katarsak topyekûn Amerika'ya geçen yıl gelenlerin adedi üç yüz bine yakındır.

Hâlen Amerika'ya gelmek isteğinde çok kişi vardır. Associated Press ajansının New York Times'a yazdığına göre yalnız İtalya'dan on dört milyon kişi göç imkânını aramaktadır. Avrupa milletlerine tahsis edilen senelik kotalar iki sene ile on sene arasında dolmuştur. Harp sonu Avrupasında, terhisi müteakip yurtsuz kalmış sekiz yüz elli bin kişiden mühim kısmı Amerika'ya yerleşmek isteğindedir. Amerika'nın kontrol sahasında oturan iki yüz bin Polonyalı evraklarını konsolosluklara vermişlerdir. Yunanistan'dan gelmek isteyenlerin yekûnu, bu memlekete ayrılan kotayı 1997 yılına kadar doldurmuştur.

Yukarıdaki izahat muhaceret karşısında Amerika'nın

bugünkü fiilî durumunu gösterir. Amerika'nın, yakın bir geçmişte, muhaceret kanunlarındaki, vatandaşlığa kabul taahditlerine de kısaca temas ettikten sonra bugünkü cereyanları izah edeceğim.

Kanada arazisi Birleşik Amerika Hükümetleri arazisinden büyüktür. On iki milyon nüfusu vardır. Dünya ölçüsünde mühim yeri olan sanayi ve ziraat işlerini kurmuştur. El emeğine çok ihtiyacı vardır. Hal böyle olmasına rağmen Amerika ve İngiltere'den gelecek muhacirler müstesna diğer memleketler muhacirlerini sıkı kayıtlara bağlamıştır. Şöyle ki: Özel bir komisyon Kanada'nın o yıla ait sanayi ve ziraattaki el emeğine olan ihtiyacını rakamla tesbit eder.

Ayrı bir seçici (Selection office) kadrosu muhacirlerin bulunduğu memlekette her muhacirin meslekî kabiliyet ve iktidarını ölçer. Kanada'ya geldikten sonra da ayda 45 dolar ücretle hükümetin göstereceği yerde iki sene müddetle çalışması ve evli bulunmaması şarttır. Muhacirler belli plânlara göre coğrafi bölgelere dağıtılır. İki senenin sonunda vatandaşlığa kabul edilir. Bu yılın Mayıs ayında Kanada'nın muhaceret politikasına işaret eden Başbakan King «Kanada'nın muhacirleri vatandaşlığa kabulde tamamen serbest olduğunu, bunun hiç kimse için hak bulunmadığını ve nihayet faydalanma yolu olarak ecnebilere açıldığını» söylemiştir.

Arjantin, senede elli bin muhacir kabul etmek üzere beş sene için bir program yapmıştır. Muhacirler, çiftçi, balıkçı ve sanayi teknisyenleri arasından seçilecektir. Geldiklerinde belli iş yerlerine dağıtılacaklar ve iki senelik bir hizmet sonunda vatandaşlığa alınabileceklerdir.

Brezilya, içinde bulunduğumuz yıl içinde otuz beş bin muhacir kabul edecektir. Bunlardan en az yüzde sekseninin çiftçi ve çiftlik amesi olması lâzımdır. Geldiklerinde hükümetin plânlı yerlerine gönderilerek dört sene müddetle çalıştırılacaklardır. Bu plân toprağın işlenmesini teminen bilhassa nüfusu az olan yerler için yapılmıştır.

Büyük Britanya'nın bilhassa 1931 den beri el emeğine çok ihtiyacı vardır. Son kanun 1946 yılında yürürlüğe

girmiştir. Vatandaşlığa alınabilmek için muhacirin bir işde çalıştığını İş Bakanlığı kanalıyle tesbit etmesi lâzımdır.

Teşekkülleri Amerika'ya benzeyen bu milletlerin muhaceret sistemlerine böylece temas ettikten sonra Amerika'daki yeni cereyanları inceleyebiliriz.

Amerika'nın bugünkü kanunu yukarıda işaret ettiğim veçhile her yıla ait alınabilecek muhacir adedini göstermiştir. Kabule mâni halleri de saymakla yetinmiştir. Amerikalılar muhacirlerden iktisaden faydalanmak istemektedir. Kanun muhacirlerin meslek ve kabiliyetleri hakkında bir hükme sahip değildir. Gelenler istedikleri yerlerde oturur ve istedikleri işi görürler. Amerika konsoloslukları muhacirleri yegâne seçendir. İlk müracaat sahibi takaddüm hakkı alır. Konsolosların hatalarını düzeltecek veya vazife suiistimallerini önleyecek başka bir organ da yoktur. (Suç sübutu halindeki mahkeme takibatı hariç). Kaldı ki, yukarıda işaret ettiğim memleketler, muhacirlerin iktisadi hayatlarını ayarlayan kanunlar yapmışlardır.

Millî Savunma Komisyonunun vazifelendirdiği George Meader son defa Almanya'da tetkikat yapmış ve bir rapor tanzim etmiştir. Yazıldığına göre nizamlı olarak Amerika'ya gelen muhacirlerden büyük bir kısmı sığınmak ve himaye edilmek için gelmiştir. Aradığını bulamayınca sızlanmış ve yetkili makamları her zaman rahatsız etmiştir.

Amerika bunlardan istifade etmiş değildir.

1933 ile 1944 arasında Amerika'ya beş binden fazla doktor gelmiştir. Bunlardan yüzde elli beşi New York'ta kalmıştır. Halbuki 1940 yılında New York'da her beş yüz kişiye bir doktor düşmekte idi. State'ler ortalama bin beş yüz kişi ile on bin kişi arasında bir doktora sahiptir.

İşte Amerika'nın muhacir seçme hakkına sahip olmaması, gelenleri iktisadi ihtiyaçlarına uygun iş yerlerine şevkten mahrum olması, muhacirlerle halk arasında bir açıklık meydana getirmiştir. Amerika'da sınıf farkı olmaksızın ve iş tefrikine ehemmiyet verilmeksizin herkes bir vazifeye sahiptir. Bu sebeple de millî ve iktisadi büyük bir kuvvettir. Bu bünyeye katılan her ferdin iktisadi icapların gerektirdiği

icaplara uygun vazife alması lâzımdır, Bunu bir boşluk olarak hissetmelerinden ötürü olacaktır ki, Truman, hükümete salâhiyet verilmesini Congres'den istemiştir. George Meader'ın tetkiklerinin sonuçlanmasına değin müzakere durmuştur.

Amerikan tenkit hayatında iyi tanınan Stanley High'ın fikirlerine göre muhacir politikası gerek Amerika halkı ve gerekse muhacirler için haklı ve faydalı neticeye bağlanabilmek için şu ana prensiplere derhal ihtiyaç vardır:

1 — Muhacir adedi Amerika'nın her sene ihtiyacı olan ekonomik isteklere göre ayarlanmalıdır.

2 —Muhacirler bu ihtiyaçlara uygun meslek ve kabiliyete sahip olanlar arasından seçilerek alınmalıdır.

3 — Muhacirler memleketin iktisadi ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş coğrafi bölgelere dağıtılmalıdır.

Bunlar esas prensip olunca muhacirlere karşı beslenen nefret kalkacak ve Amerika muhacirlere huzur sağlayan iyi bir barınak olacaktır.

Memleketimizin de bu cereyanlarla yakın ilgisi vardır. Cumhuriyet Türkiye'si kurulu beri belki de birkaç milyon muhacir gelmiştir. Bunlardan mühim bir kısmı çiftçidir. Esas karakteri ziraat memleketi olan memleketimiz için bu büyük bir avantajdır. Yukarıda işaret ettiğim memleketler bilhassa bu evsafa takilere fazla ehemmiyet vermektedirler. Son harpten sonra siyasi birçok sebeplerle daha birçok Türkün muhacir olarak geleceklerini tabii olarak düşünebiliriz. Devletin siyasi bünyesinde iktisadi ihtiyaçlar mühim yer aldığından muhacir politikasını en faydalı şekle süratle bağlamakta o memleket için büyük fayda vardır.

SEÇİM MÜESSESESİNİN İNGİLTERE'DE GEÇİRDİĞİ SAFHALAR VE AVAM KAMARASI ÜYELERİNİN BUGÜNKÜ SEÇİM USULÜ

Yazan:

Hukuk mezunu ve felsefe doktoru
William Bennett Munro
Harvard Üniversitesinde Profesör

Çeviren:

Vecihi TÖNÜK
Danıştay Kanun Sözcüsü

§,, — Temsil esasına dayanan müesseseler bir gün belki de temsilî olmaktan çıktıkları için çürüyeceklerdir. Demokrasiye doğru yürüyüş parlamenter bir hükümet usulüne ve hattâ daha geniş bir hürriyete doğru bir yürüyüş mânasına gelmez. — W. E. H. Lecky.

SEÇİM MÜESSESESİNİN UZUN TARİHİ

Seçmek ve oy vermek hakkının tarihi, hükümetin tarihi ve hattâ medeniyetin tarihi demektir. Fakat seçim müessesesinin en eski zamanlardan başlayarak bugüne kadar geçirdiği tekâmül safhalarını incelemek isteyen bir tarih meraklısı için hiçbir memleket Büyük Britanya kadar iyi bir saha teşkil edemez. Bu krallıkta insanlar çeşitli şart ve sınırlar dâhilinde bin yıldan beri oy vermekte ve seçimlere katılmaktadır. Bu bin yıllık süre hattâ ihtilâl ve iç harp zamanlarında bile hiçbir fâsılaya uğramaksızın devam edip gitmiştir. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllar boyunca Avrupa kıtasının büyük memleketlerinde temsil esasına dayanan müesseseler ortadan kalkmışlardır. Fakat Büyük Britanya'da temsil esasına dayanan müesseselerin ortadan kaybolmaları çok kısa süren fâsılalardan ibaret kalmıştır. Büyük Alfred'in zamanından bugüne kadar tek bir yıl geçmemiştir ki, bir İngiliz, kendisini temsil etmek üzere Avam Kamarasına, kontluk meclisine veya belediye meclisine üye seçmemiş olsun.

Halkın Seçimlere Katılmasının Başlangıcı

On üçüncü yüzyıl boyunca ve muhtelif zamanlarda kontluk divanlarındaki (il meclisi) emlak sahipleri temsilcileri tarafından seçilen kontluk silâhşorları, bir Büyük Kurul halinde toplantıya çağırılmışlardı. İşte bu kontluk temsilcileri zamanla parlâmentonun tabii birer unsuru haline gelmişlerdi. Burgların (kasabaların) da parlâmentoya temsilci göndermeye davet edildikleri hatırlatılmalıdır. Bu burg temsilcileri ile kontlukların silâhşorları birleşerek Avam Kamarasını vücuda getiriyorlardı. Kontluk silâhşorları Kontluk Divanlarının toplantılarında kontluktaki bütün emlak sahiplerinin muvafakati ile seçiliyorlardı. Burgların temsilcileri ise bütün kasaba halkı veya seçmen olmak niteliğini haiz bulunanlar tarafından seçiliyorlardı. Kontluklarda, burglarda seçimlere katılmak için açık ve kesin vasıf ve şartlar konmamış bulunduğundan hiç olmazsa nazari bakımdan İngiliz parlâmento seçimleri demokratik bir temele dayanmaya başlamıştır. Bu usul ne 1215 yılındaki, ne de diğer herhangi başka bir tarihte yapılan bir devrimin sonucu değildi. Büyük Ferman, taşıdığı bazı hükümleri itibariyle bir devrim yapmıştı. Fakat seçimlere katılanların sayısını çoğaltmak bakımından eskiden zaten mevcut olan şartlarda hiçbir değişiklik yapmamıştır. Seçmen olanların kendi mahallî idarecilerinin seçimlerinde oy vermek hakkına sahip bulunmaları baronların John Lackland’a galebe çalmalarından çok evvelki tarihlere rastlar. Bu hiç olmazsa nazari bakımdan İngiliz mahallî idare sisteminin temelini teşkil ediyorduk.¹

Bu Usul Aleyhindeki Tepkiler

Fakat seçim müessesesi nazariyatta bile her vakit böyle demokratik niteliğini muhafaza edemedi. Altıncı Henry’nin hükümdarlığı sırasında (1429) seçim dairesi olan

¹ Orta çağlardaki İngiliz seçimleri ve oy vermek konusunda daha fazla bilgi almak için şu esere müracaat olunmalıdır: M. Mc Kisack; The Parliamentary Representation of the English Boroughs during the Middle Ages.

kontluklarda (illerde) seçimlere katılabilmek için yıllık kirası en az 40 şiling olan bir gayrimenkulün mâliki olmak kayıt ve şart kondu. Mülk sahibi olanların birçoklarının mülklerinin senelik kira miktarı 40 şiling'den az bulunduğundan bu, önemli sayıdaki seçmenler kitlesini seçim hakkından mahrum bırakmak demektir. Bu 40 şiling senelik iradı olan mülk sahiplerinin Avam Kamarası üyelerinin seçimlerine katılmaları halindeki kayıt ve şart Büyük Onarma Kanununun çıkarılması tarihi olan 1832 yılına kadar İngiliz kontluklarında yürürlükte kaldı,

Özel bir kanunun sonucu olmamakla beraber kasaba ve şehirlerdeki seçimlere katılabilmek şartları da aynı zamanda kasıldı. Her seçmenin oy vermek hakkına mâlik bulunması esası yürürlükte kalmak suretiyle varlığını devam ettirdi ise de seçmenin delâlet ettiği târifin şümülü çok daraltıldı. Bâzı kasaba ve şehirlerde seçmen listeleri ancak belli şekiller altında bir mülke tasarruf edenlerle yine belli şekil ve suretlerle mahallî bâzı vergileri ödeyen mükelleflerin adlarını kapsamakta idi. Diğer bâzı şehir ve kasabalarda ise bu listeler ancak sanayi erbabı ile aydınlara hasredilmişti. Gerçekten bâzı burglarda (Belediye idaresi olan kasabalarda) bir seçmenin oğlu olarak doğmakla veya bir seçmenin kızı ile evlenmekle veya kasabanın veznesine bir ücret ve resim ödemekle bir kimse seçmen olabilmek niteliğini kazanabiliyordu. Pek az kasabalarda seçmen olabilmek vasıf ve şartları birbirine benziyordu. Her kasaba kendine has kaideler koyarak, kendine has tatbikat yaparak, kendine has emsaller teşkil ederek bir gelişme yolu tutmuştu. Fakat umumiyetle on beşinci yüzyıl ile on dokuzuncu yüzyıllar arasındaki zaman zarfında her yerde belediye idaresi olan kasabalarda (burg) seçmen olabilmek vasıf ve şartları sürekli olarak daraltılmak yolunda bir cereyan aldı, yürüdü. Bu gelişme tarzı kiral tarafından da müzaheret gördü. Kiral Avam Kamarasını kendi nüfuz ve murakabesi akma almak istiyordu. Bu sebeple bu arzusunun gerçekleşmesi, seçim dairelerindeki seçmen sayısını artırmaktan ziyade azaltmak suretiyle daha kolay sağlanabilirdi.

Ortaçağlarda İngiltere’de Seçimler

Seçim hakkının böyle kolayca kendilerinden alınmış olmasına halk kitlelerinin nasıl müsaade etmiş olduğu bugün ilk bakışta hayretle karşılanabilir. Fakat bu hal sadece bugün halkın seçim hakkını savaşıma değer bir şey telâkki ettiği içindir. Beş yüz yıl önce ise hiç kimse bunu böyle telâkki etmiyordu. Parlâmento üyelerine devlet hâzinesinden hiçbir ödenek verilmemekte idi. Her kontluk veya kasaba kendi temsilcilerinin masraflarını kendisi öderdi. Çoğu zaman seçimler, bunun masraflarına katlanmaya ikna edilenlerin hesaplarına yapıldı. Bâzı defa ise bunu bir kimsenin hesabına yaptırabilmekte büyük müşküllele karşılaşılırdı. Bu itibarla kasabalar kirala arzuhaler sunarak kendilerinin parlâmentoya temsilci göndermek külfetinden kurtarılmasını isterlerdi. Birçok hatipler: «Bizim Anglo - Sakson ecdadımız seçim hakkı için çok savaşmışlardır.» diye söylevler vermiş, yazılar yayınlamışlardır. Fakat bunlardan mutedil ve temkinli kalem sahipleri seçim hakkının savaşıma değer bir şey olduğu fikrinin ancak iki yüz yıldan beri revaçta bulunduğunu söyler ve yazarlar.

Seçim Kurallarının Karışık Bir Hal Alması

Avam Kamarası devlet teşkilâtında yüksek bir mevki alınca bu meclisteki temsile de bir imtiyaz nazariyle bakılmaya başlandı. Aynı zamanda seçim usul ve şartları da karışık bir hal aldı. İllerde (kontluklarda) 40 şiling’lik mülk sahipleri seçimlere katılmak hakkını haiz sayıldı. Fakat mülkiyetin birbirinden farklı birçok tarz ve çeşitleri vardı. Bâzı kasabalarda ise kasaba sakinlerinden hemen hemen reşit olan bütün erkeklere oy vermek ve seçimlere katılmak hakkı bahşedilmişti. Diğer bâzılarında ise kasaba halkının yüzde biri bile seçmen olamıyordu. Bâzı burlarda da bütün çömlek kaynatanlar yani içinde ocak yanıp yemek pişirilen herhangi bir binaya sahip olan bütün reşit erkekler seçmen sayılmakta idiler. Onun için bir kimsenin evi yanıp da harap olunca evinin ocağını ayakta tutar ve seçim arifesinde

seçimlere katılmak niteliğini haiz bulunduğunun delili olmak üzere o ocakta ateş yaktığı görülmüştü.

Diğer bazılarında da yalnız belediye üyeleri seçmen olabilirlerdi. Bu belediyelerde ise üyelik doğuş itibariyle, evlenme sebebi ile, satın almak suretiyle veya bahş veya ihsana uğramak tarzında çeşitli şekil ve yollarla elde edilirdi. Bu hususta her kasabanın kendine has bir usulü vardı.¹

Azlıkla Hükümet Yapmak

Bundan başka Avam Kamarasındaki sandalyeler de nüfus ile mütenasip olarak dağıtılmamakta idi. Büyüklüğü, küçüklüğü ne olursa olsun her il (kontluk) ile her belediyesi olan kasaba (burg) iki üye göndermek hakkına mâlikti. Bu şartlar altında Avam Kamarası'nın 1832 tarihli Büyük İslahat Kanunu'ndan önceki tariflerde Büyük Britanya halkını temsil ettiğini söylemek gerçekte alay etmek demek olur. 1831 de Büyük Britanya ile İrlanda'nın mecmu nüfusu takriben 24,000,000 du. Evrensel oy usulü uygulandığı takdirde bunun hemen hemen 10,000,000 unun seçmen olabilmesi gerekir. Halbuki hakikatte bu tarihlerde oy vermek hakkına mâlik olanların sayısı 1 milyon, belki de daha da azdı. İngiltere 19 uncu yüzyılın ilk rubunda gerçek bir demokrasi değildi. Bu hususta ve bu sıralarda Birleşik Amerika Devletleri de böyle idi. Her iki memleket de cemiyetin yüksek sınıfları tarafından idare olunmakta idi. Blackstone'un dediği gibi «İngiltere'yi krallığın centilmenleri idare etmekte idi».²

Parlâmentodaki Temsilin Eşitsizliği

Bu sıralarda İngiliz Devlet Sistemi'nin en kötü görünen tarafı yalnız seçim vasıf ve şartlarının darlığı ve ıttıratsızlığı değildi; parlâmentoya ikiye üye yollayan illerle

¹ Fazla tafsilât için şu kitaba müracaat olunabilir: P. A. Gibbons; Ideas of Political Representation in Parliament 1651-1832 (Oxford, 1914).

² Blackstone; Commentaries.

(kontluklarla) belediyeler (kasabalar) arasında büyük bir eşitsizlik de vardı. Uzun zamandan beri parlamento üyelerinin hangi seçim dairelerince seçileceği de genel bir surette düzenlenmiş değildi. Halbuki bazı kasaba ve kontlukların nüfusları oldukları yerde kalmış, bazılarınınki ise azalmış veya çoğalmış bulunuyordu. Buhar kuvvetinin keşfi sonucu olarak büyük fabrikaların kurulması ve böylece sanayi devriminin vukubulması memleketin çehresini değiştirmişti. Sanayi devrimi bazı köy ve kasabaların nüfuslarını hemen tamamıyla denilecek derecede boşaltmıştı. Öte yandan ise bu devrim Manchester, Birmingham, Leeds Sheffield gibi yeni sanayi şehirlerine on binlerce nüfus yığmıştı. Bununla beraber nüfusu çekilmiş bulunan burglar (Belediye idaresi olan kasabalar) parlamento'ya üye göndermekte devam ediyorlardı. Halbuki nüfusu artan yeni merkezler fazla temsilci göndermek hakkını kazanmamışlardı. Hattâ bazı hallerde bunlar tek bir temsilci bile gönderemiyorlardı. Bu herhangi bir aksi maksat ve plânın sonucu değildi. Bu sadece ekonomik büyük bir değişikliğin mahsulü idi. Nüfus durumu değişmiş, parlamento üyeliklerinin seçim dairelerine dağıtım tarzı ise değişmemişti. Bu durum yeni bir devir açıldığı zamanlarda kanunların ve siyasi müesseselerin bu yeni ihtiyaç ve zaruretleri karşılayıp gerçekleştirememesi tarzındaki eski hikâyenin tekerrüründen başka, bir şev değildi.

Çürümüş Burglar (Rotten Boroughs)

Bunun sonucu bütün memlekette bir sürü «çürümüş şehir ve kasabalar» m yığılması oldu. Bunların pek çoğu arkalarında evlerinin harabelerini ve ölüleri ile dolu mezarlıklarını bırakarak sekenesi göçmüş bulunan eski kasabalardı. On sekizinci yüzyılın başlarında mesut ve müreffeh birer şehir ve kasaba olan yerler on dokuzuncu yüzyılın başlarında yeni kurulan fabrikalara lâzım olan yünleri verecek olan koyunları barındıran çiftlikler haline gelmişlerdi. Böyle nâbedit olmuş seçim dairelerinin en iyi misalini Old Sarum vermekte idi. Burası vaktiyle mesut ve müreffeh bir yer iken

on sekizinci yüzyıl boyunca gerilemekte devam etmiş ve on dokuzuncu yüzyıla tek bir ocağı tüten evi olmaksızın intikal etmişti. Buranın yedi seçmeni vardı. Bunlar da burada oturmazlardı. Parlâmentoya gönderilecek iki üyeyi de işte bunlar seçerlerdi. Şüphesiz bunlar da seçilecek üyeleri kendi aralarından seçerlerdi. Corfe Castle Burgu da böyle içinde ölülerin ruhları dolaşan ıssız, sekenesiz bir kasaba, haline gelmişti. Büyük onarma hareketinin arifesinde burada ancak harap bir çiftlik evi ile yine harap birkaç ev müstemilâtı bulunuyordu. Avam Kamarasına seçilecek bir çift üyeyi de işte bu harabelerin malik ve sahipleri seçmekte idiler.

Downton Burgu ise ismiyle müsemma bir hayat sürüyordu. Burası deniz seviyesinden aşağı olduğu için daima denizin hücumuna uğramış ve oturulmaz bir bataklık haline gelmişti. Fakat bu felâket onun parlâmentoya üye göndermekte devam etmesi bakımından hiçbir mâna ifade etmemişti. Burada oturmayan birkaç seçmen parlâmentoya gönderilecek üyeleri seçmekte idiler.

Malmesbury’de on üç seçmen (freemen) vardı ve hiç biri okumak, yazmak bilmezdi. Bunlar da el kaldırmak, indirmek suretiyle oylarını bildirirlerdi.

İskoçya’nın seçim dairesi Bute bunların hepsinden daha talihli idi. Buranın seçmenler listesinde tek bir ad yazılı» idi; seçim günü tek bir seçmen seçim yerine gelir, kendi adını okuyarak yoklama yapar, mevcut olduğunu yine kendisi cevaplandırır, sonra da kendisinin üye seçilmesini ileri sürer ve seçilmesini de yine kendisi desteklerdi. Böylece oy birliği ile parlâmentoya bir üye seçilmiş olurdu.

Seçim İşleri Üzerinde Yapılan Spekülâsyon ve Yolsuzluklar

Bu mahvûharap olmuş kasabalar (burglar) tabii olarak sırf parlâmentodaki temsili hüküm ve nüfuzları altında bulundurmamak amacıyla buraları satın alan spekûlâtörlerin eline düşmüştü. Böylece bir parlâmento spekûlâtör ve kaçakçısının bazı defa yarım düzine veya daha fazla sandal-

yeyi kendi eli altında bulundurduğu olurdu. Bu suretle sandalyeler bir defa kendi elleri altına geçince, tâbiri mârufiyle sandalyelerin patronu olunca bunları uygun gördükleri tarzda idare ederler, ya ona buna verirler veya satarlardı. İngilizce konuşan memleketlerin siyasi terimleri arasına girmiş bulunan patronluk (patronage) tâbirinin menşei işte budur. Gerçekten bir asır önceki bu İngiliz seçim patronluğu ile bugünkü Amerikan siyasi liderliği (Political boss) arasında öyle pek çok bir fark da bulunmamaktadır. Bu seçim patronları daima uyanık bulunurlar ve sandalyeleri en yüksek fiyatı veren taliplere satarlardı. Bu satışlar öyle gizli olarak da yapılmazdı; gazetelerle ilân edilmek suretiyle alenî olarak yapıldı. Bu sandalyelere bilhassa Hindistan'da servet sahibi olmuş ve İngiltere'ye dönmüş bulunan yeni zenginler arasından talip olanlar çok bulunuldu. Ateşli istekliler fiyatları çok yüksek rakamlara çıkarırlardı. Hattâ bazı defa 3,000 İngiliz lirasına kadar çıktığı olurdu. Zira Londra'da en iyi bir kulüp olan Avam Kamarası içtima: ve siyasi mevkilere yükselmek için geniş imkân ve fırsatlar vermekteydi. Lord Chesterfield oğluna yazdığı meşhur mektupta (1767) hattâ asil lordların bile elleri altındaki bu gibi kasabaların üyeliklerini satmakta olmalarından duyduğu hoşnutsuzluğu belirtiyordu. Birçok kabiliyetli insanların Amerika'da seçim önderlerinin iltimaslılarının yaptığı gibi İngiltere'de de hâlâ bu seçim patronlarının delâletiyle siyasi hayata atılmaktadırlar. William Pitt, Avam Kamarası'na üye olarak böyle girmişti. Charles James Fox da öyle yaptı.

Tabii 1832 den önce Avam Kamarası'na seçilmiş bulunan üyelerin çoğunluğunun bu tarzda seçildikleri zannolunmamalıdır. Fakat seçiline nisbeti secim patronlarına bir kuvvet ve iktidar muvazenesi sağlamaya yetecek derecede idi. Bu nisbet onlara seçmenlik vasıf ve şartlarının genişletilerek seçmen sayısının artırılması veya sandalyelerin seçim dairelerine dağılış tarzının değiştirilmesi hususundaki tasarıların kabul edilmesine engel olmaya imkân veriyordu. Bundan başka seçim patronlarının hüküm ve nüfuzu altında bulunan seçmenlerin sayıları kabarık olan il ve ka-

sabalarda (kontluklarda) irtişa da açıktan açığa bir hayli almış yürümüştü. Bir sandalye kapmak isteyen bir yabancının seçim yerine altın dolu kesesi ile gelmesi gerekirdi. Seçmenler ücretlerini alınca uzaklaşırlardı. Seçim bir hafta uzar ve kapalı bir seçim olursa ücret gün geçtikçe biraz daha yükselirdi. Bazı defa seçimin son saatlerinde bir oy'un 20 hattâ 30 İngiliz lirasına kadar fırladığı olurdu. Bir seçmen oy unu böyle fiyatların en yüksek bir dereceyi bulduğu sıralarda sattığı takdirde artık maişetini temin için yılın mütebaki günlerinde çalışmaktan varest e kalabilirdi. Pitt bir defa: «Avam Kamarası İngiliz milletin in temsilcisi değildir. O ismen mevcut, cismen mefkut, mahvüharap olmuş kasabaların, asil ailelerin, zengin kişilerin ve yabancı hükümdarların temsilcisidir.» demişti. Çay üzerine resim konmasını âmir olan kanunu kabul eden, sömürgeleri tazyik ve Amerikan ihtilâlini körükleyen, işte bu suretle seçilen üyelerden kurulan bir Avam Kamarasıydı.

Seçim Usullerini Onarma Yolundaki Hareketler

Seçim müessesesini onarmak ve üyeliklerin seçim dairelerine yenibaştan dağılış tarzını düzenlemek hareketi 1775 yılında ve oldukça erken denebilecek bir zamanda başlamıştı. Fakat çeşitli sebepler yüzünden bu hareket yavaş gelişti. Fransız Devrimi'nin taşkınlıkları bu hareketin çabuk gelişmesine engel oldu. Sonra Avrupa yıllarca Napoleon harpleriyle boğuştu durdu. Korsikalı, sağ salim St. Helene Adasına hapsedilinceye kadar Britanya halkı kendi iç işlerini düşünmeye vakit bulamadı. Bundan başka Napoleon harplerini de hemen bir muhafazakârlık dalgasıyla büyük harplerden sonra çoğu zaman görüldüğü gibi istibdat takibetti. 1815 yılını takip eden on yıllık bir devre de siyasal onarmaların öne sürülmesine müsait bir zaman değildi. Avrupa kıtasındaki karışıklıklar İngiltere'yi yormuştu. İngilizler kendi adalarında sâkin ve rahat bir hayat sürmek istiyorlardı. Kendi sanayilerini kurmak arzusunu besleyenler ve alelacele bir şey yapmaktan çekiniyorlardı. Onarmanın başarılması millî mizaç ve düşünüşte bir değişiklik olmasına bağlıydı.

Büyük harpleri muhafazakâr tepkiler takip eder. Fakat yine bu büyük harpler ortaya yeni yeni ekonomik ve sosyal meseleler çıkarırlar. Bu meseleleri ise tepkiciler halledemezler. 1815ten sonra İngiltere' yerden mantar gibi bitmiş fabrikalarla dolu şehirlerde birbiri üzerine yığılmış milyonlarca halkı ile bir sanayi ülkesi haline gelmişti. Hükümet ve iktidar makamları ise nüfusun bu yeni dağılışı, ve toplanışının ortaya yeni yeni ihtiyaç ve meseleler çıkardığı ve yeni kanunlara, yeni bir siyaset takibine lüzum olduğu hakikatini anlamış görünmüyorlardı. Bu itibarla ne kasaba ve şehirlerin imar plânları, ne su tedarik ve isalesi, ne sağlık tesisleri vücuda getirilmesi ve ne de işçilerin oturdukları evlerde izdihama mâni olmak için ciddi teşebbüsler vardı. İş saatleri uzun, gündelikler ise azdı. Kadın ve çocuklar ırkın istikbalini tehdit altında bulunduran şartlar içinde çalışmak zorundaydılar. Sosyal ve ekonomik bazı ıslahatçılar mevcut şartların elverişsizliğini belirtmek için seslerini yükselttiler. Fakat büyük ıslahat öncülerine çoğu zaman reva görüldüğü gibi, bunlara da çöllerde anıran yabani eşekler nazariyle bakıldı. Bununla beraber bunlar yılmadan yollarına devam ettiler ve çok geçmeden fabrikalarda çalışan işçilerin menfaatlerinin korunması, harbin yüklettiği vergi yükünün hafifletilmesi, şehir ve kasabalardaki hayat şartlarının iyileştirilmesi için kanunlar konması hakkında geniş ölçüde halk tarafından talepler ileri sürüldü. Bu talep ve arzulan Avam Kamarası cevapsız bıraktı. Bu sebeple bizzat parlâmentoyu yeniden tanzim ve ıslah etmedikçe sosyal ve ekonomik bir programın yürürlüğe konamayacağı halk tarafından anlaşıldı. Başka bir deyişle ilk önce siyasi bir onarma yapılması lüzumu kendisini gösterdi.

Fakat ortada büyük engeller bulunduğundan siyasal bir onarım ve yapımı başarmak kolay bir şey değildi. Lordlar Kamarası üyesi olan asiller ile seçim patronları onarma ve başarmaya giden yolun üzerinde birer mânia gibi dikilmişlerdi. Orta sınıfa mensup İngilizlerin muhafazakârlığa bağlılıklarını, ananeperestliklerini, cezri değişikliklere karşı duydukları nefreti yenmek çok güçtü.

1832 yılına gelinceye kadar siyasal bir onarma öyle fazla bir ilerleme göstermedi. Fakat bu yıl içinde mesut hal ve şartlar bir araya geldi: iktidar mevkiine Whig Partisi'ne mensup bir kabine geçti. Bu kabine parlâmentonun huzuruna bir ıslahat kanunu tasarısı getirmek cesaretini gösterdi. Avam Kamarası bu tasarıyı kabul; Lordlar Kamarası ise reddetti. Bu red üzerine Avam Kamarası tekrar kabul etmek suretiyle evvelki kararında ısrar etti. Böylece iki meclis arasında hâd bir ihtilâf başgösterdi, ve dâva bir müddet için askıda kaldı. Başka memleketlerde olsa böyle bir çıkmaz dahilî bir harbe müncer olur. Fakat İngiltere'de öyle olmadı. Nihayetülemir Lordlar Kamarası da tasarıyı kabul etti ve 1832 tarihli Büyük Onarma Kanunu, böylece devlet kanunlarını bir arada toplayan düsturda (Statute Book) kendi yerini aldı. Bu suretle tüfek patlamadan bir devrim başarılmış oldu.

1832 Tarihli Büyük Islahat Kanununun Hükümleri

1832 tarihli kanun belki de İngiliz parlâmentosunun kabul ettiği en önemli kanunlardan biridir. Bu kanun her şeyden evvel üyelikleri seçim dairelerine yeni baştan tevzi ve taksim etmektedir. Kanun yeni yeni seçim daireleri ihdası hakkında hüküm sevketmediği gibi ulusun temsilini seçim dairelerindeki seçmenlerin sayısını esas tutarak üyeliklerin buna göre dağıtılmasını da kabul etmiş değildir. Kanun sadece çok bariz bir eşitsizliği ortadan kaldırmıştır. Çürümüş kasabalarla satılmış kasabalar seçim dairesi olmaktan çıkarılmıştır. Bazı küçük kasabalar birleştirilmiş, diğer bazılarının parlâmentoya iki yerine bir üye göndermesi esası konmak suretiyle bunlara verilmiş olan parlâmentoda temsil edilmek hakkı daraltılmıştır. Bu suretle hemen 150 kadar üyelik kazanılmış ve bunlar nüfusu çok olan iller ve kasabalar arasında taksim olunmuştur. Kanun biraz nüfus toplayabilmiş olan her topluluğa hiç olmazsa bir temsilci gönderebilmek imkânını vermiş bulunuyordu.

Büyük Islahat Kanunu ikinci bir iş olarak seçmen ola-

bilmek vasıf ve şartlarını ele almıştı. Parlâmentonun bu fırsattan faydalanarak seçim usul ve şartlarını gerek kontluklarda ve gerekse burglarda yeknesak bir hale koyması beklenirdi. Fakat böyle olmadı. Seçmen olabilmek vasıf ve şartları bakımından kontluklarla burglar arasında mevcut olan eski tefrik muhafaza ve ipka edildi. Kontluklarda (illerde) seçmen olabilmek hakkı yalnız 40 şilinglik mülk sahiplerini değil, belli bir derecede kira getiren arazilerin kiracısı olanları da kapsamak üzere genişletildi. Kasabalarda yeknesak bir seçim usul ve şartı eski ittıratsız usulün yerine kaim oldu ve yılda 10 İngiliz lirası veya daha fazla mukayyet iradı olup da bunun üzerinden vergi verilen yerlerin kiracılarına da seçmen olabilmek hakkı verildi. Başka bir deyişle haftalık hesabıyla bir dolar derecesinde müesses ve mukayyet iradı bulunan binaların kiracıları da seçmen olabiliyorlardı. Fakat seçmen olabilmek hakkı pansiyoner olanlarla mobilyalı kiraya verilen odaların şâgillerine kadar teşmil edilmemişti. Bu itibarla bütün erkekleri bile kapsamadığından seçmenlik vasıf ve şartları yine de ehemmiyetli derecede dar tutulmuştu. Böyle olmakla beraber bugün 1832 tarihli kanunun seçim listelerine yarım milyondan fazla seçmenin girmesini sağladığı tahmin olunmaktadır. Böylece seçmen sayısı hemen hemen iki misline çıkmıştır.

1867 Tarihli İkinci Onarma Kanunu

Bu tedbirler halkın talep ve şikâyetlerini bir müddet için teskin ettiyse de ıslahat hareketini kesin bir sonuca bağlayamadı. Seçim daireleri hâlâ gayrimüsavi idi; gizli oy usulü henüz uygulanmıyordu; seçim bir günde bitirilmiyor, bir kaç gün sürüyordu; seçim yolsuzlukları hâlâ revaçta idi. Chartists = Beratçılar diye anılan ve bir grup teşkil eden mücahit ıslahatçılar yeni bir hürriyet berata, yeni bir Magna Carta = Büyük Ferman için açıktan açığa şiddetli bir mücadeleye giriştiler. Bununla bütün erkeklere seçmenlik hakkının tanınmasını, birbirine eşit seçim daireleri ihdasını, seçimlerin yılda bir defa ve gizli olarak yapılmasını yâni seçmenlerin oylarını gizli kullanmalarının sağlanmasını ve di-

ğer daha bazı demokratik ıslahatın başarılmasını amaçlıyorlardı. Beratçılar programlarında muvaffak olamadılar. Fakat halkın arzusu ve temayülü seçmenlik vasıf ve şartlarının genişletilmesini zorlama istikametinde şiddet ve kuvvet peyda eyledi. Söylemesi gariptir ama, 1867 tarihli İkinci Islahat Kanunu'nu ortaya koyanlar muhafazakârlardır. Disraeli Kabinesi tarafından parlâmento huzuruna getirilmiştir. Bu mahir Yahudi başbakan, Liberallerin elindeki en iyi siyasi silâhı böylece çalmıştır.

1867 tarihli kanun küçük seçim dairelerinin üye sayısını azaltarak bunları daha büyük olan seçim dairelerine vermek suretiyle üyeliklerin seçim daireleri arasında yeni baştan dağıtımı hakkında hükümler koymuştur. Yine bu kanun hem illerde (kontluklarda), hem de belediye idaresi olan kasabalarda (burglarda) seçmen olabilme vasıf ve şartlarını değiştirip genişletmek suretiyle seçmenlerin sayısını da çoğaltmıştır. Bilhassa burglarda yılda on İngiliz lirası veya daha fazla pansiyon sahibine pansiyon ücreti verenler de seçmen sayılmıştır. Her nekad bu artış yalnız erkek seçmenlere ait ve münhasır kalmış ise de yine seçmen sayısının bir milyon kadar artmasını sağlamıştır. Başka bir deyişle otuz beş yıl önce 1832 tarihli Büyük Islahat Kanunu ile sağlanmış olan çoğalma iki misline çıkarılmıştır.

1867 - 1885 Yılları Arasındaki Değişiklikler

1867 - 1885 yıllarının kapsadığı devrede seçim sisteminin eksik ve bozuk cihetlerinin düzeltilmesi amacıyle birçok kanunlar çıkarıldı. 1872 yılında seçimin gizliliği esası kondu. Oy sandıklarının bütün bir hafta oy vermek üzere açık bulundurulması yolundaki tatbikat ilga olundu ve oy verme süresi her seçim dairesinde bir güne indirildi. Nihayet 1883 yılında çıkarılan bir kanunla seçimlere fesat karıştırılması menolundu. 1884 yılında seçmen olabilmek vasıf ve şartları yeniden biraz daha genişletildi. 1885 yılında ise parlâmento üyeliklerinin seçim daireleri arasında yeni baştan dağıtımı hakkında önemli değişiklikler yapıldı.

1885 - 1918 Yılları Zarfındaki Gelişmeler

1885 yılından sonra Birinci Cihan Harbinin kapanışına kadar parlamento üyelerinin seçim usulünde öyle önemli bir değişiklik olmadı. Parlamento seçimlerinde oy verebilmek şöyle veya böyle yine mülk sahibi veya kiracı olmak sıfatıyla ilgili ve ilişkili kaldı. Fakat bu hal görüldüğü gibi demokratik sayılamıyacak bir usul değildir. Çünkü mülk sahibi, kiracı ve pansiyoner olanlar herhangi bir memleket halkının eşit erkek çoğunluğunu teşkil eder. Bununla beraber herhangi bir kimsenin seçmen olabilmesi için gerekli bulunan mülk sahibi, kiracı veya pansiyoner olması tarzındaki şartlar yüzünden tarım işçisi, denizci ve ev hizmetçileri gibi meşguliyetleri icabı sık sık yer değiştirmesi icap eden birçok kimseleri oy vermek hakkından mahrum bırakıyordu. Bu suretle iki milyon kadar ismin seçmenler listesinde yer almadığı tahmin olunuyordu. Bundan başka seçim ıslahatına taallük eden bu kanunların hiçbirisi kadınlara seçmen olabilmek hakkını vermemişti.

Kadınların Seçmenliği Meselesi

İngiltere’de kadınların da seçmen olabilmeleri için Birinci Cihan Harbi patlamadan evvel bir hareket başlamıştı. Fakat bu hareket pek az ilerleme kaydedebilmişti. Bununla beraber savaşın süresi boyunca bu hareket kuvvet kazandı. Zira binlerce İngiliz kadını silâh fabrikalarında gönüllü olarak çalışmaya gelmiş ve böylece birçok erkeklerin faal askerî hizmetlere geçebilmesi imkân dahiline girmişti. Kamu oyu (umumi efkâr) İngiltere’nin kurtarılmasına yardım etmek fedakârlığını göstermiş bulunan kadınların da İngiltere’nin idaresine iştirâk ettirilmesi yolundaki görüş ve düşünüşe temayül gösterdi. Lâkin harbin kudurup kükrediği böyle bir zamanda ortaya bu dâvayı atmakta acele etmek akıllıca bir hareket olamazdı. Böylece kadın, erkek farkı gözetilmeksizin eşit oy hakkının verilmesi ve daha başka çeşitli değişikliklerin yapılması için çıkarılacak yeni bir seçim kanununa temel teşkil edecek esasların kararlaştırılması ve parlamen-

toda üyeler ve partiler arasında uyuşmazlıklar çıkmasına meydan verilmemesi amacıyla bütün siyasi partilerin temsil edildikleri bir konferansa havale edildi. Bu konferans Avam Kamarası Sözcüsü'nün (Speaker = Başkan) başkanlığı altındaydı. Bu konferans bir rapor hazırladı. Oy birliğinin sağlanabilmesi için de bazı hususlarda uzun hazırlıklara girişildi. İşte bu rapor esas tutularak yeni bir seçim kanunu kaleme alındı.

1918 Tarihli Kanunun Belli Başlı Hükümleri

1 — Kontluk (il) ve burg (belediye) seçmenliği arasındaki eski ayrılığın ortadan kaldırılması: Parlâmentodan müşkülâtsiz geçmiş olan bu kanun, Halkın Temsil Kanunu adıyla anılmaktadır.¹ Kontluk ve burg seçim daireleri arasındaki eski tefrik bu kanunda da muhafaza olundu; fakat seçmen olabilme vasıf ve şartları ilk defa olarak her iki çeşit seçim dairesinde de birleştirildi ve yeknesak olarak tâyin ve tesbit olundu. Bu itibarla il (kontluk) ve belediye (burg, kasaba) seçim daireleri eskiden beri yapılmakta olan tefrikin artık amelî bir önemi kalmadı. Bir seçim dairesi olan bir burgtan (belediye) seçilen bir üye büyük bir şehir veya kasabayı temsil ediyor demektir. Bir seçim dairesi olarak bir ilden (kontluktan) seçilen bir üye ise daha küçük kasaba, köy ve kır ilçeleri grubunu temsil ediyor demektir. Fakat bu her iki çeşit seçim dairesinde de seçimler aynı zamanda ve aynı tarzda yapılmakta, seçimlere de aynı vasıf ve şartları haiz bulunan seçmenler katılmaktadır. Gerek kontluk ve gerekse burglardan seçilen bir üye hemen hemen aynı sayıdaki halkı temsil etmektedir. Bu miktar da bugün 75,000 kadardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise kongre üyelerinin her biri 275,000 nüfuslu seçim dairelerini

¹ İngiltere'de parlâmentodan çıkan kanunların unvanları onların muhtevaları hakkında insana bir ipucu verir. Amerika'da ise kanunlar Kongre üyelerinin adlarıyla anılırlar. Bu itibarla kanunların unvanları, muhtevaları hakkında insana bir fikir ve ipucu vermezler. Onun için İngiliz usulünün kanunlar üzerinde tetkikler yapacaklara sağladığı fayda ve kolaylık aşîkârdır.

temsil etmektedirler. Bu itibarla bir kongre üyesi ortalama bir hesapla bir Avam bun Kamarası üyesinin temsil ettiği nüfusun dört misli halkı temsil etmektedir.

2 — Bütün erkek vatandaşlara oy verebilmek hakkının tanınması: 1918 tarihli kanunun esaslı hükümleri seçmenler listesinin genişletilmesine taallük etmektedir. Yirmi bir yaşında veya ondan yukarı yaşta olup da herhangi bir seçim dairesinde veya bir mülhak seçim dairesinde her yıl düzenlenmekte olan seçmenler sicillinin tanzimi zamanından itibaren en az üç aydan beri oturmakta bulunan her İngiliz vatandaşına seçimlere katılmak ve oy vermek hakkının verilmesi suretiyle seçmen sayısı artırılmıştır. Şayet bir seçmen bir seçim dairesinde ikamet etmeyip de orada dükkân, daire gibi bir iş yeri işgal etmekte ise burada da kendisini seçmen olarak sicille kaydettirebilir. Fakat kanun bu seçmenin böyle birden fazla seçim dairesinde oy vermesi usulüne bir sınır koymuştur. 1918 tarihli kanundan önce muhtelif seçim dairelerinde bu suretle bir gayrimenkul işgal edenler bu seçim dairelerinin her birinde seçimlere katılabilir ve oy verebilirlerdi. Hattâ seçimleri aynı bir günde yapılmayan seçim dairelerine gidilerek zamanında oy vermek imkânı mevcuttu. Böylece Londra'da bir idarehanesi yani iş yeri; Brighton'da yazlık evi, İskoçya da avlanma yeri, Surrey'de kır evi bulunan bir kimsenin bazı defa bu binalarından dolayı seçmenlik sıfatını alabildiği ve buralarda genel seçimlerde ayrı ayrı oy'unu kullanabildiği olurdu. Bugün bu artık mümkün değildir. Bugün hiç kimse hiçbir suretle iki seçim dairesinden fazla yerde oy veremez. Şayet bir seçmen bir yerde mukim ve diğer bir yerde de bir iş yeri tutuyorsa ancak bu iki yerde seçmenlik sıfatını alabilir ve her iki yerde ayrı ayrı oy vermek hakkını kazanabilir. Bir de işgal edilen binanın yıllık kirasının on İngiliz lirası veya daha fazla olması şarttır.

3 — Üniversitelere de parlâmentoda temsil edilmek hakkının verilmesi: Bundan başka belli üniversitelerden derece almış bulunan Britanya vatandaşları da üniversiteleri temsil edecek parlâmento üyelerinin seçimlerinde oy ver-

mek hakkına malik oldukları gibi, ayrıca ikamet ettikleri seçim dairelerinde de oy verebilirler. Fakat bu gibilerden mukim oldukları seçim dairelerinde bir iş yerinin şâgili olmak şartı aranmaz. Böylece İngiltere’de seçmenlerin çoğunluğunun tek oy’a sahip bulunmaları bir gerçek olmakla beraber «tek kişi, tek oy» ilkesi henüz tamamiyle yerleşmiş değildir. Bugün yürürlükte bulunan kanunlara göre böyle iki yerde ayrı ayrı oy verebilmek hakkına malik bulunanlar önemli bir sayıya çıkmakla beraber bunlar bütün seçmenlerin genel toplamına nisbet edilince yine de küçük bir parçasını teşkil ederler ve bunların birçoğu da zaten bu haklarını kullanmamaktadırlar.

4 — Kadınlara da oy verebilmek hakkının tanınması: Kadınların da seçimlere katılabilmesi meselesi parlamento liderlerini 1918 yılında bir hayli sıkıntıya sokmuştu. Kadınların da seçmenliği kabul edilecekse bu hakkın eşit bir surette yani erkeklerde aranılan vasıf ve şartların aynıyle kadınlardan da aranması mantığa uygun geliyordu. Fakat mantığın realiteleri de hesaba katması gereklidir. Harp sebebiyle Britanya’nın ciddi erkek kaybına uğradığını ise herkes biliyordu. Bu sebeple kadın, erkek farkı gözetilmeksizin eşit oy hakkının kabulü seçmenler listesinde erkek seçmen sayısından çok kadın seçmenlerin yer alması sonucunu verirdi, Kadınlara seçmen olabilmek hakkının verilmesini iltizam edenler bile böyle harbin neticesinin şüpheli olduğu bir zamanda ve milletin ölüm, kalım savaşına atıldığı bir sırada kadınlara erkeklerden daha üstün bir durum sağlamaya müncer olacak bir halin kabulünün akıllıca bir hareket olacağından emin değildiler.

İşle bunun içindir ki, birçok tartışmalardan sonra mantıkla Britanya’nın menfaatlerini uzlaştıracak üzere kadınların seçmen olabilmek niteliklerine iki tahdit kondu. Bu tahditlerden birincisi otuz yaşına gelmemiş olan kadınların seçmen olamamaları, İkincisi ise kadınların seçmen olabilmeleri için bir gayrimenkulün sahip veya şâgili veyahut da böyle bir kimsenin karısı olması hakkındaki kanun hükümlerinden ibarettir. Bundan başka 1918 tarihli kanun otuz

yaşını aşkın olup da kir seçim dairesinde oturan ve diğer bir seçim dairesinde de iş yeri bulunan kadınların da erkek seçmenler gibi her iki seçim dairesinde de oy verebilmek hakkını tanımış ve düzenlemiş bulunmaktadır.

Parlâmentonun böyle erkek seçmenlerin durumlarını korumak kaygusu ile kadın ve erkekler için ayrı ayrı yaş tâyin ve tesbit etmesi tarzındaki hareketi Britanya Kadın Seçmenler Teşkilâtı'nı şüphesiz tatmin etmemişti. Daha kanunun mürekkebi kurumadan kanunun bu husustaki hükmünün tâdili için bu teşkilât harekete geçti. Kadınların seçmenliğine aleyhdar olanlar şiddetli bir savaşa giriştiler. Fakat bu savaşlar hiçbir fayda sağlamadı. Zira 1928 yılında Muhafazakâr partisine mensup bir kabine seçmen olabilmek hususunda kadın ve erkek farkı gözetilmemesinin bir sonucu olarak her iki cinse ait seçmenlerden eşit vasıf ve şartların aranılması ve bu suretle aradaki yaş farkının kaldırılmasını amaçlayan bir kanun tasarısı ile parlâmentonun huzuruna geldi. Tasarı parlâmentonun her iki meclisince de kabul edildi. Böylece kadınların da seçmen olabilme hususundaki yaş haddi yirmi bire indirildi ve seçmen olabilme vasıf ve şartlarında kadın erkek farkı kanunla ortadan tamamen kaldırıldı. Bu suretle de parlâmento seçmenleri listesine beş milyon isim daha geçti ve bütün seçmenlerin sayısı da böylelikle yirmi yedi milyona çıkmış oldu. Bu miktar ise bütün nüfusun yarısından fazladır.

İngiliz ve Amerikan Seçim Kurallarının

Mukayesesi

Birleşik Amerika Devletlerinde seçmenlik vasıf ve şartları siyasi ve idari seçimlerde birdir. Onun için parlâmento seçimlerinde seçmen olabileceklerle belediye seçimlerinde seçmen olabilecekler arasında bir fark gözetilmemiştir. Seçmenlik sıfatını kanunen ibraz edebilenler bütün seçimlere katılabilirler. Halbuki İngiltere'de hal böyle değildir. Parlâmento seçimleri için düzenlenen seçmenler defteri ile belediye seçimleri için düzenlenen seçmenler listesi ay-

rıdır. İngiltere’de parlâmento seçimlerine katılabilmek yani seçmen olabilmek için İngiliz vatandaşı olmak ve belli bir yerde ikamet etmek gibi herkesten aranılan genel şartlara haiz bulunmak lâzımdır. Başka bir deyişle parlâmento seçimlerinde evrensel oy (üniversel syffrage) usulü câridir. Halbuki belediye seçimlerinde seçmen olabilmek için gayrimenkul maliki bulunmak veya bir iş yerinin (fabrika, dükkân, yazıhane gibi) şâgili veya böyle bir kimsenin karısı olmak da lâzımdır. Şu halde belediye seçimlerinde tam mânasiyle evrensel oy usulü uygulanmamaktadır. Bu itibarla İngiltere’de parlâmento seçimlerinde seçmen olabilenler belediye seçimlerinde seçmen olamamak durumundadırlar. Böylece mahallî seçimler millî seçimlerden daha çok tahdide uğramış bulunmaktadır.

Seçmenliğe Engel Nitelikler

Bazı nitelikler vardır ki kadın olsun, erkek olsun seçmen sıfatıyla onların parlâmento seçimleri için düzenlenen seçmenler defterine yazılmalarına mâni olur. Seçmenler listesine girmeğe mâni niteliği olanlar «câniler, eblehler, yabancılar, fakirler ve ayan» olmak üzere tuhaf ve müphem bir ifade ile sayılmaktadır. Câniler ve eblehler umumi bir müesseseye kapatıldığı takdirde tabiatıyla bu gibilerin oylarını kullanmalarına müsaade olunmamaktadır. Doğuş veya telsik suretiyle İngiliz vatandaşlığı sıfatını iktisap etmiş bulunmadıkça hiç kimse hiçbir suretle seçimlere katılıp oy veremez. Bununla beraber Britanya vatandaşı tâbiri İngiliz Adaları sâkinlerine inhisar etmeyip kirala sadakat ibraz eden herkes bu tâbirin şümulü içindedir. Bu itibarla Kanadalılar, Avusturalyalılar, Güney Afrikalılar, Hindistanlılar da İngilizler, İrlandalılar, İskoçyalılar gibi bu tâbirin şümulündedir. Lordlar Kamarası üyesi olan âyan da parlâmento seçimlerine katılamazlar. Fakat bu yasak belediye seçimlerine teşmil edilmemiştir. Yoksulları Koruma Genel Sandıklarının yardımlarından faydalanan fakirlerin bütün seçimlere yani gerek parlâmento, gerekse belediye seçimlerine katılmaları sarahaten yasak edilerek oy hakkı verilmemişti. 1918

tarihli kanunla bu yasak kaldırıldı. Fakat umumi müesseselerce bakılıp gözetilmekte olan fakirler de adlarını seçmenler listesine yazdıramazlar, Zira bu halde kendileri «ikametgâh sahibi olmak» şartını yerine getirebilecek bir durumda sayılmamaktadırlar. Seçimlerde yolsuzluk yaptıklarından dolayı mahkemelerce hüküm giydirilmiş olanlar da seçmen sıfatıyla oy verebilmek hakkını kaybetmektedirler.

Demokrasinin Yürüyüşü

Böylece birbiri ardı sıra atılan adımlarla Britanya seçim usul ve kuralları gelişip genişlemiş ve yüz yıl içinde demokratik bir nitelik kazanmıştır. 1831 yılında Parlâmento seçmenlerinin sayısı nüfusun yirmi dördte birinden daha da azdı. 1832-1867 yılları arasında bu nisbet ancak on altıda bir kadardı. 1867 yılından 1885 yılına kadar olan zaman içinde bu nisbet on ikide bir olarak hemen hemen sabit bir hal oldu. Fakat son yıllardan 1918 yılına kadar bu nisbet yedide bire kadar yükseldi. 1918 tarihli kanun kadınların da seçmenliğini kabul etmiş bulunduğundan nisbet üçte bire ve 1928 tarihli eşit oy hakkına dair olan kanun ise bu nisbeti yarıdan yukarı bir dereceye çıkardı. Böylece Britanya seçmenlerinin sayısı umumî nüfusun % 4 üne ancak varabildiği bir mabdeden hareket ederek bir asır içinde bu nisbet umumî nüfusun %55 ine kaçlar çıkmıştır, işte bu hal «Demokrasinin önüne geçilemez yürüyüşü ve ilerleyişi» diye ad takılan hareket hakkında bir fikir verebilir.

BUGÜNKÜ SEÇİM USUL VE KURALLARI

1 — Seçim Daireleri

Avam Kamarası üyeleri Büyük Britanya'nın merkezî devlet teşkilâtına dâhil olup da halk tarafından seçilen yegâne kişilerdir. Bunların dışında kalanlar ya veraset veyahut da atanmak suretiyle iş başına gelmektedirler. Memleket bir takım seçim bölgelerine ayrılmıştır. Her bölge bir üye seçmektedir. Bununla beraber iki üye seçen seçim bölgeleri de

vardır. Bugün Avam Kamarasının 615 üyesi vardır. Bunlardan 492 sini İngiltere, 36 sini Galler memleketi ¹ 74 ünü İskoçya ve 13 ünü Şimali İrlanda seçmektedir. İngiliz Avam Kamarası üyelerinden her biri Üniversitelerce seçilenler hariç olmak üzere ortalama bir hesapla 75.000 kişiyi temsil etmektedir. Amerika Anayasasının hükümlerine göre her on yılda bir defa yapılacak nüfus sayımları sonunda seçim bölgelerinin yeniden düzenlenip belli edilmesi lâzımdır. Büyük Britanya'da böyle yapılması hakkında ne kanun, ne de teamülen bir mecburiyet yoktur. Parlâmento, seçim dairelerini belli olmayan zamanlarda yeni baştan gözden geçirerek tertiplemektedir. En son seçim dairelerine ayırmak işi 1918 yılında yapılmıştı. Bundan evvelki ise 1885 de yapılmıştı. Böylece elli yıldan daha uzun bir zaman geçtikten sonra seçim bölgeleri yeniden gözden geçirilerek değişiklikler yapılmaktadır.

Seçim Dairelerinin Belli Edilmesi ve Yeniden Düzeltilmesi

Seçim bölgelerinin belli edilmesi ve yeniden incelenerek değişiklik yapılması usulü hakkında biraz bilgi vermek faydalı ve ilgi çekici olacaktır. 1918 yılında ilk adım olarak bir komisyon kuruldu. Bu komisyon bağımsızlık ve doğruluklarına Avam Kamarasınca güvenilen üyelere mürekkep idi. Komisyona sandalyaların dağıtılması yâni Avam Kamarasına nerelerin ne kadar üye seçeceğinin belli edilmesi amacıyla bir plân hazırlanması için talimat verilmişti. Fakat takibedilecek ilkeler Avam Kamarasınca ortaya konmuş ve karar halinde bütün partilerce kabul edilmişti. Komisyon mahallen bütün memlekette araştırma ve soruşturmalarda bulundu ve bundan sonra bir raporla fikir ve mütalâasını bildirdi. Bu rapor üzerine bir kanun tasarısı hazırlanarak parlâmentonun huzuruna getirildi ve esaslı bir değişikliğe uğramadan meclisten geçti.

¹ Wales — Galler Diyarının İngiltere Garbında bir yarımada olduğu hatırlanmalıdır.

Seçim dairelerinin bu usul ile belirtilmesi bir partinin diğer bir partiye göre seçimlerde daha elverişli bir durumca bulunabilmesini sağlayacak tarzda bir mahzur taşımakta ise de İngiliz siyasi geleneği böyle hareket etmenin daima aleyhindedir. Bu itibarla bu usulden faydalanılarak seçim hilelerine başvurulmamaktadır. Uygulanması mümkün bulundukça seçim dairelerinin sınırları tarihi sınırlara tevafuk etmektedir. Bu sınırlar ya bir kasaba veya şehri veyahut da komşu iki kasabayı veya büyük bir şehrin bir kısmını veya sınırları içindeki kasabalar hariç olmak üzere bir kontluğu kapsar. Muhtelif kasaba ve kontluklar parçalara ayrılmak ve sonra bu ayrı ayrı parçalar birleştirilerek seçim daireleri teşkil etmek usulden değildir. Şayet bir kontluk veya bir kasaba iki seçim dairesine ayrılmış ise bunlar Birleşik Devletler’de olduğu gibi numaralanmaz. Kendi adlarıyla anılır. Böylece parlâmentonun bir üyesi Liverpool’un bir şubesi olan West Derby’yı ve diğer bir üyesi de Lancashire’ın bir şubesi olan Darwen’i temsil etmektedir. Halbuki Kongre’ nin bir üyesi Massachusetts’in onuncu ve diğer bir üyesi de Illinois’ın sekizinci dairesini temsil eder.

Seçim Dairesi Olarak Üniversiteler

Bununla beraber Avam Kamarasındaki bütün sandalyeler kasabalarla kontluklara tahsis olunmamıştır. Eski İngiliz üniversiteleri de yıllardan beri Avam Kamarası’nda temsil olunmak hakkına malik bulunmaktadırlar. 1918 tarihli kanunla üniversitelere on beş sandalye (üyelik) ayrılmış bulunmaktadır. Bu sayı bundan evvelkine nazaran cüz’i bir artışı ifade etmektedir. İrlanda Serbest Devleti nin ayrılması üzerine üniversitelere ayrılan üye sayısı on ikiye düşmüş bulunmaktadır. Avam Kamarası’ndaki sandalyelerden ikisi Oxford, ikisi Cambridge, biri Londra, üçü dört İskoçya üniversitesine (Edinburgh. Glasgow, Aberdeen ve St. Andrews), biri Galya üniversitesine., ikisi taşra üniversitesine (Manchester, Birmingham, Durham v. s.) ve birisi de Belfast’daki Queen’s College tahsis olunmuştur. Üniversite seçim dairelerindeki seçmenler listesine üniversitelerde de-

rece almış bulunan bütün İngiliz tâbiyetindeki kimseler dahildir.

Üniversitelerce Seçilecek Üyelerin Seçim Usulü

Üniversite seçmenlerinin listelerini ilgili üniversitenin idare heyeti hazırlar. Şayet bir üniversite seçim dairesi birden fazla üye seçmek hakkına malik ise — İskoçya’da olduğu gibi — azınlığa da temsil edilmek imkânı verilmek maksadiyle seçim nisbî temsil esaslarına göre yapılır. Üniversite seçimlerine katılmak yetkisi olanların seçim günü şahsan gelip oylarını kullanmaları mecburi değildir; oy pusulalarını seçim memuruna posta ile göndermeleri de caizdir.

Üniversitelerin de Birer Seçim Dairesi Sayılması Usulü Üzerine Bir Açıklama

Avam Kamarası’nda üniversitelerin temsili yolundaki tatbikat Büyük Britanya’da Birinci James’in hükümdarlığı zamanından beri mevcut idi. Bunun sebep ve menşei kiralın Avam Kamarası üyelerini hüküm ve nüfuzu altında bulundurmak arzu ve gayreti ile izah olunabilir. Fakat üniversiteler aradan çok zaman geçmeden kiralın istedikleri kimseleri seçmemeye başladılar ve parlâmentoya istiklâl ve kemal sahibi kimseleri göndermeğe çalıştılar. Böylece Avam Kamarası’nda üniversitelerin temsili usul haline geldi. Her ne kadar bu usul parlâmentoda temsilin esaslı ilkelerinden bir ayrılmayı ve seçimlerde eşitlik kaidelerinin ihlâli demek ise de öyle halkın ciddî itirazlarına da uğramamıştır. Hattâ 1918 yılında ise Avam Kamarasındaki üniversite üyelerinin sayısı biraz da artırılmıştır¹. Tahsil ve terbiye ile uğraşan bir sınıf lehine siyasi bir fark yapmayı tazammun eden bu usulün İngilizleri incitmediği anlaşılmaktadır. Üniversiteler hür fikirlere sahip geniş görüşlü muktadir kimseleri

¹ 1912 yılında Asquith Kabinesi tarafından Avam Kamarasına üniversitelerin temsili usulünü kaldıran bir seçim kanunu teklif edilmişti. Bu teklif hattâ hiç beklenilmeyen yerlerden bile muhalefetle karşılandı, ve sonra da. geri alındı.

Avam Kamarası na üye seçmektedirler. Bir iki istisna hariç üniversitelerin seçtikleri üyeler muhafazakârlığın istinadgâhi olmaktan çok uzaktırlar. Hattâ Çalışma (işçi) Partisi nin sinesinde bile üniversitelerden seçilmiş üyeler ve önderler vardır.

2 — Avam Kamarası'nın Seçim Dönemi (Süresi)

Büyük Britanya'da genel seçimler beş yılda bir defa yapılır. Fakat parlâmento kendi süresini azaltmaya karar verebilir. Bu hususta son söz sahibi olmak yetkisi ona aittir.¹ 1914-1918 harp yıllarında böyle hareket edilerek parlâmentonun süresi uzatılmıştı. Bu suretle Britanya Anayasası'nın zamanın ihtiyaçlarına intibak etmek kabiliyetinde bulunduğu da ispat edilmiş oluyordu. Amerika Birleşik Devletleri Kongresi'nin süresini hattâ olağanüstü hallerde dahi bir gün bile uzatması bahis konusu olamaz, ister savaş, isterse barış zamanı olsun Kongre seçimleri her iki yılda bir defa her halde yapılır. Britanya'da ise, yukarıda da söylendiği gibi seçimlerin kaideten beş yılda bir defa yapılması lâzımdır. Fakat bazı defa 1910, 1922, 1924 yıllarında olduğu gibi iki veya üç yılda bir defa genel seçimler yapıldığı da vâkidir. Bunun sebebi başbakanın tavsiyesi üzerine krallığın parlâmentonun feshiyle genel seçimler yapılması için emir çıkarmak yetkisini haiz bulunmasıdır. Bazı defa da böyle yapılmasına parlâmentodaki muhalefet sebep olur. Fakat çoğu zaman parlâmento normal süresini tamamlar. Halkın temayül ve hissiyatı bir zafer şansı vâdeder görünürse seçim döneminin bitmesine yakın da başbakanın parlâmentonun feshiyle genel seçimler yapılmasını kirala tavsiye etmeye karar verdiği de olur.

Şüphesiz Avam Kamarası üyeleri beş yıllık süre bitmeden yeni bir sevim yapılması hakkındaki fikir ve karar-

¹ Fakat şurası da önemle kaydolunmalıdır ki parlâmentonun süresini uzatmak Parlâmento kanununun (Parliament Act) hüküm ve maksadı dışındadır. Bu itibarla hiçbir halde Lordlar Kamarasının muvafakati olmaksızın süre uzatılamaz.

dan pek de hoşlanmazlar. Zira bir seçim savaşıma katılmak hem masrafi muciptir, hem de kaybetmek tehlikesi mevcuttur. Fakat başbakan seçim savaşının başkomutanıdır ve kabinesinin yardımıyla stratejik noktaları iyi seçerek memleketin oy'una müracaata karar vermiştir. Bununla beraber bakanlar kendi seçim savaş plânlarını hazırlayınca kadar seçimin yenilenmesi kararını gizli tutarlar. Az bir müddet sonra muhaliflerini gafil avlayarak ortaya yeni bir seçim atabilmek durumuna gelirler. Fakat muhalefet uyanık bulunmayı öğrenmiştir ve artık onu uyuklarken yakalamak günümüzde nadiren mümkün olmaktadır. Bununla beraber memleket halkının oy una müracaat zamanının intihabı imtiyazı kabineye hâlâ ayrı bir kudret sağlamaktadır.

3 — Seçim Tarihinin Tâyin ve Tesbiti

Bu suretle Britanya'da seçimin ne zaman yapılacağını hiç kimse evvelden kestiremez. Fakat Avam Kamarası, hayatının ikinci, üçüncü yaşına basınca politika çömleği yavaş yavaş kaynamağa başlar. Parlâmentonun feshedileceği hakkındaki rivayetlere, resmen yalanlanıncaya kadar inananlar da olur. Artık gazeteler «yetkili bir kaynaktan» parlâmentonun feshedileceği ve yeni seçimlere başlanacağı hakkında haberler yaymağa başlarlar. Nihayet çeşitli yalan alarım işaretlerinden sonra resmî bir haber seçimlerin yapılacağı ve adayların tâyin edileceği tarihi doğru olarak bildirir. Bu bil dirim ile adayların belli edilmesi tarihi arasında çoğu zaman iki, üç hafta gibi kısa bir fâsıla olur.

4 — Adayların Belli Olması

Partilerin adaylarını seçmeleri usulü bütün seçim dairelerinde aynı değildir. Siyasi partiler, seçimlerin yapılacağı tarih bildirilmeden evvel ekseriya hazırlıklarını yapmış bulunurlar. Parti adaylarının tâyini daha ziyade partilerin teşkilâtı ile ilgili bir iştir. Adayların belli edilmesi hususundaki resmî merasime gelince: Bu pek sade ve çok basittir. Bir kimsenin aday olarak seçimlere katılabilmesi için seçmenlik

vasıf ve şartlarını haiz olanlardan on kişinin imzalı bir teklif kâğıdı tevdi etmelerinden başka bir şeye lüzum ve ihtiyaç yoktur. Bu aday gösterme kâğıtları aday tâyin etmek için belirtilen tarihte seçim memuruna verilir. Seçim memurluğunu kasabalarda belediye başkanları ve kontluklarda (illerde) şerifler yaparlar. Şayet bir seçim dairesi birden fazla kasaba veya kontluğu kapsamakta ise hangi belediye başkanı veya şerifin seçim memurluğu görevini yapacağım belirtmek içişleri Bakanına aittir. Üniversitelerde seçim memurluğunu Üniversite Genel Yazmanı veya buna benzer diğer bir üniversite memuru yapar. Adayların tâyin edilmesi için tesbit edilmiş bulunan günde seçim memuru belediye dairesinde veya mahkeme binasında veya sair münasip bir yerde bekler. Aday tâyin etme kâğıtlarını adaylar veya temsilcileri getirip ona verirler. Bunun için bir saatlik bir süre tesbit edilmiştir, bundan sonra aday tâyin etme saati kapanır. Her ne kadar aday tâyin kâğıtları için on imza kâfi ise de adayların teklif kâğıtlarına daha fazla sayıda imza toplamaları âdettir. Hattâ bazı defa bu sayının birkaç yüze balığ olduğu da görülür. Bunun sebebi adayın halk tarafından sevilip istendiğini belirtmekten ibarettir. Aday tâyin kâğıdı ile birlikte her adayın seçim memuruna 150 İngiliz lirası depozito yatırması da lâzımdır. Böyle bir depozito yatırmak mecburiyeti konmakla kazanmak ümidi olmıyan beyhude adaylıklara engel olunmak amaçlanmaktadır¹. Şayet seçimde aday, verilen oyların sekizde birinden fazlasını kazanırsa depozite) kendisine iade olunur, aksi takdirde geri verilmeyip devlet hâzinesine irat kaydolunur. Her seçimde böyle irat kaydolunan depozitolar olur. Bu mecburiyet istisna edilir de aday tâyin etmek hususundaki İngiliz usulünün fârik vasfı onun çok basit ve sade oluşundadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi Önceden parti toplantıları yapılması ve uzun hazırlık çalışmalarında bulunmak gibi usuller yoktur. Bu kanuni gerekleri yerine getiren ve birkaç yüz dolun tehlikeye koyan herkes İngiltere'de

¹ Buna benzer mecburiyetler Japonya'da da vardır.

adını aday listesine yazdırabilir. On imzanın toplanarak adaylığın konmuş bulunması 30 - 40 bin seçmeni olan bir seçim dairesinde hileye müsait bir durum doğurmaz. Depozito yatırmak mecburiyeti de sırf aday listelerine adlarını yazdırmak hevesine kapılanları bu boş ümitlerinden vazgeçirmeye yarayacak bir firen teşkil etmektedir. Bundan başka hiçbir aday partinin yetkili organları tarafından tasvip edilmedikçe kendisini herhangi bir partinin aday ve temsilcisi olduğunu ilân edemez. Bir aday da bir partinin aday olduğunu tasdik ettirmedikçe kazanmak şansı çok azdır. Bir üye seçecek olan bir seçim dairesinde çoğu zaman ancak 3 aday ortaya çıkmaktadır. Hattâ Çalışma (İşçi) Partisi'nin doğmasından önce böyle yerlerde sadece iki aday çıkmakta idi. Bazı defa da aday sayısı seçilecek üye sayısına eşit olur. Bu takdirde aday tâyin kâğıtları verme müddeti bitince seçimin ihtilâfsız olarak sonuçlandığı veya İngilizlerin tâbiri veçhile alkışlarla kazandığı ilân olunur.

Adaylık Vasıf ve Şartları

Yüzyıllar boyunca Avam Kamarası'na üye seçilebilmek için gayrimenkul mâliki bulunmak şartı mevcuttu. Bugün bu şart ilga edilmiş bulunmaktadır. Britanya tâbiyetinde bulunan her seçmen üye seçilmek vasıf ve şartların da haiz sayılmaktadır. Kadınlar da seçilebilmek hakkına malikler. Kanunen veya teamülen temsil edeceği yerin yerlisi olmak mecburiyeti de yoktur. Hattâ zannolunduğu kadar umumi bir kaide halinde olmamakla beraber yerli olmıyan adaylar da bir hayli çoktur. Bununla beraber diğer memleketlerde olduğu gibi Büyük Britanya'da da seçmenler vasıf ve şartlarda eşitlik bulunduğu takdirde tabiatıyla yakın komşusunu yabancıya tercih etmektedirler. Fakat İngiliz seçmenleri yüksek vasıftaki adayları yerli olan adaylardan üstün tutmak hususunda diğer memleketlerden daha çok anlayış göstermektedirler. Avam Kamarası üyelerinin her seferki seçilişlerinde seçim dairesinin yerlisi olmıyan ve hattâ orada hiçbir zaman ikamet etmemiş bulunan birçok kimseler üye olarak seçilmektedirler. Mr. Gladstone. uzun

süren hizmeti müddetince birbiri arkasından seçildiği beş seçim dairelerinin hiçbirinde oturmamıştı. Böylece seçim dairesinin yerlisi olmak veya orada ikamet etmek şartının bulunmaması büyük faydalar sağlamaktadır. Zira bu suretle aday seçim alanı genişlemekte ve iyi vasıftaki insanlara da seçilmek imkânı ve ihtimalleri verilerek adayların seviyelerinin yüksek tutulmasına yardım olunmaktadır.

5 — Seçim ve Oy Verme Günü

Üniversite seçim daireleri hariç olmak üzere seçimler İngiltere'nin her tarafında aynı günde yapılmaktadır. Adayların tâyini kralın yeni bir parlamento toplanması hakkındaki kararından sekiz gün sonra, seçimler de adayların tâyininin dokuz gün sonra yapılır. 1918 tarihli kanundan evvel seçim memuru her seçim dairesinde her yerde aynı güne rastlamamak üzere seçim tarihini tesbit ederdi. Bazı kontluklarla kasabalarda seçimler pazartesi günü, diğer bazılarında salı veya perşembe günü yapılmak üzere bütün bir hafta ve hattâ daha da fazla devam ederdi. Seçim memuru olarak görevlendirilmiş bulunan kâtip ve muhasipler bir seçim dairesinden diğer seçim dairesine hareket ederlerdi. Böylece uzmanlaşan bu seçim memurları seçim makinesini gayet iyi işletirler ve oyların tasnif ve tadadında hatâ nadiren bulunurdu. Fakat seçimleri böyle bütün bir veya iki haftaya kadar uzatmak usulünün itiraza uğrayan tarafları da yok değildir. Bu hareket tarzı genel seçimlerin doğurduğu gerginlik, heyecan ve tahriklerin temadisine sebep olmaktadır. Oylarını Önce vermiş ve seçimlerini yapmış bulunan seçim dairelerine nazaran oylarını en sonra vermiş ve seçimlerini yapmış olan seçim dairelerine faydalar sağlamak suretiyle eşitlik esasını sarsmaktadır. Seçimin kazanan tarafa ne kadar yaklaşıp uzaklaştığını görmek mümkün olmaktadır. Seçim dairelerinin yarısı oylarını verince seçimin sonucunu tahmin etmek imkân dahiline girmektedir. Bu ise seçim sonuçlanmadan heyecan ve tahrikleri körüklemektedir. Onun için 1918 tarihli kanun Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi genel seçimlerin bir günde yapılması esasını

kabul etti. Şimdi bütün seçim dairelerinde oylar sabahın sekizinden akşamın sekizine kadar verilmektedir. Fakat adaylar tarafından talep edilirse oy sandıkları sabahın yedisinde açılıp akşamın dokuzuna kadar da açık bulundurulabilir. Nitekim nüfusu kesif kalabalık seçim dairelerinde böyle de yapılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ayan üyeleri ile sayıtların seçimlerinde oy verme saatleri her seçim dairesinde aynı değildir. Federasyonu kuran her devlet ve hattâ her şehir oy sandıklarının açık bulundurulacağı saatleri kendileri tâyin ve tesbit etmektedirler.

6 — Seçmenler Listesinin Düzenlenmesi

Seçmenler defteri bir seçim yapılması yakın veya muhtemel olsun olmasın her seçim dairesinde her yıl tanzim ve tetkik olunur. Bu suretle seçmenler listesi her vakit istifadeye âmade bir haldedir. Seçmenler defterinin hazırlanması görevi her seçim dairesindeki sicil ve kayıt memuruna aittir. Sicil ve kayıt memurları ise kasabalarla belediye ve kontluklarda il kâtipleridir. 1918 tarihli kanundan önce seçimlere katılabilmek için bir gayrimenkulün maliki veya şâgili olmak icabettiği zamanlarda seçmenler listesinin vergi def terlerinden çıkarılması usulü uygulanmakta idi. Fakat evrensel oy usulünün kabulünden sonra nüfus sayımı usullerine göre yer yer seçmenlerin adlarının yazılması zaruret halini aldı. Seçmenler defteri birçok Amerika devletlerinde olduğu gibi seçmenlerin belli bir yere gelip kendilerini tescil ettirmeleri yoluyla tanzim edilmektedir. İngiliz sicil ve kayıt memurları, tetkik memurları tâyin ederler. Bunlar ev ev dolaşarak seçmen olabilmek evsaf ve şartlarını haiz bulunanların adlarını yazarlar. Bu tetkik memurları her yıl Temmuz ayının ilk günlerinde bir yıl önceki seçmen listelerinin bir suretini beraberlerine alarak devire çıkarlar. Ve geçen seneye göre her evde vukua gelen değişikliği defterlere kaydederler. Tetkik memurları raporlarını sicil ve kayıt memurlarına verirler. Bunun üzerine sicil ve kayıt memurları da muvakkat bir liste tanzim ederler. Bu listeler belediye dairesi, postahane ve kilise avluları gibi umumî yer-

lere asılır. Ve belli bir süre içinde itiraz olunabileceği ilân edilir.

Seçmen Listelerinin İncelenmesi

Bu listede adları bulunmıyanlar sicil ve kayıt memurlarına başvurarak adlarının deftere geçirilmesini isteyebilirler. Mükerrer yazılmış olan adların silinmesi için de herkes müracaatta bulunabilir. Sicil ve kayıt memuru ileri sürülen talep ve itirazları dinledikten sonra her biri hakkında ayrı ayrı kararını verir ve ilgiliye de bildirir. Bu kararlar aleyhine mahkemelere müracaat olunabilir. Mahkemelere yapılacak bu müracaatlar için belli bir süre tâyin ve tesbit edilmiştir. Bu sürenin bitmesiyle liste kapatılır ve bundan sonra artık gelecek gözden geçirme ve vukua gelen değişiklikleri defterlere işleme zamanına kadar hiçbir değişiklik yapılamaz. Bir de bu listelere askerlik vesaire gibi makbul sebeplerle seçim zamanında seçim dairelerinde bulunmıyan seçmenlerin ayrı bir listesi eklenir.

Seçmenler Defterinin Kesinliği

İngiltere’de bir kere bu defterler kapandı mı, artık bunlar kesinleşmiş sayılır ve defterde adı yazılı bulunmıyanlar hiçbir suret ve bahane ile oy veremezler. 1918 tarihli kanun bu hususta çok açıktır ve hiçbir istisna da kabul etmemektedir. Bir seçmenin kusuru olmaksızın adı dikkatsizlikle yazılmamış olsa bile hüküm aynıdır. Nihai listeleri hiç bir memur veya mahkeme değiştirmek yetkisini haiz değildir.

Birleşik Amerika Devletleri’nde bazı hallerde müsaade edildiği gibi hiç kimse yemin etmek suretiyle oyunu kullanamaz. Bunun aksine olarak adları seçmenler listesine yazılmış ve fakat her nasılsa kesinleşmiş bulunanlar da seçmek hakkına malik olmadıkları pek açık ve herkesçe bilinmekte olsa bile oy vermelerine müsaade olunmaktadır. Bununla beraber adı seçmenler listesine yazılmış ve bunun kesinleşmiş bulunmasını ad sahibinin oyunu mutlaka kullanmak hakkına malik olduğuna kati bir delil saymak yine de bir

meseledir. Zira 1918 tarihli kanun her ne kadar adları seçmenler defterinde kayıtlı bulunanların oy vermek hakkına malik bulunduklarını tasrih etmekte ise de oy verebilmek için de seçmenlik vasıflarını haiz bulunmayı şart koşmakta ve herhangi bir kanuni ehliyetsizliği bulunanların da oy veremeyecekleri hakkında da hüküm sevk edilmiş bulunmaktadır. İşte bunun içindir ki, adları her nasılsa yanlışlıkla seçmenler defterine yazılmış olup da meselâ yaşlan seçmen olabilmek için kanunen muktazi hadden aşağı olanların oy vermelerine müsaade olunmaması lâzım geldiği neticesine varılmaktadır.

7 — Oy Pusulaları

Parlâmento seçimlerinde kullanılan oy pusulaları kısa ve basittir. Partilerin mahsus işaretini de taşımaz. Yalnız adayların adlarını, adreslerini, meslek ve meşguliyetlerini ihtiva eder. Adayların adları alfabe sırasıyla yazılır ve her addan sonra bir (X) işareti konabilecek açık bir yer bırakılır. Oy pusulası bir mektup zarfından daha geniştir. Oy pusulaları üstüste gelecek surette ve her birinin numaralı delikli dip koçanı bulunmak üzere sıralanıp düzenlenir. Oy pusulalarının böyle dip koçanları bulunmasından maksat seçim kâtibine seçmenlere verilen oy pusulalarının kayıtlarını tutabilmek imkânını verebilmekten ibarettir. Oy pusulaları sandığa atılmadan bu dip koçanlarından koparılır ve sonra atılan oy pusulalarının yekûnu ile kontrol edilir. Oy pusulaları devlet parası ile seçim memurunun nezareti altında bastırılır ve seçim yerlerinde hazır bulundurulur. Seçim memuru seçim yerlerini tesbit ve her birine bir seçim memur vekili ile her 500 seçmen için bir de kâtip tâyin eder. Seçim salonunda bulunmak üzere her adaya bir temsilci göndermek hakkı verilmiştir.

8 — Seçim Büroları Veya Seçim Yerleri ile Oy Sandıkları

Seçim yerlerinin mahkeme ve okul binalarıyla belediye dairelerinde kurulması âdet hükmündedir. Hususi binaların

da bu maksatla kiralandığı çok kere vâkidir. .Seçim salonunda seçmenlerin oy pusulalarını işaretleyebilmeleri için perde veya paravanalarla ayrılmış kompartımanlar vardır. Seç menler bu kompartımanlarda oy pusulalarını işaretlendikten sonra oy sandığına atar ve hür doğmuş bir Britanyalı olarak vazifesini yapmış bir insan hissiyle salondan çıkar gider.

Oy sandığı çelikten yapılmış, tepesinde oyların atılmasına mahsus deliği bulunan bir kutudan ibarettir. Oy sandıkları Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi oy pusulalarını almağa mahsus kol tertibatını haiz yayık biçiminde mürekkep âletler değildirler. Büyük Britanya’da gayet büyük miktarlara varan nakit muamelelerini kayda geçiren makineler gibi yapılmış oy makineleri henüz kullanılmamaktadır. Oy verme işi bitip de oy sandığı kapatılınca sandık mühürlenir ve belediye dairesine veya oyların sayılacağı merkeze gönderilir.

Seçim memurları, seçim kâtipleri ve aday temsilcileri gizliliği ve ketumluluğu muhafaza için and içerler. Aday temsilcilerinin tek vazifesi oy verenlerin adlarını ve seçmenlerin şahıslarını kontrolden ibarettir. Aday temsilcileri oy veren seçmenlerin listede adları yazılı şahıslar olup olmadıklarını araştırmağa hakları olup bunun dışındaki diğer hususlara karışmağa yetkileri yoktur. Temsilcilerin bu husustaki itirazlarını inceleyip karara bağlamak seçim memuru ile vekillerine aittir ve bu kararlar aleyhine, itiraz mercii yoktur. Şayet bir seçmen listede adı yazılan kişinin kendisi olduğunu and içerek beyan ederse seçim memurunun bu beyanı kabul etmesi âdet hükmündedir. İngiltere’de bu tarzdaki itirazlar Amerika’dan daha azdır.

1918 tarihli kanunun yürürlüğe başlaması tarihinden beri parlâmento seçimlerinde bir vekil veya temsilci marifetiyle oy vermeğe de müsaade olunmaktadır. Nâmevcutlar listesinde adları yazılı olanlarla oylarını kullanmak üzere seçmen listesine kayıtlı bulundukları seçim dairelerinde bir zaruret sebebiyle bulunmayanlar kendilerinin yerine oy vermek için vekil tâyin edebilirler. Vekiller vekâletnamelerini seçim memuruna verirler. Bunlar bir dosyaya konur ve sak-

lanır. Yakın bir akraba veya seçim dairesinde kendisi de seçmen olan kişilerden başkası vekil tâyin olunamaz. Bununla beraber, seçim dairesinde bulunmayan seçmenler kendi yerlerine oy vermek için bir vekil tâyin edecek yerde seçimden evvel bir oy pusulası elde ederek seçim zamanında bunu posta ile seçim memuruna da gönderebilirler. Fakat bu çareye ancak İngiltere’de bulunup da seçim dairesinde bulunmayanlar tevessül edebilirler. Hariçte ve denizaşırı ülkelerde bulunan seçmenler için vekil tâyin etmekten başka çare yoktur¹.

9 — Oyların Sayılması

Oy verme müddeti bitip de sandık merkezî büroya getirilince seçim memuru yardımcılarıyla beraber oyları sayar.

İngiltere’de oyların sayımı usulü Birleşik Devletler’de takip olunan usulden tamamıyla farklıdır. Amerika Birleşik Devletleri’nde oyların sayılması işi seçim bürolarında yapılır. İngiltere’de ilk iş her sandıktan çıkan oy pusulalarının sayesinde listelerdeki kayıtlara göre verilen oyların sayılarını karşılaştırmaktır. Sonra bütün seçim bürolarından gelen oylar birbirine karıştırılır. Bu karıştırma herhangi bir seçim bürosundan ne kadar oy geldiği hiç kimse tarafından bilinmeyecek tarzda yapılır. Yalnız bütün seçim dairesinde verilmiş olan oyların yekûnu ilân olunur. Bu itibarla hiçbir aday resmî sayıma dayanarak seçim dairesinin şu tarafında kuvvetli bu tarafında zayıf olduğunu söyleyemez.

Bu bir Amerikalı politikacının kulaklarına yabancı bir ses gibi gelir. Kongre üyeliği için adaylıkları konmuş bulunanlar her seçim bürosu bölgesinde ne kadar oy aldıklarını bilmek hususunda çok ısrar gösterirler ve kazanamadıkları seçim bürosu bölgesinde aldıkları oyların sonuçları üzerinde tetkikler yapmak için bir hayli zaman harcarlar. Halbuki bir İngiliz seçiminde binlerce oy pusulası birbirine karıştırıldık-

¹ Vekaletnameler ilgilinin adı namevcut seçmenler listesinde yazılı kaldığı müddetçe muteberdir.

tan sonra her adayın aldığı oy pusulalar- ayrılır ve bir arada toplanır. Sonra da her adayın aldığı ve bir arada toplanmış bulunan bu oylar sayılır. Bozuk olan (yâni usul ve kanuna uygun bulunmayan) oy pusulaları tecrit edilerek ayrı bir zarfa konur. Oyların sayılması böylece bir merkezde toplanmış olmasına rağmen seçim sonuçları seçim gününün gece yarısından evvel ilân edilebilmektedir. Belli bir süre içinde adaylar oy pusulalarının yeniden sayılmasını istemek hakkına maliktirler.

Nisbî Temsil Usulünün Uygulanması İçin Yapılan Teşebbüsler

1918 tarihli kanunu hazırlayan parlâmento konferansı birden fazla üye seçecek seçim dairelerinde nisbî temsil usulünün uygulanmasını tavsiye etmişti. Bu fikir Lordlar Kamarası'nca müsait karşılanmıştı, fakat Avam Kamara'sınca reddedildi. Lordlar Kamarası gibi siyasi usullerde değişiklikler yapılmasını hoş karşılamaya elverişli bir durumda bulunmayan ve muhafazakârlığı gelenek haline getirmiş bulunan bir meclisin nisbî temsil usulünün kabulüne istekli olması hayreti mucip görülebilir. Şüphesiz bunun sebebi İşçi Partisi nin doğuşundan ve diğer siyasi partileri az zamanda azınlıkta bırakmasından lordların korkmalarıdır. Yoksa, bu; Lordlar Kamarası üyelerinin Avam Kamarası üyelerinden daha kiyasetli olduklarını tazammun etmez.

Dâva 1924 yılına kadar arka plâna atılmış görünüyordu. Bu tarihlerde Liberallerin de destekledikleri bir İşçi Partisi kabinesi iş başında idi. İşçi Partisi ise nisbî temsil usulünün kabulü için çalkanıp duruyordu. Fakat dâva parlâmentonun huzuruna gelince İşçi Partisi'ne mensup üyeler den kurulmuş bulunan kabine partinin plânını desteklememeye karar vermek suretiyle mevkiini tehlikeye koymuş bulundu. İşçi Partisi ne mensup üyelere plân aleyhinde oy vermek müsaadesinde bulunmak yerine iktidar mevkiinden çekilmişti. Fakat dâva henüz bitmiş ve kapanmış değildir. Bu mesele 1924 yılından beri İngiliz kamuoyunu meşgul etmekte ve tartışma konusu olmaktadır. Daha fazla uzun bir

zaman geçmeden evvel parlâmentonun bu konuyu ele alması muhtemeldir.

Seçim Savaşları ve Savaş Usulleri

İngiliz Parlâmento seçimleri vakarlı ve düzgün bir surette yapılmakta, kavga ve gürültü çıkarmak, fesat karıştırmak gibi yolsuzluklar nadiren vuku bulmaktadır.

1 — Eski tarihlerde seçim mücadeleleri:

Fakat eskiden böyle değildi. 18 inci yüzyıl ortalarında bir İngiliz seçiminin ne demek olduğu hakkında bize bir fikir verebilecek bazı kaynaklar mevcuttur. Bu kaynaklara göre para ile tutulmuş kavgacı zorbalar gelir, seçmenleri tehdit ederlerdi. Seçimin devam ettiği günlerde bira galonları patlatılır, adayların hesabına içilirdi. Partilerin müntesipleri arasındaki çarpışmalar günlük vukuat kabilinden sayılırdı. Yurtseverlik adına kafalar yarılr, gözler çıkarılırdı. Bugünlerde bir seçim, tımarhaneden delilerin şehre yayılmasına dönerdi. Sonra son oy sandığa atılıp da netice belli olunca kazanan adayların etrafını dost ve arkadaşları sarar, onu kalak alık bir alay halinde başlarında gezdirirlerdi. Sarhoşların alayı da bunları takip ederdi.

2 — Bugünkü seçim savaş usulleri;

Fakat bugün her şey değişmiştir ve onun için bugünkü seçim savaşlarından biraz söz açmak gerektir. İngiliz seçim lavaşları Amerikan seçim savaş usullerinden çok farklıdır. Her seçim çevresinde, biraz sonra izah edileceği veçhile, her partinin mahallî bir teşekkülü, bir komitesi vardır. Her partinin bir de merkezî komitesi vardır. Mahallî teşekküller kendi adaylarını seçmek sorum ve ödevindedirler. Fakat şayet mahallinde istenilen vasıfları haiz iyi adaylar yoksa veya yatırılacak depozito yeter bir miktara çıkmıyorsa merkezî komiteden yardım istenir. Merkezî komite seçim giderlerini ödemek iktidarında bulunan ve seçim dairesinin yerlisi olmayanlardan aday tavsiye etmek veya seçim masrafını göndermek suretiyle bu talebe cevap verir. Bu takdirde merkezî komitenin mahallî seçim savaşlarında önemli tesir ve nüfuzu olur. Hattâ parti adına aday tâyin edilmelerini

istiyen yerli taliplerin kazanmalarında merkezî komitenin tesiri çoğu zaman büyüktür. Bu tesir ve nüfuz merkezî karargâhın mahallî seçim savaşlarına yaptığı malî yardım nisbetinde artar. Avam Kamarasına üye olarak girmeyi isteyen bir genç için en iyi yol merkezî komite teşkilâtında fiilen çalışmak ve bir seçim dairesine aday olarak tavsiye edilmeyi sağlamaktır. Bazı sivrilmiş İngiliz siyasi parti liderleri bu yoldan yürümek suretiyle işe başlamışlardır. Her halde adayların bir an evvel ortaya konması arzuya değer. Zira seçimin yapılacağı gün ve saati hiç kimse bilemez. Bu gibi hususları takvimler yazmaz, bunu ancak bir Allah, bir de Başbakan bilir. Adayların da toplantılarda söylev vermek ve her vasıttan faydalanarak seçim dairesindeki temas ve tanışma alanını genişletmek suretiyle seçim savaşma erkenden başlamaları arzuya değer. Böylece adaylar her çeşit temel törenlerde bulunurlar, her hayırlı dâvayı faal bir surette desteklerler, etraftan uzatılan iane listelerine adlarını yazdırırlar. Başka bir deyimle nazikâne bir tarzda ve geniş ölçüde fidyelerini öderler ve bütün bunları yüzlerinde eksik olmayan tebessümleriyle yapmağa çalışırlar. Buna halk arasındaki konuşma dilinde «seçim devresini emzirmek» denilmektedir. Çalışma Partisi adaylarından bazılarının hamiyet ve gayretlerinin hasım ve rakiplerini nasıl bir suihazım ve hezimete uğrattıkları bir hayli dikkate değer nitelikte ve öğreticidir.

Varlıklı adayların elinin açık olması ve seçildikten sonra bile «seçim çevresini emzirmesi» usuldendir. Mahallenin kilisesine yeni bir can mı lâzım? yahut mahallî izcilik ve gençlik kulübü Londra'ya seyahat tertip etmek için para mı toplamaktadır? Semt spor ocağının kapatılacak küçük bir acısı mı var? Ulusal bir tatil veya bavsam gününde bir müsaitlere ve müsabaka tertip edip mükâfat mı dağıtmak lâzım? Bütün bunların yerine getirilmesi adaylardan veya üyelerden rica olunur. Adaylar bütün bunları bıkıp usanmaksızın yapmak zorunda gibidirler. Bir adayın seçim için harcayacağı paraya kanun bir sınır koymuştur. Fakat seçim savaşı gelişme göstermediği takdirde hayır ve yardım işleri

ile millî dâvalara harcanacak paralara katılmanın sınırı yoktur.

Bir seçim çevresini emzirmek, bir seçim çevresiyle ilgilenmek sadece para harcamaktan ibaret de değildir. Bu iş zaman ve sabır da ister. Aday kilise toplantılarına, mahalle ziyafetlerine katılmalıdır. Rotary Club'ün yemeklerinde sık sık kendisini göstermelidir. Zira bu kurumlar İngiltere'nin her tarafını kaplamıştır. Herkesi selâmlamak ve pek samimî bir surette ellerini sıkıp onları adlariyle çağırmak ve şahsî işleriyle ilgilenir görünmelidir ¹ Seçim savaşında aday mümkün mertebe seçmenlere başvurmalı, toplantılarda bulunmalı, oy istemelidir. Adayın seçim dairesindeki bütün seçmenlere şahsan müracaat edip oy istemesi öyle pek de kolay ve mümkün değildir. Bu işi kendi nam ve hesabına yapmak üzere çoğu zaman dostlarına ve kendisini destekleyenlere başvurur. Bununla beraber Gladstone bir defa seçim dairesi olan New-York'daki 2,000 evin birer birer kapılarını çalmış ve oy istemişti. Neticede seçimi de kazanmış ti. Fakat umumi cereyan şiddetle adayın aleyhinde ise seçim dairesi ne kadar emzirilirse emzirilsin, seçimin başarısını sağlayamaz. Birçok hallerde aday ya partisiyle seçimi tamamen kazanır, yahut da tamamiyle kaybeder. Genel olarak mahallî şartlar sırf şahsî mülâhazalara istinaden seçimin sonucunu tâyine yetmez. «Başarı kazanan adaylar parlâmentoya kendi şahsî meziyet ve kabiliyetleri sebebiyle tekrar seçilmezler. Bu gibiler partilerin etiketiyle seçimi kazanırlar... Bunların şahsî seçim kabiliyetleri partilerinin, halkın ve seçmenlerin kafa ve kalblerinde yer ettiği intibalar yanında önem arzetmekten çok uzaktır.»²

Seçim Toplantıları ve Beyannameleri

Genel bir seçimin yapılacağı tarih ilân edilir edilmez her aday seçim dairesindeki seçmenlere bir beyanname çı-

¹ Fazla tafsilât için Frank Gray'ın The Confessions of a (Candidate (London 1925) adlı kitabı okunmalıdır.

² W. Ivor Jennings; Cabinet Government; Cambridge, 1936, p 362

karır ve posta vasıtasıyla dağıtır. Bu beyannameye aday partisine bağlı ve sadık bulunduğunu teyit eder veya bağımsızsa görüşünü bildirir. Kanun her adayın bir beyannameyi posta ücreti vermeksizin göndermesine müsaade etmektedir. Sonra mitingler tertiplenir. Mitinglerin salonlarda yapılması âdettir. Fakat Amerika şehirlerinde olduğu gibi sokak köşelerinde de yapılmaktadır. Bu toplantılarda hazır bulunanların hattâ aday söz söylemeden evvel de sual sormalarına müsaade olunmuştur. Bu imtiyazdan bilhassa muhasım vaziyette bulunan seçmenler geniş ölçüde faydalanmaktadırlar. Zira bunların maksadı adayı sorguya çekerek ona kendi aleyhinde kullanılabilecek bir şeyler söylemekten ibarettir.

Sıygaya Çekme (Heckling)

Bu sorguya çekmenin çabucak bir mukabeleyi ateşlemesi âdet gibidir. Toplantıda bulunanlar adayın veya onu sıygaya çekenlerin sözlerinin hoşla gidip gitmemesine göre ya bir alkış tufanı koparırlar veya hoşnutsuzluklarını izhar ederler. Bir çeşit savaşı andıran bu sıygaya çekilmeden ancak çabuk anlayışlı, hazır cevap olan adaylar muvaffakiyetle çıkabilirler. Aday bir kadın olsa bile yine bu sigaya çekmeye devam olunur. Hattâ bu takdirde toplantı başka bir tad ve neşe de kazanır. Lady Astor'a yaptığı böyle bir seçim toplantısında çakır keyif bir seçmen tarafından: «Lady Astor, bir erkek olmayı arzuladığın zamanlar olmuş mudur?» diye bir soru sormuş ve Lady Astor da: «Şüphesiz, değil mi ya...» diye cevap vermiş ve «Ya sen?» diye ilâve etmiştir. Sigaya çekmelerde gerek adayların gerekse soru soranların herkese idareli bir zarafet örneği olmaları gelenek haline gelmiş doğru bir hareket tarzıdır. Sigaya çekme yalnız müsamaha ile karşılanan bir müessese değildir. Bu aynı zamanda güzel bir İngiliz geleneğidir de. Her ne kadar seçim savaşı âdap ve erkânını ciddî surette ihlâl etmekte ve dâvaların tenvir ve izahına pek az yardımı olmakta ise de seçmenler bu usulden hoşlanmaktadırlar ve bu usulün

kaldırılmasına şiddetle muhalefet ederler. Adaylar tarafından radyonun kullanılmasının da seçim savaşlarının neşesini kaçırıldığından fazlaca şikâyet olunmaktadır. Radyonun düğmesini çevirebilirsiniz, fakat sigaya çekmeyi yapmamazlık edemezsiniz.

İngiliz Seçim Savaşlarında Siyasi İlânlar

Adaylar gazetelere ilân ve demeç vermek, ilân tahtalarına ilân ve beyanname yapıştırmak suretiyle de seçmenlere müracaat etmektedirler. Amerika'da olduğu gibi İngiltere'de posta vasıtasıyla seçmenlere o kadar çok mektup yo banmamaktadır. Birçok adaylar biri önünde, biri arkasında tulâni iki ilân tahtası taşıyan adamlar istihdam etmektedirler. Bunlar bu ilân levhalarıyla belli başlı sokakları bir aşağı bir yukarı dolaşırlar. Bu levhaların üzerine partinin vecizeleri, hürriyet, ucuz ekmek veya zemin-ü zamana uygun düşen sair halkın dikkat ve ilgisini çekecek sözler yazılır. İngiliz seçim savaşlarında resimli, karikatürlü ilânların rolü daha büyüktür ve bunların bazıları o derece kuvvetli izlemler bırakacak tarzdadır ki, halkın hafızasına nakşolunmaktadır. Siyasi resim ve karikatür sanatında İngiltere diğer memleketleri ileri geçmiş olmaktan uzaktır. Bir seçim savaşının devamı süresince ilân tahtaları propaganda psikolojisinin tetkikinde ilgi çeken bir malzeme kaynağı teşkil eder.

Seçmenlere Şahsan Müracaatla Oy İstemek

İngiliz ve Amerikan seçim savaş usulleri arasında en çok göze çarpan fark İngiliz siyaset adamlarının oy toplamak için seçmenlere şahsan müracaat etmeye geniş ölçüde yer vermelerinden ibarettir. Öyle zamanlar olmuştur ki, adaylar seçim dairelerine ayak basınca kapı kapı dolaşırlar ve kendilerinin desteklenmesini isterlerdi. Fakat seçim dairelerindeki seçmenlerin sayısı çok artmış bulunduğundan, bugün bu usule öyle geniş ölçüde başvurulmamaktadır. Birleşik Devletler'de hâlâ adaylara yardım sağlamak arzusunda bulunanlar yine bir dereceye kadar bu seçmenlere şahsan müracaatla oy istemek usulüne başvurmaktadırlar. Fa-

kat bu hareket tarzının seçimlerde başarı sağlayacağına kesin olarak güvenilemez. İngiltere'de seçmenlere şahsan başvurarak oy istemek usulü bir ilim haline getirilmiştir. Her siyasi parti seçim dairesinin dört bir tarafında komiteler teşkil ve odalar açmaktadır. Bu komiteler bu odalarda çevrelerindeki bütün seçmenlerin adlarının sokak itibariyle listesini tanzim etmektedirler. Sonra bu listeler seçmenlere şahsan başvurarak oy istemek üzere adayların dostlarına ve yardımcılarına verilmektedir. Her seçmenin adı ayrı bir kâğıda yazılmakta ve boş bir yer de bırakılmaktadır. Bu boş bırakılan yere seçmenleri ziyaret edenler seçmenin «lehte», «aleyhte» veya «şüpheli» olduğunu yazarak odalardaki komitelere iade ederler. Bütün bu şüpheli sayılan seçmenler ikna edilmek veya üzerlerinde tesir ve nüfuz kullanılmak üzere yola getirilmeye çalışılır. Hattâ aleyhte oldukları bildirilen seçmenlerin de lehe dönmelerini sağlamak için gayret sarfedilir. İyi teşkilâtlandırılmış bulunan bir seçim savaşında hiç kimse ihmal olunmamaktadır. Her İngiliz seçmeni adaylar adına kendisine başvurularak oy istenmesini bekler ve şayet kendisine başvurulmazsa bunu kendisinin ihmal ve istihfaf edildiği mânasına alır. Sırası gelmişken şurasını açıklayalım ki, ne adaylara, ne de parti komitelerine, seçmenlere müracaat etmek üzere para ile adam tutmalarına müsaade olunmamaktadır. Kanun bunu menetmiştir. Bütün işler gönüllüler tarafından yapılmaktadır. Bu itibarla bu iş şüphesiz bazı gönüllüler tarafından pekiyi ve bazı gönüllüler tarafından da pek fena bir surette yapılmaktadır. Kadınlara da seçmenlik hakkı verilmiş olması dolayısıyla seçmenler sayısı pek artmış olduğundan şüphesiz bu seçmenlere şahsan müracaatla oy istemek usulünün uygulanması çok zorlaşmıştır.

Seçim Savaşı Giderleri

Umumiyetle siyasi seçim savaşlarında İngiltere de Amerikadan daha az para harcamaktadır. Bunun bir sebebi Büyük Britanya'da seçim savaşları için para toplamanın Birleşik Devletler'den daha güç olması; diğer sebebi de Birleşik

Devletler'deki seçim dairelerinin Büyük Britanya'dan daha geniş ve seçmen sayısının da daha çok bulunmasıdır. Senelerce önce parlamento seçimlere fesat karıştırmayı önlemek ve seçim savaşı giderlerine birer sınır koymak amacıyla bir kanun çıkarmıştı. Bu kanun ve tadilleri kanunsuz muamelelerle ifsat edici muameleler arasında bir tefrik yapmaktadır. İfsat edici muameleler idâdına irtişa, taklit ve oy sayılarının değiştirilmesi gibi esaslı ahlâkî kötülükler dâhildir. Kanunsuz muameleler ise aslında fena olmamakla beraber adayların usulsüz bir surette ve geniş ölçüde para harcamaları, seçimin vakar ve ciddiyetine yakışmayacak bir itiraz ve şikâyeti dâvet edebilecek sair fiil ve hareketlerden ibarettir. Bu itibarla seçmenlere şahsan müracaatla oy istenmesi için para ile adam tutulması, lüzumundan çok komiteler teşkili ve odalar açılması ve seçim günü nakil vasıtası ücretlerinin ödenmesi gibi hususlar da kanunsuz işler ve muameleler arasında sayılmaktadır.

Kanun seçim savaşı giderleri için de bir sınır koymuş bulunmaktadır. Bu sınır kır ve köy seçim çevrelerinde seçmen başına altı ve şehir seçim çevrelerinde ise yine seçmen başına 5 penidir. Aradaki bu fark köylerdeki seçmenlere, ulaşmanın daha güç olması düşüncesine dayanmaktadır. Şu hesaba göre 40,000 seçmen sayısı olan bir şehirde takriben 4,000 dolar kadar bir para harcanmasına müsaade olunmaktadır. Bütün seçim savaş giderlerinin adayın usulüne tevfi kan mezun kılınmış bir vekili tarafından harcanması mecburidir. Adayın bu vekil ve mümessilinin tâynini seçim dairesinin seçim memuru tarafından tescil ve kendisine bir belge verilir. Seçimden sonra bunlar adayların şahsî masrafları da dahil olduğu halde harcadıkları para miktarını yemin etmek suretiyle beyan ederler. Bu son kalem masraflar çok önemlidir. Zira bu kabîl masrafların Amerikan seçimlerinden sonra bildirilmesi mecburiyeti yoktur. Amerikan Kongresi üyelerinin seçimlerinde para harcama miktarı en çok 5,000 dolardır. Fakat Amerikan seçim dairelerinde seçmen sayısı Britanya seçim dairelerindeki kadar birçok hallerde daha fazladır.

Seçim İtirazları

Seçim savaşında hezimete uğramış ve seçimi kaybetmiş olan bir aday seçim savaşını kazanmış ve galip gelmiş bulunan kimsenin veya adamlarının seçime fesat karıştırdıkları veya kanunsuz muamele ve hareketlere tevessül ettiklerini iddia ile seçimin iptalini isteyebilir. Bu gibi talep ve iddialar Amerika'da olduğu gibi bizzat yasayıcı kurul tarafından dinlenip incelenmez; mahkemelerce soruşturulup yargılanır. Büyük Britanya'da bir seçim şikâyet ve itirazı ileri sürülünce bu; Yüksek Mahkemenin özel bir dairesine havale olunur. Burada iki yargıç jürisiz bütün delil ve iddiaları incelerler. Sonra mahkeme seçilen üyelerin seçimlerinin tasdik veya üyelikten iskat edilmeleri tarzındaki raporu Avam Kamarası Başkanına gönderir. Sırf teknik hatâlar yapılmış olması halinde yargıçlar seçimi çürütmek yoluna gitmemektedirler. Yargıçlar seçimin sonucuna müessir olabilecek derece kanunsuzluk yapılmış veya fesat karıştırılmış olmasını ispat edecek delil aramaktadırlar. Bu itibarla seçimlerin çürütülmesi nisbeten nâdir vukubulan olaylardandır. Şayet ihtilâf seçilen üyelerin kanuni vasıf ve şartları haiz bulunmadıkları hususuna taallûk ediyor ve seçimin yapılış tarzına ait bulunmuyorsa bu cihet bizzat Avam Kamarası'nca araştırılır, tetkik ve mütalâa için Yüksek Mahkeme yargıçlarına havale ve tevdi olunmaz.

Yeni Seçilen Üyelerin Hemen Toplanması

Genel bir seçimden sonra parlâmento üyelerinin hemen ve mümkün olan çabuklukla toplanmaları kaide halindedir. Bu hal Britanya'nın siyasi sisteminin ruhuna da uygun gelmektedir. Zira Britanya'nın devlet sistemi icra organı olan kabinenin sürekli olarak Avam Kamarası üyelerinin çoğunluğunun güvenini haiz olmasını gerektirmektedir. Kabinenin bu güveni haiz bulunup bulunmadığını tâyin için en emin yol da Avam Kamarası üyelerini hemen toplantıya çağırarak ve güvenoyu istemektir. Kabinenin genel bir seçimden sonra parlâmentoyu toplantıya çağırmaksızın ikti-

dar mevkiinde kalmakta devam etmesi ilmen halkın vekâletini haiz olmaksızın memleketin işlerini idare etmesi demektir.

BİBLİYOGRAFYA

I

Seçim Müessesesinin Tarihine Ait Eserler

İslahattan önceki parlâmento seçim usul ve kuralları hakkında şu eserlerde geniş bilgi verilmektedir:

1 — Edward and Annie G. Porrit; The Unreformed House of Commons: Parliamentary Representation before 1832, (2 nd edition 2 vols. Cambridge, 1909).

2 — L. B. Namier; The Structure of politics at the occassion of George III. (2 cilt, London, 1929).

3— J. Holland Rose; The Rise and growth of Democracy in great Britain, (London, 1897).

4 — Charles Seymour; Donald P. Frary; How the world Votes. 2 cilt.

5 — G. S. Veutch; The Genesis of Parliamentary Reform. London 1913.

6 — G. M. Trevelyam; Earl Grey and the Reform Bill. (London, 1920)

7 — P. A. Gibbons; Ideas of political Representation in parliament 1651 - 1832. (Oxford, 1914)

8 — J. R. M. Butler; The passing of the great Reform Bill. (New-York, 1914)

9 — O. F. Christie; The Transition from Aristocracy, 1832 - 1867, (London, 1927).

10 — Homersham Cox; Reform Bills in 1866 and 1867 (London, 1868).

11 — J. H. Park The English Reform Bill of 1867 (New-York, 1920).

12—Charles Seymour; Electoral Reform in England and Wales, 1832 - 1885 (New-Haven, 1915).

13 — Sir Hugh Fraser; Representation of the People Acts 1918-1921 (London, 1922).

14 — H. L. Morris; Parliamentary Franchise Reform in England from, 1885 to 1918, (New-York, 1921).

15— G. P. W. Terry; The Representation of the People Act, 1918 (London, 1919),

16 — W. H. Dickinson; The Reform Act of 1918, (London, 1918).

17 — A. O. Hobbs and F. J. Ogden; The Representation of the peop. Act (London, 1918).

18 — J. L. Seager; Parliamentary Elections under the Reform Act of 1918 (London, 1921).

19 — W. E. Eyles; Parliamentary and Local Elections. (London, 1936).

II

Kadınların Seçmenliğine Dair Olan Eserler

1 —W. L. Blease; The Emancipation of English Women. (London, 1913).

2—Emmeline Pamkhurst; My own Story. (Newyork, 1914).

3 — M. G. Fawcet; The Women's Victory and After (London, 1920).

4 — R. Strachey; The Cause; A Short History of the Women's Movement in Great Britain (London, 1928).

III

Seçim Usul ve Savaşlarına Ait Eserler

1—Michael Mac. Donagh; The Pageant of Parliament. (2 cilt. New-York, 1921)

2 —J. L. Seager; Parliamentary Election under the Reform Act of 1918, (London, 1921).

3 — Frank Gray; The Confessions of a Candidate. (London, 1925).

- 4 — P. G. Cambray; The Game of Politics (London, 1932).
- 5 — John M. Gaus; Great Britain: A Study in civic. Loyalty, (Chicago, 1929).
- 6 — Lord Beaverbrook; Politicians and the Press (London, 1925).
- 7 — J. K. Pollock; Money and Politics Abroad. (New -York, 1932).
- 8 — Herman Finer; Theory and Practice of Modern Government, (2 cilt, New-York, 1932).

IV

Nesbi Temsil Hakkındaki Eserler

- 1 — J. H. Humphreys; Practical Aspects of Electoral Reform, (London, 1925).
 - 2 — J. F. Williams; The Reform of Political Representation (London, 1918).
 - 3 — G. Horwill; Proportional Representation: Its Dangres and Defects, (London, 1925).
 - 4 — C. G. Hoag and G. H. Hallett Proportional Representation (New York, 1926).
 - 5 — National Home Library Foundation; The Key To Democracy (Washington. 1937).
-

YABANCI MEVZUAT

İNGİLTERE'DE 1714 FESAT VE İĞTİŞAŞ KANUNU

(Bu kanun fesatçı ve isyankâr toplantıları önlemek ve bozguncuları çabuk ve tesirli bir cezaya çarptırmak amacıyla çıkarılmıştır.)

Genel düzeni bozacak ve Majeste'nin şahsını ve hükümetini tehlikeye sokacak şekilde, Majeste ye karşı sevgi besleyenler tarafından kırallığın çeşitli yerlerinde kışkırtılan ve devam ettirilen kargaşalıklar, bozgunculuklar, Majeste ve idaresi aleyhinde kötü niyetle tefrika yaratmak emeliyle ve halkın Majeste'ye karşı sevgisini yok etmek amacıyla bazı fesatçılar tarafından yapılan iftira ve lekeleme hareketi karşısında bu gibi iğrenç suçları cezalandırmağa bu gün yürürlükte bulunan kanunların istenen yeterlikte olmadıkları görüldüğünden kargaşalıkların ve bozguncu hareketlerin bastırılması ve önlenmesi ve suçluların çabuk ve tesirli cezalara çarptırılmaları maksadiyle Lordlar ve Avam Kamaralarının teklifi üzerine bu kanun Parlamento'ca kabul edilerek Majeste tarafından onaylanmıştır.

[1715 Haziran ayının sonuncu gününden sonra 12 veya daha çok sayıda kimse tecemmu eder ve yargıcın ve diğer ilgili memurların emir ve ihtarlarına rağmen dağılmazlarsa hareketleri ağır suç sayılır,]

1 —1715 Haziran ayının sonuncu gününden sonra genel düzeni bozacak şekilde kanunsuz, fesatçı ve gürültülü bir toplantı yapan 12 veya daha çok kişilik bir gruba bir sulh yargıcı veya bir idare âmiri veya bir belediye başkanı tarafından topluluğun dağılması ve herkesin sükûnetle ikamet veya iş yerine çekilmesi Kırıl namına ilân ve talep edilmiş olmasına rağmen ihtarın yapılmasından bir saat geçtiği halde

12 veya daha fazla kişilik grup yerinde kaldığı takdirde bu hareket ağır suç teşkil eder,¹

İhtarın Yapılış Tarzı

2 — Bu kanuna göre ihtarı yapacak otorite, sulh yargıcı veya diğer bir zat toplanmış olanların arasına girerek veya emniyetli bir yere kadar gelerek yapılacak ihtar için herkesin susmasını yüksek sesle bizzat veya bir başkası vasıtasıyla emreder ve yine ihtar (Proclamation) yüksek sesle ya bizzat veya bir başkası vasıtasıyla aşağıdaki sözlerle ya par:

(Hükümdar Lord’umuz Kırıl bu toplantıda bulunan herkesin derhal sessizce dağılarak evlerine veya iş yerlerine çekilmesini «Gürültü ve fesatçı toplantılar» kanunundaki cezaları hatırlatarak emrediyor. Yaşasın Kırıl.)

Yukarıda adı geçen sulh yargıcı veya muavini, idare âmiri, veya belediye başkanı bölgeleri içinde böyle kanunsuz, fesatçı ve gürültülü bir toplantı yapıldığı haber verildiği veya öğrenildiği zaman derhal o yere giderek bu toplantıyı dağıtmakla yetkili ve ödevlidirler.²

İhtar yapıldıktan bir saat sonra dağılmayan kimseler yakalanacaktır. Yakalamağa yardım edenler hakkında takibat yapılamaz.

3 —Kanunsuz, fesatçı ve gürültülü bir toplantıya 12 kişi veya daha kalabalık olarak iştirak edenler yukarıda açık-

¹ Gelenek hukukuna göre, bir kargaşalık çıkarmak suçunun unsurları tam olabilmek için 3 veya daha fazla kimsenin bir yere toplanması gerektir. Fesatçı toplantı suçunun unsurlarının bu statüye göre tam olabilmesi için ise 12 veya daha fazla kimsenin bir araya gelmesi ve bunların bu statüye göre kendilerine yapılan resmî ihtardan (Proclamation) sonra da aynı yerde bir saat daha kalmış olmaları gereklidir.

Bu statüye göre bu hareket ağır suç teşkil ediyordu ve cezası ölümdü. Ancak 1837 tarihli Suçları Cezalandırma Kanunuyla bu statü değiştirilmiş ve ölüm cezası müebbet hapse çevrilmiştir.

² Bu ihtar aynen ve harfî harfîne okunacaktır. Eğer bu ihtar okunduktan sonra bir kaç defa tekrarlanmış ise bir saatlik süre ilk okunuşun bitmesinden sonra hesaplanacaktır

landığı şekilde yapılmış bir ihtardan bir saat sonra dağılmayarak toplantıya devam ettikleri takdirde sulh yargıcı, idare âmiri, belediye başkanı ve bölgeleri dahilindeki her zabıta âmir ve memurunun o kimseleri yakalamaları ve Majeste nin gücü yeten teb'alarının bu yakalamağa yardımında bulunmaları ve yakalananların Kiral yargıcılarının önüne götürülmeleri kanuna uygun olur; böyle kanunsuz, fesatçı ve gürültülü toplantıya iştirak etmiş olanların dağıtılmaları ve yakalanıp yargıç önüne götürülmeleri sırasında ölen, sakatlanan veya yaralanan bulunduğu takdirde bu hareketle ilgili yargıç, idare âmiri, belediye başkanı, zabıta âmiri veya memuru veya özel bir yurttaş hakkında hiç bir takibat yapılmaz.

4— (Bu madde sonradan ilga edilmiştir.)

İhtarın yapılmasına engel olmak ağır suçtur.

5 — Bir veya birkaç kişi zor veya silâh kullanarak yukarıda açıklanan ihtar yapacak kimsenin veya kimselerin ihtar yapmalarına veya yapmak üzere harekete geçmelerine engel olur veya onları zorlar ve yaralarsa bu hareket ağır suç teşkil eder.¹

6— (Bu madde ilga olunmuştur.)

7 — Bu madde 4 ayda bir def'a toplanan (Quarter Session) mahkemesinin her toplantısında alenen okunacaktır.

8 — Bu kanuna göre işlenmiş suçlarda takibat için zaman aşımı bir yıldır.

¹ Bunun cezası önce (İdam) iken sonradan müebbet hapse çevrilmiştir.

İDARİ COĞRAFYA

ALAÇAM İLÇESİ

Hazırlayan:
Çetin SİLİVRİ
 Alaçam Kaymakamı

TABİİ VE COĞRAFİ DURUM

Anadolu yarımadasının şimalinde, Karadeniz sahilinde bulunan Alaçam ilçesi doğudan Bafra, batıdan Gerze, güneyden Boyabat ve Vezirköprü ve kuzeyden de Karadenizle çevrilmiştir. Yüz ölçüsü 800 Km. kare kadardır. Merkez kasabanın denizden yüksekliği 36 metredir.

İklim:

Yaz ayları oldukça sıcak, ve kışı da umumiyetle ılık geçer. İlk ve sonbaharlar fazla yağışlıdır. Şiddetli ve devamlı yağmurlar yağdığı zaman hafif şiddette hava rüzgârlı olur. İlçenin dağlık bölgesinde kar Ekim ayının ortasında yağmağa başlar ise de bu karlar çabuk erir. Aralık ayından itibaren yağmağa başlayan karlar dağlık bölgenin bazı yerlerinde birkaç ay erimeden kalır. Bu mıntakalara yağın karların bazı seneler bir metreyi bulduğu görülür. İlkbaharın nasıl gelip geçtiği pek belli olmaz, sonbaharı ise uzun ve tatlıdır. Isı derecesi senelik ortalama 14,5-15 dir, Ocak ayı ortalaması 6,9 derecedir. Temmuz ayı ortalaması: 3,4 derecedir. En büyük ısı Ağustos ayında 39 derecedir. En küçük ısı - 9,8 derecedir. Senelik yağış miktarı 734,3 milimetredir. Kasım ayı yağışı 95,4, Ağustos ayı yağışı ise 34 milimetredir.

Arazinin büyük bir kısmı dağlık ve beşte ikisi de ormanlıktır. İlçenin güneyi dağlık, kuzeyi ise Karadeniz sahilini takiben düzlük ve ovalıktır. Kızılırmak deltası Bafradan itibaren batıya doğru gittikçe daralır. Alaçamın Gerze hududunda bulunan Gümenüz köyüne kadar bu düzlükler devam eder. Gerze hududuna girer girmez dağların, sahili yakından ve paralel olarak takip ettikleri görülür. Doğudan batıya

doğru ilçenin Bedeş, Yukarıelma, Doyran, Toplu ve Göçkün köylerinin arazileri çorak denilen bu düzlükler üzerinde bulunur. Kuzeyden güneye doğru bu düzlükler kaybolmaya başlar ve yer yer fundalık ve ormanlık arazi kendini gösterir. Güneye doğru gittikçe arazinin yüksekliği de artar. Alaçam Gerze, Boyabat, Vezirköprü ve Bafra sınırlarının Dütmen denilen yüksek yaylanın eteklerine kadar dayandığı görülür. Biri küçük ve diğeri de büyük olmak üzere yanyana duran bu iki tepeden (Büyük Dütmen) in yüksekliği 1400 metreyi bulur. Dütmen tepesinden dürbünle Sinop ve Bafra kasabalarını seyretmek mümkündür.

İlçenin büyük ve muntazam akışlı suları yoktur. Kaynaklarını Dütmen tepelerinden alan doğudan batıya doğru sırasile Bedeş, Yenice (Sarılık Çayı), Gökçeboğaz, Alaçam ve Gümenüz dereleri Alaçam ilçesini bir elin beş parmağı gibi kateder ve karadenize karışırlar. Bu derelerin yaz mevsimlerinde ani olarak taşıdıkları görülür. Nitekim bu sene Alaçam deresi Haziran, Ağustos ve Eylül aylarında olmak üzere üç ve Yenice Çayı da iki defa taşmıştır. Bu çaylar daha ziyade ani ve sürekli olarak yağan yağmurların vücutte getirdiği sellerden taşarlar. Ekseriya mezru araziye su altında bırakırlar. Alaçam deresinin taşması, dere yatağında kurulmuş bulunan Alaçam kasabasını tehdit eder durumdadır.

Arazi volkanik değildir. Bazı seneler hafif depremler kaydedilmiş ise de insanca zayıt olmamıştır. Yalnız 1943 senesi depreminde Koz köyünde büyük bir evin zarar gördüğü tesbit edilmiştir.

İDARİ DURUM

Alaçam'ın hangi tarihte bucak haline getirildiğine dair resmî bir kayda rastlanmamıştır. Alaçam bucağına ait bütün resmî evrakların on iki sene önce yanan hükümet binasile birlikte yandığı söylenmektedir. Haricen yapılan incelemelere göre Alaçam'ın 70-80 sene önce köy halinden bucak haline ifrağ edildiği ve o tarihten beri Bafra ilçesine bağlı bir bucak olarak idare edildiği anlaşılmıştır.

1944 yılında neşredilen 4642 sayılı kanunla Alaçam

bucağı Bafra ilçesinden ayrılmış ve ilçe haline getirilmiştir. 1 Eylül 1944 tarihinden itibaren Alaçam ilçe teşkilâtı kurulmuştur.

İlçenin henüz bucağı yoktur. Mevcut 43 köyün hepsinde Köy Kanunu uygulanmaktadır. Bu köylerin hepsi ilçe merkezine bağlıdır. Köylerde belediye teşkilâtı yoktur. Köylerin bir kısmı Karadeniz sahiline muvazi olarak devam eden düzlüklerde ve büyük bir kısmı da dağlık mıntakalarda, yamaçlarda kurulmuştur.

NÜFUS VE İSKÂN DURUMU

1945 yılı nüfus sayımına göre kasaba nüfusu 4630 dur. Köylerin genel nüfus miktarı da (10664) erkek ve (10698) kadın olmak üzere (21362) dir. İlçenin genel nüfusu (25992) olup kesafet 38 dir. Nüfusun senelik artış nisbeti ortalama olarak binde 8 dir. Bu nisbet evvelki senelerde daha düşüktü. Son yıllarda halkın sağlık kaidelerinin önemini anlamağa başlamış olması ve nisbeten refaha kavuşması bu artış nisbetinin tezayüdünde âmil olmuştur.

700 hanesi ve dağınık bir halde üç mahallesi olan ilçe merkezinin 4630 nüfusu vardır, ilçenin güneyinde dağ köyleri halkı hayvancılıkla ve kereste satmakla geçinirler. Bu köylerdeki arazi verimsizdir. Mahsulün iyi olduğu senelerde bu köylerde en çok bire beş nisbetinde mahsul alınabilir. Köylüler genel olarak fakirdirler. Başlıca gıdalarını buğdaya benzeyen (Siyez) teşkil eder. Bafra'dan ve Alaçam ilçesinin sahile yakın köylerinde bulunan koyunlar yaz mevsiminde bölgenin en yüksek yeri olan Dütmen yaylası eteklerindeki köylere çıkarlar, kış mevsiminde tekrar Karadeniz sahillerindeki düzlüklere dönerler. Köylüler elde ettikleri yağ, peynir ve yünleri Alaçam ve Bafra kasabalarında satarak geçinirler. Hayvan sahipleri arasında göçebe hayatı yaşayanlar yoktur.

İLÇE TEŞKİLÂTI VE MEMURLARI

İçişleri: Kaymakam, bir tahrirat kâtibi, bir nüfus memuru, bir nüfus kâtibi, bir odacı.

Adalet: Bir barış yargıcı, bir başkâtip, iki zabıt kâtibi, bir noter, bir mübaşir, bir erkek gardiyan ve bir odacı.

Tapu: Bir tapu sicil memuru.

P. T. T.: Bir şef, iki muhabere memuru, dört müvezzî.

Maliye: Bir malmüdüdü, bir varidat memuru, bir veznedar, bir tahsil memuru, iki tahsildar ve bir odacı.

Özel İdare: Bir özel saymanlık memuru, bir muhasebe kâtibi, bir varidat memuru, bir varidat kâtibi, bir tahsil memuru, dört tahsildar ve bir odacı.

Jandarma: Bir bölük teşkilâtı, polis teşkilâtı yoktur. Dört mahalle bekçisi vardır.

Sağlık: Bir hükümet tabibi, bir gezici sağlık memuru, bir frengi mücadele memuru, bir sıtma mücadele memuru, bir odacı.

Millî Eğitim: A) Merkezde:

Bir millî eğitim memuru, beş öğretmen, iki odacı.

B) Köylerde: Beş enstitü mezunu öğretmen, beş muallim mektebi mezunu öğretmen.

Orman: İki bölge şefi, iki kâtip, bir mutemet, bir ambar memuru, on beş bakım memuru. İlçemiz orman teşkilâtı Bafra orman işletmesi müdürlüğüne bağlıdır.

Belediye: Bir belediye başkanı, bir muhasip, bir kâtip veznedar, bir ebe, bir tahsildar, iki zabıta memuru, iki şoför muavini, bir temizlik amelesi, bir odacı. Bu yıl belediye veterineri için de bütçeye ödenek konulmuştur.

Tekel: Bir Tekel memuru, (Muhasebe ve vezneye bakar), bir ziraat memuru, bir yaprak tütün memuru, bir ziraat âmiri, bir ambar memuru, bir satış memuru, bir muhakemat memuru, bir eksper (mubayaa zamanı bir yardımcı daha verilir.), iki takip memuru, iki gece bekçisi, iki ambar bekçisi, üç daimî müstahdem, bir odacı. Gümesün köyünde bir tuz ambarı mevcut olup burada da bir tekell memuru ve iki gümrük muhafaza memuru vardır.

BAYINDIRLIK DURUMU

Yollar: İlçeyi Bafra'ya bağlayan 30 kilometrelik bir şose ile yine ilçe merkezinden itibaren Gerze hududunda bu-

lunan Gümenüs köyüne kadar 7 kilometrelik bir şose mevcuttur. 30 kilometrelik Alaçam-Bafra yolunun 15 kilometresi Alaçam ilçesi hududu içindedir. Şu halde Bafra hududundan itibaren Gümenüs köyüne kadar ilçe dahilinde bulunan şosenin uzunluğu 22 kilometreden ibarettir. Evvelce bucak yolu olarak yapılan bu şosenin genişliği üç metredir. Çok bozuk olan bu yolun Alaçam'dan itibaren Bafra'ya doğru on kilometrelik kısmının sürekli tamirine 1945 senesinde başlanmıştır. Bu senenin sonunda bu tamir bitmiş olacaktır.

İlçe ile Samsun arasında otobüs ve otomobiller muntazam ve daimi bir şekilde işlemektedir.

Sahil köylerine giden ham yollar oldukça muntazamdır. Yaz mevsiminde bu köylere motörlü vesaitle seyahat etmek mümkündür. Vezirköprü ilçesi istikametinde olup ilçeden 25 kilometre mesafede bulunan Kızlan karakoluna giden yol da bu sene ıslah edilmiştir. Bu yolun 15 kilometrelik kısmından orman işletmesi maden direği nakletmek suretile şimdiden faydalanmağa başlamıştır. Dağlık mıntakada bulunan köy yolları dar ve patikadır. Bununla beraber bu yollardan her mevsimde hayvanla seyahat etmek mümkündür.

Telefon: İlçe merkezde Bafra, Gümenüs ve Kızlan karakoluna telefon bağlantısı vardır. Hatların uzunluğu 45 kilometredir. Ücreti köy bütçelerinden verilen bir telefon fen memuru vardır. İlçe merkezinde posta-telgraf ve telefon teşkilâtı mevcuttur.

Su: İlçe merkezinde ve köylerde içme suları vardır. Daha ve bir kısım köylerde sular kuyulardan alınır. Temizlik işlerinde de kullanılır. Kuyular oldukça muntazamdır. Köylerde ise daha ziyade açık memba veya dere sularından istifade edilir. Suların tahlilleri henüz yapılmamıştır. Yaz mevsiminde su sıkıntısı çeken köy yoktur.

Kasabaya takriben beş kilometre mesafede, Virane deresi yatağında (Acısu) tabir edilen bir de maden suyu vardır. Miktarı çok azdır. Bu sudan şişelere doldurularak ve kasabaya hayvan sırtında getirilerek satılmaktadır,

İlçenin ova mıntakasında Alaçam ve Yenice çayların-

dan ayrılan küçük arklarla yaz mevsiminde bir kısım mevzu arazi sulanır. Yenice çayı sahile yakın kısmında sıtma mücadele teşkilâtı tarafından oldukça muntazam bir kanal içerisine alınmıştır. Bu suretle sıtma da azalmıştır.

Elektrik: İlçe merkezine 4 kilometre mesafede bulunan Killik köyünde muayyen bir noktadan Alaçam deresinden faydalanmak suretile hidro elektrik projesi yapılmış ve proje 1945 senesinde Bayındırlık Bakanlığınca tasdik edilmiştir. Çaydan alınacak su iki kilometre boyunda yapılacak beton bir kanal ile akıtıldıktan sonra 36 metrelik bir şüt sağlanacak ve 150 beygirlik bir kuvvet elde edilmiş olacaktır. Bu projenin tatbikine 15 Nisan 1946 tarihinde başlanmıştır. Bu güne kadar kanalın bin metrelik kısmı ile santral binası ve 24 adet beton elektrik direği inşası tamamlanmıştır. Bu iş için bu güne kadar İlçe Güzelleştirme Derneği tarafından 40 bin liraya yakın para sarfedilmiştir. Yabancı memleketlere sipariş edilecek elektrik malzemesi getirilebildiği takdirde Alaçam kasabasının 1947 yılında elektrik ışıışına kavuşacağı kuvvetle umulabilir. Güzelleştirme Derneği Başkanı İbrahim Baykan'ın bu husustaki mesaisi takdire değer,

Binalar: İlçede ihtiyacı karşılayacak hükümet binaları yoktur. Belediyeye ait bir bina hükümet konağı olarak ayrılmıştır. Özel idareye ait kaymakam evi mevcut değildir. Kaymakamın halen icarala oturduğu evin Bafra'da özel idareye ait iki dükkânla aynen mübadelesi suretile kaymakam evi haline ifrağı hususunda gerekli teşebbüsler yapılmış ve il genel meclisi tarafından bu hususun temini için il daimî komisyonuna yetki verilmiştir. Kasabada iki belediyeye ve bir de Özel İdareye ait olmak üzere üç bina mevcuttur.

Kasaba evleri umumiyetle iki katlı ve kiremitle örtülü ahşap ve taş yapıdır. Gümenüs köyünde de binalar aynı tarzda yapılmıştır. İç ve dışları kireçle sıvalı ve teşkilâtları muntazamdır. İlçe merkezinin cadde ve sokakları tamamile arnavut kaldırımıdır. Arazi meyilli olduğundan yağmur yağdığı zaman cadde ve sokaklar kendiliğinden yıkanır. İç sokakları da oldukça muntazamdır. Kasabanın ihtiyaca kâfi meydanı yoktur. İlçe merkezinde çam ağaçları ile süslenmiş

küçük bir belediye parkı vardır. Kasabada iki cami mevcuttur.

Kasabanın hali hazır haritası evvelce yapılmıştır. İmar plânının da yakında ikmal edilmesi hususunda gerekli tedbirler alınmıştır. Bu işin bir an evvel bitirilmesi için Bayındırlık Bakanlığınca 1946 Eylül ayında ilçeye bir yüksek mimar gönderilmiştir.

Belediyenin yangın vasıtaları bir el tulumbası, üç balta, kanca ve 10 kovadan ibarettir. Ayrıca Tekel İdaresinin de bir el tulumbası, balta ve kancaları mevcuttur.

Ekonomi Durumu

İlçenin başlıca istihsalı tütündür. Tütün istihsal miktarı bazı seneler bir buçuk milyon kiloyu bulur. Sahile muvazi köylerde mısır, buğday yetiştirilir. Fakat bu istihsal ancak istihlâke yetebilir. İlçenin 3 köyü tütüncü köylerdir. Tütün mahsulü ilçe merkezinden itibaren güneğe doğru 15-20 kilometre kadar içeriye sokulur. Geriye kalan dağ köylerinde ise az miktarda buğday, arpa, çavdar ve siyez yetiştirilir. Buralarda arazi çok fakir ve verimsizdir. Tütün ve mısır yetişmez. Mahsulün az olduğu senelerde bu köylerin halkı ihtiyaçlarını Vezirköprüden temin ederler.

Kasaba ve köylerde su ile işleyen değirmenler mevcuttur. Halk hububatlarını bu değirmenlerde öğütür.

İlçede 1945 yılında teessüs etmiş iki tarım kredi kooperatifi vardır. Geçen sene bu kooperatiflerin tütün müstahsillerine ikraz ettiği paranın yekûnu (523385,66 ve 1946 yılında da 494366,11) liradır. Bundan başka Bafra Ziraat Bankası tarafından da ilçemiz halkına 945 yılında (98901) lira ve 946 yılında da (234986) lira ikrazatta bulunmuştur. Tekel İdaresi de kooperatiflere dahil olmayan tütün müstahsillerine avans suretile ikrazlar yapmaktadır.

Tütün yetiştirmeyen dağ köylerinin iktisadî kalkınmalarının kısa bir zamanda sağlanması Alaçam ilçesinin Vezirköprü ve Boyabat ilçelerine ve ayrıca sahil şosesile de Gerze ilçesine bağlanmasına tabi olduğu kanaatine varılmıştır.

Zira Vezirköprü ve Boyabat ilçeleri Alaçamın hinter-

lândı, Gerze ilçesi ise İstanbula giden yolun en yakın bir ihraç iskelesi vaziyetindedir. Bu ilçeler Alaçama ve dolayısıyla Gerze'ye veya Gümenüs köyüne bağlanacak olurlarsa Alaçama ilçesi Vezirköprü ve Boyabat ilçeleri için bir mahreç olabilecek duruma gelir.

Ötedenberi kaçak kereste ve çıra satmakla geçimlerini temine çalışan bir kısım dağ köylülerinin ekonomik kalkınmalarını sağlamak maksadiyle bunların orman mahsullerinden ve bu mahsullerin naklinden faydalanmaları çareleri araştırılmalıdır. Bu amaçla Orman İşletmesi daha şimdiden bu bölgede maden direği istihsaline başlamıştır, Köylülerin dolgun bir ücretle Orman İşletmesi hesabına çalışmağa başladıkları görülmüştür. Önümüzdeki senelerde kasabanın odun ve kömür ihtiyaçları bu köyler tarafından sağlanacak ve bu bölgede senenin büyük bir kısmını işsiz olarak geçiren köylülerimize iş sahası açılmış olacaktır.

Çarşamba günleri ilçenin pazarıdır. Bu pazara Alaçama köylüleriyle Bafra'nın bir kısım köylüleri iştirak etmektedir. Cuma günleri de Gümenüs köyünde pazar kurulmaktadır. Bu pazara Alaçama, Gerze ve Boyabat köylüleri alış veriş için gelirler. Pazar günleri iktisadi faaliyetin iyi olduğu görülür.

TARIMSAL DURUM

İlçenin güney mıntakası yer yer ormanlarla örtülüdür. Ormanlık saha 300 kilometre kareyi bulur. Ancak ormanlar fazla tahrip edildiğinden ağaçsız büyük toprak parçalan göze çarpar. Kayın, çam, köknar, dişbudak ağaçları ormanların başlıca servetini temin eder. Sahil köylerinde kavak ağaçları yetiştirilir. Ormanlık sahada yaşayan köylüler kereste, odun ve çıra gibi orman mahsullerini basit bir şekilde hazırlayarak Bafra ve Alaçama kasabasında satmakla maişetlerinin bir kısmını temine çalışırlar.

İlçe halkı genel olarak çiftçilikle geçinirler. Sahil köylerinde arazi verimlidir. Buralarda 10-13 nisbetinde mahsul alınabilir. Ziraat usulleri basit ve iptidaidir. Tarlalar inanda veya öküzle, kara sabanla sürülmektedir, ilçede

traktörle sürülen yalnız bir çiftlik vardır, İlçede her nevi meyva yetiştirmek kabil ise de bu usul henüz taammüm etmiş değildir. Şimal bölgesinde manda, sığır, at; cenupta ise koyun ve kıl keçi beslenmektedir. İlçede 25,000 koyun, 8,100 keçi, 6,200 sığır ve 970 at vardır.

Hayvanlarda en çok şarbon hastalığı görülür. Doyran, Gökçeboğaz, Göçkün ve Toplu köylerinde bu hastalıklara arasıra rastlanılır. Bu gibi vakaların zuhurunda Bafra'dan veteriner getirilmektedir. Bu hastalıklardan hayvan Ölümü pek azdır. Bu hastalıklar ilçede olmayıp bunların hariçten gelen hayvanlardan sirayet ettiği söylenmektedir.

KÜLTÜR DURUMU

İlçe merkezinde bir ilkokul vardır. İhtiyaca kâfi değildir. Köylerde ise 1945 yılında Eğitim Bakanlığınca gönderilen plâna göre 9 ilkokul binası yapılmıştır. Dershane, öğretmen evleri ve işlikleri aynı çatı altındadır. Gümenüs okulu büyüktür. Bu okulda iki dershane, iki işlik ve iki de öğretmen evi mevcuttur. Köy okulları çok muntazamdır. Bu okullardan sekiz tanesi faaldir. Doyran köyü okulunun öğretmeni enstitüden henüz mezun olmadığından, okulun boş kalmaması için Lâdik Enstitüsü tarafından, gelecek sene mezun olacak bir öğrenci bu okula tatbikat maksadiyle gönderilmiştir. Program gereğince 1948 senesi sonunda ilçede 18 köy okulu ve bu okulların Lâdik Enstitüsünden mezun 18 öğretmenleri bulunacaktır.

İlk tahsil çağında çocuk miktarı (4867) dir. Bunlardan okula devam edenlerin sayısı (1324) ve mezun olanların sayısı (109) dur.

Merkezde bir halkevi, Gümenüs ve Yenice köylerinde de birer halk odası mevcuttur. Halkevi ile halk odalarının çalışmaları arzu edilen dereceyi henüz bulmamıştır. Bütün faaliyetleri birkaç köyde geziler tertip etmekten ve sosyal yardım kolu ile muhtaç birkaç aileye yardımda bulunmaktan daha ileriye geçmemiştir. Bununla beraber halkevi ve halk odalarının faaliyetlerinin artırılacağı ve vatandaşların istifadelerine daha fazla sunulacağı ümit edilebilir.

İlçede yalnız halkevinin bir kütüphanesi mevcuttur. Bu kütüphaneden faydalanan vatandaşların sayısı azdır.

İlçe merkezinde (Sivritepe) namiyle mâruf bir tepe vardır. Bu tepe 1946 Haziran ayında, başta doçent Afet İnan olduğu halde Dil - Tarih Fakültesi talebeleri tarafından gezilmiştir. Burada bakır devrine ait izlere rastlandığı doçent Âfet İnan'dan dinlenilmiştir. Aynı gün Gümenüs köyüne gidilmiş ve bu köyde Bizanslılara ait eserler ve paralara tesadüf edildiği öğrenilmiştir

SAĞLIK DURUMU

İlçede frengi tarama ameliyesi evvelce yapılmıştır. Hâlen tedavi altında 84 frengili hasta vardır. İlçe merkezinde ve Gümenüs köyünde frengi mücadele teşkilâtı mevcuttur. İlçemize civar bulunan Gerze ilçesine ait köylerden frengili hastalar Gümenüs köyünde tedavi edilmektedir.

Sıtma mücadelesi bakımından Alaçam ilçesi, Bafra sıtma mücadelesi tabiiliğine bağlıdır. İlçemizin 1 6 köyü sıtma mücadele sahasına dahildir. 1945-1946 yıllarında ilçenin 5 köyünde sıtma mücadele mükellefiyeti tatbik edilmiş ve iyi neticeler alınmıştır. Sıtmayı tevlit eden bataklıklar vöjitle devamlı bir şekilde kurutulmaktadır. İlçe halkının sağlığını tehlikeye düşürecek hastalıklar yoktur. Sıtma, frengi, tifo, çiçek ve kızamık gibi hastalıklara münferit vakalar halinde rastlanmaktadır. Dağ köylerinde sıtmalı hasta pek enderdir.

Halk umumiyetle iri ve sağlam yapılıdır.

İlçenin hiç bir tarafında kanalizasyon tertibatı yoktur. Helâlarda septik çukur usulü taammüm etmiştir. Merkez kasabada bir umumi helâ vardır.

İlçede fennî mezbaha yoktur. Belediyenin beş senelik çalışma programında fennî bir mezbananın inşası yer almıştır.

Bafra'dan Alaçam'a giren yolcu Dursun Şen (Hacı Dursun) namındaki şahsın değirmeni yanında önce Alaçam kasabasının mezarlığı ile karşılaşır. Yakın bir gelecekte bu mezarlığın hiç olmazsa yola yakın kısmının park haline ge-

tirilmesi sağlık ve estetik bakımdan lüzumludur. Köy mezarlıkları halkın sağlığını tehdit edecek yerlerde kurulmamıştır. İlçe mezarlıkları genel olarak bakımsızdır ve etrafları çevrilmemiştir.

İlçe merkezinde belediyeye ait bir tanzifat arabası vardır. Temizlik işleri de bir çöp arabasıyla görülür. Kasabaya iki buçuk kilometre mesafede Geyikkoşan namıyla mâruf bir mesire yeri vardır. Her sene Hıdırellez günü civar ilçeleri halkının iştirakiyle burada mahallî at koşuları ve güreşler yapılır. Halk o gün birçok eğlenceler tertip eder.

Gümenüs köyü de Alaçam ve Bafra halkının bir mesire yeridir. Nakil vasıtaları bol olduğu zamanlarda tatil günleri Bafra'dan birçok kadın ve erkek vatandaşların Gümenüs köyünü ye bunun ilerisinde, Gerze hududunda (Mal- gölü) denilen çamlık yere eğlenmek maksadiyle gider ve dönerler.

İlçe merkezinde bir hamam, iki otel ve lokanta vardır. Otel ve lokantaların temizliği ve mevkileri henüz iç açacak bir durumda değildir.

Kasaba halkı temiz giyinir. Evleri de temizdir, Gümenüs köyü halkı da aynı şekilde temizliğe riayet eder. Dağ köylerinde ise temizliğe pek riayet edilmez.

İlçe merkezinde, Gümenüs, Yenice, Karlı ve Gökçeboğaz köylerinde kahvelere rağbet fazladır. Erkekler birçok vakitlerini maalesef kahvelerde geçirirler.

İlçe merkezinde Geş, Gümenüs, Yenice, Karlı ve Gökçeboğaz köylerinde birer kahve mevcuttur.

SOSYAL DURUM

Halkın büyük bir kısmı tütün, bir kısmı hububat ziraatiyle ve hayvancılıkla ve yukarı köyler halkı da ormanlardan istihsal edilen odun ve mamul kereste satmakla maişetlerini temin ederler. Dağ köylerinde bazıları yaz mevsiminde çorak mıntakalarda çalışmak üzere gelir ve dönerler.

İlçe sakinlerinden erkekler ceket ve külot pantolon, başlarında da şapka veya kasket, kadınlar ise entari giyer-

ler. Kadınlar sokağa umumiyetle manto ve eşarpla çıkarlar. Gençler modaya uygun olarak giyinmek istidadındadırlar. Sahil köylerinde mâlî durumları iyi olan köylülerin kıyafetleri şehirlilerin kıyafetlerini andırır.

Düğünlerde davul çalınır. Düğün ve bayramlarda erkekler tarafından «Zirto» denilen millî oyunlar oynanır.

Avcılığa da heves edenler çoktur. Geyik (Elik), domuz sürek avları halkın kış spor ve eğlencesidir. Yaban ördeği, sülün, tavşan avları da yapılır. Geçen sene kurulan Avcılar Kulübü vasıtasıyla muzır hayvanlara, bilhassa kurtlara karşı esaslı bir şekilde mücadele imkânı sağlanmış bulunmaktadır.

Halkın bir kısmı misafirperverdir. Köylerde mâlî durumu iyi olan bazı vatandaşlar geceleyin misafir kabul ederler. Daha ziyade yetkili memurlara itibar ederler.

İlçe halkı iklim ve muhit icabı asabî mizaçlıdır. Yol kesmek ve soygunculuk gibi asayişe müessir hâdiselere rastlanmamıştır. Katil hâdiseleri azdır. Kız kaçırma vakalarına ve tarla münazaalarına sık sık rastlanır. Kolluk kuvvetlerini en çok işgal eden vakalar da bunlardır. Orman kaçakçılık vakaları bu sene geçen seneye nazaran azalmıştır.

Kasaba ve köylerde, kahvelerde aznif kâğıt, tavla oyunları ile, maatteessüf arasıra kumar vakalarına da rastlanılır. Halk arasında içkiye düşkün olanlar da vardır. Fakat bütün bu fena itiyatların ilköğretim dâvasının gerçekleşmesi neticesinde kasaba halkının ve bilhassa köylünün boş zamanlarının kıymetlendirilmesi suretiyle ortadan kalkabileceği kanaatine varılmıştır.

İDARE DERGİSİ'nin
170-189 sayılı nüshalarında yayımlanan
yazıların konularına göre
AYRILIŞ CETVELİ

- I – Kamu Hukuku
- II – Özel Hukuk.
- III – Genel İdare.
 - A - Bizde
 - B - Yabancı memleketlerde
- IV – Mahalli İdareler (Özel idareler, belediyeler, köyler.) A - Bizde
 - B - Yabancı memleketlerde
- V – İl İdaresi
 - A - Bizde
 - B - Yabancı memleketlerde
- VI – Emniyet - Zabıta
- VII – Ekonomi - Maliye
- VIII – Mesken Meselesi
- IX – Nüfus Meselesi
- X – Yabancı Mevzuat
 - A - Genel İdare.
 - B - Mahalli İdare
- XI – İdari coğrafya ve tarih
- XII – Gezi notları
- XIII – Değişik konular
- XIV – İçtihatlar, kararlar

İDARE DERGİSİ'nin
170-189 sayılı nüshalarında yayınlanan
yazıların genel fihristi
YAZININ KONULARINA GÖRE

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	1— KAMU HUKUKU		
1	Adli, askerî ve idari kazalar arasında merci ihtilâfı: Şinasi ÖZDENOĞLU. (Merci ihtilâflarının mahiyeti ve bunları doğuran sebepler. — Merci ihtilâflarının umumi olarak tasnifi. — Vazife bakımından merci ihtilâfı ve bunların halli. — Salâhiyet bakımından merci ihtilâfları ve bunların halli. — Merci ihtilâflarının halli sistemimizin tenkidi.)	173	32
2	Amerika Birleşik Devletlerinde seçim mevzuatı: İ. ERAYDIN.	187	74
3	Amerika'da idari kaza: Blyth Stason'dan V. TÖNÜK. (Amerika'da idari mahkemeler. — Vazife ve salâhiyetleri. — Muhakeme usulleri. — Kararları aleyhine müracaat yolları.)	170	147
4	Âmme hizmetinde âmme hukuku ile hususi hukukun yeri: R. Loretan'dan V. TÖNÜK. (Âmme hizmetleri ile müteneffîleri arasındaki münasebetler. — Âmme hizmetlerine tahsis edilmiş olan mallar.)	171	189
5	Barende müstesna memurluklar ve ihtisas yerleri: Ragıp ÖGEL. (Müstesna memurluklar. — Müstesna memurluklara tâyin şartları. — Açıktan vekil tâyin edilmiş bulunan bir zatın müstesna memurluğa tâyini. — Bir mütekaidin müstesna memurluğa tâyini. — Müstesna memurluğa tâyin olunacaklara verilecek aylık miktarı. — Müstesna memurlukta bulunanların terfileri ve aylıklarına yapılacak zamlar. — Müstesna	189	52

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	vazifelerin tâyin edilenler tarafından fiilen ifası. — Müstesna memurluklarda bulunanların müktesep hak derecelerinin tesbiti. — İhtisas yerleri. — İhtisas kadroları. — İhtisas yerlerine tâyin şartları — İhtisas yerlerine tâyin olunacaklara verilecek aylık miktarı. — İhtisas yerinde terfi ve nakil. — Maaşlı ihtisas yerinde ücretle istihdam edilen bir kimsenin maaşa geçmesi. — İhtisas yerinde bulunan bir zata verilecek ek görev ve aylığı miktarı. — İhtisas yerlerine tâyin olunanların müktesep hak derecelerinin tâyini. — 1452 sayılı kanun zamanında ihtisas yerine tâyin edilmiş olanlardan maaşlı olanlar. — 3968 sayılı kanun mucibince hariçten maaşlı ihtisas yerine tâyin olunanlar. — Ücretli ihtisas yerlerinde bulunanların müktesep hak derecelerinin tesbiti. — Muvakkat ihtisas yerlerinde bulunanların tasfiyesi. — İntibakta sayılan ve sayılmayan hizmetler.)		
6	Başlıca memleketlerde basın rejimleri: Hakkı BERKSUN. (Basın hürriyeti. — İngiltere. — A. B. D. — Rusya. — Belçika. — İsviçre. — Fransa. — Kuzey memleketler. — İstatistik.)	185	190
7	Belçika'da devlet memurlarının seçimi: H. ORHUN. (Kararname gerekçesi. — 20 Ocak 1937 tarihli seçim daimi sekreterliğinin ödev ve yetkileri hakkındaki kiral karamamesi.)	185	171
8	Belçika'da Devlet Memurları: Dr. Hayri ORHUN. (2 Ekim 1937 tarihli Belçika devlet memurları statüsü.) Statü hakkında kirala sunulan rapor: (Devlet idaresi personelleri. — Ödevler. — Seçme. — Vazifeye giriş. — Memuriyetle birleşmeyen haller. — İdare konseyi. — Sicil. — Aylık, tahsisat ve tazminat. — Terfi. — Disiplin rejimi. — Şahsî mesuliyet. — İzinler. —	184	107

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	Memuriyetten muvakkat veya kafi şekilde ayrılma. — Memurlar Komitesi. — Geçici ve nihai hükümler.)		
9	Bir memurlar kanunu teklifi münasebetiyle; Refik ERTUĞ. (Memur kime derler? — Memurların görev ve yetkileri. — Memurin Kanunu. — Modern bir memurlar statüsünde hangi noktalara dikkat edilmelidir?)	174	200
10	Bir memur statüsünde neler yer almalıdır? Hayri ORHUN. (Kamu hizmeti mefhumu. — Memur statüsüne taallük eden hükümler. — Memur tâyini usulü. — Memur sicillerinin önemi. — Ehliyetli memur yetiştirme. — Memurlar yardım sandıkları.)	172	74
11	Britanya'da çeşitli anayasa tipleri: İ. ERAYDIN	183	92
12	Bizde esasiye hukuku hareketleri: S. KARANAKÇI. (Tanzimattan önceki idare şekli. — Siyasi ve içtimai durum. — Gülhane Hattı.)	183	20
13	Bizde esasiye hukuku hareketleri. Safaeddin KARANAKÇI	184	91
14	Cemiyetler Kanunumuz: Kemal ARAL. (Cemiyetler Kanununun yeni değişiklikler karşısında izah ve diğer kanunlarla mukayesesi.)	184	31
15	Cemiyetlere ait suçlar: Ragıp ÖGEL. (Kurulması yasak olan cemiyetler. — Memlekette mevcut bir içtimai zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmek için — Memlekette mevcut içtimai bir zümreyi ortadan kaldırmak için. — Devletin müesses içtimai veya iktisadi nizamlarını yıkmak için. — Cemiyetin siyasi veya hukuki herhangi bir nizamını ortadan kaldırmak için. — Anayasa ile muayyen olan ana vasıflara muhalif cemiyetler. — Millî hissiyatı sarsmak veya zayıflatmak için kurulan cemiyetler.)	179	53
16	Devlet ve fert: Dr. Halim ALYOT. (İptidai ferdîyetçilik. — Sosyal hayatın baş-	170	91

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
17	İlangıcı. — Siyasi uzuvların meydana gelmesi. — Din baskısı. — Hürriyet lehinde hareketler. — Büyük Şart (Habeas Corpus Act.) İnsan ve Vatandaş Hukuku beyannamesi, — Liberalizmin zaferi. — Modern devlet. — Cemiyetçi zihniyet.) Emekliye ayrılmada son maaş ve ikramiye: Ragıp ÖGEL. (İstek üzerine emekliye ayrılma. — Terfi ettikleri maaşı alamadan tekaüt edilenler. — On beş sene aynı rütbe veya sınıfta kalanlar. — Malûllerin tekaüt maaşı. — Açıkta vekil tâyin olunanların, tekaüt maaşı. — Yaş haddine uğradıkları halde hizmetleri temdit edilenler. — Barem cetvellerinde yapılan değişiklikler. — Bağlanacak emekli maaşının âzami haddi.)	183	3
18	Göreve dair mevcut kaideler: Çeviren: Dr. A. ÖZOĞUZ.	183	119
19	Görev uyumsuzlukları ve Uyuşmazlık Mahkemesi: Dr. A. ÖZOĞUZ. (Giriş. — Görev uyumsuzlukları. — Uyuşmazlık mahkemesinin inceleyeceği konular.)	181	36
20	İdarenin kafi mahiyetteki kararları: Baha KARGIN. (İdarenin kararlarına karşı müracaat. — İdari kazanın kafi ve nihai kararları.)	181	11
21	İdarenin ceza yetkileri: Reşit YALIN. (İlk Öğretim Kanunu'na göre Köy Kanuni'. — Çekirge İle Mücadele Kanunu, — Askerlik Kanunu. — Soyadı Kanunu. — Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu.)	179	107
22	İdari Yargı mercilerindeki savcılık teşkilâtı: V. TÖNÜK.	183	151
23	İngiltere'de genel toplanmalar statüsü: İzzettin ERAYDIN. (Umumi yerlerde toplanma yapmak bir hak konusu mudur? — Kanunsuz toplanmalara karşı kiralın hakları. — Kanuni toplantı üyelerinin toplantı bozulduğu zamanki hakları.	182	116

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
24	— Umumi yerlerdeki toplantılara kabul edilme genel hak mıdır? — İngiltere'nin Genel Nizam Kanunu.) İngiltere'de şahıs hürriyeti ve (Habeas Corpus) Kanunu (1679-1816): İzzettin ERAYDIN. (Habya Korpus nedir? — Habeas Corpus Kanununun uygulanmasını geri bırakma — Tazmin Kanunu.)	184	78
25	Kamu hizmetinde disiplin: Şevket OZANALP. (Disiplin. — Disiplinin kurulması ve korunması. — Disiplinin kamu hürriyetlerindeki rolü.)	182	64
28	Kamu hukuku ile özel hukuk farklılığı: Samim BİLGİN. (Kamu hukuku ile özel hukukun, hukuk sistemi içindeki yeri. — Hak veya borç sahibinin sıfatı. — Ayrılığın ameli değeri. — Ayrılığı ortadan kaldırmayı meneden nazariyeler. — Kamu hukukunun özel hukuku kaplaması.)	173	206
27	Kamulaştırmada icra: Muzaffer KUŞAKÇIOĞLU. (Kamulaştırılan gayrimenkullerin lehine karar verilen daire adına tashih ve tescili ve gayrimenkuldü teslimi. — Kamulaştırılmak suretiyle iktisap edilen hakkın tapuya tescil edilmeden de tanınabileceği.)	175	41
28	Memurin Muhakematı Kanunu karşısında iktisadi devlet teşekkülleri: Şeref Kâzım TUTAK. (İktisadi devlet teşekkülleri memurlarının Memurin Muhakematı Kanunu karşısındaki vaziyetleri. — Hukuki ve cezai sorumluluk. — 3460 sayılı kanuna tâbi olanlara M. M. K. nun şamil olup olmadığı.)	174	104
29	Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanun tatbikatı: Fevzi TAŞBAŞ.	183	62
30	Memurların inzibati suçları, inzibati cezalar ve inzibat komisyonları: Dr. Atalay AKAN.	189	3
31	Memurların menfaatlerini korumak için birlik kurma haliki: Hayri ORHUN.	189	33

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
32	Memurların suçları ihbar mükellefiyeti: Ragıp ÖGEL. (Suçun maddi unsurları. — İhbar. — Suça ıttıla. — Suçun işlenmesi. — Ruhi unsur. — Devletin emniyetine müteallik veya devlet kanunları aleyhine müteveccih suçların ihbarı. — Sıhhi meslek erbabının ihbar mükellefiyeti.)	181	18
33	Memurların yargılanması usulleri: Fazlî GÜLEÇ. (Memurların yargılanması usullerini genel usullerden tefrik etme. — Bu ayırt etmenin faydalan.)	179	37
34	Memurlukta tâyin, tahvil ve ayrılma: Ragıp ÖGEL. (Maaşlı bir memurun aynı mahalde başka bir vazifeye tâyini. — Memurun bulunduğu yerde terfii. — Naklen veya terfian başka mahalle tâyin olunmak. — Terfi eden yargıçların muvakkat kaza salâhiyeti ile bırakılması. — Yeniden başka mahalle tâyin olunmak. — Vekâlet emrinde veya kadro açığında bulunanların tâyini. — Ücretli memuriyetlerde tâyin, terfi ve nakil. — Ecnabilerin istihdamı. •— Umumi muvazeneden hususi muvazeneye ve aksine nakiller. — Nakil olunan memurların eski vazifelerini ifaya devam ettirilmesi. — Tâyin olunduğu vazifeye hareketi. hükümetçe tehir edilmek. — Haleflerine devim vermekle mükellef memurlar — Memurluktan ayrılma.)	188	36
35	Modern idare hukukunda hukuk devleti kavramı: Çeviren: V. TÖNÜK. (Hukuk devletinin tarihi ve İlmî tekâmülü. — Hukuk devleti kavramının şümulü. — Hukuk devletinin teminatı olmak bakımından idari mevzuat.)	178	64
36	Muhtelif memleketlerde âmme menfaatleri namına istimlâk: H. BERKSUN. (Mülkiyet hakkına dair anayasalardaki hükümler. — İstimlâk mevzuatının değişik va-	188	126

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
37	sıfırları. — Şehir menfaatine istimlâk. • — Bölge itibariyle yapılacak istimlâklar. — İstimlâk edilen arsaların fertlere terk ve ferağı. — İstimlâk edilen arsanın iadesi, satılması. — İmar plânı ile istimlâk arasındaki münasebet. — Şahsa ait yerlerin istimlâkine karar verme yetkisi. — İstimlâk bedelinin takdir şekilleri. — İstimlâk bedelini takdir edecek makamlar. — İstimlâk bedelini ödeme şekilleri. — Satışa çıkarılan arsalarda belediyelerin rüçhan hakkı. — Serbest uzlaşma yoluyla istimlâk. — İstimlâkin aynî haklara teşmili ve tevsii. — İstimlâkte cari mevzuatın değiştirilmesi isteği ve parti programları. — Sonuç.) Müratebe müracaatlarının idare dâva süresine tesiri: S. N. OKAY.	178	42
38	(İstifak müracaatı. — Müratebe müracaatı — Temyiz yoluyla Danıştay'a müracaat.) Resmî ve özel işlerin bir memur uhdesinde içtimai meselesi: Hayri ORHUN.	180	167
39	(İsviçre. — Genel durum. — Kanuni ödevlerin icrası. — Munzam meşguliyetler. — Son mülâhazalar. — Belçika milletvekilliği. — Bir kamu hizmeti ile bir meslek veya hususi vasıfta munzam bir işin birleşmesi. — Norveç. — Polonya. — Danimarka. — Çekoslovakya. — Riga belediyesi.) Sayıştay ilâmlarına karşı itiraz yolları: Ragıp ÖGEL.	184	147
40	(İadei muhakeme — Temyiz.) Seçim müessesesinin İngiltere'de geçirdiği safhalar ve Avam Kamarası üyelerinin bugünkü seçim usulü: William Bennett Munro'dan Vecihi TÖNÜK.	189	179
	(Seçim müessesesinin uzun tarihi. — Halkın seçimlere katılmasının başlangıcı. — Bu usul aleyhindeki tepkiler. — Ortaçağlarda İngiltere'de seçimler. — Azlıkla hükümet yapma. — Parlâmentoda temsilin eşitsizliği. — Çürümüş burglar. — Seçim işleri üzerinde yapı-		

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazarın veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	lan spekülasyon ve yolsuzluklar. — Seçim usullerini onarma yolundaki hareketler. — 1832 tarihli Büyük İslâhat Kanununun hükümleri. — 1867 tarihli İkinci Onarma Kanunu — 1867-1885 yılları arasındaki değişiklikler. — Kadınların seçmenliği meselesi. — 1918 tarihli kanunun belli başlı hükümleri. — İngiliz ve Amerikan seçim kurallarının mukayesesi. — Seçmenliğe engel nitelikler — Demokrasinin yürüyüşü. — Bugünkü seçim usul ve kuralları. —¹ Seçim dairelerinin belli edilmesi ve yeniden düzeltilmesi. — Seçim dairesi olarak üniversiteler. — Üniversitelerce seçilecek üyelerin seçim usulü. — Üniversitelerin de birer seçim dairesi sayılması usulü üzerine bir açıklama. — Avam Kamarasının seçim dönemi. — Seçim, tarihinin tâyin ve tesbiti. — Adayların belli olması. — Adaylık vasıf ve şartları. — Seçim ve oy verme günü. — Seçmenler listesinin düzenlenmesi. — Seçmen listelerinin incelenmesi. — Seçmenler defterinin kesinliği. — Oy pusulaları. — Seçim büroları veya seçim yerleri ile oy sandıkları. — Oyların sayılması. — Nisbî temsil usulünün uygulanması için yapılan teşebbüsler. — Seçim savaşları ve savaş usulleri. — Seçim toplantıları ve beyannameleri. — Sigaya çekme — İngiliz seçim savaşlarında siyasi ilânlar. — Seçmenlere şahsen müracaatla oy isteme. — Seçim savaşları giderleri. — Seçim itirazları.)		
41	Tekaüt işlerinde yaş ve yaş düzeltilmesi: Ragıp ÖGEL. (Tekaüt hakkının başladığı tarih. — Memur namzetleri. — Memur yaşını belirten belgeler. — Nüfus tezkerelerindeki doğum tarihleri. — Doğum tarihlerinin tâyinine dair Şûra kararı. — Hizmet müddetinin hesabı. — İkrâmiye müddetinin hesabı. — Yaş düzeltmeleri.)	180	53

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin ad	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
42	Tekaütte fiilî ve itibari hizmetler: Ragıp ÖGEL. (Tekaüt hakkı vermeyen hizmetler, — Fiilî hizmetler. — Tamam sayılmayan fiilî hizmetler. — İtibari hizmetler. — İki katlı sayılan hizmetler. — Tekaüt aylığı miktarının tâyini.)	183	41
43	Tekaütte maluliyet: Ragıp ÖGEL. (Malûliyetin tarifi. — Malûliyetin neveleri — Malulen tekaüde sevkedilme veya tekaüdünü isteme. — Maluliyet yüzünden tekaüt edilmek için asgarî hizmet müddeti. — Memuriyetten istifa eyledikten sonra malûl olanlar. — Malûliyetin zevali. — Temadi eden hastalıklar.)	182	79
44	Usul hükümlerinin idare âmirine tanıdığı üstünlükler: Hulki METİN. (Memurların görmekte oldukları kamu hizmetinden ötürü bazı üstünlüklere sahip kılınmaları. — Memurluk görevini ifa sırasında olan veya görevin ifası sebebiyle doğan suçlar. — Bunların dışında olan şahsî suçlar.)	179	42
45	Uyuşmazlık Mahkemesi: İ. H. GÖRELİ. (Uyuşmazlıkların çeşitleri. — İcabı ihtilâf. — Selbî ihtilâf.)	176	198
46	Uyuşmazlık Mahkemesinin bir kararı üzerinde düşünceler: İ. ERTEM.	188	3
47	Vazife ihtilâfı: Nejat ÖZOĞUZ. (Tarif ve taksim. — İhtilâfları halledecek otoritenin tâyin meselesi. — İmparatorluk devrindeki vaziyet. — Bugünkü durum.)	170	138
48	Vekâlet ve ek vazife aylıkları: Ragıp ÖGEL.	135	58
49	Vilâyet ve kaza idare heyetleri kararları, itiraz ve iptal yolları: Celâl ÖZGÜVENÇ. (İdari karar nedir? İdari kararları hangi makam ve heyetler verebilir? — Kazai kararlar. — Kazai, hukukî kararlar. — Adli kararlar. — İstişari kararlar. — İtiraz ve iptal yolları. — İptal dâvaları.)	172	83
50	Yetim maaşları: R. ÖGEL. (Yetim maaşına istihkak için asgarî hizmet. — İdam edilen, intihar eden memurların yetimleri. — Yetim maaşı miktarının tâyini. —	186	35

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	Tazminat, — Yeni yapılan zam. — Yetim hakkının doğuşu. — Yetim maaşının başlangıcı. — Yetimler. — Askerî malûller ile evlenme. — Vefat sırasında müstahdem bulunan yetimler. — Malûl evlâtlar. — Üçer aylık maaşlarım almış olanlardan istirdat. — On senelik maaş. — Yetim maaşına esas olan tekaüt maaşında yanlışlık. — Maaşların başka yere nakli.)		
	II — ÖZEL HUKUK		
51	Düğün geleneklerinde yasak: H. BERKSUN. (Tarih boyunca evlenmelerde yapılan âyin ve eğlenceler. — Evlenmenin her iki taraf için doğurduğu hak ve borçlar. — Osmanlı İmparatorluğu zamanında düğünlerde israfın önlenmesi maksadiyle ittihaz edilen kararlar. — Medeni Kanun hükümleri.)	174	13
52	Gayrimenkule tecavüzün define dair kanunun tatbikattaki ehemmiyeti ve mânası: Vasfî GERGER.	176	40
53	Meskenlerde kat mülkiyeti: Osman Nuri UMAN (Bir binanın katlarına ayrı ayrı kimselerin malik olabilmesi usulü. — Bu usulün fayda ve mahzurları. — Kabul eden ve etmeyen memleketler. — Kabul edenlerde câri kaideler.)	171	92
54	Türkiye’de tapu sicilli tarihçesi ve kadastro: Atıf BAYINDIR. (Tarihçe ve kuyudu kadime. — Kadastronun tarifi. — Teşkilât ve gayesi. — Kadastronun tipleri — Türkiye’de kadastro.)	175	14
	III — GENEL İDARE		
	A - Bizde		
55	Ademi merkeziyet ve merkeziyet: Atıf BAYINDIR. (Siyasi ademi merkeziyet. — İdari ademi merkeziyet. — İdari vesayet. — Tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif.)	171	18
56	Eski çağların idare sistemlerine kısa bir bakış: M. S. EYÜBOĞLU. (Eski Türk İmparatorlukları. — Türk Hun im-	179 180	10 31

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı,	
		Sayı	Sayfa
57	paratorluğu. — Akamenişler devleti. — Sasaniler Devleti. — Müslüman Arap devleti. — Müslüman Türk devletleri. —Osmanlı devleti. Hükümet tasarrufu nazariyesi ve reel hukuk Salih TANYERİ. (Hükümet tasarruflarının hukukî ve reel mevcudiyeti. — Hükümet tasarruflarının adli ve idari kazanın kontrolünden hariç bulundurulduğu. — Hükümet tasarrufu nazariyesinin reel hukukla mutabakatının tetkiki. — Türkiye’de bu husustaki telâkkiler.)	175	74
58	İdare teşkilâtımız: Necmettin ERGİN.	184	221
59	İdare teşkilâtımız: Fazlı GÜLEÇ. (Türkiye’nin illere bölünmesi. — Büyük iller teşkili. — Devlet hizmetinde mali hizmetler arasında iş bölümü. — İl özel idareleri.)	181	189
60	İdare teşkilâtımız: Orhan GÜVENÇ. (İdare teşkilâtımızın Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşundan bu güne kadar geçirdiği safhalar. — İdare teşkilâtında gözönünde tutulması gereken esaslar. — Mahalli idarelerin organları.)	182	71
61	İdare teşkilâtımız: Halûk PEPEYİ. (Türkiye’nin illere bölünmesi zarureti. — Küçük ve büyük iller meselesi. — Özel idareler. — Valilerin temsil salâhiyeti. — Hükmi şahsiyeti haiz köy birlikleri kurulması meselesi.)	180	109
62	İdare teşkilâtımız: Abidin ÖZMEN. (Türkiye’nin illere bölünmesi. — Küçük ve büyük iller. - İl özel idareleri. — Valilerin temsil siyaseti — Hükmi şahsiyeti haiz birlikler.)	181	174
63	İdare teşkilâtımız: Muzaffer ERGÜDER.	183	145
64	İdare teşkilâtımız: Rıza ÇEVİK.	183	138
65	İdarede halk sevgisi: Vasfî GERGER.	183	16
66	İdarede sezin dayanakları ve yürütüm araçları: Fazlı GÜLEÇ. (İnsan kümelerinin idaresi. — İdare işinin ; safhaları — Sezin dayanakları. — Yürütüm l araçları.)	172	60

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
67	İdare ve basın: Fazlı GÜLEÇ. (Basının idareciye sağladığı faydalar. —İdarecinin de basına yapacağı yardımlar.)	174	37
68	İdare karakterinin kümeye ve küme durumunun idareye karşılıklı tesirleri: Fazlı GÜLEÇ. (İdare sisteminin cemiyetin bünyesine göre ayarlanması. — İdarede merkeziyetçiliğin faydaları. — İdarecinin göz önünde bulunduracağı hususlar.)	177	40
69	İdarede inisiyatif: Fazlı GÜLEÇ. (İnisiyatif nedir? — Kaide. —İnisiyatife dair bir misal.)	178	21
70	İdari tasarrufların geri alınmaları ve bunların sonuçları: Şevket OZANALP. (İdari tasarruflar. — Maddi tasarruflar.— Hukuki olan idari tasarruflar. — İdari tasarrufların geri alınmaları.)	177	79
71	İdari vesayet: Baha KARGIN. (Tarif. — İdari vesayeti kullanacak olan makam. — İdari vesayetin bizde ve Fransa'daki tatbikatı.)	171	56
72	İdari yargı ve idare âmirleri: İhsan AKTÜREL. (İdari yargının önemi. — İyi işleme tarzı. — Danıştay'a verilecek idari dâva arzuhallerinde dikkat edilecek noktalar. — Tebligat işlerinin süratle yürütülmesinin önemi.)	177	10
73	İdarenin kusuru olmadığı hallerdeki sorumu: N. ÖZOĞUZ. (İdarenin kusuru olmadığı hallerde zarar görenlere karşı sorumlu olabilir mi? — Hasar nazariyesi, fayda ve mahzurları.)	174	42
74	İdarenin takdir salâhiyeti: Samim BİLGİN. (Enfüsi hak. — Takdir salâhiyetinin şümulü. — Takdir salâhiyetinin ardımı. — Takdir salâhiyetinin kısıtı.)	171	102
75	Memur tâyininde idarenin hakkı: Dr. Necmi OSTEN. (Hadise. — Savcının mütaleası. — Takdir hakkı. — Hadisede takdir hakkı. — Netice.)	177	65

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
76	Merkez dairelerinin saymanlık işlemleri: N AKHASANOĞLU. (Ödeme emirleri. — Kadro. — Tenkis. — Verile emri ve avans. — Borçlar.)	180	10
77	Teşri niyabeti: Hayri ORHUN. (Teşri niyabetin şekilleri. — Hududu. — Niyabet verici muhtelif kanunlar. — Niyabeti ne nisbette tahdit ederler. — Bakanlığın tanzim yetkisinin kazai. mürakabeye tâbi tutulmaması.)	176	113
B - Yabancı memleketlerde			
78	Amerika Birleşik Devletlerimde kabine ve bakanlar: Vecihi TÖNÜK. (Kabinenin doğuşu. — Kabinenin görev ve yetkisi.)	184	176
79	Amerika Birleşik Devletlerimde memleket idaresi ve particilik: İzzettin ERAYDIN. (Patronaj sistemi nedir? — Federal patronaj. — Mahallî patronaj. — Patronaj sistemin faydaları. — Patronaj sistemi ile savaş. — Teşri müesseselerindeki yolsuzluklar. — Adalet makinesi ve parti zihniyeti. — İdare makinesi ve parti zihniyeti. — Haydutlarla iş birliği. — Avantacılık. — Vergi makinesi.)	188	89
80	Avrupa'da ilk idare ve esas teşkilât şekilleri: Cemil Ziya ŞANBEY.	185	151
81	Birleşik Devletlerde siyasi partilerin muvazenesi: Hakkı BERKSUN.	187	138
82	Büyük Britanya'da siyasi partilerin harp esnasında tekâmülü: H. BERKSUN.	186	143
83	Büyük Britanya'nın merkezî mülki idaresinin umumi karakteri V. TÖNÜK. (Nazırlıklar. — Memurlar. — Müfettişler. — Müstakil murakipler. — Mahkemelerin teşkilât ve vazifeleri. — Memurların yetiştirilmesi. — Hâkimlerin tâyini usulü.)	173	181
84	Fransa'da hükümet ve parlamento sistemi H. BERKSUN.	189	156

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
85	Fransa'da yeni teşkilâtlanma cereyanları: Ekrem ERGÜVENÇ. (İdarenin çerçevesi. — İdari sistem, — 1790 tarihli kanunun 1 inci maddesi. — Departmanlar arasında münasebet eksikliği.)	183	3
86	Fransız Danıştay'ın bir kararı üzerine notlar: Samim BİLGİN. (Tanzimi tasarrufların idare mukavelelerine tesiri. — Mukavelelerin izafiliği meselesi.)	173	115
87	İdare hukukunda fiili memur mefhumu: Marcel Waline'den V. TÖNÜK. (Tarif. — Fiili memurların şahsî statüsü. — Fiili memurlar tarafından başarılan işlerin sonucu.)	170	149
88	İdare ilminin muhtelif cepheleri: L. Gulict'den V. TÖNÜK. (Teşkilât nazariyesi. — İçtimai kıymetler ilmi. — Amme idaresi.)	171	186
89	İngiliz hükümet sistemi: İzzettin ERAYDIN. (İngiliz hükümetinin karakteristik vasıfları. — Kırâ!. — Parlâmento. — Siyasi partiler. — Şikâyet mercii. — Kanun yapma. — Özel kanunlar. — Kabine. — Merkez teşkilâtı. — İdare teşkilâtı. — Mahallî idareler. — Yurttaş serbestliği. — Demokrasi ruhu. — Demokrasinin üzerine aldığı ödev.)	176	74
90	İngiltere'de kabine ve bakanlar: Vecihi TÖNÜK. Memuru devlete bağlayan rabitanın hukuki mahiyeti: M. V. Berghuis'den V. TÖNÜK.	187	93
91	(Vazife. — Vazifeli memur. — Modern devlette memurun hukuki yeri. — Memurların düşünce hürriyeti.)	171	179
92	Sanayici devlet ve icra kuvvetinin istihalesi: M. Z. Magyary'den V. TÖNÜK.	171	182
93	Sovyet Rusya'nın devlet ve idare sistemi: Vecihi TÖNÜK. (Bir millet olarak Rusya. — 19 uncu yüzyılda Rusya. — Rusya'nın siyasi inkişafı. — 1905 Anayasası. — Mart 1917 devrimi. — Kasım 1917 devrimi. — Rusya'nın komünist bir devlet	185	94

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	oluşu. — 1918 Sovyet Anayasası. — 1923 Anayasası. — 1936 Stalin Anayasası. — Başkanlık divanı. — Komiserlikler. Nep usulü denilen yeni ekonomik siyasetin uygulanması. — Sovyet devlet mâliyesi. — 3 üncü enternasyonalin statüsü ve faaliyetleri. — Uluslar arasında büyük bir muamma.)		
94	İtalyan hukukunda idari muamelelerin düzeltilmesi: Paolo Rava'dan V. TÖNÜK. (Kabili iptal muameleler. — Kendi kendine vasilik. — Kendi kendine itiraz. — Devlet Şûrası'nın rolü.)	170	154
95	Üst idari kadronun teşkili ve uzuvlarının seçilmesi: Dr. Halim ALYOT. (İstilâhlar ve sınıflandırma. — Yüksek idari kadronun seçilmesi. — Yüksek idare memurlarının seçilme tarzı. — Ehliyet ve liyakatin takdiri. — Tecrübe devri. — Netice.)	172	120
	IV — MAHALLÎ İDARELER (Özel idareler, belediyeler, köyler) A - Bizde		
96	Beledi işletmelerde tarife ve kazanç temini esasları: Ernst REUTER (Beledi işletmeler ne dereceye kadar kazanç gayesi ile hareket edebilirler. — Belediye bütçelere intikal ettirilecek kazanç nisbeti ne olmalıdır? — Âmme hizmetleri. — İnhisar esasına dayanan iktisadi işletmeler. — Belediyelerin serbest rekabet sahasında çalıştırdıkları işletmeler.)	171	63
97	Beledi işletmelerin tâbi olacağı mülhak bütçe sistemi ve bu sistemin istinat edeceği esaslar: Ernst REUTER. (İktisadi işletmelerin hususiyeti. — Hakiki masraflar. — Hakiki bilânçonun temeli — Masraf grupları. — Divanı muhasebat veya devlet iktisadi işletmeleri mürakabe heyeti kontrolü. — Belediyeler Bankasının rolü. — Yapılması gereken kanuni reform.)	170	76

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
98	Belediyemizin bayındırlık işleri: (Harita işleri, — Şehircilik işleri. — İmar plânları. — İçme su işleri. — Elektrik işleri.)	174	77
99	Belediye seçimleri: M. AKALIN. (Seçim işlerinin bir ay içerisinde bitirilmesi. — Oyların bir günde kullanılması. — Oyların zarf içinde sandığa atılması ve gizli tutulması. — Siyasi partiler temsilcilerinin seçimde hazır bulunması. — Belediye meclislerinin toplantı zamanlarının değiştirilmesi.)	180	3
100	Belediyeler: Vefki ERTÜRK. (Belediyeler nasıl doğdu? — Batıda belediyelerin geçirdiği safhalar. — Muhtelif belediye sistemleri. — Türkiye’de belediyelerin tarihçesi. — Belediyelerin gelecekte daha faydalı olabilmesi için ne yapmalıdır?)	182	3
101	Belediye idarelerinin hak ve yetkileri: Kemal ARAL. (Belediyelerin tarihçesi. — Bu idarelerin hak ve yetkileri. — Belediyelerin mülkleri. — Belediyelerin iş plân ve programları. — Belediyelerin sosyal yardım görevleri.)	174	3
102	Belediye vergi ve resimleri karşısında Danıştay inanları: Samim BİLGİN. (Belediye vergi ve resimlerinde zaman aşımı. — Belediye vergi ve resimlerine itirazlar. — Belediye vergi ve resimlerinde terkin işleri. — Diğer müteferrik meseleler.)	172	19
108	Belediyelerimizin bayındırlık işleri:	175 177	191 206
104	Belediyelerimizin bayındırlık hareketleri:	173	189
105	Belediyelerimizin malî durumlarının denkleştirilmesi ve ıslahı imkânları: Ernst REUTER. (Belediyelerimizin mali durumları. — Mali denkleştirme meselesi. — Belediyelerimizin mali bağımsızlık imkânları. — Belediye işletmelerinden kâr temini meselesi. — Belediye vergileri. — Yapılması gereken ıslahat.)	173	48
106	İdari velayet yetkileri: Suat ENGİN. (İdare üstlerinin köy idareleri üzerindeki ida-	185	3

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazarın veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
107	ri velayet yetkileri. — Mülkiye üstlerinin belediyeler üzerindeki idari velayet yetkileri.) İmar plânı ve projeleri ile haritaları olmayan beldeler: İbrahim ER.	184	217
108	İmce nedir?: Fahri TOKMAKÇIOĞLU.	188	66
109	Kaymakamın salâhiyeti: E. SAATÇIGİL. (İdareci kimdir? — İdare nedir? — Kaymakamların ödev ve yetkileri.)	179	68
110	Kazada kaymakamların riyaset edecekleri komisyonlar: Vasfi ÜZEL. (A-Daimi komisyonlar: İdare heyeti — Askerlik meclisi — Vergilere itiraz — Sayım — Tapu — Çeltik — Hıfzıssıhha — Beden terbiyesi — Pasif korunma — Nakil vasıtaları — İskân komisyonları — B - Olağanüstü teşekkül eden komisyonlar: Millî savunma mükellefiyeti — Varlık vergisi — Hususi idarelere ait inşaat — Tahmin — Ticaretin tanzimi. — Tohum tevzi komisyonları.)	170	132
111	Köy adamları nasıl yetiştirilmelidir, Köy Kanunu tasarısında yeni hükümlere bir bakış: F. TOKMAKÇIOĞLU.	189	103
112	Köy Kanunu tasarısına göre köyün tarifi ve köy ortamalları, sınırlar ve köy meclisleri, köy salması: F. TOKMAKÇIOĞLU.	187	50
113	Köy muhtarının görev ve yetkileri: Mehmet TERCAN. (Güvenlik — Dirlik düzenlik yönünden muhtarın görevleri — Kültür dâvası ile ilgili görevler — Sağlık işleri bakımından görevleri — Tarım işleri bakımından görevleri — Nüfus işleri bakımından görevleri — Malî işler yönünden görevleri — Askerlik işleri yönünden görevleri — Adalet işleri ile ilgili görevleri — Bayındırlık ve imar işleri — Muhtarın çeşitli görevleri — Köy bütçe ve muhasebesi — Köy muhtarının tutmağa mecbur olduğu defterler.)	185	31
114	Köy işleri: A. K. VARINCA. (Köy işlerinin çeşitleri ve bu çeşitleri grup-	179	76

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
115	landıran metotlar. — Köy işlerinin personeli ve bu personelin yetiştirilmesi. — Köy işlerinin malî kaynakları ve bu kaynakların gelişmesi.) Köy ve köy mevzuatına toplu bir bakış: S. KARANAKÇI.	182	20
116	(İdare hukuku bakımından köyün tetkiki.— 442 sayılı Köy Kanunu. — Köy eğitmenliği. — Köy enstitüleri ve köy okulları kanunu. — 4081 sayılı Çiftçi Mallarını Koruma Kanunu. — 4753 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.) Köy Kanunu'nun organ ve elemanları: A. K. VARINCA.	178	48
117	(Köy idare mekanizmasının organları. — Köy idare mekanizmasının elemanları. — Köy dernekleri. — Köy ihtiyar kurulları.) Köy ve mahalle muhtarlığı arasındaki farklar: Muzaffer AKALIN.	175	3
118	(Tüzelkişilik bakımından farklar. — Seçim bakımından farklar. — Görev bakımından farklar.) Köy teşkilâtı ile bucak teşkilâtının birbiriyle olan ilgi ve bağlantısı: A. Kemal VARINCA.	176	49
119	(Eyalet - Liva - Genel müfettişlik. — Bucak. — Bucakların teşkil ve tarihçesi. — Bucakların bugünkü durumları ile bunların bakası veya kaldırılması hakkındaki görüş farkları.) Köy sınırları: Vahit ÇAVLI.	176	9
120	(Koy sınırlarının çizilmesi. — Sınırı belirtmek işinde müşterek mallar. — Sınır kâğıdının düzenlenmesi. — Kesinleşen bir köy sınırının bozulması. — Sınır anlaşmazlıkları.) Köy ortamalları, koruluk: Sıtkı TUGAL.	174	92
	(Köy ortamallarından neler kastedilir. — Köy korulukları ve meralar nasıl bir orta malıdır? — Kanun ve idare hukuku prensipleri karşısında koruluk ve meraların durumu. — Köy ortamallarından köylerin ve köylülerin istifadeleri. — Bugünkü mevzuat-		

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazarın veya çevirenin adı.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	ta göre nasıl ve ne derecedir? — Pratikte bu ne şekilde cereyan eder?)		
121	Köy Kanunu ve ıslah çareleri: A. K. VARINCA. (Köylerimizin gelişimi hakkında bazı tetkikler. — Birleşik köyler kurmak fikri. — Köy Kanunumun hukuk ve coğrafya bilimleri bakımından görünüşü. — Köy Kanunu'nun kurduğu teşkilât.)	174	120
122	Köy kalkınma dâvası ve köy yönetimi: Şefik YAŞAR. (Köy kalkınması işinde muhtarların rolü. — Köy birlikleri projesine dayanılarak bazı kolaylıklar elde edilebilmesi için yapılan incelemeler.)	176	64
123	Köy idareleri ve ıslah çareleri: A. K. VARINCA. (Köylerimizin sahası. — Türkiye'nin coğrafi bölgeleri. — Köylerimizin nüfusu. — Köylerimizin iktisadi bünyesi. — Köylerimizin kültürel durumu. — Köy idare mekanizması ve ıslah çareleri.)	173	72
124	Köy idaresinde mera: Vasfı GERGER. (Köy Kanunu'nun 44 üncü maddesi. — Köylerde mera temini. — Mera menafii umumiyeye ait faydalı bir müessese telâkki edilebilir mi?)	171	45
125	Köy gelir ve malları ve bunlar üzerinde köy idaresinin tasarrufları: Selim AYBAR. (Köy Kanunu'nun 4, 6, 7, 9-11, 19, 44 üncü maddelerinin izahı.)	176	3
126	Köy evleri ve ıslah çareleri: Kemal VARINCA. (Şimdiki köy evlerinin belli başlı tipleri. — Bu tipleri meydana getiren coğrafi, tarihî, iktisadi sebepler. — Islah çareleri.)	172	105
127	Köylerde kamulaştırma işleri: Selim AYBAR. (Kamu idaresinin vücudunu icap ettiren sebepler. — Kamulaştırma müessesesi hakkında mevzuatımızdaki hükümler. — Kamulaştırma işlerindeki itirazlar.)	181	3
128	Köylerin ekonomik faaliyetleri: Taki GÜRKÖK. (Köy telâkkisinin bugünkü anlamı ve köy	188	6

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı.	Yayınlandığı	
		Sayfa	Sayı
	çalışmalarının amacı. — Fransa'da komünlerin ekonomik faaliyetleri. — Birinci Cihan Harbine kadar olan devre. — 1920 yılından sonraki devir.)		
129	Köylülerin ve köylerin kalkınması: Galip PEKEL.	187	28
130	Mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri: Fethi TANSUK, (Umumi hükümler. — Seçim işleri. — Muhtar ve ihtiyar heyetlerinin vazifeleri. — Harçlar ve tarifeler. — Mütferrik hükümler.)	171	161
131	Mahalle muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri: Muzaffer AKALIN. (Seçimin idare ve nezareti. — Seçimin bir günde yapılması. — Seçim defterlerinin hazırlanması. — Seçim gününün tâyini. — Oyların kullanılması. — Oyların tasnifi. — Muhtarın seçilmesi.)	186	3
132	Mahallî idarelerden belediye: Dilâver ARGUN. (Tarihçe. — Bugünkü mevzuat. — Belediye meclisi. — Belediye encümeni. — Belediye başkanı. — Batı memleketlerinde belediye.)	172	3
133	Mahallî idarelerin malî murakabesi: Nebil ÖZOĞUZ. (Mahallî murakabenin tarihçesi. — Mahallî idare müesseselerinin dayandığı ana prensipler. — Vilâyet ve vilâyet özel idarelerinin uzuvları — Komün idareleri bakımından belediye ve belediyelerin uzuvları. — Hesapların murakabesi.)	180	70
134	Muhtarların ölüm vukuatım merciine haber vermek mecburiyeti:	187	237
135	Şehir ve kasabalarımızın bugünkü durum haritaları: Mithat YENEN. (Harita nedir? — Bugünkü önemleri. — Fena yapılmış olan haritaların mahzurları. — Belediyelerin imar kurulunun kontrolü altında yapılmakta olan haritalarda kovalanan kural.)	175	85

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
136	Şehir ve kasabalarımızın içme su işleri: Mithat YENEN. (Suyun önemi. — Bir şehir veya kasabaya teknik şartlara uygun su akıtmak meselesi. — İçme su tasarımları nasıl hazırlanır? — Akıtılacak suyun nitelikleri.)	174	141
137	Şehir ve kasabalarımızın şehircilik işleri: Mithat YENEN. (Şehirlerin bugünkü durum haritaları. — Şehirlerin ilerdeki yayılma bölgeleri nasıl belirtilir? — Şehir ve kasabaların imar plânları nasıl özenlenmektedir?)	173	92
138	Özel idarelerimiz üzerinde bazı düşünceler: S. TÜMERKAN. (İllerimiz özel idarelerinin hukuk alanında dayandığı prensip. — Fransa departman teşkilâtının tarihî gelişimi. — Özel idarelerimizin tüzelkişiliği.)	179	159
139	Tatbikatta bucak müdürü ve görevleri: H. DE-LİGÖZ. (Mevzuatın neşir ve ilânı. — Kanun ve tüzüklerin tatbiki. — Kanun ve tüzüklerin müdüre tevdi ettiği görevler. — Müdürün sorumu.)	179	29
140	Tüzelkişiliği haiz belediye işletmeleri, devlet ve belediyelerin bunları denetleme tarzı:	174	149
141	Vakıf müessesesi: M. Saveci EYÜBOĞLU. (Bu hizmet müessesesinin menşei. — İslâm Türk dünyasında vakıf. — Vakfın tarifi.) Yersarsıntısı ve idare âmiri: izzettin ÇAĞPAR, (Memleketimizdeki sarsıntı muntakaları. —	186	14
142	Yersarsıntısından önce alınacak tedbirler — Sarsıntıdan sonra alınacak tedbirler. — İnşaat meselesi.) B — Yabancı memleketlerde Amerika Birleşik	173	9
143	Devletlerinde mahallî teşekküller: Haydar BERKSUN. (Mahallî idarelerin hukukî şahsiyetleri —	175	96

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
144	Mahallî idareler üzerinde teşriî heyetin murakabesi. — Halihazırda A. B. D. deki mahallî teşekküller.) Amerika Birleşik Devletleri'nde mahallî idareler: Jhon Pfiffner — İzzettin ERAYDIN. (Şehir ve belediyelerin kuruluş esasları. — Mahallî idareler mâliyesi.)	189	120
145	Avrupa şehirlerinin doğuş ve gelişme tarihi: Cemil Ziya ŞANBEY. (Yeni bir kültür varlığı olması bakımından doğuşu. — Doğu Avrupa ve Baltık şehirlerinin kuruluşu. — Şehir ve devlet. — Flânder şehirleri. Devamı var).	175 176 177	128 134 135
146	Avrupa şehirlerinin doğuş ve gelişme tarihi: C. Ziya ŞANBEY. (Ortaçağ ve yenezaman şehirleri. — Lubeck ve Nürnberg. — Şehir halkı. — Şehir eşrafı ve zanaatkarlar. — Ortaçağ şehrinin sonu.)	178 179 181	133 138 126
147	Beledi işletmelerde devlet müdahalesi: Ernest Reuter. (Muhtelif memleketlerde beledi işletmelere tatbik edilen devlet kontrolü. — İktisadi kontrol meselesi — Sistematik ve umumi bir fiyat kontrolü. — Bazı teknik, ekonomik meseleler. — İktisadi işletmelerde yapılması lâzım gelen düzenin ana esasları.)	174	58
148	Belçika'da il idaresi: Hayri ORHUN. (Belçika'da idare sistemi. — Mülki taksimat. — Provens idareleri. — Provens meclisi. — Provens daimi encümeni. — Provens valisi.)	182	38
149	Belçika'da küçük komünlerin birleştirilmesi: Hayri ORHUN. (Birleştirmeyi icap ettiren sebepler. — Birleştirme aleyhinde ileri sürülen delillerin başlıcaları. — Komünlerin birleştirilmesi komün muhtariyetine tecavüz teşkil eder mi? Komünlerin, birleştirilmesi ademi merkezîyet prensibine muhalif midir?)	173	126

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
150	Büyük Britanya'nın mahallî idaresi: Vecihi TÖNÜK. (Mahallî müesseselerin önemi. — Mahallî idarelerin menşeleri. — Sanayi devriminin mahallî müesseseler üzerindeki tesirleri. — Yeni mahallî idare bölgeleri ihdası. — Islahat devirleri. — Bugünkü mahallî alanlar. — Mahallî idarelerin merkezden denetlenmesi.) Fransa'da belediye ve belediyeler arası teşebbüsler ve hizmetler: H. BERKSUN.	174	169
151	(Birinci Cihan Harbinden evvelki mevzuat. — Fransa'da karma ekonomi mefhumunun dogmasını istilzam eden hâdiseler. — 16 Ekim 1919 tarihli kanun ile konan usul. — 27 Mayıs 1921 tarihli kanun rejimi.)	182	100
152	Fransa'da belediye gelirleri: Sıddık TÜMERKAN. (Vergi ve resimler. — Munzam kesirler. — Belde ve tarla «kır» yollarına tahsis edilen özel gelirler. — Belediye yol resmi.)	186	97
153	Hollanda'da belediye mâliyesi- Mehmet ER-TUĞRULOĞLU. (Belediyelerin gelir kaynakları. — Belediye bütçesi.)	177	113
154	Hollanda'da belediye mâliyesi: M. ERTUĞRULOĞLU. (Belediye teşebbüsleri. — Belediye borçları.)	178	115
155	İngiltere'de belediye seçimleri: Vecihi TÖNÜK. (Belediye idareleri. — İngiltere'de yeknesak ve genel bir seçim usulünün yokluğu. — 1912 tarihli kanun. — Bugünkü seçmenlik vasıf ve şartlarının mahiyeti. — Kadınların seçmenliği. — Seçmenler defterinin tanzimi. — Seçmen listelerinin incelenmesi. — Seçmen listelerinin kesinliği. — Belediye seçimleri. — Aday olabilmek vasıf ve şartları — Aday gösterme kâğıtları. — Adayların teaddüt etmesi. — Seçimin mekanizması. — Oy sandıkları. — Seçimin süresi. — Oy pusulalarının yeniden sayılması.)	186	75

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
156	İngiltere'de mahallî idare sistemi: S. C. PLUM. (Tarihçe ve teşkilât. — Köy ve mahalle teşkilâtı. — 1832 tarihli Büyük Islahat ve Teşkilât Kanunu. — Son yüzyıl zarfında kabul edilen encümen sistemi. — Mahallî hükümetin merkezî hükümetle alâka ve münasebetleri. — Nakdî yardım sistemleri. — Başkent halkı ve Londra idare teşkilâtı.)	173 174 175	170 205 165
157	İngiltere'de mahallî hükümetlerin ruhu: Ralph Cooke. (İngiltere'de mahallî hükümetle merkezî hükümet arasındaki münasebetler.)	184	212
158	İngiltere'de sosyal hizmetler: İ. ERAYDIN. Genel bakış. — Sosyal hizmetlerin doğuşu. — Sosyal hizmetlerin gelişmesi. — Sosyal hizmetlerin bugünkü durumu. — Yurttaşlar ve sosyal hizmetler. — Sosyal hizmetlerin idaresi. — Mahallî eğitim hizmetleri. — Yurttaşların sağlığı. — Şehirlerin imarı ve mesken inşaatı. — İşsizlere yardım hizmeti. — Sosyal hizmetlerin neticeleri.)	178	79
159	İsveç'te mahallî idareler: H. BERKSUN. (Başlangıç. — Köy komünleri. — Magistrat. — İdare komisyonları. — Memurların teşkilâtlandırılması. — Komün bütçesinin tanzimi. — Basit komünler.)	183	74
160	İtalyan şehirlerinin idare tarzı: V. TÖNÜK. (Eski İtalyan şehirleri. - Bu şehirlerin idare tarzı. — İtalyan şehirlerinin bugünkü idare tarzı. — İtalya'daki belli başlı belediye vazife ve hizmetlerine kısa bir bakış.)	182	142
161	Komün ilminin milletlerarası gelişmesi: K. Jeserich — İ. ERAYDIN. (İlmî görüşlerde ve usullerde husule gelen değişiklik. — Almanya'da komün ilminin doğuşu ve gelişmesi. — Profesör Analid'in Lion konferansına sunduğu rapor. — Komün bilgisinin dünyadaki durumu. — Komün ilminin gelecekteki inkişafı etrafında tahminler.)	181	195

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
162	Mahallî idarelerin malî sistemleri: Taki GÜRKÖK. (Fransa'da mahallî idareler malî sistemlerinde yapılan reform. — Harbin doğurduğu ârizi sebepler. — Umumi inkişaf ve tekâmülün tevlit ettiği hakiki sebepler. — Departman ve komünlerin vergi sistemi. — Departman ve komünlerin çalışma alanlarının tesbiti — Departman ve komünlerin istikraz imkânları.)	172 173	51 65 22
163	Muhtelif memleketlerde komünlerin ekonomik faaliyetleri: H. BERKSUN. (Muhtelif memleketlerdeki komünlerin ekonomik faaliyetlerine ait hususiyetlerin tetkiki. — Ekonomik faaliyetler arasında komün ekonomisinin içtimai görevleri. — Komünlerin ekonomik faaliyetlerinin hukuki esasları. — Komünlerin ekonomik faaliyette bulunmak hakları ve tahditleri. — Komün organlarının bir komün teşebbüsü ihdas etmek yetkisi.)	181	75
164	Müstakbel İngiltere'nin imarı: Cahit KAYRA. (Köyler ve kırlar. — İlerleme imkânlarının olmayışı. — İskân meselesi. — Elektrik, havagazı, akarsu. — Şehirlerin köylere tesiri. — Şehirler ve köylerin plânlanması kanunu 1932.-1935 deki şeritlemesine inkişaf kanununun takyitleri. — Utwhatt raporu. — Toprak mülkiyetinin tecanüsünü temin. — İntikalin ünification'nu plânı.)	185	207
165	Risklere karşı komünler sigortası: H. BERKSUN. (Komünlerin mesuliyetleri. — Komünler sigorta ile risklerini nasıl karşılayabilirler? — Medenî haklar noktai nazarından komünlerin karşılaması lâzım gelen risklere karşı sigorta.)	179	117
166	Romanya'da komün idaresi: Haydar BERKSUN. (Komün taksimat ve teşkilâtı. — Vazifeleri.)	172	165

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	—Maire'lerin salâhiyetleri. — Komün meclislerinin salâhiyetleri. — Komün nizamları. — Müeyyideler.)		
167	Romanya'da mahallî idare mâliyesi: Mehmet ERTUĞRULOĞLU. (1832 ordonansı. — 1903 kanunu. — 1926 kanunu. — 1937 kanunu.)	176	101
168	Romanya'nın taşra idare kuruluşu: V. TÖNÜK. (Tarihçe. — 1923 anayasasının hükümleri. — Büyük Harbden sonra taşra idaresinin düzenlenmesi yolundaki çalışmalar. — 1929 tarihli kanun. — Komünler - İlçeler - İller - Genel il birlikleri.— Teftiş, denetim, gözetim ve vasilik mercileri ve usulleri. — 1931 tarihli kanunun yaptığı değişiklikler. — Bükreşin idaresi.)	131	148
	V —İL İDARESİ A — Bizde		
169	Birinci İdareciler Kongresi'nin açılış söylevleri: Recep PEK ER	184	3
170	Birinci İdareciler Kongresi'nin açılış söylevleri: Şükrü SÖKMENSÜER.	184	3
171	İdare teşkilâtının özlük işlerine ait bir anket münasebetiyle: Hulki METİN.	189	23
172	Memleketimizde vilâyetler idaresi tarihine bir bakış: İ. Hakkı GÖRELİ. (Gülhane Hattı. — 1856 ıslahat fermanı, — 1864 tarihinde vilâyet nizamnamesi. — İdarei mevahi nizamnamesi. — Kanunu Esası.— 1879 tarihli mazbata. — Bugünkü mevzuat.)	173	146
173	Taşra idaresi: Galip PEKEL. (İdari bölümlerin kurulması ve kaldırılması. — Vilâyet idaresi. — Vali. — Vilâyet idare heyeti. — Kaza idaresi. — Kaymakam. — Nahiye idaresi. — Köy idaresi. — Umumi müfettişlikler.)	171 172	138 188
174	Türkiye'de vilâyetler idaresinin geçirdiği safahat: Atıf BAYINDIR. (Türkiye idari sisteminin tarihçesi. — Tan-	170	48

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	zimat'tan evvelki devir. — Tanzimat devri. — Tanzimat'tan sonraki devir. — 1846 vilâyet nizamnamesi. — Devlet Şûrası'nın teşkili. — 1870 tarihli nizamname. — 1913 tarihli muvakkat kanun. — Bugünkü mevzuat.)		
	B—Yabancı memleketlerde		
175	Çekoslovakya'da taşra idaresi: Vecihi TÖNÜK. (Tarihçe. — Bugünkü mülki idare teşkilâtı. — İller. — Yeknesak taşra idare sistemi.)	176	184
176	Fransız idare hukukunda vilâyet: Vecihi TÖNÜK. (Devletin idari taksimatı olarak vilâyet. — Valilerin şahsi statüleri. — Valinin vazife ve salâhiyetleri. — idari şahıs olarak vilâyet. — Vilâyetin mümessili olarak vali. — Umumi meclis. — Vilâyet encümeni. — Vilâyet bütçesi.)	170	113
177	Fransa'nın taşra idaresi: Vecihi TÖNÜK. (Mahallî müesseselerin sürekliliği ve dayanıklılığı. — Fransız taşra idaresi sisteminin diğer memleketlere tesiri — Taşra idare alanları. — İller - İlçeler - Bucaklar - Komünler.)	177	156
178	İtalya'da taşra idare sistemi: Vecihi TÖNÜK. (İller. — İl meclisleri. — Komünler. — Danışma meclisleri. — Merkezin denetlenmesi. — Roma'nın idaresi. — İleri derecede merkeziyetçilik. — Japonya'nın taşra idaresi. — Almanya'nın taşra idare sistemi.)	175	179
179	Fransa'da vilâyet şûralarının tarihi tekâmülü ile bugünkü durumuna bir bakış: Samim BİLGİN. (Vilâyet şûralarının teşekkül ve tekâmülü. — Bugünkü vilâyetler arası şûralar rejimi. — Vilâyetler arası şûraların salâhiyetleri.)	170	106
180	Londra şehrinin idaresi: Ulviye TECELLİ. (Eski Londra. — Orta çağda ve yeni çağın ilk devrelerinde Londra. — Londra'nın mülki idaresi. — idari bir bölüm olarak Londra	172	163

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
181	nasıl idare edilir? — Vilâyet meclis intihapları. — Meclisin salâhiyetleri. — Kasaba meclisleri ve salâhiyetleri. — Daimi müfrez komisyonları. — Londra'nın istikbali.) Yugoslavya'da illerin ve mahallî idarelerin görev ve yetkileri: Haydar BERKSUN. (Banlıklar. — İller. — Banlık teşkilâtı. — Ban. — Valinin vazife ve salâhiyetleri. — Banlıkların muhtariyeti. — Belgrad prefektürü. — İlçeler. — Beledi muhtariyet. — Köy belediyeleri. — Şehir belediyeleri.)	173	101
	VI — EMNİYET - ZABITA		
182	Britanya polis teşkilâtı: İ. ERAYDIN. (Özel karakteri. — İngiliz polisi. — Serbes İrlanda polisi. — İskoçya polisi. — Kuzey İrlanda polisi.)	180	237
183	Fransa jandarmasına kısa bir bakış: Adnan ERGİNSOY. (Görev ve bağlılık. — Kuruluş. — Jandarma müfettişlikleri. — Subay ve subay namzetleri okulu. — Subay membaı ve zat işleri. — Jandarma er membaı. — İkametgâh ve kışla işleri. — Maaş ve muhassasat. — Yardım tahsisatı.)	174	25
184	İdari zabitanın cebri kuvvet kullanma yetkisi: Şevket OZANALP. (Cebri kuvvetin mahiyeti ve kullanılmasındaki umumi esaslar. — Cebri kuvvet kullanmanın muhtelif şekilleri. — Silâhla cebri kuvvet kullanma. — Adali kuvvet. — Bedenî kuvvet. — Bedenî mücadele. — Kelepçe vurmak. — Su ile kuvvet kullanma.)	175	45
185	İngiltere'de komünlav'a göre polis yetkileri: İzzettin ERAYDIN.	184	124
186	İtalya'da jandarma ve polis teşkilâtı: Adnan ERGİNSOY. (Vilâyet ve jandarma. — Polis teşkilâtı. — Aralarındaki vazife münasebeti.)	171	26

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	(Yayınlandığı i Sayı	1 1 Sayfa
187	Kolluğun birleştirilmesi: Adnan ERGİNSOY. (Polis ve jandarmanın birleştirilmesi— Birleşik kolluğun fayda ve mahzurları.)	179	3
188	Kolluğun birleştirilmesi işi: Kemal KAYALI. Zabıta kuvvetlerinin birleştirilmesi: H. AS-	184	229
189	LANOĞLI). (Zabıta tarihine kısa bir bakış. — Asakiri Zaptiye Nizamnamesi. — 1319 Jandarma Nizamnamesi. — Meşrutiyet arifesinde jandarma teşkilâtı.)	178	26
	VII — EKONOMİ - MALİYE		
190	Bazı vergi kanunlarının mülkiye âmirlerine yüklediği sorumlular: Ziya OĞUZ. (3395 numaralı Kazanç Vergisi Kanunu. — 1890 numaralı İktisadi Buhran Vergisi Kanunu. — 1980 numaralı Muvazene Vergisi Kanunu. — 2882 numaralı Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi Kanunu.)	185	49
191	Gelir vergisinin ana meseleleri: Fritz NEUMARK. (Gelir vergisinin önemi — Türkiye’de gelir vergisinin tatbiki icap ettiren sebepler — Reform gayesini güden bir vergi politikasını lüzumlu kılan hususlar. — Gelir vergisi kanunu tasarısı. — İşletme ve gezginci işler kanunu tasarısı.)	177	45
192	Hukuki ve iktisadi bakımdan toprak dâvası: Atıf BAYINDIR. (Tarihçe. — Medeni Kanunun toprak mülkiyetine müteallik maddelerinin tahlili. — Fransa’da zirai meseleler. — Müstakil küçük emlâkin teşvik.)	178	3
193	İller Bankası: Muzaffer AKALIN. (Tarihçe ve kuruluş. — Sermayesi. — Hak ve yetkileri. — Köylerimize sağlayacağı faydalar.)	177	3
194	Rasyonalizasyon: Burhan ERGİN. (Tarif. — İdarelerin rasyonelleştirilmesi. — Rasyonalizasyon nasıl ve kimler tarafından	172	29

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
195	yapılabilir? — Psikotekniğin idareciliğe tatbiki. — İktisadi tekliflere prim verilmesi, — Amirlik ve rehberliğin rolü.) Yurtta fiyat meselesi: Hikmet TONGUR. (Tanzimat'tan önce narh işleri. — Narh işleriyle ilgili makamlar. — Narha tabi işler. — Narhın tesbit ve tâyin edilmeleri. — Tanzimat'tan sonra narh işleri. — Yürürlükteki mevzuata göre fiyat tesbit ve murakabesi.)	174	83
196	Zirai kredinin mahiyeti ve esasları: Saim ATA-SAGUN. (Ziraatte krediyi doğuran sebepler. — Zirai kredinin temin olunabildiği kaynaklar. — Zirai kredide vâde ve teminat. — Zirai kredi. müesseselerinin inkişafı. — Zirai kredi sahasına devletin müdahalesi. — Ziraat politikasında zirai kredinin rolü.)	176	164
VIII — MESKEN MESELESİ			
197	Harb sonrası meskenleri: Haydar BERKSUN. Fabrikasyon usulü ile ev inşası. — Bunları ısıtma, döşeme, aydınlatma şekilleri ve yapılan yenilikler.)	176	67
198	İngiltere'de mesken buhranı ve bunu önlemek için alınmakta olan tedbirler: Nihat YALKUT. (Âcil meseleler. — Malî cephe. — Arsa meselesi. — Netice. — Daha uzak, istikbal meselesi. — Kira ve yardım tahsisatı meselesi. — Teşkilât meseleleri. — Sosyal ve ekonomik bazı âmiller.)	174 175	191 147
199	Mesken dâvası ve Fransa'da ucuz meskenler, âmme ofisleri: Dr. Halim ALYOT. (Mesken dâvasının ana hatları. — Devletlerin mesken buhranı karşısında başvurdukları çareler. — Mesken inşaatını hızlandırma siyaseti. — Devlet tarafından yapılan yardımlar. — Kredi kolaylığı, ucuz faiz, uzun vâde. — Vergi muafiyeti. — Âmme ofisleri. — Teşkilât, vazife.)	170	12

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa ;
200	Mesken meselesi ve kooperatifçilik: Nihat YALKUT. (Mesken meselesine bütün memleketlerde verilen önem. — Müşterek hareket zarureti. — Kooperatif faaliyeti. — İstihlâk kooperatifleri. — Mesken kooperatifleri. — İmar kooperatifleri.)	177	183
201	Ucuz meskenler meselesinin tatbikatı: Nihat YALKUT. (Memleketin iktisadi ve içtimai vaziyeti. — Ucuz meskenlerin ananevi şekli. — 1935 den evvelki vaziyet. — Federal hükümetin müdahalesi. — Harb sonrası meselesi.)	171	112
IX — NÜFUS MESELESİ			
202	Amerika'da muhaceret politikasının değişmesine dair son cereyanlar: Niyazi AKI.	189	175
203	İçeriye göç, dışarıya göç, temsil: H. KÜNBET-LİOĞLU. (Göç hareketlerinin sebepleri. — 1914 harbinden önceki göç hareketleri. — Büyük Harbden sonra göç hareketlerinin durması sebepleri. — Göçmenlerin temsili.)	180	147
204	Nüfus meselesi: Muzaffer ERMAN. (Giriş. — Tarihçe. — Nüfusun Türkiye'deki vaziyeti. — Memleketimizde nüfus meselesini halletmek için nasıl bir siyaset takip etmelidir? — Alınacak tedbirler.)	176	20
205	Nüfus teşkilâtımıza verilen. vazifenin mevzu ve mahiyeti: Muzaffer AKALIN. (Demographie. — Nüfus kütükleri. — Medeni hal sicilleri ile nüfus kütükleri arasındaki farklar: Mevzu itibarıyla. — Tesbit ve kayıt bakımından. — Vakaların tescil yeri bakımından. — Hukuki mesuliyet. — Merci ve murakabe. — Gizlilik, alenilik.)	171	3

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	X — YABANCI MEVZUAT		
	A — (Genel İdare)		
206	Fransa'da vilâyetlerarası şûralar teşkiline dair kararname. (1926)	172	265
207	İngiltere'de Avam Kamarası âzaları tekaüdiyesi projesi.	174	250
208	İsviçre'de devlet memurları sigorta sandığı statüsü.	176	227
209	Federal personellere verilen aylık ve sigorta şartlarını muvakkaten tanzim eden federal konsey kararı (1941).	178	181
210	Romanya Jandarma Teşkilâtı Kanunu. (1943)	179	248
211	Finlandiya'da Sosyal Yardım Kanunu. (1915)	180	259
212	Romanya'da Yeni Seçim kanunu.	181	249
213	Fransa'da Umumi Yollarda Gösteriler Kanunu. (1935)	182	240
214	Almanya'nın Dernekler ve Toplanmalar Kanunu. (1908)	182	242
215	Sili'de idare tesislerinde hizmet şartları, (1945)	182	247
216	Çeşitli dünya memleketlerinde memur bankaları.	183	173
217	Romanya polis teşkilâtı. (1929)	184	250
218	İngiltere'de Suçları Önleme Kanunu. (1871 - 1908)	185	294
219	Fransız Cumhuriyeti Anayasası. (1946)	185	312
220	Belçika'da devlet memurları sicil ve terfileri hakkında kiral kararnamesi. (1939)	186	169
221	İngiltere'de 1872 Oy Kanunu.	186	189
222	Fransız Seçim Kanunu. (1946)	187	160
223	İngiliz Seçim Kanunu (1918).	187	184
221	İngiltere'de üniversite seçimleri (1918 Halkı Temsil Kanunu'nun Birinci Eki.)	187	205
225	İtalya Seçim Kanunu. (1946)	188	174
226	İsviçre Memurları Yargılama Usulü Kanunu. (1927)	188	221
227	İngiltere'de 1714 Fesat ve İğtişâş Kanunu.	189	224

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	B — Mahalî idare		
228	İsveç'te ev idaresi hakkında mevzuat	172	278
229	Muhtelif memleketlerde belediye vergi sistemleri.	173	212
230	Romanya'da komün işletmeleri.	175	213
231	Bulgaristan'da belediye iktisadi teşebbüsleri hakkında kanun. (1927)	175	220
232	Bern Kantonu'nun komün vergileri.	176	206
233	Bern Kantonu'nun Komün Teşkilâtı Kanunu.	177	218
234	Amerika'da mesken meselesi. (1934)	183	176
235	Almanya'da mahallî idare sistemleri. «Milletlerarası şehirler kongresine Alman şehirler birliği tarafından verilen rapor.»	184	45
	XI — İDARİ COĞRAFYA VE TARİH		
236	Abana ilçesi: Cemil POLATSOY. (Tabii ve coğrafi durum. — Tarihî durum. — Nüfus ve iskân durumu. — İdari durum. — Bayındırlık durumu. — Tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık durumu. — Sosyal durum.)	185	334
237	Acıpayam ilçesinin idari coğrafyası: Salih TANYERİ. (Coğrafi vaziyet. — idari durum. — Nüfus. — Bayındırlık durumu. — iktisadi durum. — Zirai durum. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	171	194
238	Adıyaman ilçesi idari coğrafyası: Ekrem DOĞANER. (Tabii ve coğrafi durum. İdari durum. — Tarihî malumat. Nüfus ve iskân durumu. — İlçe teşkilâtı ve memurları. — Bayındırlık durumu. — İktisadi durum. — Tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	180	245
239	Adapazarı ilçesinin idari coğrafyası: Refik KUZUCU. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Nüfus ve iskân durumu. — Kaza teşkilâtı ve memurlar. — Bayındırlık durumu. — İktisadi durum. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	172	213

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	tisadi durum. — Zirai durum. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)		
240	Afşin ilçesi idari coğrafyası: Zeki OCAKLI. (Tabii ve coğrafi durum. — İlçe teşkilâtı ve memurlar. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Ziraat durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	173	193
241	Afyon merkez ilçesi idari coğrafyası: Şefik BİCİOĞLU. (Tabii durum. — İdari durum. — Nüfus durumu. — İlçede devlet teşkilâtı. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	174	220
242	Ahlat ilçesi idari coğrafyası: Hulki METİN. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Nüfus durumu. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	175	191
243	Akçaabat ilçesi idari coğrafyası: M. Ali ÇEL-TİK. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Bayındırlık durumu. — Tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	176	198
244	Akçadağ ilçesi idari coğrafyası: Hüseyin Çİ-TAK. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Bayındırlık durumu. — Tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	177	193
245	Akçakale ilçesi: Nihat ALP. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Nüfus ve iskân durumu. — İlçe teşkilâtı ve memurları. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık durumu. — Sosyal durum. — Asarı atika. — Aşiretler. — İlçe çevresinde yetişmiş kıymetli bilginler.)	186	200
246	Akçakoca ilçesi idari coğrafyası: Fuat ARNA. (İlçenin iklimi. — İdari durum. — İlçenin tarihi. — Nüfus ve iskân durumu. — İkti-	178	170

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
247	sadi durum — Zirai durum. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.) Akdağmadeni ilçesi idari coğrafyası: Faik AK-OĞLU. (Tabii ve coğrafi durum. — Tarihi malûmat. — İlçe teşkilâtı ve memurlar. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Ziraat durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	179	233
248	Akhisar ilçesi idari coğrafyası: Bahir ÖZTRAK. (Tabii ve coğrafi durum. — Nüfus ve iskân durumu. — Kaza teşkilâtı ve memurları. — Ekonomik durum. — Tarım durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	181	232
249	Aksaray ilçesi idari coğrafyası: Hulki METİN. (Coğrafi durum. — İlçenin tarihçesi. — İdari durum. — Nüfus ve iskân durumu. — Bayındırlık.. ekonomi, kültür ve sağlık durumu. — Sosyal durum.)	182	219
250	Akseki ilçesinin idari coğrafyası: Alâettin HİTAY. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Nüfus ve iskân durumu. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Sağlık ve sosyal durum.)	183	262
251	Akşehir ilçesi idari coğrafyası: İhsan ÜNAL. (Tabii ve coğrafi durum. — Akşehirin tarihi durumu. — İdari durum. — Nüfus ve iskân durumu — İlçe teşkilâtı. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Tarım durumu. — • Millî eğitim durumu. — Sağlık durumu. — Sosyal yardım durumu.)	184	292
252	Akyazı ilçesi idari coğrafyası: Vasfi ÖZDEMİR (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Nüfus ve iskân durumu. — İlçe teşkilâtı ve memurları. — Bayındırlık durumu. — İktisadi durum. — Zirai durum. — Millî eğitim durumu. — Sağlık durumu. — Sosyal durum.)	187	230

Sıra No:	Tazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
253	Alaca ilçesi idari coğrafyası: Şükrü YARIM-OĞLU. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Nüfus ve iskân durumu. — İlçe teşkilâtı ve memurları. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Tarımsal durum. — Kültür durumu. — Sağlık durumu. — Sosyal durum.)	188	228
254	Alaçam ilçesi idari coğrafyası: Çetin SİLİVRİ. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Nüfus ve iskân durumu. — İlçe teşkilâtı ve memurları. — Bayındırlık durumu. — Ekonomi durumu. — Ziraat durumu. — Kültür durumu. — Sağlık durumu. — Sosyal durum.)	189	227
255	Germencik bucağı hakkında bir monografi: Mustafa GÖNÜL. (Coğrafi muhit. — İktisadi durum. — Münakale — Maden iktisadı. — Sular. — Maarif. — Malî durum. — İdari durum. — Ortaklar bölgesi.)	180	214
256	İdari coğrafya nedir? Kemal VARINCA.	188	166
257	Tarihte Ulukışla: Hikmet TONGUR (Osmanlı İmparatorluğundan önce Ulukışla bölgesi. — Osmanlı idaresinde Ulukışla, — Ulukışla kasabasının kuruluşu. — Öksüz Mehmet Paşa.)	177	97
XII. GEZİ NOTLARI			
258	Hacı Çil in çadırında: Hilmi URAN. Anadolu'da yaşayan aşiretlerin sosyal hayatları hakkında bir tetkik.)	172	91
259	Haydar Yücebaş'la birlikte bir gezi: Fazlı GÜLEÇ. (Gezi dolayısıyla Türk milletine karşı duyulan sonsuz itimat ve şükran hisleri)	175	35
260	Kuzey Anadolu gezisi: Ziya OĞUZ.	188	25
261	Malatya gezisi: Ziya OĞUZ. (Eski devirlerde Malatya. — Malatya ve	181	210

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	çevresindeki incelemeler. — Akçadağ köy enstitüsünde.)		
262	Tunceli gezisi: (Altıncı devre kaymakamlık kursu talebelerinin dördüncü genel müfettişlik bölgesinde gezisi.)	176	244
263	Amerika'da gezi: Vâlâ KURTİZ.	189	18
264	Amerika'da gezi notları: Vâlâ KURTİZ. (Mülki taksimat. — Polis teşkilâtı. — Yollar. — Evler. — Çiftlikler. — Posta tevzii — Oyun ve eğlence yerleri. — Din. — Halkın ahlâki durumu. — • Haziran ve Temmuz ayları zarfında gezdiğim ve gördüğüm yerler hakkında kısa olarak edindiğim bazı malûmat.)	188	14
	XIII —DEĞİŞİK KONULAR		
265	Belçika'da bir Devlet Şûrası kurulduğuna dair: H. BERKSUN. (Devletin çeşitli faaliyetine hukuki bir mesnet vermek. — İdari ıslahat sahasında yeni bir merhale tesis etmek. — İdare edilenlere 23 Aralık 1946 tarihli kanunun kabulünden evvel istifa edemedikleri teminatı vermek.)	189	117
266	4623 sayılı Deprem Kanunu ve Erbaa'da tatbikatı: Enver SAATÇIGİL.	187	41
267	Genel müfettişler hakkında bir düşünce: Abidin ÖZMEN. (Genel müfettişliklerin kuruluşu. — Genel müfettişlikler çalışmış mıdır?. — Genel müfettişlikler kaldırılmalı mıdır?)	184	237
268	Hayvan hırsızlıkları: Hadi SAĞANAK. (Hayvan hırsızlıklarını önleyici hükümler. — Sâri hayvan hastalıklarını önleyici hükümler. — Suçlunun veya hayvanın bulunması veya hayvan bedelinin ödetilmesi hükümleri.)	180	131
269	Hicrî ve Milâdi yıl hesapları: M. Saveci E-YÜBOĞLU. (Türklerin islâmiyetten önce ve sonra kullandıkları takvimler. — Hicrî ve Rumi yıl-	175	23

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
270	lar hakkında Danıştay'ca verilen kararlar. — Cetvellerin kullanılışı. — Türkiye'de resmî takvimlerin ıslahı için kabul edilen kanunlar.) İçtimai derterden: H BERKSUN. (Fuhuşla mücadele. — Nizami fuhuşu tatbik eden memleketler. — Nizami fuhuşa yapılan tenkit ve muahazeler. — Nizami fuhuşun icrasına çalışan memleketler.)	178	155
271	İlk öğretim dâvamız: İsmet İNÖNÜ.	170	5
272	İlk öğretimin yeni yılı: İsmet İNÖNÜ.	173	3
273	İller Bankası kârının yüzde ellisi: Saip OKAY. (Küçük sulama tesisleri. — Meyva bahçeleri tesisi. — Hayvan yemi yetiştirilmesi. — Harman ve orak makineleri alınarak ücretle işletilmesi. — Müsait köylerde el tezgâhları satın alınarak dokuyuculara ücretle verilmesi.)	180	49
XIV. - İÇTİHATLAR - KARARLAR			
274	Öz: İnzibat komisyonları kararlarının mafevk komisyon tarafından iadesi ve bozulması takdirinde, madun komisyonlarca hangi hallerde bu karara ittiba edilmesi lâzım geleceği hakkında.	170	157
275	Öz: 4353 sayılı kanunun muvakkat birinci maddesinde gösterilen serbes hazine avukatlarının vilâyet umumi meclisi âzalıklarına intihap olunabilecekleri hakkında	171	157
276	Öz: Mecmua neşri için verilen ruhsatnamelerin, çıkarılan matbaanın hem mecmua, hem kitap karakterini ihtiva ettiği iddiasıyla istirdat olunamayacağı hakkında.	170	127
277	Öz: Belediye Kanunu'nun 73 üncü maddesiyle muayyen İtiraz yoluna müracaat edilmemiş olması, vergi ve resim tahakkukunun mükellefe tebliği üzerine gerek tarife ve gerekse tahakkuk aleyhine idari dâva açılmasına hukuki bir mâni teşkil edemez. Levha resminin ta-		

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	hakkukuna sınai ve ticari müessesenin gayrisafı iradı esas ve matrah olamaz.	171	206
278	Çayhane ve kahvehanelerde verilen çay ve kahveye belediyelerce narh konulabileceği hakkında.	171	260
279	Öz: Hususi hukuk hükümlerine tabi bir müessese nizamname harici hareket vukuunda idare heyetlerince para cezasıyla cezalandırılacak kimseleri müteharri ve mültezim vasfı ile takyit eylesine nazaran bu sıfatları haiz ve ruhsat ve imtiyaza sahip olmyan kimselerin bu nizamname hükümleri haricinde maden çıkarmaları halinde 43 üncü madde mucibince verilecek cezaların merci tâyini adliye mahkemelerine ait olduğu hakkında.	173	211
280	Öz: Hangi müesseselerin gazino ve kahvehane sayılacakları hakkında	174	240
281	Öz: Köy sınır tecavüzlerinin def'i istenildiği hallerde idare heyetlerince sınır değiştirilmesi hakkında karar ittihaz edilmeyeceğine dair.	174	240
282	Öz: Belediye vazifelerinin ifası sırasında nazarı dikkatte bulundurulması gereken hususlar hakkında.	175	208
283	Öz: Şehir imarı için istimlâki kararlaştırılmış olmakla beraber henüz menafii umumiyeye kararı alınmamış arsalar da inşaata mümanaat olunamıyacağı hakkında.	175	208
284	Öz: İktisadi devlet teşekküllerinin idari dâvalarda hasım olarak kabul edilecekleri hakkında.	176	202
285	Öz: Hususi hukuk hükümlerini tâbi bir müessese namına istimlâk yapılamıyacağı hakkında	176	202
286	Öz: Beldeler veya beldelerle köyler arasında sefer eden nakil vasıtalarının ve bunları işletenlerin kontrolü işlerinin ilçe belediyelerince ifa edileceği hakkında.	177	215
287	Öz: İstanbul'da Heybeliada plajına civar mahalle kiralanan gazinonun lûbiyat resmi hakkında.	179	272

Sıra No:	Yayınlandığı Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	Özü: Başkarcı köyünün ılıca membaından saniyede beş litre suyun 50 lira bedel mukabili kamulaştırılmasına dair il yönetim kurulunun 21-8-942 tarih ve 2/282 sayılı kararının Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının 31-5-1944 tarih ve 195/869 sayılı yazısı ile bir buçuk litre üzerinden tashih edilmesine itirazla 21-8-942 tarih ve 2/282 sayılı karar veçhile suyun verilmesi hakkında.	179	274
289	Özü: İliç kazasının Paşalı köyü ile Hığdar köyü sınırlarının tesbiti hakkında.	179	275
290	Özü: Mümtazen yükselmeye lâyık görülen hâkimlerin, baremin (bir dereceden fazla terfi caiz değildir.) kaidesine rağmen iki derece üstün maaşa terfi edebilmesi hakkında.	180	260
291	Özü: Binalar için takdir edilen sâfi irat hakkında.	180	265
292	Özü: 3710 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanarak ve bütün kanuni formalitelere riayet şartıyla Kastamonu Valiliğince yapılan bir arsa kamulaştırmasının iptali hakkında.	181	260
293	Özü: Hereke iplik ve dokuma fabrikasının ihtiyacı olduğundan bahisle yapılan kamulaştırma teşebbüsünün kanun hükümlerine aykırı olduğu hakkında.	181	261
294	Özü: Mesul muhasiplerin ve Sayıştay'ın müdahalesi üzerine verilmeyen paralardan doğacak ihtilâflar üzerine açılacak idari dâvalarda husumetin Maliye Bakanlığına tevaccüh edeceği hakkında.	182	251
295	Özü: 1580 sayılı kanunun 73 üncü maddesine göre idare kurullarınca veyahut Danıştay'ca verilen kararlar kazai bir mahiyet arzetmesine ve idare üstlerine bu kararları tebdil ve değişiklik yolunda bir yetki verilmemiş bulunmasına göre bu hususta açılacak idari dâvalarda husumetin bu karardan istifade eden tarafa yönelmesi iktiza edeceği hakkında.	182	252
296	Özü: Memurların yükselmesinde müstakillen kıdem nazara alınmayarak ehliyetin tasdiki ve		

Sıra No:	Yazının adı — Özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
297	üst makamların takdirine de tâbi oldukları hakkında. Özü: Memurin Kanunu'nun 49 uncu maddesi devlet memurları hakkında olup sarîh bir metin mevcut olmadıkça müstahdemin hakkında cereyan edemeyeceğine dair.	183	138
298	Özü: Memurin Kanununun 84 üncü maddesine göre bir memur hakkında malulen emekliye şevki işleminin yapılabilmesi, hizmet sürelerine göre kanunen verilmesi lâzım gelen mezuniyet süresi bittiği halde hastalığının devamı suretiyle göreve başlayamaması hali hakkında.	183	189
299	Özü: Memuriyete intisaptan sonra yapılan sin tashihlerinin emeklilik işlerinde müessir olamayacağı hakkında.	184	313
300	Özü: Bakanlar Kurulu'nca valiler hakkında alınan emekliye çıkarma kararlarının sonradan kaldırılması halinde memurluk hizmetinin devamlılığı bakımından iliz kararın herhangi bir netice ve tesiri kalıp kalmayacağına dair.	184	314
301	Uyuşmazlık mahkemesi kararı: Özü: Evkaf idaresi memurlarından S. B. nin Bakanlık emrine alınması hakkında muamelenin Danıştay'ca iptal edilmiş olduğundan bahisle Ankara İkinci Sulh Hukuk Mahkemesinde Vakıflar Umum Müdürünün şahsı aleyhine açmış olduğu tazminat dâvasına dair.	185	348
302	Özü: Muhtarların ölüm vukuatını merciine haber vermek mecburiyeti hakkında.	185	340
		187	247